

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка

М. В. ВАЧЕВСЬКИЙ, В. Г. КРЕМЕНЬ, В. М. МАДЗИГОН,
В. Г. СКОТНИЙ, Г. Є. ЛЕВЧЕНКО, О. М. ВАЧЕВСЬКИЙ

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Підручник

*Затверджено Міністерством освіти і науки України
як підручник для студентів вищих навчальних закладів*

Київ-2006

ББК 65.9. (4Укр) 30
В 22

Рецензенти:

*Єрмошенко М. М., академік, доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри маркетингу МАУП*

*Сидоренко В. К., академік АПН, доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри трудового навчання і креслення
Київського національного педагогічного університету ім. М. Драгоманова*

*Михасюк І. Р., академік НАН України, доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри економіки і підприємництва
Львівського національного університету ім. І. Франка*

*Пилипчук В. П., професор Київського національного економічного університету,
кафедра маркетингу.*

**Затверджено Міністерством освіти і науки України
як підручник для студентів вищих навчальних закладів
(лист № 14/18.2–890 від 20 квітня 2005 року)**

**Вачевський М. В., Кремень В. Г., Мадзігон В. М.,
Скотний В. Г., Левченко Г. Є., Вачевський О. М.**

В 22 **Інтелектуальна власність: теорія і практика інноваційної діяльності:**
Підручник / За ред. проф. М. В. Вачевського. — К.: ВД Професіонал,
2005. — 448 с.

ISBN 966-370-009-2

У підручнику викладено теоретичні і практичні основи інтелектуальної власності в обсязі, передбаченому навчальною програмою відповідного курсу аудиторних занять для студентів, які опановують професію менеджера, маркетолога, економіста, підприємця, з метою формування відповідних фахових компетенцій.

Розглядаються основи розвитку раціоналізаторства і винахідництва, технічної творчості, охорони об'єктів інтелектуальної власності в Україні, порядок проведення патентних досліджень та оформлення заявок на винаходи, промислові зразки, товарні знаки і заяв на раціоналізаторські пропозиції. Висвітлюються питання правових відносин авторів, патентування винаходів за кордоном, патентна документація та міжнародна класифікація винаходів. Наводяться зразки оформлення правових документів на об'єкти інтелектуальної власності.

Для студентів вищих навчальних закладів економічних факультетів, інженерних спеціальностей, а також для науковців і новаторів та всіх, хто цікавиться економікою, маркетинговою діяльністю або підприємництвом і бізнесом.

ББК 65.9. (4Укр) 30

© Вачевський М. В., Кремень В. Г., Мадзігон В. М.,
Скотний В. Г., Левченко Г. Є., Вачевський О. М.

ISBN 966-370-009-2

© ВД«Професіонал», 2005

ЗМІСТ

ВСТУП	6
Розділ 1. ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ ТА ЇЇ РОЛЬ У РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА	19
1.1. Генезис винахідництва і раціоналізації	19
1.2. Управління раціоналізаторством і винахідництвом	24
1.3. Організаційна структура системи управління технічною творчістю в ринковій системі господарювання	34
Розділ 2. ФОРМИ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ПРОМИСЛОВОЇ ВЛАСНОСТІ	44
2.1. Суб'єкти та об'єкти авторського права на винаходи, промислові зразки та товарні знаки	44
2.2. Порядок одержання патенту	52
2.3. Патентні мита на об'єкти промислової власності	57
Розділ 3. РАЦІОНАЛІЗАЦІЯ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ	67
3.1. Раціоналізаторська пропозиція та її ознаки	67
3.2. Порядок подачі заявки на раціоналізаторську пропозицію	78
3.3. Приклади оформлення рацпропозиції і необхідних документів	89
Розділ 4. ВИНАХІДНИЦТВО	102
4.1. Суть і ознаки винаходу (корисних моделей)	102
4.2. Об'єкти винаходів та ознаки, які використовуються для їх характеристики	111
4.3. Подання заявки на винахід та складання опису винаходу	117
4.4. Формула винаходу і правила її побудови	125
4.5. Додаткові матеріали заявки та вимоги до них	130
4.6. Використання винаходів та авторська винагорода	145
Розділ 5. ПРОМИСЛОВІ ЗРАЗКИ	149
5.1. Загальні відомості про промислові зразки (ПЗ)	149
5.2. Новизна, промислова придатність та фотографії промислового зразка	156

5.3.	Вимоги до складання заявки та опису промислового зразка	161
5.4.	Вимоги до креслення і довідки про патентні дослідження промислового зразка	165
5.5.	Приклади оформлення заявки на промисловий зразок	168
5.6.	Міжнародна класифікація промислових зразків	177
Розділ 6.	ТОВАРНІ ЗНАКИ І ЗНАКИ ОБСЛУГОВУВАННЯ	181
6.1.	Основні поняття та положення про товарні знаки (ТЗ)	181
6.2.	Пріоритет і вимоги до заявки на видачу свідоцтва на товарний знак	191
6.3.	Використання і захист прав власників товарних знаків	205
6.4.	Міжнародна класифікація товарів (послуг) реєстрації знаків	209
6.5.	Предметний покажчик термінів і термінології товарних знаків	220
Розділ 7.	ПАТЕНТУВАННЯ ВИНАХОДІВ ЗА КОРДОНОМ	227
7.1.	Загальні положення патентування винаходів і корисних моделей	227
7.2.	Відбір винаходів для патентування за кордоном	231
7.3.	Підготовка матеріалів на одержання охоронних документів за кордоном	235
7.4.	Складання опису патентного паспорта	238
Розділ 8.	ЛІЦЕНЗІЇ, НОУ-ХАУ, ІНЖИНІРИНГ	245
8.1.	Види ліцензій та їх купівля і продаж	245
8.2.	Ноу-хау та інжиніринг як продукти творчості	253
Розділ 9.	МІЖНАРОДНА КЛАСИФІКАЦІЯ ВИНАХОДІВ (МКВ)	261
9.1.	Становлення та розвиток МКВ	261
9.2.	Структура та індекси поділу МКВ	263
9.3.	Національні системи класифікації винаходів	267
Розділ 10.	ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ	274
10.1.	Патентна документація та інформація	274
10.2.	Інформація про винаходи, акцептовані заявки, корисні моделі ...	280
10.3.	Інформація про промислові зразки та товарні знаки	284
Розділ 11.	ОСНОВИ АВТОРСЬКОГО ПРАВА З ВИНАХІДНИЦТВА	287
11.1.	Суб'єкти авторського права з винахідництва	287
11.2.	Правовий захист авторів винаходів і раціоналізаторських пропозицій	290
11.3.	Захист патентних прав авторів винаходів і раціоналізаторських пропозицій	295

Розділ 12. РАЦІОНАЛІЗАЦІЯ ВИРОБНИЦТВА	302
12.1. Раціоналізація в системі організації виробництва	302
12.2. Характерні особливості методів раціоналізації виробництва	305
12.3. Раціоналізація виробництва за допомогою особливої дидактики ...	310
Розділ 13. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЮ ВЛАСНІСТЮ	317
13.1. Погляди вчених на теорію управління та особливості управління раціоналізаторством і винахідництвом	317
13.2. Організаційна структура системи управління інтелектуальною власністю в ринковій системі господарювання	334
Розділ 14. ВПЛИВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НА РОЗВИТОК ПРОГРЕСИВНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ, ІНФОРМАЦІЇ ТА ВИКОРИСТАННЯ ПАТЕНТНОЇ ДОКУМЕНТАЦІЇ	345
14.1. Тенденції розвитку економіки під час створення конкурентоздатної техніки і технології	345
14.2. Роль науково-технічної інформації в розвитку техніки і технології	351
14.3. Джерела патентної документації та патентних описів як об'єктів інтелектуальної власності	361
Розділ 15. МЕТОДИКА ВИЗНАЧЕННЯ ДОХОДІВ ВІД ВИКОРИСТАННЯ ВИНАХОДІВ І РАЦІОНАЛІЗАТОРСЬКИХ ПРОПОЗИЦІЙ (РП)	376
15.1. Загальні положення визначення доходу	376
15.2. Визначення витрат, віднесених до собівартості продукції	382
15.3. Встановлення факту використання винаходу, раціоналізаторської пропозиції та виплати винагороди за пропозиції, які не створюють реальної економії	386
ОСНОВНІ ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ	394
ЛІТЕРАТУРА	396
ДОДАТКИ	399

ВСТУП

Важливою умовою здобуття якісної економічної освіти, **формування в майбутніх маркетологів професійних компетенцій**, підготовки їх до успішної фахової діяльності в економічній сфері нинішнього динамічного суспільства є засвоєння **основ курсу інтелектуальної власності**, мета якого — формування вмій та навичок з управління інтелектуальною власністю, використання патентної документації в процесі трудової діяльності.

Найважливішим компонентом системи економічної підготовки маркетологів є зміст навчання, тобто система освіти в галузях інтелектуальної власності, маркетингу, менеджменту, наукової інформації, економіки — те, що в зарубіжних країнах лежить в основі вискоєфективної підготовки фахівців.

Сучасний стан освітньої підготовки та **формування професійних компетенцій маркетологів** в Україні дає підстави стверджувати, що ці питання пов'язані насамперед із соціально-економічними проблемами розвитку суспільства, ринковою економікою, конкуренцією, змаганням за споживача. Розв'язанню цих проблем мають сприяти зміни як у змісті парадигми навчання, так і у виборі базових інноваційних курсів, які забезпечували б високий рівень професійних компетенцій на ринку праці.

Саме нині, в умовах становлення ринкової конкурентної економіки, великого значення набувають об'єкти інтелектуальної власності — винаходи, промислові зразки, корисні моделі, знаки для товарів і послуг, технології з ноу-хау та багато інших результатів творчої діяльності людини.

У контексті нашого дослідження важливе місце посідає **інноваційний розвиток та формування професійних компетенцій у процесі економічної освіти. Становлення нової економічної системи** в Україні спирається на широкую інфраструктуру людських відносин. Оскільки в деяких напрямках діяльності відчувається нестабільність, перевищення

пропозиції трудових ресурсів над попитом, особливого значення набуває *формування в майбутніх маркетологів професійних компетенцій* до праці в умовах конкурентного ринкового середовища. Господарська діяльність має комплексний характер і передбачає вивчення як об'єктивних сторін праці (виробництво матеріальних благ), так і суб'єктивних (мотиви, воля, бажання людини).

Домінантним чинником інноваційної спроможності України, її регіонів та окремих господарських сегментів є впровадження принципово нових прогресивних технологій та перехід до випуску високотехнологічної, наукоємної продукції, що відбувається на основі інтелектуалізації всієї виробничої діяльності, сервізації економіки, а також нових форм навчання учнівської та студентської молоді відповідно до вимог сучасного ринку.

Щоб реформувати економіку країни згідно з інноваційною європейською моделлю та реалізувати в перспективі нашу національну ідею щодо інтеграції у світовий освітянський, науковий, інформаційний та інші простори на засадах рівноправного партнерства, потрібно не лише вибудувати по-новому вітчизняну економіку, а й вирішити ті питання, з якими, власне, пов'язана ефективність будь-якого господарювання. Ідеться насамперед про удосконалення людського фактора, інтенсивне використання інтелектуального капіталу й досягнень НТП, зростання національної свідомості, виховання духовності людей, формування в них державницької психології і відповідальності. Особливо слід наголосити на підготовці молоді, насамперед творчої, формуванні в неї високих професійних компетенцій з метою створення в майбутньому національної еліти. Така підготовка можлива за умови глибокого вивчення економічних дисциплін, інформатики, маркетингу, менеджменту, підприємництва та інтелектуальної власності.

Підготовка маркетолога з високим рівнем професійних компетенцій — фахівця, здатного успішно працювати в умовах конкурентної ринкової економіки, вимагає від закладів вищої освіти орієнтувати студентів у ході навчального процесу на цілеспрямоване опанування знань як з економічних дисциплін, так і з інтелектуальної власності. Ці вимоги стосуються і майбутніх випускників педагогічних закладів освіти. Сучасний учитель повинен володіти знаннями в галузі інтелектуальної власності, уміти пояснити учням важливість для народного господарства винаходів,

промислових зразків, товарних знаків, які можуть створюватися за умови належного аналізу джерел патентної документації.

Зауважимо, що **підготовка та формування в майбутніх маркетологів професійних компетенцій** залежить також від особистості вчителя, його професійно-педагогічної спрямованості, ставлення до суспільства, людей, самого себе. Практично важливими є педагогічні якості особистості вчителя, оскільки саме від них залежить успішність його діяльності. В особистості педагога різні властивості настільки переплетені між собою, що виокремити серед них більш або менш важливі просто неможливо. Вони виявляються, формуються й розвиваються в загальній структурі властивостей, відношень і дій особистості як суб'єкта педагогічної діяльності в умовах ринкової економіки у вигляді різноманітних здібностей, якостей розуму, почуттів і волі. Високий професіоналізм учителя у справі підготовки майбутніх фахівців-маркетологів передбачає наукову ерудицію, різнобічні пізнавальні потреби та інтереси, інтелектуальність, нестандартність мислення, відчуття новизни. Такі мотиви, настанови, орієнтації, спрямованість викладача сприяють у ході навчального процесу усвідомленому засвоєнню знань з основ інтелектуальної власності, забезпечуючи вивчення курсу інтелектуальної власності у ВНЗ та патентознавства в загальноосвітніх школах, ліцеях, коледжах та гімназіях на належному рівні.

Зрозуміло, що науковий потенціал держави вимірюється не стільки кількістю навчальних закладів, надрукованих статей, книг (що, безперечно, є вагомим показником досягнень), а насамперед кількістю створених і впроваджених винаходів, промислових зразків — саме вони визначають рівень розвитку технічного прогресу в Україні порівняно з країнами сучасного світу, сприяючи створенню конкурентоздатних техніки й технологій, конкурентоспроможних товарів. Беручи до уваги ці тенденції, слід посилити увагу до економічної поінформованості, усебічної економічної освіченості підростаючого покоління: у нинішніх умовах молодь повинна розуміти сутність економічних перетворень, їх соціальні наслідки.

У конкурентному середовищі ринкової економіки роль економічної освіти та професійних компетенцій серед молоді набуває винятково важливого значення. Саме знання з інтелектуальної власності повинні стати конкретно-методологічним принципом при оцінюванні результативності

діяльності вчителя, коли йдеться про рівень знань та формування професійних компетенцій в освітньому середовищі.

Отже, те місце, яке посідає **інтелектуальна власність у системі інноваційних процесів**, переконує в необхідності налагодження чіткої діяльності Державного департаменту інтелектуальної власності України щодо системи освіти й впровадження в навчальний процес цього наукового напрямку. Означена проблема є особливо актуальною і вимагає вивчення інтелектуальної власності як окремої дисципліни у вищих навчальних закладах з метою підготовки молоді до творчої трудової діяльності, спрямованої на відродження вітчизняного наукового потенціалу на основі інтелектуальної власності.

Державний департамент інтелектуальної власності відповідно до Указу Президента України від 27 квітня 2001 р., № 285/2001 «Про заходи щодо охорони інтелектуальної власності» та рішення колегії Міністерства освіти і науки України від 27 березня 2001 р. розробив пропозиції щодо включення до змісту середньої та вищої освіти знань з інтелектуальної власності. Ці документи зобов'язують вжити заходів щодо впровадження курсу інтелектуальної власності у вищих навчальних закладах України.

Сучасний, а тим більше майбутній динамізм зміни знань, інформації, технологій означає, що навчити людину в школі чи навіть у найкращому університеті всього і на все життя неможливо. Не оновлюючи свої знання, вона рано чи пізно втратить конкурентоспроможність, стане функціонально недієздатною. Виникає потреба — сформувати в учня, студента розуміння, бажання і вміння навчатися протягом усього життя. І це стає найважливішою, крім засвоєння суми базових знань, функцією навчального процесу.

На нашу думку, вивчення інтелектуальної власності в навчальних закладах усіх рівнів акредитації слід включити до переліку обов'язкових в умовах ринкової економіки дисциплін загальноосвітньої підготовки спеціалістів, що дасть змогу:

- озброїти випускників ВНЗ знаннями з інтелектуальної власності та *сформувати в майбутніх маркетологів професійні компетенції на рівні стандартів провідних країн світу;*

- орієнтуватися в основних поняттях сфери інтелектуальної власності, професійних компетенцій, зокрема інтелектуальних, комунікативних, організаторських, проєктивних, конструктивних;
- навчитися оформляти правові документи на об'єкти інтелектуальної власності (ефективність професійних компетенцій випускника залежить від рівня та якості його фахових знань); формувати потребу в оволодінні метазнаннями (знаннями про знання);
- використовувати нормативно-законодавчу базу з метою правового захисту розроблених об'єктів та їх нормативно обґрунтованого введення в господарський обіг, спрямовуючи отриманий прибуток на підвищення добробуту суспільства;
- випускникам педагогічних ВНЗ передавати знання учнівській молоді з метою розвитку її інтелектуальних здібностей та використання знань та вмінь у майбутньому в усіх сферах людської діяльності.

Парадигма економічної освіти суспільства — багатовимірний процес, важливими складовими якого є подолання економіко-психологічної безграмотності, поширення сучасних знань. Але цього замало. Випускник ВНЗ повинен не тільки оволодіти знаннями про ринок та підприємництво на основі маркетингу та менеджменту, а й уміти створювати нову, конкурентоспроможну продукцію на основі інтелектуальної власності. Саме такі знання — з високим рівнем професійної компетенції — і повинні давати в нинішніх умовах вищі навчальні заклади.

Загалом нові завдання освіти у XXI ст. вимагають застосування в широкому масштабі інноваційних педагогічних технологій, що базуються на фундаментальних епістемологічних та герменевтичних аспектах педагогіки. Тому вже нині необхідно розпочати підготовку високопрофесійних педагогічних та науково-педагогічних працівників, рівень майстерності яких відповідає інтеграційним чинникам **«педагогічна майстерність + мистецтво комунікативності + передовий педагогічний досвід (технології) + знання інтелектуальної власності»**. Саме в сенсі відповідності цим критеріям слід орієнтувати сучасну підготовку й підвищення кваліфікації вчителів-педагогів та всіх інших випускників ВНЗ із **високими професійними компетенціями** до ринкової економіки.

Передовому вчителеві (новатору) властиве інноваційне мислення, що характеризується такими основними ознаками: здатністю аналізувати створені явища, відслідковувати генезу педагогічних взаємодій, охоплювати всі типи і способи мислення, аналізувати й синтезувати явища, розрізняти істину й помилки, відмовлятися від встановлених шаблонів, відшукувати нові узагальнення, підходи, дії, виявляти гнучкість та оперативність мислення, зіставляти тактичні й стратегічні дії.

Цілком зрозуміло, що багатогранні завдання економічної освіти й інтелектуального мислення можуть успішно вирішуватися тільки в тому випадку, коли школа стимулюватиме творчий пошук учителів, які здатні створювати в педагогічному колективі творчу атмосферу і мають відповідну теоретичну й практичну підготовку з інтелектуальної власності.

Отже, слід впроваджувати в навчальний процес вивчення блоку дисциплін з інтелектуальної власності, які б давали потрібні **гностичні** (пізнавальні) знання, уміння, розвивали мислення і пам'ять, а це означає, що гностичні вміння становлять інтелектуальну основу формування професійних компетенцій у випускників ВНЗ — майбутніх маркетологів з питань ринкової економіки.

Вивчення основ інтелектуальної власності в навчальних закладах середньої, професійно-технічної освіти та вищих навчальних закладах усіх рівнів акредитації продиктоване необхідністю стимулювання винахідницької діяльності та використання її результатів для розвитку національної економіки, усвідомлення суспільством недоторканності права власності на результати інтелектуальної діяльності. Тут слід додати, що сучасний процес оволодіння основами інтелектуальної власності є здатністю особистості ефективно виконувати операції логічного мислення (аналіз, синтез, порівняння, класифікація, виділення головного) і передусім — **формування глибоких професійних компетенцій** у процесі трудової діяльності.

Кожний з напрямків інтелектуальної власності може відповідним чином розвиватися і стосуватися таких об'єктів знань: *винаходів, корисних моделей, промислових зразків, знаків для товарів та послуг, ноу-хау, інжинірингу, місць походження товарів, наукових творів, творів літератури і мистецтва, виконавчої діяльності, різних видів інновацій тощо.*

Актуальність цієї проблеми підтверджується, зокрема, тим фактом, що 23 липня 2002 р. Державний департамент інтелектуальної власності розглянув питання щодо прийняття рішення про необхідність відкриття наукових спеціальностей у сфері інтелектуальної власності та введення ВАК України шифру інтелектуальної власності щодо захисту кандидатських та докторських дисертацій із цього напрямку діяльності.

У процесі навчання молоді слід наголошувати, що інтелектуальна власність у таких її основних видах, як *раціоналізаторство і винахідництво* має бути спрямована безпосередньо на зменшення трудових і матеріальних витрат виробництва. У зв'язку із цим існує пряма залежність економічних показників діяльності підприємства від економії, отриманої внаслідок використання винаходів і раціоналізаторських пропозицій.

Вирішити це завдання неможливо, якщо не перебудувати відносини між наукою та виробництвом на всіх рівнях народногосподарського комплексу — від дільниці, цеху, підприємства загалом, науково-дослідних закладів до цілих галузей господарської діяльності.

Практика підтверджує, що найвищих результатів трудової діяльності колектив спроможний досягти завдяки добре організованому виробничому процесу і творчій активності працівників на мікроекономічному рівні, а розвиток творчості, професійних компетенцій у межах держави сприяє піднесенню національного добробуту на макроекономічному рівні.

Важливою ознакою сучасного етапу розвитку господарства є становлення ринкової економіки, обмеженість трудових і матеріальних ресурсів. Саме **високий рівень професійних компетенцій у вітчизняних маркетологів** дає можливість забезпечити комплексне використання народногосподарських ресурсів, створити принципово нові техніку і технології, що сприяє істотному підвищенню продуктивності праці.

Професійна компетенція є *інтегративною характеристикою* рівня професійної підготовленості маркетолога, що ґрунтується на фундаментальних економічних знаннях, розвинених умінях, які виявляються в єдності з особистісними якостями, культурою, традиціями, економічною системою та формами власності.

В умовах ринкової економіки наука стає найважливішою рушійною силою економічного розвитку України. Академічна наука ставить перед

собою не тільки пізнавальну мету — вона розв’язує також практичні завдання, розробляє теоретико-методичні засади формування професійних компетенцій у випускників ВНЗ, опікується залученням їх до виробництва, впровадженням нової техніки і технологій. Ефективне поєднання знань, нових наукових розробок зі сферою матеріального виробництва є метою науки як сфери праці. У наш час наука — найважливіша продуктивна сила суспільства.

Формування в майбутнього педагога економічних умінь та навичок, набуття ним знань у галузі інтелектуальної власності, маркетингу, менеджменту, інформатики — важлива й необхідна ланка в професійній підготовці студентів педагогічних закладів освіти. Взаємопов’язані компоненти професійної компетенції (мотиваційна, інтелектуальна, саморегулююча) існують і реалізуються в нерозривній єдності професійного та особистісного. Знання, отримані із джерел зовнішньої інформації, переплавляються через особистий характер і стають внутрішніми знаннями, які є професійно важливими якісними характеристиками *високої професійної компетенції* сучасного вчителя, що готує молодь до діяльності в умовах ринкової економіки.

Закінчивши курс навчання, студенти отримують кваліфікацію «патентознавець». Вони повинні мати чітке уявлення про раціоналізаторську пропозицію, винахід, промисловий зразок, товарний знак та його види, об’єкти творчості ноу-хау та інжиніринг. До окремого виду інтелектуальної діяльності належать відкриття нових властивостей та закономірностей матеріального світу. У навчальному процесі та вже безпосередньо на виробничому етапі людська діяльність зазнає раціоналізації; завдяки впровадженню інновацій постійно удосконалюються й покращуються умови праці, корінним чином змінюються всі види господарської діяльності людини.

Означені вище нагальні завдання можна успішно вирішити, якщо інтелектуальна власність як наука буде вивчатися у всіх вищих і середніх спеціальних навчальних закладах, за наявності необхідної літератури, з якої спеціаліст міг би черпати знання, необхідні під час створення технічних рішень на рівні винаходів, промислових зразків і раціоналізаторських пропозицій.

Відсутність у багатьох фахівців знань з інтелектуальної власності та поширена думка, що склалася останнім часом серед керівників підприємств, про можливість створення конкурентоспроможної продукції без

патентних служб, призводить у кінцевому результаті до втрати такими підприємствами позицій на ринку та зменшення їх експортних можливостей.

Підручник побудовано відповідно до чинних нормативних документів (Про правову охорону об'єктів промислової власності в Україні від 18 вересня 1992 р. № 479/92) та подальших їх змін і доповнень.

Кожна тема підручника присвячується вивченню певного об'єкта інтелектуальної власності, засвоєнню конкретного практичного вміння, наприклад, оформлення заявки на винахід, промисловий зразок, товарний знак, раціоналізаторську пропозицію. У кінці кожної теми пропонуються контрольні запитання для її закріплення.

У підручнику висвітлюються питання, які становлять інтерес для сучасного спеціаліста, маркетолога та менеджера виробництва з високим рівнем професійної компетенції, а також вміщено термінологічний довідник з інтелектуальної власності, збірку чинних на даний момент законів та нормативних документів.

Теми **1, 2 і 3** є вступними до курсу інтелектуальної власності, а вже наступні побудовано таким чином, щоб студенти засвоїли теоретичні знання і здобули практичні навички, стали фахівцями-патентознавцями.

Теми **4** — раціоналізація, **5** — винахідництво, **6** — промислові зразки, **7** — товарні знаки — є основою знань курсу «Інтелектуальна власність (патентознавство)».

Патентування винаходів за кордоном, ліцензії, ноу-хау, інжиніринг розглянуто в темах **8 і 9**. Ці знання необхідні маркетологам, які планують здійснювати експортну діяльність.

Міжнародну класифікацію винаходів подано в темі **10**.

Щоб оволодіти вмінням проводити патентні дослідження, знаходити необхідну патентну інформацію, вивчається тема **11**.

Інтелектуальна власність (патентознавство) як наука тісно пов'язана з економікою, технікою і правом. Авторські права у сфері промислової власності вивчаються в темі **12**.

Проблеми новаторства, вдосконалення виробництва висвітлюються в темі **13** (раціоналізація виробництва).

У темі **14** подається методика визначення доходу від використання винаходів і раціоналізаторських пропозицій.

Наступні теми стосуються правових норм інтелектуальної власності, які є чинними в нинішніх умовах.

Завдяки підручнику студенти можуть ознайомитися з теоретичним курсом інтелектуальної власності (патентознавства), а виконуючи практичні роботи — набути фахових знань та професійної компетенції патентознавця-маркетолога.

Автори підручника передбачили логічне поєднання різних форм і методів навчання. У **лекційній формі** викладено найбільш загальні фундаментальні поняття від знань про суть інтелектуальної власності в цілому до конкретних відомостей і рекомендацій з виконання окремих видів патентної діяльності. **Практичні заняття** охоплюють широке коло робіт різного характеру: підготовку виступів, уміння самостійно провадити виявлення, оформлення й захист створених винаходів, промислових зразків, товарних знаків і раціоналізаторських пропозицій. При цьому студенти повинні усвідомлювати, що в процесі своєї майбутньої роботи їм доведеться брати участь у різних видах діяльності у сфері виробництва і послуг, у державному і приватному секторах економіки, але суттєвих відмінностей у галузі інтелектуальної власності щодо цих видів діяльності немає.

Особливість підручника полягає в тому, що вивчення навчальної дисципліни планується за принципом: від найбільш загальних, фундаментальних питань, що дають знання про винахідницьку діяльність у цілому, до конкретних практичних умінь і рекомендацій з виконання окремих видів патентної діяльності. Засвоєння студентами курсу «**Інтелектуальна власність**» повинно базуватися на знаннях з маркетингу, менеджменту, фінансів та бухгалтерського обліку, економічної географії та зовнішньоекономічної діяльності і особливо — з економіки та інших фундаментальних дисциплін.

Досягти поставлених цілей можна лише за умови, що курс аудиторних занять обов'язково буде доповнюватися самостійною роботою студентів. Тільки цілеспрямована, різнобічна й системна праця можна гарантувати успішне оволодіння **курсом «Інтелектуальна власність»**. Студентам, які показали високий рівень теоретичних і практичних знань та умінь, слід присвоювати кваліфікацію «**патентознавець**». До речі, в управлінні з підготовки кадрів патентного відомства з часом можна пройти перекваліфікацію з присвоєнням кваліфікації «**патентний повірений**».

Оскільки вищі навчальні заклади готують широкий спектр майбутніх спеціалістів з інтелектуальної власності, то необхідно в ході лекційного викладання матеріалу і під час проведення практичних занять враховувати особливості кожного фахового напрямку.

Слід зауважити, що автори розробили навчальну програму та створили підручник «Патентознавство», який певною мірою охоплює питання навчальної програми і матеріал, необхідний для здобуття кваліфікації «патентознавець».

Викладання курсу «Інтелектуальна власність» і контроль якості здобутих студентами знань здійснюються із застосуванням модульно-рейтингової системи: програма складається з двох модулів; модульна атестація охоплює теоретичні питання програми, уміння студентів вирішувати проблеми ринку, а також представляти результати виконаних самостійно практичних робіт. Протягом періоду вивчення кожного модуля студенти виконують три практичні роботи: з раціоналізаторської пропозиції, винаходу та товарних знаків.

Оцінюючи результати навчання студентів, слід керуватися такими критеріями національної шкали оцінювання:

На оцінку «відмінно» студент заслуговує в тому разі, коли

- правильно розуміє сутність концепцій патентознавства, теоретичних положень, дає точне визначення і пояснення основних понять, категорій, а також визначальних засад використання інтелектуальної власності в сучасних умовах;
- володіє технологіями дослідження ринку, уміє вибудовувати структури підприємств, супроводжуючи при цьому свої дії переконливими поясненнями;
- вибудовує відповідь за власним планом, наводячи нові приклади; демонструє під час виконання практичних робіт уміння застосовувати знання в сучасних умовах ринкової економіки;
- уміє встановлювати зв'язок між матеріалом, що вивчається, і раніше вивченим матеріалом з економіки, менеджменту, фінансів, інтелектуальної власності, а також з матеріалом, засвоєним під час вивчення інших предметів.

Оцінка «добре» виставляється, якщо відповідь відповідає основним вимогам до відповіді на оцінку «відмінно», але студент не використовує власний план відповіді, нові приклади, не вміє застосовувати знання в новій ситуації, не може самостійно встановлювати зв'язок з раніше вивченим матеріалом і матеріалом, засвоєним під час вивчення інших предметів.

Оцінка «задовільно» виставляється, якщо більша частина відповіді задовільняє вимоги до відповіді на оцінку «добре», але у відповіді є окремі прогалини, які, однак, не перешкоджають подальшому засвоєнню програмового матеріалу; студент уміє застосовувати отримані знання при розв'язуванні простих задач з використанням готових формул, але має утруднення при дослідженні ринку, розрахунку ціни продажу, побудові структур підприємства, життєвого циклу товару.

Оцінка «незадовільно» виставляється в тому випадку, коли студент не оволодів основними знаннями і вміннями відповідно до вимог програми.

Отже, процес викладання курсу **«ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ»** сплановано як систему взаємопов'язаних найбільш вдалих для даного матеріалу і студентів форм, методів і засобів навчання, які мають забезпечити глибоке і повне засвоєння всього обсягу програмового матеріалу.

Під час роботи над підручником авторам стали в пригоді випущені друком монографії:

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ (Рекомендовано МОНУ. Лист 1/11-1113 від 21.03.2003 р.). — К.: ЦУЛ, 2004. — 376 с.;

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ У МАЙБУТНІХ МАРКЕТОЛОГІВ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ (Рекомендовано вченою радою Дрогобицького педагогічного університету. Протокол № 9 від 21.10. 2004 р.) — К.: ВД «Професіонал», 2005. — 364 с.;

ПАТЕНТОЗНАВСТВО: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: Підручник. — Дрогобич: Вимір, 1999. — 256 с.;

а також посібники, рекомендовані Міністерством освіти і науки України, які висвітлюють усі питання навчальної програми та охоплюють матеріал, потрібний студентам для засвоєння курсу маркетингу:

МАРКЕТИНГ: ОСНОВИ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ. — Львів: Каме-
ня, 1999;

ПРОМИСЛОВИЙ МАРКЕТИНГ. — К.: ЦУЛ, 2004. — 256 с. ;
МАРКЕТИНГ У СФЕРАХ ПОСЛУГ. — К.: ЦУЛ, 2004. — 232 с. ;
МАРКЕТИНГОВА КУЛЬТУРА В ПІДПРИЄМНИЦТВІ — К.:
ЦУЛ, 2004.

Підручник розраховано на студентів економічних факультетів, які вивчають маркетинг, підприємництво або право та міжнародні відносини із захисту авторських прав.

Розділ 1

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ ТА ЇЇ РОЛЬ У РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

1.1. Генезис винахідництва і раціоналізації

Інтелектуальна власність — це закріплені законом права на результати творчої діяльності людини.

Досягнення передової науки, найдосконалішу і наймогутнішу техніку, зростаючу силу науково-технічної творчості необхідно поставити на службу відбудові незалежної Української держави, розвитку науково-технічного прогресу.

В умовах ринкової економіки науково-технічний прогрес є джерелом подальшого зміцнення економічної могутності та прискорення розвитку суспільства, дійовим інструментом якісного піднесення виробництва, передумовою успішного вирішення соціальних завдань.

Розвиток технічної творчості в Україні (винахідництво і раціоналізація як її основні види) має свої особливості. Оскільки впродовж радянського періоду власного патентного закону Україна не мала, усі нормативні та правові документи, які стосувалися об'єктів творчості, зібрано в «Положенні про винаходи і раціоналізаторські пропозиції» Російської Федерації як правонаступниці колишнього СРСР.

В історичному розвитку правових норм винахідництва і раціоналізації можна виділити такі періоди (табл.1.1).

Таблиця 1.1

Еволюція основних законодавчих актів щодо розвитку та становлення інтелектуальної власності¹

1623 рік	Прийнято перший патентний закон «Статус про монополії» (Англія)
1791 рік	Прийнято аналогічний закон у Франції
1812 рік	Прийнято перший патентний закон у Росії «Про привілеї на різні винаходи і відкриття в ремеслах і мистецтвах»
1883 рік	Підписано Паризьку конвенцію з охорони промислової власності з метою розробки засад єдиного законодавства в галузі промислової власності
1886 рік	Підписано Бернську конвенцію з охорони літературних і художніх творів з метою розробки засад єдиного законодавства в галузі авторського права
1919 рік	Підписано Декрет «Положение об изобретениях» (СРСР)
1991 рік	Безпосередньо перед розпадом СРСР прийнято Закон про інтелектуальну власність, який став основою законодавчих актів в Україні в цій сфері
1993 рік	Прийнято всі основні закони України щодо інтелектуальної власності (див. додаток переліку законів України у сфері промислової власності).

У Росії та в інших республіках колишнього СРСР відносини у сфері інтелектуальної власності упорядковувалися «Положенням об изобретениях». У 20-ті роки ХХ ст. усі винаходи і промислові зразки подавалися в патентне відомство Росії, а після утворення Союзу Соціалістичних Радянських Республік, тобто впродовж наступних 70-ти років, до відповідної установи СРСР.

Першим нормативним документом у галузі патентознавства було «Положення про винаходи» від 30 червня 1919 р.

Положення закріплювало за автором будь-якого винаходу право авторства на цей винахід, що підтверджувалося видачею йому авторського

¹ Наконечна А. В. Патентознавство: Опорний конспект лекцій. — К.: КНЕУ, 2003. — 82 с.

свідоцтва. Винахідник мав право на винагороду у випадку визнання його винаходу багатством країни (Див. Патентование. — М., 1976).

Подальші зміни законодавства були пов'язані з переходом країни до нової економічної політики.

12 вересня 1924 р. видано постанову «Про патенти на винаходи».

Ця постанова (закон), як і попередній декрет, була покликана забезпечити захист прав справжнього винахідника.

Важливу роль у розвитку винахідництва відіграв наказ Вищої ради народного господарства від 11 квітня 1925 р. У ньому вказувалося, що з метою заохочення широкої колективної творчості працівників доцільно преміювати кожне вдосконалення, запропоноване і розроблене на підприємстві.

Технічна реконструкція народного господарства, яка здійснювалася на основі п'ятирічного плану, значною мірою піднесла роль винахідництва і раціоналізації.

26 жовтня 1930 р. прийнято спеціальну постанову «Про стан масового винахідництва та раціоналізацію виробництва».

У постанові наголошено на значенні масового винахідництва у створенні нової техніки і технологій. Керівникам підприємств ставилося за обов'язок своєчасно розглядати робочі пропозиції, не допускати тяганини з впровадженням цінних винаходів і раціоналізаторських пропозицій, формувати на підприємствах виробничу базу для їх розробки, виготовлення і випробовування дослідних зразків.

Зазначена постанова сприяла розробці й запровадженню «Положення про винаходи і технічні вдосконалення» від 9 квітня 1931 р. Зважаючи на нові умови, що склалися в країні, у Положенні було закріплено дві форми правової охорони винаходів — **авторське свідоцтво і патент**.

Винахідник міг отримати на свій винахід авторське свідоцтво або патент. У другому випадку він мав особисте право на винахід. У рамках Положення 1931 р. було введено правовий захист раціоналізаторських

пропозицій — і, причому, не тільки технічних, а й організаційно-виробничих.

Розвиток галузей народного господарства на базі нових технічних рішень вимагав внесення суттєвих змін і доповнень у законодавство з винахідництва.

У зв'язку із цим 5 березня 1941 р. уряд затвердив нове «Положення про винаходи і технічні вдосконалення»

У повоєнні роки в результаті зростання творчої активності працівників виробництва і науки було поставлено нові завдання в галузі керування технічним прогресом. «Положення про винаходи і технічні вдосконалення», затверджене в 1942 р., не повністю відповідало вимогам часу. Тому після створення Комітету в справах винаходів і відкриттів при Раді Міністрів у вересні 1955 р. було розпочато підготовку нових законодавчих актів. До їх розробки було залучено широкі кола винахідників і раціоналізаторів.

24 квітня 1959 р. постановою Ради Міністрів було затверджено «Положення про відкриття, винаходи і раціоналізаторські пропозиції» та «Інструкцію про винагороду за відкриття, винаходи і раціоналізаторські пропозиції» (СП. — 1959. — № 9; Зміни в СП. — 1961. — № 8; 1962. — № 2; 1965. — № 7)

У Положенні 1959 р. вперше було дано визначення винаходу і раціоналізаторської пропозиції. Положення встановлювало тільки два види технічних пропозицій, на які розповсюджувалася правова охорона — винахід і раціоналізаторська пропозиція, замість трьох, які існували раніше, тобто було скасовано технічне вдосконалення.

Більш широкому використанню в народному господарстві винаходів і раціоналізаторських пропозицій сприяла постанова Ради Міністрів від 20 травня 1960 р. № 531 «Про методи поліпшення впровадження в народне господарство винаходів і раціоналізаторських пропозицій» (СП СРСР. — 1960. — № 11). Нове законодавство сприяло подальшому розвитку науково-технічного прогресу.

Постанова від 14 червня 1962 р. № 607 «Про покращення охорони державних інтересів в галузі винаходів і про дальше поліпшення організації винахідництва в країні» намітила дальші шляхи вдосконалення управління винахідництвом.

Радою Міністрів від 30 червня 1964 р. було прийнято Постанову № 560 «Про заходи по поліпшенню справи винахідництва і раціоналізації в сільському господарстві» (СП СРСР. — 1964. — № 12).

Важливе значення має **організація патентно-ліцензійної роботи**. Тому 19 травня 1967 р. було прийнято Постанову № 449 «Про поліпшення патентно-ліцензійної роботи в країні» (СП СРСР. — 1968. — № 18). Ці заходи повинні були регулювати сферу організації винахідницької діяльності.

Рада Міністрів прийняла Постанову від 20 серпня 1973 р. № 575 «Про дальший розвиток винахідницької справи в країні, покращення використання в народному господарстві відкриттів, винаходів і раціоналізаторських пропозицій» (СП СРСР. — 1973. — № 19)	Рада Міністрів прийняла Постанову від 21 серпня 1973 р. № 584 про затвердження «Положення про відкриття, винаходи і раціоналізаторські пропозиції». Вона набрала чинності з 1 січня 1974 р. Положенням № 584 послуговувалися в галузі винахідництва і раціоналізаторства всі республіки до розпаду СРСР
--	---

З метою забезпечення правової охорони об'єктів промислової власності, а також упорядкування надходження раціоналізаторських пропозицій та ефективного функціонування єдиної патентної системи Указом Президента України затверджено Тимчасове положення про правову охорону об'єктів промислової власності та раціоналізаторських пропозицій в Україні № 479/92 від 18 вересня 1992 р.

Одночасно створено Державне патентне відомство України, яке розташоване за адресою:	254053, Київ-53, Львівська площа, 8, а також	Науково-дослідний центр патентної експертизи за адресою: 254119, Київ, вул. Сім'ї Хохлових, 15.
---	--	---

До складу Державного патентного відомства (Держпатент) входять відповідні управління, які мають справу з патентною діяльністю у сфері розвитку технічної творчості. Це такі установи:

- *Управління права і патентної політики;*
- *Управління економіки промислової власності;*
- *Управління державних реєстрів;*
- *Управління організації навчання, підвищення кваліфікації та атестації патентних повірених;*
- *Управління редакційно-видавничої діяльності;*
- *Управління патентування та ліцензування;*
- *Управління апеляцій;*
- *Інспекція з питань охорони промислової власності;*
- *Управління патентної документації та інформації;*
- *Управління справами.*

Держпатент організовує і скеровує роботи, пов'язані з патентуванням за кордоном винаходів, видає в межах своєї компетенції накази, інструкції, укази на основі і на виконання чинного законодавства в галузі винахідництва.

Вважаємо за доцільне зауважити, що нині постала необхідність вивчення інтелектуальної власності у ВНЗ економічної і правничої спеціалізації. В умовах становлення ринкової економіки відчувається гостра потреба у фахівцях з високим рівнем професійних компетенцій — маркетологах, менеджерах, підприємцях, для яких знання з інтелектуальної власності є необхідністю.

1.2. Управління раціоналізаторством і винахідництвом

У нинішніх умовах раціоналізаторство і винахідництво — це складна, динамічна соціально-економічна система, наслідки функціонування якої відображаються в науково-технічній і господарській сферах діяльності, нерозривно пов'язаних між собою. Щодо використання раціоналізаторських пропозицій, винаходів і промислових зразків, то,

оцінюючи значення і внесок технічної творчості в кінцеві результати, незаперечним фактом є підвищення продуктивності праці і якості продукції, створення нових видів продукції, економія матеріальних ресурсів, збереження навколишнього середовища та інші чинники, які впливають на покращення техніко-економічних показників діяльності промислових підприємств.

Розвиток інтелектуальної творчості, вдосконалення механізму впровадження наукових досягнень значною мірою залежить від кваліфікованого управління раціоналізаторською і винахідницькою галузями, що передбачає знання специфічних законів, які не є предметом вивчення жодної із суспільних наук.

Інтелектуальна творчість — це цілеспрямована пошукова діяльність людини, результатом якої є створення нового матеріального блага, яке відрізняється неповторністю, оригінальністю, історичними традиціями та оригінальністю.

Інтелектуальну творчість відповідно до напрямів застосування поділяють на два види — технічну та художню.

Об'єкт інтелектуальної власності — це конкретний результат творчих зусиль людини у відповідному виді діяльності:

- *промисловість* — засоби виробництва (машини, механізми, знаряддя, інструменти, пристрої, а також різні технологічні процеси, речовини та їх складові);
- *твори художні* — конкретні результати художньої творчості, зокрема картини, написані художниками, літературні твори, програми, ідеї, втілені в конкретні матеріальні блага, не захищені патентами чи авторськими свідоцтвами.

На промислових підприємствах, в установах освіти, організаціях різних форм власності та видів діяльності здійснюється управління як виробничою діяльністю відповідно до статуту організації чи закладу, так і управління раціоналізаторською і винахідницькою діяльністю.

За напрямками діяльності всі об'єкти інтелектуальної власності поділяють таким чином (див. табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Класифікація об'єктів інтелектуальної власності

Об'єкти промислової власності	Об'єкти авторського права	Об'єкти суміжних прав
<ul style="list-style-type: none">• Винаходи (пристрої, способи, речовини, нові штами мікроорганізмів)• Промислові зразки• Товарні знаки для товарів і послуг• Топографії інтегральних мікросхем• Зазначення місць походження товарів• Корисні моделі• Фірмові найменування• Сорти рослин та породи тварин	<ul style="list-style-type: none">• Літературні твори• Твори мистецтва• Карти і технічні креслення• Музичні твори• Комп'ютерні програми• Похідні твори	<ul style="list-style-type: none">• Права виконавців• Права організацій мовлення• Права виробників фонограм і відеограм• Права інших творчих об'єктів

Управління раціоналізаторством і винахідництвом — це не тільки планування, облік і фінанси, техніка управління тощо. Управління — це одне ціле, яке об'єднує всі сторони процесу на всіх його рівнях і має свої закони, що містять усі закономірності окремих складових в їх сукупності.

Основними функціями управління інтелектуальною творчістю є планування, організація, регулювання, впровадження, правова охорона, контроль та облік.

Функція планування — основна функція управління інтелектуальною творчістю.

Суть управлінської діяльності планування полягає в налагодженні складної та обширної системи відносин, що охоплює фактори розвитку технічної творчості і впровадження нових розробок, правової охорони, контролю й обліку кінцевих результатів.

Функція організації інтелектуальної творчості полягає у визначенні послідовності і координації дій, необхідних для прогнозування розвитку галузей виробництва на основі створення винаходів і промислових зразків.

Чим складніша система, тим більшою мірою вона вимагає відповідної організації, яка б задовольняла вимоги спеціалізації, концентрації сучасної техніки і технології виробництва, пропорційного розвитку різних сторін (технічної, виробничої, економічної, фінансової) об'єкта за умови оптимальних трудових, грошових і матеріальних витрат. Технічна творчість набуває реального втілення в процесі виробництва тільки за умови чіткої організації елементів усієї системи (див. рис. 1.1).

Функція регулювання зводиться до забезпечення розвитку інтелектуальної творчості відповідно до розроблених програм та усунення відхилень, які виникають у процесі створення, розробки, впровадження і використання у виробництві.

Завдяки регулюванню вдається витримувати запланований темп виробництва, досягати балансу взаємовідносин між науковими розробками, освоєнням і впровадженням у процес виробництва науково-технічних досягнень, у тому числі винаходів як усередині держави, так і за кордоном.

Функція впровадження — процес планового переведення об'єкта (підприємства, організації, системи управління, окремого процесу або його елемента) з чинного стану в новий, передбачений проектом.

У першому визначенні термін «впровадження» використовують тоді, коли за дослідним іде масове впровадження наукових, проектних розробок і винаходів у народне господарство.

Термін «впровадження» може набувати трьох значень:

- як етап «життєвого циклу» нововведення в межах народного господарства;

- як повний цикл розроблення і реалізації нової розробки в окремій організації;
- як освоєння і реалізація готового проекту нової розробки в організації (на підприємстві), тобто впровадження в процес виробництва.

Рис. 1.1

Показники і кінцеві результати планування технічної творчості

Аналіз рис. 1.1 свідчить, що існують дві важливі проблеми, пов'язані з плануванням технічної творчості:

- *розрив у часі між початковим і кінцевим етапами науково-технічного циклу, відрив «піонерного» впровадження від масового;*
- *наявність різних перешкод на етапі розміщення замовлень і реалізації комплексних науково-технічних розробок.*

Впровадження як повний цикл розробки і втілення нововведення охоплює такі етапи:

- *аналіз доцільності розробки нововведення;*
- *розробка нового або прив'язка готового проекту нововведення;*
- *співгодоження і затвердження проекту з усіма зацікавленими особами та організаціями;*
- *підготовка до впровадження;*
- *впровадження (реалізація) нововведення в процес виробництва;*
- *оцінка фактичної ефективності реалізованого нововведення;*
- *планування розвитку і розширення сфери ефективного розповсюдження нововведення.*

На етапі впровадження в процес виробництва відбувається матеріалізація суті нововведення (винаходу), триває виявлення недоробок як у самому проекті, так і в підготовці організації до його впровадження.

Щоб підвищити ефективність впровадження, потрібно змінити антиінноваційну традицію, стереотипи поведінки, які гальмують перебудову і впровадження досягнень науково-технічного прогресу; повністю перебудувати організаційні форми і механізми матеріального та морального стимулювання, ціноутворення, фінансового і кредитного забезпечення в ході впровадження нової техніки, технології, матеріалів; відшукати методи і способи вирішення суперечностей між інтересами держави і витратами на впровадження нововведення.

Впровадження винаходу слід розглядати як цілеспрямований процес нововведення, що охоплює комплекс організаційно-технічних заходів і стимулів. Ідеться про забезпечення необхідних умов для використання винаходу в об'єктах нової техніки, нової технології, у нових матеріалах.

Важливо розрізняти значення понять «винахід» (кінцевий результат дослідження) і «нововведення» (воно йде за винаходом і завершує успішні розробки). Винахід можна трактувати як появу чогось нового,

нововведення ж слід розуміти як впровадження цього нового безпосередньо в практику виробництва.

У самому процесі нововведення можна виокремити чотири етапи:

1. **Стимул** — етап, на якому в організації приходять до висновку про необхідність розробки нової ідеї.
2. **Концепція** — етап, на якому складається план дій щодо реалізації ідеї.
3. **Пропозиція** — етап, на якому після відповідного обговорення спеціалістами пропозиція приймається як така, що відповідає інтересам організації.
4. **Впровадження** — етап перетворення ідеї на ринкову продукцію.

Перші два етапи пов'язані з винаходом, два останні — з нововведенням (за умови, що вони закінчуються успішно з точки зору задоволення суспільних потреб). Проведення розмежування між винаходом і нововведенням набуває особливого значення під час вибору організаційно-економічних форм впровадження.

Впровадження раціоналізаторських пропозицій і винаходів у процес виробництва може бути успішним як в кількісному, так і в часовому вимірі за умови, що підприємства, організації або фізичні особи, що є власниками патентів, будуть звільнятися від оподаткування продукції, у якій закладено продукти творчості, на період від одного до трьох років. Термін повинен визначатися залежно від важливості винаходу, його рівня, а також сфери впровадження.

Цей критерій повинен бути основним незалежно від форм впровадження науково-технічних розробок. Впливати ж на нього більшою чи меншою мірою можуть такі чинники, як потреба в новій продукції, технології, матеріалі, величина отриманого ефекту, масштаб і розповсюдженість нововведення. Причому не має значення: чи належить даний винахід до категорії службових (створених у зв'язку з виконанням службового завдання і з використанням ресурсів підприємства), чи він створений з особистої ініціативи винахідника.

Функція правової охорони: єдиною формою правової охорони винаходів і промислових зразків є патент (документ виключного права), який видається винахіднику.

Питання правової охорони технічної творчості розробляють юристи-патентознавці в різних документах. Відносини, що виникають у процесі винахідницької діяльності, регулюються Законом України про охорону прав на винаходи і корисні моделі, що набрав чинності з 01.07.1994 р. згідно з Постановою Верховної Ради № 3769-12; № 3771-12; № 3793.

Положенням про правову охорону об'єктів промислової власності та раціоналізаторських пропозицій в Україні регулюються майнові та пов'язані з ними особисті немайнові відносини, що виникають у зв'язку з необхідністю правової охорони та використанням винаходів, промислових зразків, товарних знаків і знаків обслуговування, а також відносини, пов'язані з визнанням прав автора раціоналізаторської пропозиції.

Функція контролю полягає в спостереженні за процесом розвитку системи технічної творчості, виявленні відхилень і можливостей їх усунення в ході створення рацпропозицій, винаходів, промислових зразків та товарних знаків.

Контроль сприяє розробці та застосуванню ефективних систем, методів і прийомів спостереження та перевірки оптимального функціонування керованої та керівної системи, визначенню необхідності в коригуванні розвитку процесу технічної творчості.

Функція обліку покликана забезпечити збір і систематизацію інформації про динаміку, стан і тенденції розвитку технічної творчості в галузях народного господарства.

Процес виробництва являє собою безперервно повторюваний процес, де кожний наступний виробничий цикл не може повторюватися відірвано від попереднього. Продукти технічної творчості – **винаходи, промислові зразки і товарні знаки** — підносять виробничий процес на вищий рівень порівняно з попередньою базою. Облік кінцевих результатів розвитку базується на статистичних даних про економію матеріалів, отримання прибутку від впровадження раціоналізаторських пропозицій і винаходів, витрат на виплату авторської винагороди.

Розглянуті загальні функції управління технічною творчістю тісно пов'язані з усіма системами управління економікою. Вони визначають принципову єдність структури процесу управління на всіх рівнях народного господарства. Управління ніколи не існує окремо від його об'єкта, тому зміст кожної функції не може залишатися незмінним, а визначається специфікою керованого об'єкта.

Основною метою вдосконалення організаційної діяльності у сфері раціоналізації і винахідництва є планове виконання наукових розробок на рівні винаходів, забезпечення умов для створення нової техніки і технологій на основі високоефективних винаходів і раціоналізаторських пропозицій у народному господарстві та одержання економічного ефекту. Нові форми господарювання в умовах ринкової економіки, потреба в конкурентоспроможній продукції, зокрема експортній, вимагають розробки винаходів і їх швидкого впровадження в народне господарство.

Винаходи і високоефективні раціоналізаторські пропозиції є потенційним багатством України. Без них важко уявити собі розвиток науково-технічного прогресу як у галузі техніки, так і технологій.

На сучасному етапі господарської реформи одним з основних завдань є створення таких умов, які б забезпечили піднесення економіки на якісно новий рівень, всебічний розвиток науково-технічного прогресу на основі ефективного економічного механізму. Це стосується, безперечно, винахідницької і раціоналізаторської діяльності, зокрема створення, впровадження і розповсюдження технічних нововведень у народному господарстві на основі поширення науково-технічної інформації та комп'ютеризації всіх процесів.

Прийнятий нещодавно Закон України про промислову власність є основою для вдосконалення всього механізму винахідницької діяльності. З'явилась об'єктивна можливість підвищити суспільну роль винахідників і раціоналізаторів, створити механізм преміювання з державного бюджету тих виробників, які використовують винаходи і промислові зразки у своїх товарах і технологіях.

У прийнятій у 1996 р. Конституції України, зокрема в статті 41, узаконено невід'ємні права кожного громадянина володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної діяльності. Стаття 54

Конституції вказує, що «громадянам гарантується свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, які виникають унаслідок різних видів інтелектуальної діяльності».

Важливим напрямом розвитку національної системи охорони промислової власності в Україні є вирішення питання про судовий розгляд спірних питань, які виникають у процесі використання права на об'єкти цієї форми власності. Ринкова економіка не зможе належним чином розвиватися, якщо не буде забезпечено судовий захист прав на об'єкти інтелектуальної власності. Цього вимагають конкуренція, інвестиційна та протекціоністська політика.

Отже, управління інтелектуальною власністю пов'язано з чинними законами України про охорону прав на об'єкти промислової власності. Спирні питання повинні вирішуватися в судовому порядку в судах загальної юрисдикції, арбітражному або третейському судах. Надійний судовий захист у цій сфері передбачено також міжнародними угодами і домовленостями, наприклад, Генеральною угодою про тарифи і торгівлю (ГАТТ) та Угодою про співпрацю між Україною і Європейським союзом.¹

З метою успішного реформування економіки необхідно прискорити розвиток винахідництва і раціоналізації, без чого неможливо забезпечити випуск високоякісної і конкурентоздатної продукції та максимальну економію всіх матеріальних ресурсів.

Щоб забезпечити народногосподарський ефект у всіх його складових, необхідно взяти на озброєння нову стратегію управління винахідництвом — від створення винаходу, оцінки значимості, планування, практичного використання до обліку одержаних результатів та ефективного стимулювання.

Практика підтверджує, що найвищі результати трудової діяльності колективу вдається досягти завдяки добре організованому виробничому процесу і творчій активності працівників підприємства на мікроекономічному рівні, а розвиток творчості в межах держави є запорукою піднесення національного добробуту на макроекономічному рівні.

¹ Подопригора А. А. *Охорона промислової власності в Україні*. — ІнЮре, 1999. — 416 с.

Теоретичні умови інтенсивного розвитку економіки є особливо актуальними за умови використання творчих можливостей трудових колективів у розвитку технічної творчості.

Слід зазначити, що проблеми охорони промислової власності під час зовнішньоторгових дій тісно переплітаються з митними правилами. Тому має сенс порівняти права інтелектуальної власності з чинними митними правилами, що регулюють перетинання товарами митниці. Такі рішучі заходи гарантували б надійний захист та розвиток інтелектуальної власності в країні. І головне: до цієї діяльності слід готувати випускників ВНЗ, які знаннями про інтелектуальну власність повинні збагачувати свої професійні компетенції.

В Україні науково-технічний прогрес розвивається нині на тлі реформування економіки, зростання обмеженості трудових і матеріальних ресурсів. Саме завдяки науково-технічному прогресу можна вже найближчим часом забезпечити комплексне використання народногосподарських ресурсів, створити на основі винаходів, промислових зразків, ноу-хау принципово нові техніку і технологію, які здатні істотно підвищити продуктивність праці, якість і конкурентоспроможність продукції на ринках збуту.

1.3. Організаційна структура системи управління технічною творчістю в ринковій системі господарювання

Організаційна структура є визначальною характеристикою системи управління технічною творчістю в ринковій системі господарювання. Аналіз теорії і практики в галузі динаміки організаційних структур управлінських систем показує, що їх розвиток є хоча і неперервним, але не плановим процесом. Періоди поступових змін чергуються з періодами корінних перетворень. Корінні перетворення в структурі управління технічною творчістю на промисловому підприємстві викликані змінами її цільової постановки, що є наслідком зміни форм власності. В умовах ринкової системи господарювання поєднуються і взаємно доповнюють одна

одну приватна, змішана і державна форми власності, у системах же більш високого рівня функціонує державна централізована система.

В Україні охорону об'єктів інтелектуальної власності здійснюють установи, до яких належать:

- законодавчі органи влади;
- судові органи влади;
- виконавчі органи влади.

Ця централізація управління зумовлена, перш за все, суспільним характером виробництва, що вимагає проведення єдиної технічної політики в усіх галузях економіки, а також необхідністю вирішення завдань, які постають у процесі діяльності:

- *вибір основних напрямів розвитку науково-технічного прогресу за наявності великої кількості проблем галузевого і державного значення;*
- *дотримання науково обґрунтованого співвідношення витрат на наукові дослідження, розробку і впровадження нової техніки на основі винаходів;*
- *встановлення обґрунтованих співвідношень у розвитку галузей народного господарства, надання переваг тим, що забезпечують технічний прогрес.*

Нові форми господарювання передбачають надання різним структурам народного господарства самостійності у вирішенні певних питань науково-технічного прогресу. У розвитку раціоналізації і винахідництва повинна діяти загальнодержавна система управління науково-технічним прогресом, до складу якої мали б входити системи управління окремими аспектами цього складного процесу: фундаментальні дослідження розвитку техніки, підготовка кадрів, вивчення ринку, конкурентоздатності. Усі інші форми виробничої діяльності входять до цієї системи як складові.

Вищим законодавчим органом управління науково-технічним прогресом є Верховна Рада України, у складі якої повинна діяти постійна комісія з науки і техніки. Ця комісія на основі вивчення відповідних розділів Державного плану розвитку народного господарства і Державного бюджету готує законодавчі пропозиції для сесії Верховної Ради, контролює діяльність міністерств і відомств.

Безпосереднє керівництво науково-технічною діяльністю здійснює Кабінет Міністрів України, який скеровує роботу міністерств у цій галузі, затверджує основні напрями розвитку науки і техніки.

Основним органом, який здійснює управління науково-технічною діяльністю, є **Державний комітет України по науці і техніці**, в обов'язки якого входить розробка пропозицій щодо основних напрямів розвитку науки і техніки. Комітет здійснює загальнодержавний контроль за технічним рівнем певних галузей народного господарства, вирішує питання науково-технічної інформації і координування міжнародних наукових зв'язків (див. табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Система інтелектуальної власності в Україні

Законодавча гілка влади		
Верховна Рада України	Комітет з питань науки і освіти	Підкомітет з питань інноваційної діяльності і захисту інтелектуальної власності
Судова гілка влади		
Колегія суддів Вищого господарського суду України з розгляду справ, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності		Апеляційні господарські суди
Виконавча гілка влади		
Кабінет Міністрів України	Міністерство освіти і науки України Державний департамент інтелектуальної власності	Інші міністерства та відомства України, що діють у сфері охорони ІВ
Міжвідомчий комітет з проблем захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності	Консультативна рада	Антимонопольний комітет України
	Апеляційна рада	Міністерство юстиції
		Державна податкова адміністрація України Державна митна служба України

В управлінні науково-технічним прогресом задіяно також Держпатент України.

Вищим науковим закладом, що бере участь в управлінні науково-технічною діяльністю, є Академія наук України.

Провідна роль у підготовці і підвищенні кваліфікації наукових кадрів належить Міністерству освіти і науки України.

Винахідницька і раціоналізаторська діяльність є складовою частиною системи науково-технічного прогресу, а управління цією діяльністю будується за функціонально-галузевим принципом. Винаходи і раціоналізаторські пропозиції в більшості випадків створюються в організаціях і на підприємствах державного сектора власності. Практика підтверджує, що важливою проблемою економічного розвитку на сучасному етапі є оптимальна побудова управлінських структур цієї сфери діяльності на промисловому підприємстві, в організації чи закладі. У сфері розвитку та захисту авторських прав інтелектуальної власності в Україні діє значна кількість державних та недержавних організацій (див. табл. 1.4).

Таблиця 1.4

Організації, які спеціалізуються у сфері інтелектуальної власності

Державні організації інтелектуальної власності	Недержавні організації інтелектуальної власності
Український інститут промислової власності (Укрпатент)	Всеукраїнська асоціація патентних повірених
Українське агентство з авторських і суміжних прав	Коаліція з питань захисту прав інтелектуальної власності (CIPR)
Український центр інноватики та патентно-інформаційних послуг	Українська група Міжнародної асоціації з охорони промислової власності (AIPPI)
Фонд громадського користування	Міжнародний центр правових проблем інтелектуальної власності
Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності	Антипіратський союз України
Українська юридична група	Авторсько-правове товариство

Організаційна структура управління раціоналізаторством і винахідництвом на промисловому підприємстві будується за ієрархічною системою, у якій можна виділити декілька рівнів:

- *вище керівництво (директор, його заступник, головний інженер), наказом по підприємству на яке покладається керівництво всією діяльністю раціоналізації і винахідництва;*
- *керівництво структурними підрозділами (керівники відділів, цехів, лабораторій);*
- *нижче керівництво (керівники секторів, майстри дільниць).*

Крім цього, у системі управління раціоналізаторством і винахідництвом діють функціональні, забезпечувальні, організаційно-методичні і науково-технічні підрозділи (планово-економічний, конструкторсько-технологічний, науково-технічний і т. п.), які виконують роботи, пов'язані з творчістю на всіх рівнях залежно від характеру завдань.

Завдання управлінських структур — сприяти розвитку технічної творчості. Центральною ланкою управління раціоналізаторством і винахідництвом на всіх промислових підприємствах, в організаціях, закладах, установах, які займаються науковою і виробничою діяльністю, залишаються відділи або підрозділи раціоналізації і винахідництва. На підприємствах, зокрема, це такі управлінські структури:

- *відділ раціоналізації і винахідництва (ВРІВ);*
- *відділ інформації, раціоналізації, винахідництва і патентознавства (ВІРВІП);*
- *бюро раціоналізації і патентознавства (ВРІП).*

Від початку свого виникнення патентні підрозділи в організаціях і на підприємствах здійснювали організацію та управління всією творчою діяльністю.

Нині зростає кількість патентних повірених, зареєстрованих на основі **«Тимчасового положення про патентних повірених»**.

Однак існують побоювання, що відхід на другий план патентних підрозділів підприємств та організацій, послаблення уваги до їх належного розвитку в нових формах господарювання можуть призвести до зниження рівня розвитку інтелектуальної творчості в Україні.

Діяльність патентних повірених згідно із вищезазначеним положенням пов'язана насамперед зі сферою приватної власності і реєстрацією

заявок, що надходять від юридичних і фізичних осіб інших держав. Виробнича діяльність державного сектора економіки забезпечується завдяки діяльності підрозділів, на які в системі управління раціоналізаторством і винахідництвом покладено такі функції:

- *участь у забезпеченні патентоздатними і патенточистими машинами, приладами, обладнанням, матеріалами і технологічними процесами;*
- *діяльність з надання допомоги в оцінюванні технічного рівня розробок, захисту державного пріоритету на проектно-конструкторські і проектно-технологічні роботи, виконані на рівні винаходів, проведення їх попередньої експертизи на новизну та оформлення заявок на винаходи;*
- *організація роботи з підготовки рекомендацій на патентування за кордоном винаходів і комплекс робіт з їх правового захисту;*
- *комплектування патентного фонду за напрямом діяльності підприємства, його вивчення і використання;*
- *організація роботи з підвищення кваліфікації керівних та інженерно-технічних працівників підприємства в галузі винахідництва.*

В організаціях, де немає науково-дослідних або конструкторських підрозділів, функціонують тільки БРІП, на які покладено функції, пов'язані із цією діяльністю. Основні завдання БРІП:

- *розробка перспективних і поточних планів у галузі винахідництва і раціоналізації;*
- *розробка планів організаційно-масових заходів;*
- *розгляд заяв на раціоналізаторські пропозиції;*
- *сприяння впровадженню винаходів і раціоналізаторських пропозицій та контроль за цією діяльністю;*
- *складання кошторису і звіту про всю діяльність.*

До переліку функцій патентних підрозділів не входило здійснення такого широкого комплексу заходів, який ми вкладаємо в поняття «управління раціоналізацією і винахідництвом». Патентні підрозділи промислових підприємств повинні здійснювати свою діяльність за такими важливими напрямками:

- *організація і проведення робіт з розвитку масової технічної творчості;*

- *безпосередня участь у розробці та впровадженні раціоналізаторських пропозицій і винаходів у виробництво;*
- *визначення економічного ефекту від впровадження винаходів і раціоналізаторських пропозицій у виробництво, розрахунок і виплата авторської винагороди;*
- *планування заходів щодо організації діяльності технічною творчістю;*
- *організація технічної пропаганди, проведення організаційно-масових заходів з метою ознайомлення з досвідом нововведень;*
- *проведення патентно-ліцензійної діяльності, пов'язаної зі складанням угод, патентних формулярів тощо;*
- *здійснення патентного пошуку на винаходи і промислові зразки, а за необхідності — і на товарні знаки.*

Така потреба обумовлена і самою практикою діяльності патентних підрозділів, оскільки для поліпшення результатів у сфері інтелектуальної творчості необхідно налагодити активну роботу, провадити неперервний пошук. У ході останнього можна було б розробити той необхідний комплекс наукових, технічних, економічних, правових та організаційних заходів, які сприяли б розвитку раціоналізації і винахідництва до відповідного рівня, а, отже, і науково-технічному прогресу в цілому.

Практика показує, що створення патентних підрозділів з управління технічною творчістю на деяких підприємствах провадиться на формальній основі. **Патентні групи** часто зараховуються до складу підрозділів головного конструктора, головного технолога, підрозділів стандартизації, на які покладено функції управління раціоналізацією і винахідництвом.

Нові форми господарювання в ринковій економіці вимагають інших підходів до цієї сфери діяльності. Ринок неможливий без конкуренції, а продукція може бути конкурентоздатною і мати успіх у споживача тільки тоді, коли при її створенні використовуються винаходи, промислові зразки, ноу-хау і коли вона захищена товарним знаком.

У нинішніх умовах створенню патентних підрозділів на підприємствах перешкоджають певні обставини. Зокрема, однією з таких перешкод є недостатня увага до управління розвитком раціоналізації і винахідництва. Керівники підприємств вважають, що важкий економічний

стан підприємств, скорочення кількості працівників виправдовують необхідність ліквідації тих патентних підрозділів, які вже створено, а на підприємствах, де таких підрозділів немає, не поспішають їх створювати з причин економічного характеру. Оскільки в чинних типових положеннях підприємств функціонування таких підрозділів переважно не передбачено, їх створення в межах існуючих у даний час нормативної чисельності працюючих і фондів заробітної плати пов'язано із значними труднощами.

І остання причина. Держпатентом України створення патентних підрозділів на підприємствах у наказовому порядку не передбачено.

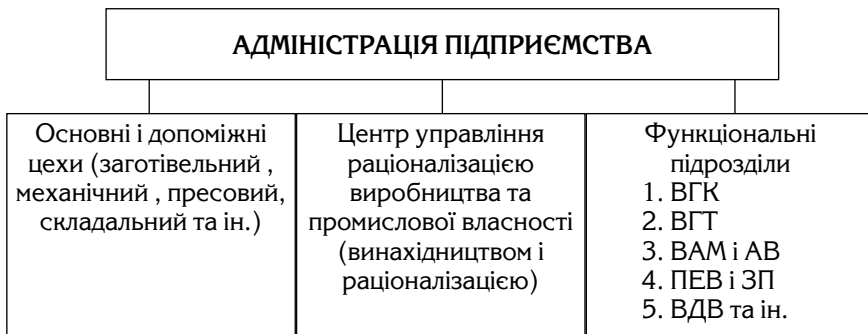
Найбільш реальною, на наш погляд, є ідея створення на підприємствах підрозділів з винахідницької діяльності в нечисленному складі (2–3 чол.).

Один працівник повинен займатися раціоналізацією і винахідництвом та нести відповідальність за діяльність підрозділу. Другий — здійснювати інформаційну діяльність, проводити патентні дослідження, розповсюджувати технічні новини, забезпечувати спеціалістів і новаторів необхідними джерелами інформаційного характеру. І, нарешті, третій працівник сприяє впровадженню раціоналізаторських пропозицій, винаходів, промислових зразків, проводить розрахунки й авторську виплату. Якщо кількість працівників більша, вони повинні займатися патентно-ліцензійною діяльністю.

Основними джерелами інформації для патентних підрозділів є патентна інформація, описи винаходів, реферати винаходів — найбільш важливий та оперативний вид технічної інформації.

Систематизація та інтеграція різних організаційних структур з управління раціоналізаторством і винахідництвом — передумова для надання більш раціональної і перспективної форми організаційній структурі підрозділу управління інтелектуальною творчістю, більш швидкого використання новинок у виробництві. Для раціональної і перспективної форми організації структури управління раціоналізаторством і винахідництвом на промисловому підприємстві пропонується така схема (рис. 1.2).

У запропонованій схемі організаційної структури центральною ланкою є патентний підрозділ, на який покладаються функції управління раціоналізаторством і винахідництвом на підприємстві (фірмі) чи в установі та координація всієї творчої діяльності.

Підрозділ впровадження інновації і технічних розробок

Рис. 1.2

Структура управління раціоналізаторством і винахідництвом на підприємстві: 1 відділ головного конструктора — ВГК; 2 — відділ головного технолога (ВГТ); 3 — відділ головного механіка та автоматизації виробництва (ВГМ і АВ); 4 — планово-економічний відділ і заробітної плати (ПЕВ і ЗП); 5 — виробничо-диспетчерський відділ (ВДВ)

Ускладнення управління наукою та окремими галузями, зокрема винахідницькою діяльністю, пов'язано з прискоренням темпів науково-технічного прогресу, зростанням складності наукових і технічних розробок, скороченням часу впровадження винаходів і раціоналізаторських пропозицій, а також більш високими вимогами ринкової економіки до товару в умовах конкурентної боротьби.

Контрольні запитання і завдання

1. *Що вивчає патентознавство як наука?*
2. *Що таке інтелектуальна власність?*
3. *Що належить до масових видів інтелектуальної творчості?*
4. *Які нормативні документи використовувалися в патентознавстві в Україні протягом 70-х років?*

5. *Який нормативний документ покладено в основу національного патентного відомства України?*
6. *Які управління входять до складу Держпатенту України?*
7. *Як впливає інтелектуальна творчість на розвиток науково-технічного прогресу?*
8. *Які основні функції управління технічною творчістю?*
9. *Яка відмінність між винаходом і нововведенням?*
10. *Які державні органи здійснюють управління науково-технічним прогресом?*
11. *Яка структура управління інтелектуальною творчістю на промисловому підприємстві?*
12. *Які Ви знаєте види творчості?*
13. *Який документ засвідчує право власності на об'єкт інтелектуальної власності?*
14. *Що таке система інтелектуальної власності?*
15. *Яка структура системи охорони інтелектуальної власності в Україні?*
16. *Назвіть відомі Вам технічні рішення (винаходи і раціоналізаторські пропозиції), що дали значний поштовх розвитку науки і техніки (письмово).*

Розділ 2

ФОРМИ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ПРОМИСЛОВОЇ ВЛАСНОСТІ

2.1. Суб'єкти та об'єкти авторського права на винаходи, промислові зразки та товарні знаки

Авторське право — це сукупність правових норм, що регулюють відносини, пов'язані зі створенням і використанням творів науки, літератури та мистецтва. Суб'єктами авторського права є:

- автори винаходів, промислових зразків, товарних знаків, творів науки і літератури, спадкоємці авторів різних об'єктів інтелектуальної власності;
- особи, яким автори або їх спадкоємці передали свої авторські майнові права.

Зазначимо, що суб'єктами авторського права як форми об'єктів промислової власності є:

Автор	людина, творчою працею якої створено винахід, корисну модель чи промисловий зразок або товарний знак
Власник патенту	особа, яка володіє охоронним документом, що засвідчує виключне право на використання об'єкта промислової власності
Спадкоємці	автора чи власника патенту
Патентна установа	Український інститут промислової власності (Укрпатент)

Представник у справах інтелектуальної власності	особа, яка діє за дорученням заявника і надає правову допомогу у сфері охорони промислової власності
---	--

Положення про правову охорону об'єктів промислової власності та раціоналізаторських пропозицій в Україні (далі Положення, набрало чинності з 1.07.1994 р. згідно з Постановою Верховної Ради № 3769-12 від 23.12.1993 р.) регулює майнові та пов'язані з ними особисті немайнові відносини, що виникають у зв'язку зі створенням, правовою охороною та використанням винаходів, промислових зразків, товарних знаків і знаків обслуговування, а також відносини, пов'язані з визнанням прав автора раціоналізаторської пропозиції.

Згідно з Положенням, до об'єктів промислової власності належать **винаходи, промислові зразки, товарні знаки і знаки обслуговування**, які були заявлені й дістали правову охорону в Україні у формі патентів (на винаходи і промислові зразки) та свідоцтв (на товарні знаки і знаки обслуговування), виданих Державним патентним відомством України. Раціоналізаторські пропозиції дістають правову охорону у формі посвідчення на раціоналізаторську пропозицію на підприємстві, в установі чи організації, які визнали пропозицію раціоналізаторською.

Характеризуючи поняття прав інтелектуальної власності, слід зазначити, що відповідно до міжнародних угод, у яких бере участь Україна, право інтелектуальної власності є частиною національного законодавства України.

Важливою подією у становленні прав інтелектуальної власності стало підписання в 1883 р. Паризької конвенції з охорони промислової власності — першої міжнародної угоди у цій сфері діяльності, як зазначено в роботі ¹.

Поняття «права інтелектуальної власності» є узагальнювальним щодо таких понять, як права на твори науки, літератури і мистецтва (авторські права), права на виконання, фонограми, відеограми, передачі

¹ Довгий С. О., Жаров В. О., Кремьєв В. Г. *Охорона інтелектуальної власності в Україні*. — К.: Форум, 2002. — 319 с.

(програми) організацій мовлення (суміжні права) та права на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, знаки для товарів і послуг (торговельні марки) та права промислової власності.

Суб'єкти авторського права мають широку інфраструктуру у своїй діяльності, до якої відносять такі складові (див. табл. 2.1).

Важливим аспектом прав інтелектуальної власності є патентні права на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, товарні знаки,

Таблиця 2.1

Інфраструктура авторських прав у видах діяльності

Винаходи, промислові зразки, корисні моделі, товарні знаки, технології ноу-хау, інжиніринг, раціоналізаторські пропозиції, відкриття	Літературні письмові твори, белетристичного, публіцистичного, наукового, технічного та іншого характеру	Твори архітектури, містобудування і садово-паркового мистецтва
Твори ужиткового мистецтва, твори декоративного ткацтва, кераміки, різьблення, ливарства, вироби з художнього скла, ювелірні вироби		
Твори образотворчого мистецтва	Музичні твори з текстом і без та похідні від них твори	Драматичні твори, музичні, пантоміми, хореографічні твори, створені для сценічного показу, та їх постановки
Ілюстрації, карти, плани, креслення, ескізи, пластичні твори, що стосуються географії, геології, топографії, техніки, архітектури та інших сфер діяльності		
Фотографічні твори, у т. ч. твори, виконані способами, подібними до фотографії	Тексти перекладів для дублювання, озвучення, субтитрування українською та іншими мовами іноземних аудіовізуальних творів	Збірники творів, обробок фольклору, енциклопедії та антології, збірники звичайних даних, інші складені твори за умови, що вони є результатом творчої праці за добором, координацією або упорядкуванням змісту
Бази даних	Комп'ютерні програми	Усі інші твори інтелекту

раціоналізаторські пропозиції. Ці права регулюють як майнові, так і пов'язані з ними особисті немайнові правовідносини, що виникають у зв'язку із створенням винаходів, корисних моделей і промислових зразків та товарних знаків.

Право на об'єкти промислової власності, а також раціоналізаторські пропозиції охороняються державою. *Це означає, що фізичні або юридичні особи мають право на правову охорону винаходів, промислових зразків і товарних знаків та знаків обслуговування в Україні або в державах, які підписали угоду про створення Міждержавної організації з охорони промислової власності. Такі ж права мають іноземні фізичні або юридичні особи на підставі міжнародних договорів України.*

Автором об'єкта промислової власності (винаходу, промислового зразка, раціоналізаторської пропозиції) визнається фізична особа, творчою працею якої створено ці об'єкти. Якщо винахід (промисловий зразок, раціоналізаторська пропозиція) створено спільною працею кількох фізичних осіб, усі вони визнаються співавторами і мають однакові права, які визначаються укладеною між ними угодою.

Не визнаються авторами фізичні особи, які не внесли особистого творчого вкладу у створення винаходу (промислового зразка, раціоналізаторської пропозиції), надали автору тільки технічну, організаційну чи матеріальну допомогу або сприяли оформленню прав на винахід (промисловий зразок, раціоналізаторську пропозицію) та його використання.

Зазначимо, що винаходи, корисні моделі, промислові зразки та товарні знаки мають багато спільного між собою у правовому відношенні і відрізняються від інших об'єктів прав інтелектуальної власності. Їх право забезпечується видачею патенту, який охороняє права на об'єкти, які є результатом творчої діяльності, розв'язання певних технологічних, технічних чи художньо-конструкторських завдань.

Авторові винаходу належить право авторства, яке є невідчужуваним особистим правом. Це авторство охороняється безстроково. Власником патенту на винахід чи промисловий зразок може бути:

- *автор (співавтори) винаходу чи промислового зразка;*
- *спадкоємець (спадкоємиці) автора (співавторів);*

- фонд винаходів України (стосовно винаходів), якщо автор (співавтори) передає виключне право на використання винаходу державі;
- роботодавець, якщо між автором винаходу чи промислового зразка та роботодавцем укладено договір про відступлені автором права на патент. У цьому випадку автор має право на використання винаходу чи промислового зразка у власному виробництві. Якщо між автором і роботодавцем не укладено зазначеного договору або роботодавець не подав заявку на видачу патенту в тримісячний строк після письмового повідомлення автором про створений ним винахід чи промисловий зразок, то право на одержання патенту залишається за автором. Роботодавець має право використати цей винахід чи промисловий зразок на умовах, що визначаються ліцензійним договором;
- інша фізична або юридична особа, якій автор (співавтори) за договором передав право на одержання патенту до внесення винаходу чи промислового зразка до Державного реєстру винаходів України або до Державного реєстру промислових зразків України.

Власником свідоцтва на товарний знак може бути фізична або юридична особа, яка займається підприємницькою діяльністю.

Власником свідоцтва на колективний знак може бути об'єднання підприємств, які виготовляють товари або надають послуги (виконують роботи), що мають спільні характерні ознаки.

Усі ці проблеми об'єднує безпосередній зв'язок з процедурою закріплення прав на технічні і художньо-технічні рішення. Кожен об'єкт промислової власності пов'язаний з промисловою технологією, юриспруденцією, економікою, науково-технічною інформацією тощо, але оскільки вони за характером діяльності відповідають процедурі патентування, то набувають, відповідно, патентознавчого аспекту.

Необхідно відзначити, що на винаходи, промислові зразки, товарні знаки видаються охоронні документи, які засвідчують особисту власність тих, на чие ім'я видано ці документи.

Право на винахід засвідчується у формі патенту, авторства на винахід, пріоритету винаходу та виключного права на використання винаходу в Україні. Патент на винахід діє від дати реєстрації винаходу в Дер-

жавному реєстрі винаходів України, але не більш як 20 років від дати надходження заявки до Держпатенту України.

Термін «патент» латинського походження («патент» — відкритий). Протягом століть він застосовувався в різних країнах у торговельній, фінансовій і юридичній термінологіях. Його сутність розкривається в законодавстві кожної окремої країни, де є свої особливості в деталях побудови патентних систем. Але одночасно існують деякі спільні ознаки, що дають змогу визначити поняття патенту незалежно від того, у якій країні діють правила щодо нього.

Патентом називається виданий державним органом (патентним відомством) документ, який дає особі або організації (патентовласникові) виключне право використовувати зазначене в патенті технічне рішення (винахід, промисловий зразок, корисну модель тощо).

Після видачі патенту патентовласник отримує виключне право, що забезпечує монополію на промислове або інше комерційне використання винаходу чи промислового зразка. Патентовласник згідно із законом може заборонити будь-якій особі використовувати об'єкт патенту без спеціального дозволу. У випадку порушення виключного права патентовласник може через суд примусово стягнути плату за використання винаходу або промислового зразка.

Проте виключне право, яке випливає з патенту, існує лише на території тієї країни, що видала патент, і не може виходити за її межі.

Дія патенту обмежена не лише в просторі (на певній території), а й у часі, що досягається фіксацією в законі тривалості існування виключного права. У різних країнах ці строки неоднакові і коливаються від 15 до 20 років. У європейських країнах (Бельгія, Франція, Нідерланди) строки дії патентів становлять 20 років, в Австрії, Німеччині, Швейцарії — 18, у Китаї, Канаді і деяких інших країнах — 17, у Великобританії — 16, в Японії та Італії — 15 років. Дія патенту визначається не лише юридичними нормами, а й об'єктивними закономірностями технічного прогресу. З розвитком техніки і появою нових, більш досконалих рішень відбувається моральне старіння попередніх досягнень. Застарілі

конструкції, технологічні процеси немає потреби охороняти патентом. Видача патенту і підтримання його чинності потребує сплати мита. Якщо відомо, що об'єкт патенту застарів, то оплата мита припиняється і патент автоматично втрачає силу.

Патент видається на винахід, корисну модель, промисловий зразок.

Винахід	технологічне (технічне) рішення, що відповідає умовам конкурентоздатності
Корисна модель	нове і промислово придатне конструктивне виконання пристрою
Промисловий зразок	результат творчої діяльності людини в галузі художнього конструювання, який задовольняє ергономічні та естетичні потреби людини

Означені у такий спосіб об'єкти відповідають патентному праву — системі правових норм, що регулюються на основі юридичної рівності сторін суспільних відносин в економічному і духовному визнанні винаходів, корисних моделей, промислових зразків та інших об'єктів промислової власності, а також правових відносин, які виникають унаслідок їх практичного використання у виробництві.

Обсяг правової охорони визначається формулою винаходу. Опис, креслення або інші ілюстрації служать тільки для тлумачення формули винаходу.

Дія патенту, виданого на продукт способом його одержання, поширюється і на продукт, безпосередньо одержаний цим способом. При цьому новий продукт вважається одержаним запатентованим способом за відсутності доказів протилежного.

Патент на промисловий зразок засвідчує авторство на промисловий зразок, пріоритет промислового зразка і виключне право на використання промислового зразка в Україні.

Не надається правова охорона винаходам, що суперечать принципам гуманності і моралі.

Обсяг правової охорони, що надається патентом на промисловий зразок, визначається сукупністю його суттєвих ознак, зображених на фотографіях (макеті, рисунку) виробу. Опис промислового зразка служить тільки для тлумачення ознак.

Патент на промисловий зразок діє протягом 10 років від дати надходження заявки до Держпатенту України. За клопотанням власника патенту строк його дії може бути подовжено Держпатентом України, але не більш як на 5 років.

На зареєстрований товарний знак видається свідоцтво, яке діє протягом 10 років від дати надходження заявки до Держпатенту України. Строк дії свідоцтва може бути подовжено на такий же термін за клопотанням його власника за умови сплати додаткового мита.

Правова охорона товарного знака в Україні здійснюється на підставі його реєстрації в порядку, встановленому Положенням, або на підставі міжнародних договорів України.

Виключне право на використання винаходу, промислового зразка чи товарного знака належить власникові патенту, який має право їх використовувати, за умови, що він не порушує прав інших власників патенту.

Ніхто не має права використовувати патент (об'єкти, які ним захищені) без згоди власника патенту.

Порушення прав власника патенту визнається, коли без його згоди здійснюється виготовлення, застосування, ввезення, пропозиція для продажу, продаж та інші дії використання винаходу, промислового зразка чи товарного знака.

Не порушуються права власника патенту у випадку, якщо винаходи чи промислові зразки використовуються на борту морських чи річкових суден інших держав, які тимчасово або випадково перебувають у водах України, за умови такого використання виключно для потреб судна. Не є порушенням прав власника патенту проведення наукового дослідження або експерименту над засобом, у якому використано винахід, разове виготовлення ліків, використання винаходу під час стихійних лих, катастроф, епідемій та в інших надзвичайних обставинах, а також у

тому випадку, якщо патент використовується в приватному порядку без комерційних цілей.

Суть патенту виявляється не тільки в юридичних наслідках його видачі, тобто у виникненні виключного права. Надзвичайно важливою характеристикою патенту як носія інформації про певне технічне рішення є його техніко-інформаційний зміст. Незалежно від того, у якій країні і коли видано патент, інформація про його технічне рішення доступна для всіх зацікавлених осіб, оскільки описи запатентованих технічних рішень регулярно публікуються до загального відома і у такий спосіб стають надбанням світової науки, техніки, а також відповідної галузі виробництва.

Дія патенту як джерела інформації не обмежується кордонами однієї держави. Будь-який іноземний патент виключає, як правило, можливість для інших осіб патентувати аналогічні технічні рішення у своїй країні чи інших країнах, за винятком тих країн, де видається патент тільки своєї країни — так званий «малий патент».

Нині система охорони прав на об'єкти промислової власності є загальноприйнятною як в Україні, так і у високорозвинутих країнах з ринковою економікою. Слід зауважити, що часом виникають зумисні порушення прав в галузі охорони промислової власності, що завдає шкоди конкуренції і в певних аспектах — чинним нормативам промислової власності.

2.2. Порядок одержання патенту

Заявка на видачу патенту України на винахід, промисловий зразок, свідоцтва на товарний знак подається до Держпатенту України.

Заявка — це перелік документів, необхідних для отримання патенту: заява на винахід, промисловий зразок, товарний знак; опис суті рішення, що заявляється, із формулою винаходу; реферат; креслення; фотографії та інші доповнювальні матеріали.

Заява на раціоналізаторську пропозицію подається в письмовій формі підприємству або організації, на яких передбачається використовувати цю пропозицію.

Автор (будь-яка фізична особа), творчою працею якого створено цей винахід чи промисловий зразок, а також законний спадкоємець автора чи інша фізична або юридична особа, яка одержала від автора чи його спадкоємця право на подання заявки на договірній основі, мають право подати заявку на винахід або промисловий зразок.

Заявки на видачу охоронних документів можуть подаватися через патентного повіреного, зареєстрованого в Держпатенті України. Через патентних повірених подають заявки також особи, які проживають за межами України, або іноземні юридичні особи за межами України.

Кожна подана заявка повинна стосуватися тільки одного винаходу чи промислового зразка, а також одного товарного знака.

Заявка на винахід повинна містити такі обов'язкові документи, що подаються в патентне відомство як одне ціле:

- *заяву про видачу патенту — на офіційному бланку, українською мовою, друкованим способом — із зазначенням автора (співавторів), місця їх проживання або місцеперебування;*
- *опис винаходу, що розкриває його сутність із повнотою, достатньою для здійснення (виготовлення) винаходу будь-якою іншою особою;*
- *формулу винаходу, що виражає його суть і ґрунтується на описі винаходу; стисла словесна характеристика технічної суті винаходу, що містить сукупність його суттєвих ознак, достатніх для досягнення зазначеного заявником технічного результату;*
- *креслення та інші ілюстративні матеріали, якщо вони необхідні для з'ясування суті винаходу;*
- *реферат (короткий опис винаходу, формули для розуміння суті винаходу).*

До заявки обов'язково додаються такі документи:

- *документ про сплату збору за подання заявки;*
- *документ, що підтверджує право заявника на зменшення розміру збору, якщо таке право у заявника є;*
- *доручення, що засвідчує повноваження представника заявника (якщо цей факт має місце);*
- *заявка про пріоритет (якщо заявник бажає скористатися правом пріоритету) і копія попередньої заявки.*

Якщо заявку подає автор, то до матеріалів заявки повинна додаватися довідка, що підтверджує сплату мита в установленому порядку або звільнення від сплати такого. Якщо заявка передається у власність Державному фонду патентів, автор звільняється від сплати мита, за ним залишається право авторства і відповідна винагорода, встановлена Держпатентом.

Усі документи, що подаються в Держпатент, повинні складатися українською мовою, а якщо документи складено іншою мовою, вони обов'язково повинні супроводжуватися перекладом.

Дата надходження в Держпатент кожної поданої заявки є пріоритетом за умови, що документи оформлено згідно з вимогами, встановленими Держпатентом.

Після надходження заявки на винахід, промисловий зразок Держпатент проводить по них формальну експертизу, під час якої перевіряється наявність необхідних документів, а також можливість надання правової охорони. При позитивних результатах формальної експертизи приймається рішення про прийняття заявки на винахід до розгляду і встановлюється пріоритет, про що повідомляється заявнику, а якщо заявка не відповідає встановленим вимогам, приймається рішення про відмову в прийнятті заявки на винахід до розгляду.

По заявці, документи якої оформлені з порушенням встановлених вимог, заявнику надсилається запит із пропозицією протягом двох місяців від дати надходження подати виправлені документи. Якщо заявник у визначений строк не подав матеріали, вказані в запиті, заявка вважається неподаною.

На рішення про відмову в прийнятті заявки до розгляду заявник може подати заперечення до Апеляційної ради Держпатенту протягом шести місяців від дати його одержання. Заперечення розглядається Апеляційною радою протягом двох місяців від дати його надходження. Рішення Апеляційної ради є остаточним.

Заявки, прийняті Держпатентом України до розгляду, заявникові не повертаються.

Відомості про прийняту до розгляду заявку на винахід, включаючи формулу винаходу, публікуються в офіційному бюлетені Держпатенту України через 18 місяців від дати пріоритету.

Заявки на винаходи можуть не публікуватися в тому випадку, коли така публікація може завдати шкоди державним інтересам.

Автор винаходу може звернутися до Держпатенту з клопотанням про виправлення помилок в опублікованих відомостях про заявку, а також має право відмовитися бути згаданим у відомостях, що публікуються.

Будь-яка особа має право ознайомитися з матеріалами заявки після її публікації. Порядок ознайомлення з матеріалами встановлює Держпатент.

Заявленому винаходу від дати публікації до дати реєстрації в Державному реєстрі винаходів надається тимчасова правова охорона в обсязі опублікованої формули.

Тимчасова правова охорона вважається такою, що не настала, якщо прийнято рішення про відмову у видачі патенту. Клопотання заявника, яке подається до Держпатенту на проведення експертизи заявки по суті, може бути подане протягом п'яти років від дати подання заявки. Якщо таке клопотання у вказані строки не надійшло, заявка вважається відкликаною.

Експертиза заявки на винахід по суті перевіряє відповідність заявленого винаходу умовам патентоспроможності.

За результатами експертизи заявки на винахід по суті приймається рішення про відповідність чи невідповідність заявленого винаходу умовам патентоспроможності. У разі незгоди автора з рішенням експертизи по суті винаходу він має право на протиставлені матеріали експертизи подати мотивоване заперечення до Апеляційної ради в тримісячний строк від дати одержання рішення або копій матеріалів експертизи.

Рішення Апеляційної ради є остаточним.

Патент на винахід чи промисловий зразок може бути визнаний недійсним повністю або частково протягом усього строку його дії у таких випадках:

- *невідповідності винаходу чи промислового зразка, що охороняється, умовам патентоспроможності згідно з Положенням;*
- *наявності у формулі винаходу суттєвих ознак, які були в первинних матеріалах заявки;*
- *неправильного зазначення в патенті автора (співавтора) винаходу або власника патенту.*

Будь-яка особа має право подати до Апеляційної ради заперечення проти виданого патенту за умови сплати відповідного мита. Апеляційна рада розглядає заперечення тільки в межах мотивів, викладених у ньому. Особа, яка подала заперечення, а також власник патенту можуть брати участь у розгляді заперечення.

Автори винаходів, промислових зразків мають право на патентування винаходів і промислових зразків в іноземних державах.

Щоб запатентувати заявку в іноземній державі, заявник зобов'язаний подати заявку до Держпатенту, повідомивши про намір запатентувати винахід чи промисловий зразок в іноземних державах. За умови відсутності заперечення протягом трьох місяців від дати надходження повідомлення заявка на винахід чи промисловий зразок може бути подана до відповідних органів іноземної держави.

Усі витрати, пов'язані з патентуванням в інших державах, лягають на заявника або іншу особу, у т. ч. іноземну, яка дала згоду авторові.

Слід зазначити, що чинні закони України про охорону прав на об'єкти промислової власності передбачають судове вирішення різних видів спірних питань, включаючи суд першої інстанції (юрисдикції), арбітражний або третейський суд. Забезпечення надійного судового захисту в цій сфері діяльності передбачено також відповідними міжнародними угодами і домовленостями, у т. ч. угодою про співпрацю між Україною і Європейським союзом, Генеральною угодою про тарифи і торгівлю (ГАТТ).

Згідно з чинним законодавством з питань охорони промислової власності, суди відповідно до їх компетенції розглядають такі спірні питання стосовно авторів промислової власності:

- *про авторство на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, сорти рослин і породи тварин, товарні знаки і раціоналізаторські пропозиції;*
- *про встановлення власника охоронного документа;*
- *про порушення майнових прав власника охоронного документа;*

- *про включення і виконання ліцензійної угоди;*
- *про встановлення факту використання об'єкта промислової власності;*
- *про винагороду авторів винаходів і промислових зразків та корисних моделей і про право компенсації за порушення авторських прав;*
- *про визнання охоронного документа недійсним, а також спірні питання, що стосуються питань охорони промислової власності.*

Практика розгляду спірних питань у судах загальної юрисдикції підтверджує існування відповідних труднощів, пов'язаних переважно з відсутністю практики і відповідної кваліфікації судів у сфері інтелектуальної власності, зокрема патентного права.

2.3. Патентні мита на об'єкти промислової власності

Згідно із законом України «Про державне мито» від 18 грудня 1991 р., «Тимчасовим положенням про правову охорону об'єктів промислової власності та раціоналізаторських пропозицій в Україні», «Інструкцією щодо порядку сплати державного мита» за № 4, затвердженою Міністерством фінансів України від 26 березня 1992 р, та про визнання такими, що втратили чинність, указів Президента України у зв'язку з прийняттям законів України щодо промислової власності від 22.06.1994 р. № 24/94, та «Положення про порядок сплати зборів за дії, пов'язані з охороною прав на винаходи, корисні моделі, промислові зразки та знаки для товарів і послуг» від 14.08.1996 р. № 948, стягується мито за дії, пов'язані з отриманням охоронних документів на об'єкти промислової власності, підтримання їх чинності та передачею прав їх власниками у таких розмірах:

- *подання заявки на видачу охоронного документа на об'єкти промислової власності (винахід, промисловий зразок, товарний знак), що діятиме тільки на території України, — 8 грн. 50 коп.;*
- *дії під час проведення експертизи, здійснені ініціативи заявника — 68 грн.;*

- проведення експертизи по суті заявки одного винаходу — 68 грн., кожного 2-3-го винаходу, пов'язаного єдиним винахідницьким задумом — 34 грн., товарного знака (один клас товарів) — 8 грн 50 коп., товарного знака (кожний другий і т.д. клас товарів, експертиз) — 17 грн.;
- видача або переоформлення на прохання заявника охоронного документа — 34 грн. (2 неоподатковані мінімуми);
- видача чи переоформлення — 34 грн.;
- подання заявки чи заперечення до Апеляційної ради Держпатенту України, скарги на рішення Апеляційної ради (скарга) — 34 грн.;
- підтримання чинності патенту щорічно, з дати надходження заявки на його видачу (на винахід на промисловий зразок):
 - третій рік — 0,1 від мін. заробітної плати — 17 грн., — 0,1;
 - четвертий–п'ятий рік — 0,2–0,3, — 0,2;
 - шостий–восьмий рік — 0,4–0,6, — 0,5;
 - дев'ятий–одинадцятий рік — 0,8–1,2, — 0,9;
 - одинадцятий–п'ятнадцятий рік — 1,2–2,0, — 1,5;
 - шістнадцятий–двадцятий рік — 2,0–3,0, — 2,0;
 - оплата річного мита протягом шести місяців: розмір річного мита встановленого строку його сплати збільшується на 50 %;
- подання клопотання про відновлення пропущених строків у всіх випадках, крім строків сплати річного мита (відновлення строків) — 17 грн.;
- реєстрація договору про передачу права на охоронний документ (реєстрація передачі) — 34 грн.;
- реєстрація ліцензійного договору (реєстрація ліцензій) — 34 грн.

Наведені дані можуть змінюватися залежно від змін, внесених Верховною Радою України.

Скорочені назви, наведені в дужках після повної назви кожної із зазначених дій, необхідно вказати на лицьовому боці платіжного документа в графі «вид платежу». На зворотному боці платіжного документа необхідно вказати назву об'єкта промислової власності (винаходу,

промислового зразка, товарного знака, номер заявки чи патенту, а також повну назву дії з вищевказаного переліку, за яку сплачується мито.

Мито за вказані вище дії, що сплачують фізичні або юридичні особи, які постійно проживають чи перебувають в Україні, сплачується і зараховується фіноргану за місцем перебування платника до бюджету України (розділ II, §1, символ звітності 57). З номером рахунка бюджету можна ознайомитися в райфінвідділі за місцем сплати мита. Якщо мито сплачується в іноземній валюті, то воно зараховується до Державного валютного фонду України через рахунки валютних фондів місцевих рад народних депутатів (номери рахунків повідомлено Національним банком України на місцях у листі від 06.03.1992 р. № 01-02/96 «Про рахунки валютних фондів»). У випадках, коли громадяни проживають не за місцем розгляду та оформлення документів, державне мито можна перерахувати поштовим переказом.

Мито за вказані вище дії, що сплачують фізичні особи та іноземні юридичні особи, які постійно проживають або знаходяться за межами України, зараховується до державного бюджету України на рахунок Міністерства фінансів України № 1100657 в міській дирекції Укрсоцбанку м. Києва: МФО 322012 (розділ II, §1, символ звітності 57), в іноземній валюті — до Державного валютного фонду України № 00076213 в Державному експортно-імпортному банку України в м. Києві.

У випадках, коли перерахунок мита здійснюється з рахунка вкладника в Ощадбанку, до документа, оплаченого митом, додається довідка за встановленою для Ощадних банків формою, підписом контролера і відтиском печатки Ощадбанку.

Необхідно мати на увазі, що сплату мита слід робити окремо по кожному об'єкту промислової власності та окремо по кожній із перерахованих вище дій. До Державного патентного відомства України відповідно надсилаються окремі квитанції або платіжні доручення.

Від сплати мита звільняються пенсіонери, учні та студенти, що здійснюють дії, пов'язані з поданням заяви на видачу патенту, на винахід чи промисловий зразок, експертизу заявки, переоформлення і підтримання чинності патенту. Для колективу заявників чи власників патенту розмір мита зменшується на частку, пропорційну кількості громадян, звільнених від сплати мита.

Оригінал квитанції кредитної установи, що прийняла сплату (мито), а при перерахуванні мита з рахунка платника останній примірник платіжного доручення з написом (поміткою) кредитної установи на лицьовому або зворотному боці такого змісту: «зараховано в доход бюджету, дата» (цей напис скріплюється першими і другими підписами посадових осіб і відтиском печатки кредитної установи із зазначенням дати виконання платіжного доручення) надсилається разом з відповідним документом (заявкою, клопотанням, запереченням, договором, за винятком річного мита) рекомендованим або цінним листом на адресу: 252133, Київ-133, бульвар Л. Українки, 26.

Український інститут промислової власності (Укрпатент) має таку структуру (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Органи державної патентної експертизи об'єктів промислової власності в Україні

Відділ попередньої обробки заявок на промислові зразки	Відділ експертизи винаходів та корисних моделей	Відділ експертизи промислових зразків, знаків для товарів і послуг
Відділ попередньої обробки заявок на винаходи та КМ	Галузеві відділи експертизи та розгляду заявок на видачу патенту без проведення кваліфікаційної експертизи	Відділ кваліфікаційної експертизи заявок на винаходи та корисні моделі
Відділ попередньої обробки заявок на реєстрацію знаків для товарів і послуг	Відділ формальної експертизи заявок на знаки для товарів і послуг	Відділ міжнародної реєстрації знаків для товарів і послуг
Відділ формальної експертизи заявок на знаки для товарів і послуг	Відділ кваліфікаційної експертизи заявок на знаки для товарів і послуг	Відділ методології експертизи ОІВ
Державний експерт з питань державних таємниць	Відділ документації та запитів авторів	Відділ обробки документів (архів)

Значимо, що експертиза об'єктів промислової власності — це регламентований встановленими установою правилами процес дослідження експертами об'єкта, представленого в заявці, шляхом зіставлення з іншими технічними рішеннями тієї ж задачі, який завершується позитивним або негативним висновком про можливість одержання заявленим об'єктом правової охорони¹.

Кожна подана заявка реєструється, встановлюється дата надходження заявки, присвоюється порядковий номер, перевіряється наявність необхідних документів відповідно до вимог заявки на винахід, промисловий зразок чи товарний знак або корисну модель. Експертиза за своїм змістом і глибиною поділяється на такі види:

Формальна	експертиза, у ході якої встановлюється відповідність поданої заявки переліку об'єктів, які можуть бути визнаними: винаходом, промисловим зразком, корисною моделлю, товарним знаком, і відповідність заявочних документів встановленим вимогам.
Кваліфікаційна	експертиза, що встановлює відповідність винаходу умовам патентоздатності або відповідність знака для товарів і послуг умовам надання правової охорони.
На новизну	експертиза, що встановлює новизну винаходу, промислового зразка чи товарного знака в Україні та інших країнах відповідно до поданих заявок на видачу патентів.

Науково-технічна експертиза у своєму висновку може прийняти такі основні рішення, що визнають заявку винаходом, промисловим зразком чи товарним знаком:

Позитивні	Негативні
про встановлення дати подання заявки та встановлення пріоритету	про відхилення заявки на будь-яких стадіях діловодства (не відповідає вимогам патентоспроможності)
про видачу охоронного документа (патенту на винахід і промисловий зразок та свідоцтва на товарний знак)	про відмову у видачі охоронного документа (відсутність новизни, технічного рішення і т.ін.)

¹ Наконечна А. В. Патентознавство. КНЕУ. — К., 2003. — с. 38.

Документи, які засвідчують право на пільги щодо сплати мита, надсилаються до НДЦПЕ в строки, встановлені для сплати мита за відповідну дію.

Наводимо відомості про сплату авторами мита в іноземній валюті під час патентування винаходів в інших державах (див. табл. 2.3). Станом на 01.01.1991 р. середні розміри вартості патентування за кордоном значно відрізнялися.

Таблиця 2.3

Розміри мита, яке сплачують автори в іноземній валюті під час патентування винаходів в інших державах

Країна	Валюта	Вартість	
		Подання заявки	Видача патенту
Австрія	австрал. долар	1200	2300
Австрія	австр. долар	10000	14 000
Алжир	дол. США	870	-
Аргентина	швейц. фр.	1500	1100
Бельгія	бельг. фр.	5600	70 000
Болгарія	дол. США	900	100
Бразилія	дол. США	1500	1000
Великобританія	фунт. ст..	600	400
Венесуела	дол. США	1600	1800
Голландія	гульд.	3900	9100
Греція	дол. США	1100	600
Данія	дат.кр.	20 000	20 800
Єгипет	дол. США	1100	600
Індія	інд руп.	2900	5000
Ірак	дол. США	950	-
Іспанія	дол. США	1200	50
Італія	іт. ліра	1 120 000	131 000
Канада	кан. дол..	850	2800
Китай	дол. США	1000	500
Корея	дол. США	1200	-

Закінчення табл. 2.3

Країна	Валюта	Вартість	
		Подання заявки	Видача патенту
Мексика	дол. США	900	700
Німеччина	нім. марка	1500	5000
Нова Зеландія	дол. США	1300	600
Норвегія	норв. крона	15 000	15 000
Польща	дол. США	1200	60
Португалія	дол. США	1500	–
Румунія	дол. США	700	1000
Сирія	дол. США	700	–
США	дол. США	1500	5000
Туреччина	дол. США	500	2400
Угорщина	дол. США	350	100
Фінляндія	дол. США	2700	2500
Франція	фр. франк	7200	6600
Чехія	дол. США	300	100
Швейцарія	швейц. франк	1000	1200
Швеція	швед. крон.	6800	–
Югославія	дол. США	870	1500
Японія	яп. ієна	32 4000	60 0000
Європатент (13 країн)	нім. марка	12000	20000

Висновки

Будь-яка фізична або юридична особа, яка використовує запатентований винахід чи промисловий зразок всупереч Положенню, вважається порушником патенту.

На вимогу власника патенту порушення повинно бути припинене з відшкодуванням йому збитків, яких він зазнав у результаті протиправного використання винаходу чи промислового зразка.

Особа, яка незаконно використовує товарний знак, на вимогу власника свідоцтва на товарний знак зобов'язана припинити його використання і відшкодувати завдані збитки.

Контрольні запитання і завдання

1. *Що відносять до об'єктів промислової власності?*
2. *Яка правова охорона об'єктів промислової власності?*
3. *Хто може бути власником патенту?*
4. *Який термін дії патенту?*
5. *Чим визначається обсяг правової охорони патенту?*
6. *За яких умов не визнається порушення використання патенту?*
7. *Які особливості складу заявки на винахід, корисну модель, промисловий зразок та знак для товарів і послуг?*
8. *Що означає термін «заявка» на винахід?*
9. *Як встановлюється пріоритет винаходу?*
10. *Яке інформаційне значення патенту?*
11. *Хто має виключне право на використання винаходу?*
12. *Що являє собою формальна експертиза заявки на винахід?*
13. *За яких умов винаходи не підлягають публікації?*
14. *Які питання розглядає Апеляційна рада?*
15. *На основі яких правових документів сплачується мито?*
16. *Які особи не сплачують мито за подачу заявки на винахід?*
17. *Що являє собою експертиза заявки по суті?*
18. *Якою мовою подається заява про видачу патенту України на винахід?*
19. *Яка установа, підпорядкована МОН України, здійснює експертизу заявок на об'єкти промислової власності?*
20. *Як називають закріплені законом права авторів на їх творчу працю: творча власність; інтелектуальна власність; авторська власність; промислова власність.*
21. *Охарактеризуйте структуру органів державної патентної експертизи в Україні.*

22. Які терміни дії охоронних документів на об'єкти промислової власності?
23. Яка відмінність між експертизою формальною, кваліфікаційною та експертизою на локальну новизну?
24. Дайте письмову відповідь на запитання: яку суму мита повинен сплатити заявник, якщо подаються одночасно заявки на два винаходи і промисловий зразок? За однією заявкою планується підтримувати патент в дії 15 років, у другій заявці співавтором є студент, а промисловий зразок підтримується.
25. Дайте письмову відповідь: який вид новизни (локальна; світова; абсолютна; національна) встановлюється за виданими в Україні патентами
26. Обґрунтуйте письмово, що з перерахованого нижче належить до об'єктів промислової власності:
 - винаходи — пристрій, спосіб, речовина, штам мікроорганізмів;
 - комп'ютерна програма до бухгалтерського обліку, вивчення курсу;
 - права виконавців — пісні, перукаря, дизайнера;
 - літературний твір.
27. Визначте, що з перерахованого нижче належить до об'єктів авторського права:
 - сорт рослин;
 - корисна модель;
 - промисловий зразок;
 - твір мистецтва.
28. Яка установа Міністерства освіти і науки України та Державного департаменту інтелектуальної власності проводить розгляд та експертизу заявок на об'єкти промислової власності в Україні?
 - Український інститут промислової власності;
 - Українське агентство з авторських і суміжних прав;
 - Український центр інноватики та патентно-інформаційних послуг;
 - Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності.

29. Як називаються закріплені законом права на результати будь-якої творчої праці людини:
- творча власність;
 - інтелектуальна власність;
 - авторська власність;
 - промислова власність¹?

¹ Патентознавство: Опорний конспект. – К., 2003. – С. 12–13.

Розділ 3

РАЦІОНАЛІЗАЦІЯ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ

3.1. Раціоналізаторська пропозиція та її ознаки

Раціоналізація — це вдосконалення, покращення чого-небудь.

Подібно до винахідництва раціоналізація є важливим чинником розвитку суспільства: удосконалення й поліпшення засобів праці, виробничих технологій і всіх методів людської діяльності в цілому неможливі без раціоналізації. Цього вимагають загальні закони розвитку суспільного виробництва. Раціоналізація здійснюється шляхом різних раціональних пропозицій, кожна із яких стосується конкретного об'єкта техніки, технології чи матеріалів. Але це не означає, що кожна раціональна пропозиція, з огляду на чинне законодавство з раціоналізації, може бути визнана раціоналізаторською пропозицією і на неї повинен видаватися охоронний документ.

Нині головною метою української педагогічної системи у сфері виховання й навчання молоді є формування гармонійно розвинутої особистості, яка має відповідний рівень економічних знань та, відповідно, належний рівень професійних компетенцій.

Ринкова економіка вимагає нових підходів до підготовки молоді. У виховному і навчальному процесах визначальною є зорієнтованість на людину, на пізнання нею світу, самореалізацію кожного індивіда через інноваційну діяльність, вибір власного шляху до творчої діяльності та професійних компетенцій¹.

Розвитку творчих здібностей особистості, її потягу до нового, оригінального, раціоналізації присвятили свої дослідження вітчизняні педагоги В. Барко, А. Тютюнікова², І. Волощук³, М. Дробноход⁴, М. Єрмошенко⁵, В. Паламарчук, С. Рудківська⁶. Для творчої особистості раціоналізаторська діяльність є життєвою потребою, а творчий стиль поведінки найбільш характерний. Визначальним показником творчої особистості, її головною ознакою вважають наявність творчих здібностей, що розглядаються як індивідуально-психологічні здібності людини відповідно до вимог **професійної компетенції**, як умова її успішного виконання.

Зазначимо, що одним із чинників, що детермінує розвиток якостей трудової діяльності, є знання з раціоналізації. Саме вони формують той **рівень професійних компетенцій**, який є необхідним для усвідомлення своїх особистісних характеристик, або операційний аспект діяльності. Критерієм втілення знань у практику є ефективність діяльності, успішне досягнення мети завдяки високому рівню **професійних компетенцій**.

Реформування освіти в Україні здійснюється відповідно до сучасних вимог господарювання й тих дидактичних концепцій, що усталилися у високорозвинутих країнах світу. Один із цих напрямів — усебічна економічна освіта та розвиток особистих творчих здібностей, тобто **формування професійних компетенцій** на основі вивчення раціоналізації кожним окремим індивідом. Згідно з принципом інтелектуального розвитку

¹ Вачевський М. В. Економічна ефективність раціоналізації і винахідництва в сучасних умовах господарювання: Актуальні проблеми економіки. — 2002. — № 12. — С. 80–89.

² Барко В. І., Тютюнікова А. М. Як визначити творчі здібності дитини. — К., 1991. — 79 с.

³ Волощук І. С. Педагогічні основи розвитку творчих здібностей молодих школярів. Автореф. Дис.канд. пед.наук. — К., 1998.

⁴ Дробноход М. Освітні системи майбутнього творяться сьогодні. — Рідна школа. — 1997. — №2. — С. 4.

⁵ Єрмоленко М. М. Національна система науково-технічної інформації України. — Інформація і ринок. — К., 1995. — 32 с.

⁶ Паламарчук В., Рудківська С. Від творчої особистості до нових технологій навчання. — Рідна школа. — 1998. — № 2. — С. 52.

особистості потрібно враховувати вплив світу ідей, мислення, історичних цінностей, духовної культури, почуттів, взаємин людей, рівня розвитку науки й освіти. Центральне місце посідає ідея цілісної особистості, її душевне і тілесне начало. Самопізнання, саморозвиток відбуваються через реальну інтелектуальну діяльність особистості. Тільки у творчій діяльності, використанні раціоналізації молодь реалізується не як частковий виконавець вазівок, а як цілісна особистість. Освіта та відповідний рівень знань з інтелектуальної власності сприяють сталим творчим зусиллям кожного учня, забезпечують **формування професійних компетенцій спеціаліста відповідної галузі діяльності** у випускників навчальних закладів. Це сприяє розвитку конкретного чинника на макрорівні, а також розвитку економіки країни в цілому на макрорівні, подоланню суперечностей, накопичуваних у виробництві протягом тривалого часу.

Ми вперше на практиці провели експериментальні дослідження використання об'єктів інтелектуальної власності промисловими підприємствами Дрогобицького промислового регіону, що лягло в основу підготовки й написання навчальних посібників, підручників, монографій, які використовуються загальноосвітніми школами, ВНЗ і слугують **формуванню професійних компетенцій майбутніх маркетологів**.

На наш погляд, доцільним є вивчення студентами в процесі **формування професійних компетенцій** найважливіших категорій інтелектуальної власності, до яких належать, зокрема, такі: раціоналізаторська пропозиція, винахід, промисловий зразок, товарний знак і знак обслуговування, ноу-хау, інжиніринг. Відкриття як продукти інтелектуальної власності і знання про закономірності їх реалізації забезпечують випускникові високий рівень розвитку особистісних професійних якостей.

З вищезазначеного випливає, що під професійно важливими особистісними якостями слід розуміти індивідуальні властивості особистості, які сприяють ефективному освоєнню професії у процесі безпосередньої діяльності, успішному виконанню професійних функцій, а також формуванню професійної компетентності на основі знань про таке.

Раціоналізація і винахідництво — самостійний вид виробничо-інтелектуальної діяльності, що зумовлює пряму залежність основних техніко-економічних показників роботи підприємства від економії, одержаної

за рахунок використання винаходів і раціоналізаторських пропозицій на промисловому підприємстві.

Підготовка фахівців для галузей господарської діяльності у сучасних ВНЗ вимагає, як ми вже довели вище, високих професійних компетенцій у галузі раціоналізації і винахідництва, усвідомлення того, що високий рівень професійних компетенцій сприяє постійному вдосконаленню виробничого процесу і поліпшенню основних економічних показників підприємства, таких, як прибуток і рентабельність, собівартість і продуктивність.

Прибуток збільшується насамперед за рахунок зменшення собівартості продукції та підвищення продуктивності праці, оскільки з впровадженням раціоналізаторських пропозицій скорочуються виробничі витрати.

Рівень загальної рентабельності підвищується за рахунок збільшення прибутку і зменшення витрат на капітал підприємства (основні та обігові фонди). Завдяки впровадженню раціоналізаторських пропозицій з'являється можливість модернізувати обладнання, удосконалити знаряддя виробництва власними силами. Скорочення витрат обігових фондів, інструменту, пристроїв, оснастки, штампів тощо за рахунок впровадження раціоналізаторських пропозицій і винаходів сприяє підвищенню рівня рентабельності виробництва.

Матеріали, присвячені розробці теоретичних і методологічних питань у галузі раціоналізації і винахідництва, а також залученню учнівської молоді і студентів вищих навчальних закладів до розв'язання цих проблем, у процесі дослідження та проведення експериментів неодноразово нами висвітлювалися^{1,2}. Усі вони успішно використовуються в навчальному процесі вищими навчальними закладами України.

Раціоналізація — це наймасовіший вид творчої діяльності людини. У розділі 2 п. 9 Положення про правову охорону об'єктів промислової власності та раціоналізаторських пропозицій, затвердженого Указом Президента України від 18 вересня 1992 р. № 479/92³, та Законі України від

^{1,2} Вачевський М. В. *Теоретико-методичні засади формування у майбутніх маркетологів професійної компетенції*. — К.: Професіонал, 2005. — 364 с.

² Вачевський М. В. *Соціально-економічний механізм використання науково-технічної творчості: Теорія, практика*. — Львів: Каменяр, 2001. — 233 с.

22 червня 1994 р. № 324/94 дано юридичне визначення раціоналізаторської пропозиції.

У процесі навчання слід наголосити: випускник повинен знати, що **раціоналізаторська пропозиція** повинна бути новою і корисною для підприємства, якому вона подається, і передбачати створення або зміну конструкції виробів, технології виробництва і застосування техніки або складу матеріалів.

Новою для підприємства пропозиція вважається тоді, коли, згідно із джерелами інформації, наявними на цьому підприємстві, така або аналогічна пропозиція не була відома достатньою мірою для її практичного використання.

У раціоналізаторські пропозиції закладаються елементи науково-інтелектуальної власності. Значною мірою раціоналізаторські пропозиції зорієнтовані на вдосконалення існуючих засобів виробництва, технології продукції, яка виробляється, економію паливно-енергетичних ресурсів, матеріалів, покращення техніки безпеки, підвищення культури виробництва тощо.

Дослідження щодо впровадження інновацій на промислових підприємствах підтверджують, що протягом останніх років розвиток інтелектуальної власності уповільнився, а у сфері раціоналізації загалом ситуація кризова. У нинішніх умовах новатори не зацікавлені у творчості, вони не відчувають сприяння з боку адміністрації підприємств, підприємців, власників, бізнесових структур.

Наукові дослідження та аналіз стану інноваційної діяльності в промисловості свідчать про згортання її масштабів. У 2000 р. інноваційну діяльність здійснювало 1738 промислових підприємств, або 18,7 % від їх загальної кількості. Вищою, ніж у цілому по промисловості, частка таких підприємств була в нафтопереробній промисловості (44 %), медичній (41,9 %), газовій та мікробіологічній (37,5 %), чорній металургії (31,5 % та машинобудуванні (27,6 %). Сприятливішими до впровадження інновацій були великі промислові підприємства з чисельністю працюючих від 10 до 25 тис. осіб, завдяки наявності достатньої матеріальної бази.

Основні причини, що стримували інноваційну діяльність у 2000 р., такі (див. рис. 3.1): 1 — великі витрати; 2 — відсутність фінансування; 3 — високі кредитні ставки; 4 — високий економічний ризик; 5 — труднощі із сировиною; 6 — відсутність коштів у замовника; 7 — недосконалість законодавчої бази з питань інноваційної діяльності; 8 — відсутність попиту на продукцію; 9 — відсутність інформації про ринки збуту.

Основним видом інноваційної діяльності впродовж 2002–2005 років було оновлення продукції. Роботу в цьому напрямі здійснювало 80 % підприємств, що впроваджували інновації. За п'ять останніх років освоєно виробництво більш як 10 тис. найменувань нової продукції, кожне 10-те підприємство оновило до 10 % загального обсягу продукції, кожне 30-те — понад 25 %.

Водночас поглиблення кризових явищ, нестабільна діяльність більшості підприємств, втрата значної частини найініціативніших висококваліфікованих фахівців як у виробничій, так і в науково-технічній сфері, нестача власних коштів і недостатня підтримка інноваційної діяльності

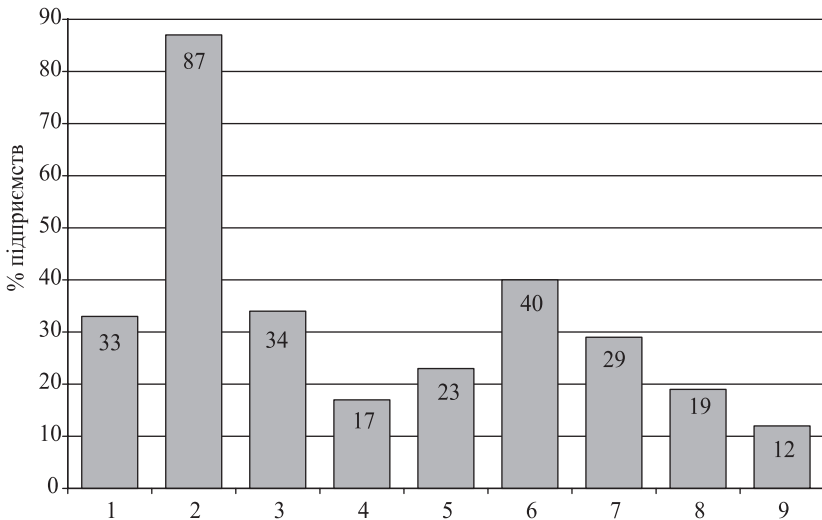

Рис. 3.1

Причини, що стримували інноваційну діяльність у 2000 році

державою призвели до розриву зв'язків науки з виробництвом, у результаті чого значно зменшилася частка вітчизняної продукції, яка має сучасне наукове забезпечення і є конкурентоспроможною на світових ринках.

Загальний обсяг витрат на впровадження технологічних інновацій у 2000 р. становив 1,2 млрд грн. Як показало обстеження промислових підприємств Дрогобицького і Львівського промислових регіонів, основним джерелом фінансування інновацій для 70 % підприємств, що впроваджували нововведення, стали власні кошти, для 4,2 % — кошти Держінфонду і тільки два зі всіх підприємств регіону впроваджували інновації за рахунок кредитів банків.

Інноваційна сфера в Україні ще не стала привабливою для вітчизняних та іноземних інвесторів. Іноземні інвестори вкладали кошти насамперед у чорну металургію — 101,7 млн грн., харчову промисловість — 38,7 млн грн., промисловість будівельних матеріалів — 3,6 млн грн.

Понад 80 % промислових підприємств у 2000 р. не мали змоги провадити інноваційну діяльність. Серед причин, що стримують розвиток інноваційної діяльності, більшість підприємств називає відсутність фінансування та нестачу коштів у замовників, високі кредитні ставки та великі витрати, пов'язані з нововведеннями.

Незважаючи на незначні масштаби інноваційної діяльності, позитивний вплив упровадження нововведень на економічні показники виробництва досить суттєвий. Понад 90 % підприємств, що впроваджували інновації, одержали приріст продукції, підвищили її конкурентоспроможність та розширили ринки збуту, 55 % — замінили застарілу продукцію на нові її види, більш як 40 % — знизили матеріало- та енергомісткість продукції, 32 % — впровадили нові технології, спрямовані на охорону навколишнього середовища.

У процесі навчання студент ВНЗ повинен засвоїти, що **корисність** — одна з визначальних ознак раціоналізаторської пропозиції, яка свідчить про конкретну користь від використання пропозиції для певного підприємства чи галузі народного господарства.

Корисний ефект відображає перш за все соціальне значення результату використання пропозиції і має технічний, біологічний або ін. характер.

Таблиця 3.1

*Впровадження інновацій на промислових підприємствах
упродовж 1998–2001 років*

Назва показників	1998	1999	2000	2001
Комплексно механізовано й автоматизовано дільниць, цехів	169	129	101	102
Введено в дію механізованих та автоматичних ліній	217	170	140	174
Впроваджено: гнучких виробничих систем	4	3	1	5
модулів	1	1	3	4
роботизовано-технологічних комплексів	2	2	3	2
промислових роботів	15	9	7	2
металорізальних верстатів із числовим програмним управлінням	108	30	57	43
нових прогресивних технологічних процесів	2936	2138	1905	1348
серед них маловідхідних, ресурсозберігаючих і безвідходних	1044	688	600	467
Освоєно виробництво нових видів продукції, найменувань	11472	9822	10379	10796

Статистичні дані взято з бюлетеня Державного комітету статистики України «Наукова та інноваційна діяльність України» [306, 136–137].

Позитивний ефект від технічного рішення визначають шляхом порівняння економічних, технічних та інших показників, які змінюються у зв'язку з впровадженням і використанням пропозиції.

Усі пропозиції, спрямовані на заміну старої і створення нової конструкції, пристрою, обладнання, технології виробництва, техніки або складових матеріалу, що використовується, повинні оцінюватися за критерієм новизни.

Раціоналізаторською визнається пропозиція, що є новою і корисною для підприємства, організації, закладу, яким вона подана, і передбачає створення або заміну конструкції виробів, технології виробництва, застосування техніки або складу матеріалу.

Раціоналізаторська пропозиція повинна відповідати технічному рішенню, яке досягнуте технічним, а не організаційним, розрахунковим, графічним та іншими шляхами.

Новизна є однією з основних ознак раціоналізаторської пропозиції.

У пропозиції повинно бути обґрунтоване та викладене в описі й схемах вирішення певної проблеми. Економічну ефективність раціоналізаторської пропозиції показано на рис. 3.2.

Рис. 3.2

Економічна ефективність раціоналізаторської пропозиції

Першість визнається за автором, який перший подав в установленому порядку пропозицію, навіть якщо її було спочатку необґрунтовано відхилено і це відхилення не було опротестовано.

Раціоналізаторська пропозиція, як і винахід, повинна відповідати не тільки на питання: «Що потрібно робити?», але і «Як це зробити?», тобто містити розв'язок задачі, конкретний метод досягнення поставленої мети (наприклад, підвищення стійкості різця, ліквідація тріщини в злитку, прикорення процесу складання)¹.

Дуже важливим є питання, чи не належить раціоналізаторська пропозиція до службових обов'язків автора. Це питання вирішується досить просто: якщо пропозиція надходить від працівника, який відповідно до трудового законодавства повинен виконувати визначені функції і в них не передбачено заходи щодо вдосконалення техніки і технології, то пропозиція (якщо вона відповідає розглянутим вимогам) беззастережно вважається раціоналізаторською.

Пропозиція визнається новою для підприємства, якому вона подана, якщо стосовно подачі заяви за установлену формою прийнято таке рішення:

- не використовувалася на цьому підприємстві, крім випадків, коли рішення практикувалося з ініціативи автора не більше 3-х місяців до подання заяви;
- не була передбачена наказами або розпорядженнями адміністрації, не розроблялася технічними службами цього підприємства, або не була заявлена іншими авторами, яким належить першість;
- не була рекомендована вищою організацією або не публікувалася в інформаційних виданнях з розповсюдження передового досвіду в даній галузі виробництва;
- не передбачена обов'язковими для підприємства нормативами, технічними умовами і т. п. Новизну раціоналізаторської пропозиції відхиляють від прийняття;
- факт використання подібних рішень на даному підприємстві;

¹ Вачевський М. В., Вачевський О. М. Патентознавство: Теорія і практика інноваційної діяльності. Дрогобич: Вимір, 1999. — 255 с.

- *викладка відповідного рішення в наказі або розпорядженні адміністрації даного підприємства;*
- *наявність подібного рішення, розробленого технічними службами даного підприємства;*
- *подача заяви на однакове рішення іншими авторами, яким належить першість (пріоритет).*

Пріоритет визнається за автором, який першим подав в установленому порядку пропозицію (навіть якщо пропозиція була спочатку необґрунтовано відхилена і це відхилення не було спростовано автором).

Корисність — одна з необхідних ознак раціоналізаторської пропозиції.

Вона показує ту конкретну користь, яку можна одержати в результаті використання пропозиції на даному підприємстві. Корисний ефект відбиває перш за все соціальне значення результату використання пропозиції. Тому не визнаються раціоналізаторськими пропозиції, які суперечать суспільним інтересам, принципам гуманності і моралі, а також ті, від яких немає фактичної користі.

Позитивний ефект технічного рішення визначають шляхом зіставлення економічних, технічних та інших показників, що змінюються у зв'язку з впровадженням і використанням пропозиції.

Ефект не повинен призводити до зниження рівня показників, які характеризують якість продукції, та продуктивності праці.

Не можуть кваліфікуватися як раціоналізаторські пропозиції щодо упорядкування штатів, спрощення обліку, вдосконалення постачання підприємства, збуту продукції і т. ін. Це пояснюється тим, що в таких організаційних пропозиціях відсутня технічна ознака: у них вирішуються не технічні, а загальногосподарські завдання. Організаційні пропозиції підлягають впровадженню, їх авторів потрібно заохочувати, але не як раціоналізаторів, а на інших підставах, наприклад, преміювати зі спеціальних фондів раціоналізації виробництва.

Дуже важливим і разом з тим складним є питання, чи не належать раціоналізаторські пропозиції до службових обов'язків їх авторів. Досить просто

вирішується це питання, якщо пропозиція надходить від робітника, адже відповідно до трудового законодавства він повинен виконувати визначені функції, у яких не передбачено заходи щодо вдосконалення техніки і технології. Подана робітником пропозиція за умови відповідності її розглянутим вимогам беззастережно вважається раціоналізаторською.

Якщо ж автором пропозиції є інженерно-технічний працівник, тобто особа, службові обов'язки якої передбачають постійну турботу про вдосконалення техніки виробництва на певній ділянці чи підприємстві, то тут вирішувати питання-набагато складніше. Якщо раціоналізаторська пропозиція не є принципово новою, а відома в літературі або використовується на практиці, можуть виникнути сумніви щодо визнання авторства інженерно-технічних працівників, представників адміністративного персоналу щодо вдосконалень, які не є винаходами.

Питання, якою мірою пропозиція належить до службових обов'язків автора, у кожному окремому випадку повинен вирішувати керівник підприємства.

У багатьох країнах світу щодо авторства на раціоналізаторську пропозицію не передбачено законодавчого захисту, хоча, наприклад, фірми Японії, США, Франції, Італії та деяких інших країн досить широко використовують пропозиції робітників і службовців щодо раціоналізації як техніки, так і організації виробництва.

Більшість японських фірм приділяє значну увагу збиранню всіх пропозицій від своїх працівників, які протягом року подають їх кілька тисяч. За всі пропозиції авторам виплачується премія навіть у тих випадках, коли пропозиції не використовуються. Такий підхід є стимулом до розвитку творчості, вдосконалення виробництва, техніки і технології.

3.2. Порядок подачі заяви на раціоналізаторську пропозицію

Заява повинна бути складена автором (співавторами) відповідно до встановленої форми (див. приклад оформлення раціоналізаторської пропозиції).

У заяві треба вказати назву пропозиції, перерахувати всіх без винятку співавторів, творчою працею яких створено пропозицію, і вказати відомості про них: прізвище, ім'я, по батькові, місце роботи, посаду, освіту.

Якщо заява подається автором, який не працює на даному підприємстві, вказується його домашня адреса, за якою з ним буде вестися листування чи переказуватися авторська винагорода.

У розділі «Опис пропозиції» повинні бути викладені недоліки існуючої конструкції виробу, технології виробництва і техніки, що застосовується, або складу матеріалу, які ліквідуються пропозицією; мета пропозиції; зміст запропонованого технічного рішення, включаючи дані, достатні для його практичного виконання, а також відомості про економічний або інший позитивний ефект.

Удосконалення технології виробництва може характеризуватися, наприклад, змінами в проведенні технологічних операцій, їх послідовності, параметрах режимів (температура, тиск і т. п.), а також змінами у використовуваних машинах, приладах, обладнанні, пристроях, які беруть участь у процесі. При цьому до технології виробництва відносять способи вимірювання, контролю випробування, монтажу, видобування й переробки сировини.

Удосконалення конструкції виробу може характеризуватися, наприклад, змінами в конструктивному виконанні деталей, вузлів, блоків і т. п., їх взаєморозміщенні і відповідності, геометричних формах.

Удосконалення складу матеріалу може характеризуватися змінами в інгредієнтах, які входять до його складу, та їх кількісному співвідношенні.

До заяви в разі необхідності повинні бути додані графічні матеріали (креслення, схеми, ескізи тощо), техніко-економічні розрахунки, а також повідомлені додаткові відомості до пропозиції, якщо вона подавалася раніше або подається одночасно на інші підприємства.

<p>Заява і додані до неї графічні або інші матеріали повинні бути підписані всіма співавторами, вказаними в заяві. На заяві і графічних матеріалах проставляється дата заповнення і виготовлення.</p>	<p>Заява подається тому підприємству, діяльності якого стосується пропозиція, незалежно від того, працює автор на цьому підприємстві чи ні.</p>
---	---

На прохання автора підприємство або організація, повинні надати йому допомогу в складанні заяви, креслення, схеми, ескізу тощо.

Якщо пропозиція може бути використана на різних підприємствах, автор може подати заяву в міністерство, до якого належить підприємство. У цьому випадку новизна пропозиції визначається в межах міністерства, де ця пропозиція може використовуватися.

У разі надходження заяви проводиться перевірка дотримання передбачених вимог. Правильно складена заява приймається до розгляду і реєструється в журналі реєстрації заяв на раціоналізаторські пропозиції відповідно до затвердженої форми в день одержання, незалежно від прийнятого кінцевого рішення. На заяві проставляється дата її подачі і номер, під яким вона зареєстрована в журналі.

Журнал реєстрації повинен бути прошнурований, скріплений печаткою за підписом особи, яка приймає рішення щодо пропозицій. Сторінки журналу повинні бути пронумеровані, а сам журнал закріплюється за особою, що приймає всі пропозиції і реєструє їх.

З моменту реєстрації заява стає документом підприємства, міністерства і на прохання автора (співавторів) може бути видана копія зареєстрованої заяви. Заява не приймається до розгляду і не реєструється в журналі, якщо:

- вона складена з порушенням вимог;
- пропозиція не пов'язана з діяльністю підприємства, організації, міністерства;
- пропозиція має організаційний характер.

У цих випадках заява у 5-денний термін з дня її надходження повертається автору із зазначенням причини відмови в реєстрації або з поясненням, куди її слід направити.

Якщо автор не згодний з відмовою в прийнятті до розгляду його заяви, він може оскаржити цю відмову в керівника підприємства. Скарга повинна бути розглянута в 15-денний термін з дня одержання повідомлення. У випадку задоволення скарги автора заява повинна бути прийнята до розгляду і зареєстрована в журналі за першою датою надходження, про що повинен бути зроблений відповідний запис у графі журналу «Примітка».

Після реєстрації заяви, але до винесення рішення про визнання пропозиції раціоналізаторською або її відхилення, автор може доповнювати або змінювати опис пропозиції, креслення, схеми, не змінюючи, однак, суті пропозиції. Зміни і доповнення повинні бути оформлені окремим листом із вказуванням дати й підписом автора.

Зареєстрована заява адресується з метою прийняття тим підрозділам і службам, діяльності яких вона безпосередньо стосується (цех, відділи: механіку, конструктору, технологу, якщо в навчальних закладах — то кафедри, деканату і т. п.). Відповідальність за проходження заяви покладається на відповідних осіб, яких на підприємствах називають «рацорганами», або на відповідний підрозділ підприємства.

У висновку до пропозиції повинно бути підтверджено правильність технічного рішення, а також дано оцінку щодо його новизни і корисності. Відсутність новизни повинна бути обґрунтована і спиратися на відповідні джерела або повинна бути наведена аргументація недоцільності використання пропозиції. Висновок наводиться в розділі заяви «Висновок по пропозиції» і підписується відповідальними посадовими керівниками.

Щодо пропозиції можуть бути прийняті такі рішення:

- *визнати пропозицію раціоналізаторською і прийняти до використання;*
- *провести дослідну перевірку пропозиції;*
- *пропозицію відхилити.*

Рішення стосовно пропозиції приймається з врахуванням висновків керівників відповідних підрозділів щодо її новизни й корисності.

Рішення щодо відхилення пропозиції повинно мати аргументи відхилення.

За розглянутою заявою має бути прийняте рішення: на підприємстві — протягом 15-ти днів, міністерством — протягом 1,5 місяця від дня надходження заяви. Прийняте рішення повинно бути повідомлене автору. Подане керівником або його заступниками рішення про визнання пропозиції раціоналізаторською приймається керівником вищої організації. Такий порядок діє також щодо пропозицій, поданих керівниками у співавторстві.

Пріоритет раціоналізаторської пропозиції визначається датою її надходження на підприємство.

Пріоритет визнається за автором, який першим подав в установленому порядку пропозицію — навіть у випадках, коли пропозиція була спочатку необґрунтовано відхилена і це відхилення не було опротестоване автором.

Після затвердження рішення про визнання пропозиції раціоналізаторською і прийняття її до використання протягом місячного терміну кожному із співавторів пропозиції видається посвідчення певної форми.

Факт використання раціоналізаторської пропозиції підтверджується актом відповідної форми, підписується керівником того підрозділу, де буде впроваджуватися пропозиція. Акт повинен бути складений пізніше місячного терміну з початку використання пропозиції.

Автор раціоналізаторської пропозиції має право на винагороду протягом двох років від дати початку її використання на підприємстві, організації чи в закладі, які видали автору посвідчення на цю раціоналізаторську пропозицію.

Розмір винагороди визначається умовами договору між автором і підприємством і не може бути меншим:

- 10 % доходу, одержуваного щорічно підприємством від використання раціоналізаторської пропозиції;
- 2 % від частки собівартості продукції (робіт і послуг), що припадає на раціоналізаторську пропозицію, корисний ефект від якої не впливає на одержання доходу. Винагорода сплачується автору відповідно до договору, але не пізніше 3-х місяців після закінчення кожного року використання раціоналізаторської пропозиції.

Крім винагороди, автор раціоналізаторської пропозиції або інші особи, які сприяли використанню пропозиції, можуть отримати премію за впровадження пропозиції у виробництво. Підприємство, організація, які використовують раціоналізаторські пропозиції, сплачують особам, у т. ч. тим, які не працюють на даному підприємстві, але сприяли створенню, одержанню правової охорони і використанню раціоналізаторських пропозицій, винагороду, розмір якої не повинен перевищувати розміру винагороди, сплаченої авторам зазначених раціоналізаторських пропозицій.

Це правило є обов'язковим згідно з Положенням про раціоналізаторські пропозиції в Україні для всіх юридичних та фізичних осіб, незалежно від форм власності і господарювання.

Підприємство, яке використовує раціоналізаторську пропозицію, має право підвищити розмір винагороди, якщо пропозиція не може бути широко реалізована. Авторам слід пам'ятати, що в разі несвочасної виплати винагороди за раціоналізаторську пропозицію за кожний прострочений день сплачується пеня в розмірі 0,04 % від суми, належної до сплати. Виплачена підприємством авторська винагорода, щодо якої пізніше було встановлено, що вона була зайвою або її було здійснено безпідставно, автором підприємству не повертається, крім випадків, коли зайва виплата сталася з умисної вини автора.

Міністерства та інші органи державної виконавчої влади з урахуванням покладених на них функцій у сфері науки і техніки координують діяльність підприємств щодо організації робіт з раціоналізації і використання раціоналізаторських пропозицій.

Підприємства незалежно від форм власності забезпечують необхідні умови для використання раціоналізаторських пропозицій, можуть створювати підрозділи з питань охорони промислової власності і раціоналізаторських пропозицій, сприяють діяльності первинних організацій Товариства винахідників і раціоналізаторів України та інших громадських організацій, що надають авторам об'єктів промислової власності й раціоналізаторських пропозицій організаційну, матеріальну, технічну та іншу допомогу.

Міністерства та інші органи державної виконавчої влади, підприємства, організації, а також Товариство винахідників і раціоналізаторів України й інші громадські організації можуть створювати інноваційні

фонди для підтримки діяльності, спрямованої на створення об'єктів промислової власності та раціоналізаторських пропозицій.

Фінансування усіх витрат підприємств, пов'язаних з раціоналізаторською діяльністю, здійснюється згідно з кошторисом, у якому передбачено витрати на організацією і ведення раціоналізаторської роботи (табл. 3.2). Усі ці витрати входять у собівартість продукції, яка виготовляється підприємством.

Витрати за статтями кошторису на винахідництво і раціоналізацію плануються на основі аналізу звітних даних витрат за минулий період, а планування кошторису на поточний рік — на основі очікуваних результатів на плановий період. Принципових відмінностей у фінансуванні винахідництва і раціоналізації в різних галузях народного господарства залежно від характеру виробничої діяльності і їх масштабів не існує. Зауважимо тільки особливості в порядку віднесення на собівартість витрат, які здійснюються за рахунок власних коштів підприємств та організацій.

Таблиця 3.2

Приклад складання кошторису на винахідництво і раціоналізацію підприємства (організації)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Керівник підприємства (організації)

_____ (прізвище, ініціали)

(підпис)

«___» _____ 200 р.

КОШТОРИС

**витрат на винахідництво і раціоналізацію підприємства
на 2005–2007 роки**

п/п	Стаття витрат	Загальна сума витрат, тис. грн.		
		2004	2005	2006
1	Виплата за працю винахідників, раціоналізаторів і технологів за розробку технічної документації для виготовлення і випробовування моделей зразків	2	2	2

Закінчення табл. 3.2.

п/п	Стаття витрат	Загальна сума витрат, тис. грн.		
		2004	2005	2006
2	Виплата винагороди авторам винаходів, раціоналізаторських пропозицій і промислових зразків	10	15	17
3	Виплата премії за сприяння винахідництву і раціоналізації	3	5	7
4	Виплата за роботи, пов'язані з підготовкою до патентування за кордон	1	2	2
5	Виплата відряджень авторам, експертам на виклики Держпатентом України	2	2	2
6	Організація виставок та інших заходів пов'язаних з раціоналізацією і винахідництвом, виплата залученим до цієї роботи особам, а також премії кращим винахідникам і раціоналізаторам за підсумками року	3	5	8
	УСЬОГО:	21	31	38

СПІВПОГОДЖЕНО:

Головний бухгалтер
_____ прізвище
(підпис)

«__» _____ 200_ р.

Головний інженер
_____ прізвище
(підпис)

«__» _____ 200_ р.

Начальник планового відділу

«__» _____ 200_ р.

Склав кошторис
начальник відділу раціоналізації і винахідництва

«__» _____ 200_ р.

Посилення кризових явищ в економіці України, неухильне зменшення обсягів виробництва промислової продукції і товарів народного споживання, підвищення цін, хвиля зростання безробіття не могли не

позначитися на винахідницькій активності та творчому пошуку раціоналізаторів у численних трудових колективах.

Втрата зацікавленості людей у творчому винахідницькому пошуку і раціоналізації має не локальне поширення в якомусь окремому регіоні, а загальний, всеохопний характер. Ця тенденція зумовлена суто економічними факторами і діє вже протягом тривалого часу.

З вищесказаного випливає, що економічні негаразди суттєво вплинули на раціоналізаторство і спричинили до втрати престижності винахідницької і раціоналізаторської творчості. На підприємствах фактично відсутня ініціатива по створенню підрозділів творчої діяльності, залученню новаторів до раціоналізаторства.

Вважаємо за необхідне, щоб на кожному підприємстві, у кожній організації незалежно від форми власності були створені відділи творчості. А на невеликих підприємствах із приватною формою власності (і це не буде помилкою керівника цього підприємства) слід ввести в штат працівника з раціоналізації і винахідництва, який буде керуватися наведеним нижче Положенням, що є прикладом функціональних обов'язків працівників раціоналізації і винахідництва.

Витрати на оплату праці цим працівникам будуть значно меншими, ніж ефект від впровадження пропозицій і винаходів, якщо ця діяльність буде поставлена на відповідну основу.

ЗАТВЕРДЖУЮ

Керівник підприємства (організації)

_____ (прізвище, ініціали)

(підпис)

« ____ » _____ 200 р.

ПОЛОЖЕННЯ

відповідальних за раціоналізацію і винахідництво (рацоргів)
цехів і відділів підприємства (фірми), організації, закладу
(назва)

1. Рациорг підрозділу, відділу призначається на підприємстві за сумісництвом і підпорядковується безпосередньо начальникові підрозділу, у штаті якого він числиться. Свою діяльність з раціоналізації

і винахідництва організовує відповідно до діяльності підрозділу і підприємства та систематично інформує керівництво про стан раціоналізаторської і винахідницької діяльності.

2. Рацорг зобов'язаний:

- 2.1. Активно організовувати роботу з подання, впровадження й визначення економічного ефекту пропозицій.
- 2.2. Роз'яснювати й надавати консультації раціоналізаторам про діючі правила складання, оформлення й подання пропозицій.
- 2.3. Вживати заходів з метою дотримання термінів отримання висновків стосовно поданих пропозицій.
- 2.4. Проводити контроль, активно сприяти і практично допомагати швидкому та якісному впровадженню або випробуванню прийнятих пропозицій.
- 2.5. Сприяти своєчасному отриманню даних для підрахунку економічного ефекту.
- 2.6. Сприяти полегшенню доступу раціоналізаторів до науково-технічної інформації, новин техніки, технології, у проведенні реклами впровадження винаходів з метою використання їх на інших підприємствах.
- 2.7. Організувати в цеху, відділах куточок раціоналізатора і винахідника та іншу наочність з раціоналізаторській діяльності.
- 2.8. Доводити до відома раціоналізаторів завдання підрозділу з вирішення виробничих проблем, а також стадії розгляду і впровадження їх пропозицій.
- 2.9. Щоквартально підбивати підсумки роботи в цеху, відділі з раціоналізації і винахідництва.
- 2.10. Організувати роботу з обговорення висунутих кандидатур за підсумками року на присвоєння звання «Кращий раціоналізатор підприємства», «Кращий винахідник».
- 2.11. Проводити консультації із спеціалістами підприємства щодо вирішення актуальних проблем підприємства.

3. Рацорг має право:

- 3.1. У робочий час витратити на роботи, пов'язані з раціоналізацією і винахідництвом, до 2 годин на день (залежно від об'єму робіт).

- 3.2. Одержувати премії за впровадження пропозицій, а також підвищувати їх залежно від економічного ефекту й кількості впроваджених пропозицій.
 - 3.3. Брати участь у розподілі суми винагороди за активне сприяння у впровадженні рацпропозицій.
 - 3.4. Вимагати від керівництва цеху, відділу усунення причин, які перешкоджають впровадженню рацпропозицій.
 - 3.5. При виникненні непорозумінь щодо суми виплати винагороди автори повинні вимагати пояснень від планово-економічного відділу (розрахунок річної економії).
 - 3.6. Брати участь у нарадах, обговоренні пропозицій, поданих авторами підрозділу та іншими працівниками.
 - 3.7. Ставити питання перед керівництвом підприємства про прийняття дисциплінарних заходів до посадових осіб, які необгрунтовано затримують розгляд, впровадження рацпропозиції, винаходів чи розрахунку економічного ефекту.
4. Рацорг відповідає за:
- 4.1. Виконання підрозділом плану з раціоналізації і винахідництва.
 - 4.2. Організаційно-методичну роботу з раціоналізаторами.
 - 4.3. Правильний розподіл премій.
 - 4.4. Своєчасне і якісне впровадження пропозицій.
 - 4.5. Щоквартальне підбиття підсумків діяльності підрозділу з раціоналізації.
 - 4.6. Своєчасний розгляд заяв на пропозиції і складання висновків до поданих пропозицій.

СПІВПОГОДЖЕНО:

Головний інженер _____ (підпис) прізвище, ініціали
Начальник плановоекономічного відділу
(Гол. бухгалтер) _____ (підпис) прізвище, ініціали
Голова Товариства винахідників
і раціоналізаторів _____ (підпис) прізвище, ініціали

Дане положення може мати й іншу форму залежно від специфіки діяльності підприємства, форм власності та інших чинників.

3.3. Приклади оформлення раціоналізаторської пропозиції і необхідних документів

З метою засвоєння теоретичного матеріалу та вироблення навичок оформлення раціоналізаторських пропозицій і необхідних документів наведено умовні прізвища та цифрові дані.

У наведеному прикладі оформлення пропозиції та розрахунок економічного ефекту відповідає Положенню про раціоналізаторські пропозиції в Україні.

Слід звернути увагу на те, що зазначені в документах дати відповідають вимогам, передбаченим у Типовому положенні про раціоналізаторські пропозиції в Україні.

Посвідчення на раціоналізаторську пропозицію, акт його впровадження, авторську угоду наведено згідно з чинним законодавством.

Розрахунок економічного ефекту від використання пропозиції і сам опис пропозиції умовні. Розрахунок проводиться згідно з тими даними, які дає пропозиція після її впровадження, а складові економічного ефекту можуть бути різними.

На сьогоднішній день правила складання тих чи інших документів у літературі описуються неповністю. Приклади розрахунку, опису пропозиції не наведено і в Типовому положенні про пропозиції.

Більшість новаторів виробництва стримує те, що, не маючи відповідного досвіду в оформленні документів на свої пропозиції, вони з цієї причини відчувають певні складнощі і тому не можуть запропонувати корисні ідеї виробникам. Через це держава зазнає значних збитків в економії матеріалів і сировини, втрачаючи можливості щодо підвищення продуктивності праці.

Раціоналізаторство — це складова частина економіки. Його розвиток сприяє розвитку виробництва, зростанню добробуту населення держави.

ПОСВІДЧЕННЯ
на раціоналізаторську пропозицію

№ _____ « ____ » _____ 200_ р.
дата подання

Відповідно до пункту 35 Тимчасового положення про правову охорону об'єктів промислової власності та раціоналізаторських пропозицій в Україні, затвердженого Указом Президента України від 18 вересня 1992 р. № 479/92, це посвідчення видане

Стасик Христині Володимирівні
(прізвище, ім'я, по батькові)

на пропозицію, яка подана Дрогобицькому механічному заводу
(назва підприємства, установи, організації)
і визнана раціоналізаторською під назвою «Технологія виготовлення мо-
лібденових стержнів для нагрівних блоків печей СЕВ 255/20Е».

М.П.

« ____ » _____ 200_ р.

Керівник підприємства,
установи, організації
_____ (підпис)

ЗАТВЕРДЖЕНО

Постановою президії ради ТВР України
від 14.09.2005 р. № П-10
за погодженням з Держпатентом України
Зареєстровано
за № ____ «__» _____ 200_ р.

Керівнику Дрогобицького механічного заводу
(найменування підприємства, організації, установи)

Прізвище, ім'я, по батькові автора (співавтора)	Місце роботи або місце мешкання	Посада	Освіта	Рік народження
Стасик Христина Володимирівна	м. Дрогобич, вул. Молодіжна, 8	інженер	вища	1950
Василиків Оксана Володимирівна	м. Дрогобич, вул. Тарнавського, 77	інженер	вища	1950

ЗАЯВА

на раціоналізаторську пропозицію

Прошу (просимо) розглянути пропозицію під найменуванням Технологія виготовлення молібденових нагрівних стержнів для нагрівних блоків печей СЕВ 225/20Е

(коротке найменування раціоналізаторської пропозиції) визнати її раціоналізаторською і прийняти до використання.

ОПИС ПРОПОЗИЦІЇ

Пропоную (ємо) змінити конструкцію виробу, технологію виробництва або використовуваної техніки, складу матеріалу шляхом:

У даний нас в нагрівному блоці печей СЕВ 255/20Е використовують вольфрамові нагрівні стержні, які виготовлені на заводі-виробнику печей.

Під час експлуатації нагрівні стержні окислюються і стають непридатними для їх подальшого використання.

Виготовлення вольфрамових нагрівних стержнів для ремонту печей в умовах підприємства неможливе через відсутність спеціального

обладнання і технології виготовлення. Завод-виробник печей СЕВ 255/20Е для ремонтних потреб необхідні нагрівні стержні не постачає.

Пропонуємо технологію виготовлення нагрівних стержнів із молибдену, що за своїми експлуатаційними властивостями не поступаються вольфрамівим. Висновки автори підтверджують на основі проведених досліджень.

Впровадження даної пропозиції дасть змогу вирішити такі проблеми:

1. Виготовляти нагрівні стержні в умовах нашого заводу і в необхідній кількості.
2. Використовувати більш дешевий матеріал — молибден.
3. Підвищити надійність експлуатації печей.

Додатково повідомляємо, що автори до подачі заявки проводили випробування в цеху протягом одного місяця на двох печах. Результати наших досліджень позитивні і підтверджуються актом випробування. Додаткові відомості про пропозиції

Раніше автори таку пропозицію підприємствам не подавали.

ВИСНОВОК НА ПРОПОЗИЦІЮ

- а) виробничого підрозділу (цеху, дільниці і т. п.).
Висновок цеху: Дана пропозиція дозволить вирішити проблему ремонту нагрівних блоків печей СЕВ 255/20Е в умовах цеху.

Керівник технічної служби цеху

13. 02. 2005 р. _____ О. Громко
(підпис)

- б) інших підрозділів (відділу головного механіка конструкторського бюро і т. п.)

Висновок відділу головного енергетика заводу: Впровадження пропозиції рекомендується з внесенням змін у паспорт печей.

Головний енергетик

14. 02. 2005 р. _____ Я. Кіт
(підпис)

Висновок підрозділу техніки безпеки: Пропозиція не порушує вимог техніки безпеки.

15. 02. 2005 р. Старший інженер ТБ _____ В. Стасик
(підпис)

ПРИЙНЯТЕ РІШЕННЯ ПО ПРОПОЗИЦІЇ

Висновок керівника підприємства: Пропозиція раціоналізаторська. Прийняти до використання.

Керівник підприємства, організації, установи
_____ М. Федорович
17. 02. 2005 р. (підпис)

ЗМІНИ НОРМАТИВНОЇ І ТЕХНІЧНОЇ ДОКУМЕНТАЦІЇ

Інструкцію з експлуатації введено в паспорт печі СЕВ 255/20Е відповідно до раціоналізаторської пропозиції № 1947 від 12. 02. 2005 р.

Головний механік (підпис)
Інструкцію внесено в тех. процес 02. 201, 0012.
Головний технолог (підпис)

Посвідчення на раціоналізаторську пропозицію одержав (ли)

17. 02. 2005 р. Автор (співавтори)
_____ Х. Стасик (підпис)
_____ О. Васильків (підпис)

Я (ми) стверджую (ємо), що дійсно є автором (співавтором) цієї пропозиції. Мені (нам) відомо, що у випадку визнання пропозиції секретною, я (ми) зобов'язуюся (ємося) дотримуватися правил секретності.

Додаються:

- а) графічні матеріали (ескізи), креслення, схеми, графіки і т. п. на аркушах;
- б) техніко-економічні розрахунки, обґрунтування і т. п. на 1 аркушах;
- в) інші матеріали на 1 аркушах;

Усього _____ аркушів

« __ » _____ 2005 р. Автор (співавтори) _____ (підпис)

ЗАТВЕРДЖЕНО

Постановою президії
ради ТВР України
від 14.09.1993 № П-10
за погодженням з Держпатентом України

Дрогобицький механічний завод
(підприємство, організація, установа)

АКТ

про використання пропозиції

Реєстраційний номер раціоналізаторської пропозиції № 1947 від
12. 02. 2005 р.

Назва пропозиції: «Технологія виготовлення молибденових нагрівних
стержнів для блоків печей СЕВ 255/20Е». Використана з 20. 02. 2005 р.
у цеху відпалювання заготовок відповідно до опису раціоналізаторської
пропозиції.

Керівник підприємства, організації
установи (начальник цеху)

_____Примаченко Ю. М.
(підпис)

Начальник відділу по
раціоналізації та винахідництву
(уповноважений)

_____Винту О. О.
(підпис)

З початком використання пропозиції ознайомлений
21. 02. 2005 р. _____ Автор (співавтори)
(підпис)

РОЗРАХУНОК

річного економічного ефекту використання раціоналізаторської пропозиції № 1947 від 12. 02. 2005 р.

I. Пояснювальна записка

1. Предмет пропозиції: *Використання молибденових нагрівачів для печей СЕВ 255/20Е.*
2. Дата початку використання пропозиції: 20. 02. 2005 р.
3. Перший розрахунковий період: 20. 02. 2005р. — 20. 02. 2006 р.
4. Група технічних рішень (економія виробничих матеріалів).
5. Метод і форма розрахунку річного економічного ефекту; Зіставлення наведених витрат до і після використання раціоналізаторської пропозиції.
6. Складові економічного ефекту: економія вольфрамових нагрівачів

Показники	Умовні позначення	До впровадження	Після впровадження
Кількість нагрівач на одну піч	А	60	60
Кількість нагрівачів на рік	К	720	720
Вартість одного нагрівача: вольфрамового молибденового	C_1 C_2	56,9 тис. грн. —	— 43 тис. грн.
Вага нагрівачів: вольфрамового молибденового	B_1 B_2	315 г —	— 370г
Кількість печей	П	16 шт.	16 шт.

II. Розрахунок річного економічного ефекту

1. Визначаємо економію вольфраму на рік у результаті впровадження раціоналізаторської пропозиції за формулою:

$$E_{заг} = Z_1 - Z_2$$

2. Витрати на нагрівачі з вольфраму:

$$Z_1 = (K \times \Pi \times B_1) \times C_1 + T_1 = (720 \times 16 \times 315) \times 56,9 + 6194,3 = \\ = 206478,7 + 6194,3 = 212673.$$

3. Транспортні витрати становлять 3 % від вартості вольфраму на річну потребу:

$$T_1 = 206478,7 \times 0,3 / 100 = 6194,3.$$

3. Витрати на нагрівачі з молібдену:

$$Z_2 = (K \times \Pi \times B_2) \times C_2 + T_2 = (720 \times 16 \times 370) \times 43 = \\ = 183283,2 + 5498,3 = 188781,7.$$

4. Транспортні витрати становлять 3 % від вартості молібдену на річну потребу:

$$T_2 = 183283,2 \times 0,3 / 100 = 5498,3.$$

5. Загальна економія:

$$E_{заг} = Z_1 - Z_2 = 212673 - 188781,7 = 238913.$$

На основі Типового положення про раціоналізаторські пропозиції (розділ 5, п.п. 36, 37 «Про порядок виплати винагороди») авторська винагорода не може бути меншою ніж 10 % доходу, одержаного підприємством за рік.

Авторська винагорода становить 238 тис. грн.

Головний інженер _____ Я. Федорович
(підпис)

Начальник планового відділу _____ М. Пославський
(підпис)

Начальник відділу раціоналізації _____ М. Саталкін
(підпис)

ДОВІДКА

Дана до раціоналізаторської пропозиції № 1947 від 12. 02. 2005 р. про те, що для печей СЕВ 255/20Е використовується 60 шт. вольфрамових нагрівачів 6 мм.

Термін експлуатації (роботи) вольфрамових нагрівачів один місяць.
У цеху використовується 16 печей СЕЗ 255/20Е.

Начальник технічної служби цеху _____ Р. Балачук
(підпис)

Головний енергетик заводу _____ Р. Білий
(підпис)

ДОВІДКА

Дана до раціоналізаторської пропозиції № 1947 від 12. 02. 2005 р. про те, що під час зважування 1 шт. вольфрамового нагрівача його вага становить 315 г. Вага одного молібденового нагрівача становить 370 г.

Зважування вольфрамових і молібденових нагрівачів проводилось у заводській лабораторії лаборантами: М. В. Приймаченко, З. М. Федоришин, О. І. Шулак, що підтверджуємо своїми підписами.

Ст. лаборант _____ М. В. Приймаченко
(підпис)

Ст. лаборант _____ З. М. Федоришин
(підпис)

Ст. лаборант _____ О. І. Шулак
(підпис)

АВТОРСЬКА УГОДА

співавторів раціоналізаторської пропозиції № 1947 від 12. 02. 1995 р. під найменуванням: «Технологія виготовлення молібденових нагрівних стержнів для нагрівних блоків печей СЕВ 255/20Е».

Автори прийшли до угоди щодо поділу винагороди в процентному відношенні:

1. Стасик Х. В. — 50 %.
2. Василиків О. В. — 50 %.

Підпис співавторів _____ Х. В. Стасик
(підпис)

_____ О. В. Василиків
(підпис)

Начальник відділу раціоналізації _____ К. А. Волошин
(підпис)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Керівник підприємства,
установи, організації

_____ М. В. Федорович
(підпис)

12. 01. 2005 р.

АКТ ВИПРОБОВУВАННЯ

Ми, комісія в складі: начальник тех. служби цеху О. Громко, головний енергетик заводу Я. Кіт, начальник відділу технічного контролю О. Тустанівська; від авторів: Х. В. Стасик, О. В. Василиків склали цей акт до раціоналізаторської пропозиції № 1947 від 12. 02. 2005 р. про те, що запропонована технологія виготовлення молібденових нагрівних стержнів для нагрівних блоків печей СЕВ 255/20Е випробовувалася на двох печах протягом одного місяця.

Виготовлені нагрівні стержні в цеху за технологією авторів витримують температуру нагріву 1750 °С відповідно до технологічного процесу відпалювання заготовок. Якість деталей не погіршується.

Члени комісії: _____ (підпис)
_____ (підпис)
_____ (підпис)

Автори: _____ (підпис)
_____ (підпис)
_____ (підпис)

Висновки

Раціоналізація є найбільш масовим видом творчості. Використовується у всіх галузях народного господарства для вдосконалення існуючої техніки і технології.

Пропозиція визнається раціоналізаторською, якщо відповідає вимогам корисності, локальній новизні і технічному рішенню.

Пропозиція автора може бути визнана раціоналізаторською, якщо вона відповідає профілю діяльності підприємства, оформлена за відповідною формою і не суперечить чинному законодавству.

Якщо пропозиція автора (співавторів) використовується в об'єктах техніки або технології, він має право на винагороду не менше 10 % одержаної економії на підприємстві чи організації, а також на премію за сприяння впровадженню пропозиції у виробництво.

Контрольні запитання і завдання

1. *Що таке раціоналізаторська пропозиція?*
2. *Що таке технічне рішення раціоналізаторської пропозиції?*
3. *Які вимоги ставляться до новизни раціоналізаторської пропозиції?*
4. *Що таке корисність раціоналізаторської пропозиції?*
5. *Що таке позитивний ефект раціоналізаторської пропозиції?*
6. *Які пропозиції не визнаються раціоналізаторськими?*
7. *Як оформляється заява на раціоналізаторську пропозицію?*
8. *Який порядок подачі заяви на раціоналізаторську пропозицію?*
9. *Які матеріали додатково додаються до заяви на раціоналізаторську пропозицію?*
10. *Як визнається пріоритет раціоналізаторської пропозиції?*
11. *Який порядок кваліфікації раціоналізаторських пропозицій?*
12. *У яких випадках автор має право доповнювати опис пропозиції?*
13. *Які особливості визнання пропозиції раціоналізаторською для інженерно-технічних працівників?*
14. *Яка документація оформляється, якщо пропозиція визнана раціоналізаторською, до використання?*

15. *Яке значення має посвідчення на раціоналізаторську пропозицію?*
16. *Який порядок визнання пропозиції раціоналізаторською, якщо її подає керівник підприємства або його заступник?*
17. *У яких випадках автор має право на винагороду за раціоналізаторську пропозицію?*
18. *У чому проявляється економічний (позитивний) ефект раціоналізаторської пропозиції?*
19. *На які види діяльності подаються раціоналізаторські пропозиції?*
20. *Чи можна використовувати аналогічну пропозицію на різних підприємствах?*
21. *Який охоронний документ авторського права видається автору раціоналізаторської пропозиції?*
22. *Хто зобов'язаний виплачувати авторську винагороду за раціоналізаторську пропозицію?*
23. *Із яких статей витрат передбачається розвиток раціоналізації на підприємствах?*
24. *Яка сума виплати може бути з розрахунку на одного автора раціоналізаторської пропозиції?*
25. *У яких випадках виплачується премія за використання пропозиції?*
26. *На кого покладається відповідальність за раціоналізаторську діяльність на заводі, у цеху, відділі?*
27. *Чи можна сплачувати винагороду за раціоналізаторську пропозицію, якщо вона не дає реальних витрат економії до її впровадження, а покращує техніку безпеки, культуру виробництва, наукову організацію праці та інші технічні показники діяльності підприємства?*
28. *Складіть письмовий опис раціоналізаторської пропозиції із заповненням усіх висновків, проставленням дат, проведенням розрахунку на виплату авторської винагороди, складанням акта впровадження, посвідчення на пропозицію, довідки про розподіл винагороди між авторами та складанням кошторису на раціоналізаторську і винахідницьку діяльність.*

Розділ 4

ВИНАХІДНИЦТВО

4.1. Суть і ознаки винаходу (корисних моделей)

Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» дає формально-логічне визначення поняття винаходу: це технологічне або технічне рішення, що відповідає критеріям патентоспроможності, тобто новизні, винахідницькому рівню та промисловій придатності (ст. 1) ¹.

Серед результатів творчої діяльності, які вивчаються патентознавством і стають об'єктами авторського, патентного та інших видів правового захисту, винаходу належить центральне місце.

Винахід — продукт творчої діяльності, покликаний до життя тими суспільними потребами, задоволення яких не може бути досягнуте вже відомими чи очевидними засобами

У патентознавстві термін винахід вживають на означення не будь-яких продуктів творчої діяльності, а тих, які визнані державою і засвідчені охоронними документами на них. Згідно з нормативними документами про правову охорону об'єктів промислової власності в Україні, винаходу

¹ Довгий С. О., Жаров В. О., Кремень В. Г. та ін. *Охорона інтелектуальної власності в Україні*. — К.: Форум, 2002. — 319 с.

або корисній моделі надається правова охорона, якщо вони не суперечать суспільним інтересам, принципам гуманності і моралі та відповідають умовам патентоспроможності.

Відповідно до п. 2 ст. 6 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» об'єктом винаходу може бути (див. схему 4.1):

- *продукт (пристрій, речовина, штам мікроорганізму, культура клітин рослин і тварин), спосіб, а також застосування раніше відомого продукту чи способу за новим призначенням;*
- *об'єктом корисної моделі може бути конструктивне виконання пристрою.*

Схема 4.1

Характеристика об'єктів винаходу

Об'єкт винаходу — пристрій	
Система розповсюдження в просторі елементів, які певним чином взаємодіють один з одним	Машини, механізми, прилади, інструменти, оснащення, різноманітні засоби виробництва
Об'єкт винаходу — речовина	
Штучно створене матеріальне утворення, що є сукупністю взаємопов'язаних елементів	Індивідуальні сполуки, композиції, продукти ядерного перетворення
Штам мікроорганізму, культура клітин рослин чи тварин	
Сукупність клітин, які мають спільне походження і характеризуються однаковими, стійкими ознаками	Індивідуальні штами і консорціуми мікроорганізмів та культур клітин
Об'єкт винаходу — спосіб	
Процес виконання дій над матеріальним об'єктом за допомогою інших матеріальних об'єктів	Способи виготовлення продуктів; способи, що змінюють стан предметів (обробка, транспортування); способи визначення стану предметів (контроль, діагностика)

Будь-яке вирішення завдання, що заявляється як винахід, повинно підпадати під один із зазначених вище об'єктів. Це дає змогу:

відмежовувати рішення, що заявляється як винахід, від нетехнологічних або нетехнічних рішень	забезпечити об'єктивну можливість контролю за використанням винаходів, що охороняється законом
чітке розмежування об'єктів винаходу має правове значення, оскільки вид об'єкта визначає обсяг прав патентовласника, впливає на зміст опису винаходу, специфіку контрафактних дій.	

Винаходом може вважатися будь-який досягнутий людиною творчий результат, суть якого полягає в знаходженні конкретних технологічних або технічних засобів вирішення завдання, що виникло у сфері практичної діяльності і має новизну — державну чи світову.

Новизна винаходу — неодмінний критерій його патентоспроможності — є основним характерним критерієм патентоспроможності винаходів і в Україні, і за кордоном.

Винахід визнається новим, якщо він не є частиною рівня техніки. Поняття «рівень техніки» охоплює всі відомості, що стали загальнодоступними у світі до дати подання заявки в Патентне відомство України або, якщо заявлено пріоритет, до дати її пріоритету. Новизна винаходу може характеризуватися такими критеріями рівня техніки:

Перший	У процесі дослідження новизни заявленого рішення використовуються лише загальнодоступні відомості. Під ними розуміють відомості, що містяться у джерелах, з якими будь-яка особа мала можливість ознайомитися сама або про зміст яких їй могло бути законним чином повідомлено
Другий	До рівня техніки належать будь-які відомості, що розкривають суть винаходу незалежно від того, у якій формі (усній, письмовій, офіційній, неофіційній) вони стали доступними для публіки.

Третій	Відомості, які стали загальнодоступними не тільки в Україні, а й у зарубіжних країнах. Тобто новизна винаходу має бути світовою.
Четвертий	При визначенні новизни можуть використовуватися тільки ті відомості, що стали загальнодоступними до дати подання заявки або, якщо заявлено пріоритет, до дати її пріоритету.

Винаходу надається правова охорона, якщо він є новим, має винахідницький рівень та є промислово придатним. Винахід визнається новим, якщо він не є частиною рівня техніки.

Винахід має винахідницький рівень, якщо він для спеціаліста явно не впливає з рівня техніки.

Винахід є промислово придатним, якщо він може використовуватися в промисловості, сільському господарстві, охороні здоров'я та інших галузях народного господарства. Економічну сутність винаходу показано на рис. 4.1.

Відзначимо, що згідно із законом не можуть одержати правову охорону об'єкти, які не відповідають критеріям винаходу. До таких належать:

- *відкриття, наукові теорії та математичні методи;*
- *методи організації та управління господарством;*
- *плани, умовні позначення, розклади, правила;*
- *методи виконання розумових операцій;*
- *програми для обчислювальних машин;*
- *результати художнього конструювання;*
- *топології інтегральних мікросхем;*
- *сорти рослин і породи тварин тощо.*

Варто знати, що винаходи, які належать до категорії державних таємниць, визначаються спеціальним законодавством і не підлягають опублікуванню для широкого кола спеціалістів.

Усі об'єкти винахідницької діяльності відносять до певного рівня техніки, який визначається за всіма джерелами інформації, загальнодоступними в Україні або в іноземних державах до дати пріоритету винаходу. Відомості є загальнодоступними, якщо вони містяться в джерелах інформації, з якими будь-яка особа має можливість ознайомитися сама

Рис. 4.1

Економічна сутність винаходу

або про зміст яких їй можуть повідомити на законних підставах. Їх перелік наведено в таких джерелах інформації:

- *опубліковані описи до охоронних документів, опубліковані заявки на винаходи — від дати публікації;*
- *усі державні видання — від дати підписання до друку, інші видання — від дати виходу у світ, а при неможливості визначити дату — від останнього дня місяця або від 31 грудня зазначеного у виданні року, якщо час виходу у світ зазначено відповідно лише місяцем або роком;*

- *депоновані рукописи статей, оглядів, монографій та інших матеріалів — від дати депонування;*
- *звіти про науково-дослідні роботи, пояснювальні записки до дослідно-конструкторських робіт та інша конструкторська, технологічна та проектна документація, яка зберігається в органах науково-технічної інформації — від дати надходження до цих органів;*
- *нормативно-технічна документація (ДСТ, ТУ тощо) — від дати реєстрації її в уповноважених для цього органах;*
- *матеріали дисертацій та автореферати дисертацій, виданих на правах рукопису — від дати надходження до бібліотеки;*
- *прийняті на конкурс роботи — від дати публічного ознайомлення з ними, що можна підтвердити документами, які стосуються проведення конкурсу;*
- *джерела інформації, які сприймаються візуально (плакати, проспекти, креслення, схеми, фотознімки, моделі, вироби тощо) — від дати, коли став можливий їх огляд при підтвердженні цього факту офіційним документом;*
- *експонати, розташовані на виставці, — від дати початку їх показу, що підтверджується офіційним документом;*
- *усні доповіді, лекції, виступи — від дати, коли було зроблено доповідь, прочитано лекцію, відбувся виступ, якщо це зафіксовано за допомогою апаратури звукозапису або стенографії в порядку, установленому на зазначену дату правилами проведення відповідних заходів;*
- *повідомлення за допомогою радіо, телебачення, кіно — від дати такого повідомлення, якщо воно зафіксовано на відповідному носії інформації в установленому порядку, який діє на зазначену дату;*
- *відомості відносно технічних засобів, які стали відомими в результаті використання їх у виробничому процесі, у продукції, яку приготують або експлуатують, у т. ч. в дослідному зразку, який передано для експлуатації або якимось іншим чином пущено в господарський обіг, — від дати, зазначеної в офіційному документі, що підтверджує загальнодоступний характер таких відомостей.*

Особа, яка бажає одержати патент і має на це право, подає до Держпатенту (відомство) належно оформлену заявку, яка повинна стосуватися лише одного винаходу або об'єкта винаходу: пристрою, способу, речовини, штаму мікроорганізму культури клітин рослин та тварин або застосування раніше відомого пристрою, способу, речовини, штаму за новим призначенням.

Пріоритет винаходу встановлюють за датою надходження до Патентного відомства України заявки, до складу якої входять оформлені відповідно до визначених вимог документи: заява про видачу патенту, опис та формула винаходу, креслення та інші матеріали, якщо вони необхідні для розуміння суті винаходу і в описі є посилання на них.

Якщо в заявці на дату надходження її до відомства відсутні якісь із перелічених документів, то пріоритет винаходу встановлюють за датою надходження до відомства останнього з відсутніх документів.

У патентній процедурі існує також конвенційний пріоритет винаходу, який встановлюється за датою подання першої правильно оформленої заявки до іноземної держави — учасниці Конвенції, якщо заявка на цей винахід надійшла до відповідного відомства України протягом 12 місяців від зазначеної дати. Заявник, який має бажання скористатися правом конвенційного пріоритету, повідомляє про це при поданні заявки або протягом трьох місяців від дати її надходження.

Наступним важливим аспектом патентоспроможності винаходу є винахідницький рівень.

Відповідно до п. 7 ст. 7 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» винахід має винахідницький рівень, якщо для фахівця він не є очевидним, тобто не впливає явно з рівня техніки. Рівень техніки є вихідною базою для порівняння новизни винаходу і його винахідницького рівня.

Перевірку винахідницького рівня проводять щодо винаходу, який охарактеризований у незалежному пункті формули винаходу і містить ознаки, найбільш подібні до відомих джерел інформації:

- *близькі аналоги (прототип), які можуть друкватися у відповідних державних бюлетенях патентних відомств різних країн;*
- *ознаки, якими відрізняється заявлений винахід від прототипу;*

- *рішень з рівня техніки, що мають ознаки, які збігаються з відмінними від прототипу ознаками заявленого винаходу.*

Винахідницький рівень (як і новизна) встановлюється на дату подання заявки до Патентного відомства України чи на дату пріоритету, якщо він заявляється.

При аналізі змісту критерію «винахідницький рівень» вагоме значення має розуміння понять «фахівець» та «очевидність», з огляду на які він визначається. Поняття «фахівець» передбачає відповідний рівень професійних компетенцій спеціаліста в певній галузі діяльності, у якій він працює і до якої належить заявлений винахід.

Зазначимо, що конкурентна ринкова економіка вимагає високого рівня фахових компетенцій спеціаліста. Тому при проведенні експертизи винахідницький рівень має перевірятися за всіма загальнодоступними джерелами інформації, які друкуються, передаються письмово, візуально чи за допомогою інших загальнодоступних засобів у межах тієї галузі знань, до якої належить заявлений винахід.

Патентоспроможність винаходу визнається в тому випадку, коли винахід не стає очевидним з відповідного рівня техніки.

Очевидне — значить таке, що само собою розуміється або логічно випливає з рівня техніки, а також не припускає використання винахідницького таланту, який би виходив за межі середнього рівня фахівця в певній галузі техніки.

Очевидним є і те, що не потребує проявів знання та вміння, які перевищують професійні компетенції — здібності фахівця в певній галузі.

Слід зазначити, що винахідницькому рівню можуть не відповідати критерії, до яких належать рішення, котрі доповнюють пропозицію відомими елементами або діями, що є відомими правилами, для досягнення поставленого результату, відповідно до яких встановлено вплив саме таких доповнень. Не вважаються винахідницьким рівнем рішення для досягнення результату за рахунок спрощення, зменшення маси, габаритів,

матеріаломісткості існуючої техніки чи технології або збільшення кількості однотипних елементів чи дій для посилення результату.

Наступним критерієм патентоспроможності винаходу є промислова придатність.

Згідно з п. 8 ст. 7 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» винахід визнається промислово придатним, якщо він може бути використаний у промисловості або іншій сфері діяльності.

Роль даного критерію полягає в перевірці можливості реалізації заявленого рішення у вигляді конкретного матеріального засобу, а також у з'ясуванні того, чи справді за допомогою цього винаходу можна досягти бажаного результату.

Промислова придатність означає лише принципову можливість використання винаходу в одній із сфер діяльності і не може мати переваг перед відомими аналогами. Переваги винаходу порівнюються в ході його використання за результатами досягнутого економічного ефекту.

Зазначимо, що відповідно до українського законодавства корисність оцінюється на стадії проведення експертизи заявки на винахід, а в практичній діяльності в умовах ринкової конкуренції — за конкурентоспроможністю виробу серед аналогів.

Промислова придатність винаходу передбачає умови, що охоплюють:

рішення, яке містить заявлений винахід, у ході його здійснення слід використовувати в промисловості та інших галузях діяльності	рішення, що містить заявлений винахід; у ході його здійснення забезпечується досягнення результату, задекларованого заявником.	підтверджена можливість його здійснення за допомогою описаних у заявці або відомих до дати подання заявки чи до дати її пріоритету рішень.
---	--	--

Винаходи, які мають теоретичну сферу використання і непридатні для практичного застосування, не можуть розглядатися як патентоспроможні і не потрапляють у сферу дії охоронних документів.

Таблиця 4.1

Винаходи, яким у країнах Азіатсько-Тихоокеанського регіону не надається патентна охорона

Назва країни яка не визнає винаходи	Винахідницькі напрями
Китай, Індія, Непал, Філіппіни, Південна Корея, Таїланд	Винаходи, які можуть завдати шкоди здоров'ю і моралі
Китай, КНДР, Малайзія, Монголія, Шрі-Ланка, Таїланд	Наукові відкриття, наукові теорії, математичні методи
Китай, Малайзія, Шрі-Ланка, Таїланд	Сорти рослин і породи тварин, біологічні методи виробництва
Китай, Індія, Малайзія, Шрі-Ланка	Способи лікування людей, тварин або рослин
Китай, Індія, Монголія, Південна Корея	Речовини, виготовлені в результаті хімічних процесів
Монголія, В'єтнам	Комп'ютерні програми і логічні схеми

Зазначимо, що не визнаються винаходами заявки, які суперечать суспільним інтересам, принципам гуманності і моралі. У деяких країнах патентна охорона не надається цілому ряду винаходів (див. табл. 4.1).

Зазначимо, що відповідно до ст. 1 Паризької конвенції «промислова власність» — це не тільки промисловість, а й торгівля, сільське господарство, видобувна промисловість, які охоплюють значний сектор інтелектуальної діяльності у відповідних галузях.

4.2. Об'єкти винаходів та ознаки, які використовуються для їх характеристики

Об'єктами винаходів можуть бути пристрій, спосіб, речовина, штам мікроорганізму, культури клітин рослин та тварин, а також застосування відомого раніше пристрою, способу, речовини, штаму за новим призначенням. Кожний із зазначених об'єктів має відповідні ознаки і

характеристики, які в сукупності відповідають винахідницькому рівню, технічному рішенню задачі, світовій новизні. Розглянемо окремо кожен об'єкт винахідництва.

Пристрій — об'єкт винаходу у вигляді конструкції або виробу. Під пристроєм розуміють систему розташованих у просторі елементів, що певним чином взаємодіють один з одним.

Для характеристики пристрою використовують такі ознаки:

- наявність зв'язків між елементами;
- взаємне розташування елементів;
- форма виконання елементів (елемента) або пристрою в цілому, зокрема геометрична форма;
- форма виконання зв'язків між елементами;
- параметри та інші характеристики елемента (елементів) та їх взаємозв'язок;
- матеріал, з якого виготовлено елемент (елементи) або пристрій в цілому; середовище, яке виконує функцію елемента;
- конструкції та вироби — машини, прилади, механізми, інструменти, транспортні засоби, обладнання.

Пристрій як об'єкт винаходу поширений найбільше. За використанням пристрою можливо запровадити дієвий контроль, що дає можливість застосовувати норми права щодо використання пристрою без ліцензії або іншого дозволу.

Спосіб — об'єкт винаходу, що охоплює процеси виконання дій над матеріальним об'єктом (об'єктами).

Спосіб — це сукупність прийомів, що виконуються в певній послідовності або шляхом дотримання певних правил.

Для характеристики способу використовуються такі ознаки:

- наявність дій або сукупності дій;
- порядок виконання таких дій у часі (послідовно, одночасно, у різних поєднаннях тощо);

- *умови виконання дій, режим, використання речовин (вихідної сировини, реагентів, каталізаторів тощо), пристроїв (приспосовувань, інструментів, обладнання), штамів мікроорганізмів, культур клітин рослин та тварин;*
- *способи, спрямовані на виготовлення продуктів (виробів, речовин);*
- *способи, спрямовані на заміну стану предметів матеріального світу без одержання конкретної продукції (транспортування, обробка, регулювання);*
- *способи, спрямовані на визначення стану предметів матеріального світу (контроль, вимірювання, діагностика).*

Специфіка винаходів — способів, спрямованих на виготовлення продуктів, полягає в тому, що дія патенту, виданого на такий спосіб, поширюється і на продукт, виготовлений безпосередньо цим способом (відповідно до п. 6 ст. 6 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі»).

На способи, пов'язані з профілактикою, діагностикою та лікуванням людей і тварин, теж видаються патенти.

Речовина — об'єкт винаходу, що охоплює всі речовини або являє собою штучно створене матеріальне утворення, яке є сукупністю взаємозалежних інгредієнтів.

До речовин як об'єктів винаходу належать:

- *індивідуальні сполуки, до яких також умовно віднесено високомолекулярні сполуки та об'єкти генетичної інженерії (плазміни, вектори, рекомбінантні молекули нуклеїнових кислот та фрагменти нуклеїнових кислот);*
- *композиції (склади, суміші);*
- *продукти ядерного перетворення.*

Для характеристики індивідуальних сполук використовуються такі ознаки:

- *для низькомолекулярних сполук — якісний склад (атоми певних елементів), кількісний склад (кількість атомів кожного елемента), зв'язок між атомами і взаємне їх розташування в молекулі, виражені хімічною структурою, формулою;*

- для високомолекулярних сполук з невизначеною структурою, інших сполук, зокрема антибіотиків, негативних ферментів, для об'єктів генетичної інженерії (плазмиди, вектори, рекомбінантні молекули нуклеїнових кислот) — фізико-хімічні та інші характеристики, у т. ч. ознаки способу одержання, котрі дають змогу їх ідентифікувати;
- для високомолекулярних сполук — хімічний склад і структура однієї ланки макромолекули, структура макромолекули в цілому (лінійна, розгалужена), періодичність ланок, молекулярна маса, молекулярно-масовий розподіл, геометрія і стереометрія макромолекули, її кінцеві та бокові групи.

Як характеристики композицій використовують такі ознаки:

- якісний (інгредієнти) склад;
- кількісний (вміст інгредієнтів) склад;
- структура композиції;
- структура інгредієнтів.

Як характеристики речовин, одержаних шляхом ядерного перетворення, використовують такі ознаки:

- якісний або ізотопний склад елемента, кількісний склад (кількість протонів та нейтронів);
- основні ядерні характеристики: період піврозпаду, тип та енергія випромінювання (для радіоактивних ізотопів).

Штам мікроорганізму — об'єкт винаходу, до якого належать культури клітин рослин та тварин.

Штами мікроорганізмів лежать в основі біотехнологій і застосовуються з лікувальною та профілактичною метою як стимулятори розвитку рослин чи тварин.

До штамів мікроорганізму культури клітин рослин та тварин належать:

- *індивідуальні штами мікроорганізму культури клітин рослин та тварин;*
- *консорціуми мікроорганізмів культур клітин рослин та тварин.*

Як характеристики індивідуальних штамів мікроорганізмів використовують такі ознаки:

- *культурно-морфологічна характеристика із зазначенням температури вирощування і віку культури (характеристика вегетативних клітин, колоній, повітряного і субстрактного міцелію для міксоміцетів та актиноміцетів, телеаморфної або анаморфної стадії росту в рідкому середовищі для бактерій, дріжджів, мікроводоростей);*
- *фізіолого-біохімічна характеристика (характерні метаболіти, реакція на зміни температури, кисень, РН, використання джерел азоту та вуглецю);*
- *хіміо- та генотаксономічна характеристики;*
- *кардіологічна характеристика (для культивованих клітин макроводоростей); розподіл клітин в кількісному відношенні*
- *хромосомні та інші особливості;*
- *маркерні характеристики: генетична, імунологічна, біохімічна, фізіологічна;*
- *біотехнологічна характеристика: назва корисної речовини, яку продукує штам, або інше призначення штаму із зазначенням стабільної корисної властивості при тривалому культивуванні, рівень активності (продуктивності);*
- *вірулентність, антигенна структура, імуногенність, серологічні особливості, онкогенність, чутливість до антибіотиків, антагоністичні особливості (для штамів мікроорганізмів медичного та ветеринарного призначення);*
- *характеристика батьківських штамів (партнерів), принцип гібридизації (для штамів гібридних мікроорганізмів);*

Як характеристики індивідуальних штамів культур клітин рослин та тварин використовують такі ознаки:

- *родовід культур;*
- *кількість пасажів на час паспортизації;*
- *стандартні умови вирощування;*
- *культурні властивості;*
- *ростові (кінетичні) характеристики; характеристика культивування в організмі тварин (для гібридів);*

- *цитогенетичні (кардіологічні) характеристики;*
- *цитоморфологічні характеристики;*
- *дані стосовно видової належності (для клітин тварин, включаючи гібриди);*
- *здатність до морфогенезу (для клітин рослин);*
- *онкогенність (для культур клітин тварин, включаючи гібриди);*
- *маркерні характеристики: цитогенетичні, імунологічні, біохімічні, фізіологічні;*
- *характеристики контамінування (найпростіші гриби, дріжджі, бактерії, міноплазм, віруси);*
- *біотехнологічні характеристики: назва або характеристика корисної речовини, яку продукує культура, або інша назва культури із зазначенням стабільності корисної властивості при тривалому культивуванні, вихід продукту в середовище, рівень активності (продуктивності);*
- *кріоконсерваційні характеристики.*

Як характеристики консорціумів мікроорганізмів додатково до зазначених для індивідуальних штамів ознак використовують такі ознаки:

- *походження (джерело виділення) фактор і умови адаптації та селекції, таксономічний склад, подільність, кількість і домінуючі компоненти, культурно-морфологічні і фізіолого-біохімічні ознаки індивідуальних компонентів, тип і фізіологічні особливості консорціуму в цілому;*
- *таксономічний склад, співвідношення і заміненість штамів, характеристики нових індивідуальних штамів.*

Консорціуми мікроорганізмів додатково до перелічених ознак індивідуального штаму характеризуються походженням, факторами й умовами адаптації та селекції, кількістю і домінуючими компонентами.

До наступної групи винаходів відносять відомі рішення винаходів, які використовуються в інших галузях діяльності, наприклад:

Об'єкт винаходу — застосування відомих раніше пристрою, способу, речовини, штаму за новим призначенням, його використання за іншими функціональними призначеннями.

До застосування за новим призначенням прирівнюється перше застосування відомих речовин (природних і штучно одержаних) для задоволення суспільних потреб.

Найпростішими прикладами можуть бути: ніж як пристрій, що використовується в харчовій галузі, і ніж у медицині «скальпель» — затуплене лезо; голка у швейній промисловості і голка в медицині.

Застосування раніше відомого об'єкта винаходу здатне задовольнити зовсім іншу потребу, у зв'язку з чим набуває функцій, які істотно відрізняються від тих, котрі він уже має. Винахід на застосування відомих раніше виробів чи способів не характеризується ні конструктивними, ні технологічними, ні якісними (рецептурними) ознаками. Його суть полягає у встановленні нових властивостей уже відомих об'єктів винаходу та визначенні нових галузей їх використання.

Для характеристики винаходів, що можуть застосовуватися за новим призначенням, використовується стисла характеристика застосування об'єкта винаходу, достатня для його ідентифікації, та зазначення нового призначення відомого об'єкта винаходу.

До застосування винаходу за новим призначенням прирівнюється також перше застосування відомих речовин (природних і штучно отриманих) для задоволення суспільної потреби.

4.3. Подання заявки на винахід та складання опису винаходу

Оформлення заявки є початковим етапом патентної процедури, у процесі якої складаються відповідні патентні документи, що мають винятково важливе значення для всіх наступних стадій проходження заявки.

Інформація, що міститься в заявці, надалі буде головною і єдиною підставою для вирішення ряду відповідальних юридичних, виробничо-технічних та економічних питань.

Тому необхідні документи треба готувати якнайретельніше.

Заявка на видачу патенту на винахід подається до Держпатенту України автором винаходу, спадкоємцем автора або юридичною особою, яка одержала від автора право на подання заявки на договірній основі. Крім того, заявка може бути також подана через патентного повіреного, зареєстрованого в Держпатенті України.

Склад заявки на винахід відповідно до пункту 20 Положення на винахід повинна містити:

- *заяву про видачу патенту;*
- *опис винаходу, який розкриває його суть із повнотою, достатньою для здійснення;*
- *формулу винаходу, яка відображає його суть і повністю тронується на описі;*
- *креслення та інші матеріали, якщо вони необхідні для розуміння суті винаходу;*
- *реферат (короткий опис суті винаходу, відповідно до формули).*

Заявка повинна мати також документ, який підтверджує сплату мита в установленому розмірі, звільнення від сплати мита або наявність підстав для зменшення його розміру.

Заявка, яка подається через патентного повіреного, повинна супроводжуватися документом, який підтверджує його повноваження й оформлений відповідно до вимог законодавства країни, де складено документ.

Заява про видачу патенту, опис винаходу, формула винаходу, креслення та інші матеріали, необхідні для розуміння суті винаходу, а також реферат подаються в трьох примірниках, а у випадку, якщо автор передає виключне право на користування винаходом державі (Фонд винаходів України), додатково подається ще один примірник зазначених документів.

На заявки, які подаються державному Фонду винаходів України, мито не сплачується.

Усі матеріали заявки подаються українською мовою.

Заява про видачу патенту складається за встановленою формою (див. приклад оформлення заявки на винахід) і повинна мати всі необхідні відомості.

Заява підписується автором, крім випадків подання заяви спадкоємцем, і заявником або уповноваженою на це особою, що підтверджується документом про передачу таких повноважень.

Слід пам'ятати, що заявка на видачу патенту на винахід повинна відповідати чотирьом основним юридичним вимогам:

Вимога перша	Існують загальноприйняті вимоги до змісту документів заявки. Під змістом слід розуміти інформацію, що повинна міститися в цих документах.
Вимога друга	Існують вимоги до «фізичної особи» заявки. Це стосується питання про те, як слід подати зміст заявки, наприклад, якими повинні бути формат і структура документів заявки, як слід розмістити текст і креслення до заявки.
Вимога третя	Передбачено вимоги спеціально для випадку, коли заявляється пріоритет більш ранньої заявки на цей самий винахід. Це той випадок, коли заявник просить прийняти до уваги, що він уже подав заявку на видачу патента на цей самий винахід в іншій країні і дата подачі попередньої заявки визначає дату пріоритету заявки в даній охороні.
Вимога четверта	Заявник повинен заплатити збір за подачу заявки. Ця вимога не пов'язана із змістом заявки і формою її подачі, але вимога сплати необхідного збору є обов'язковою умовою початку проведення експертизи по заявці. Без сплати необхідного збору заявка не розглядається.

Закон передбачає, що заявка повинна мати чотири основні документи: заяву про видачу патенту, опис винаходу, формулу винаходу і реферат. П'ятий документ — креслення — вимагаються, якщо в описі винаходу є посилання на них.

Заява — це прохання (клопотання) про видачу патента на винахід. Заява містить відомості про сам винахід і відомості про авторів, вказаних у заяві на винахід.

Серед відомостей, що містяться в заяві, повинні бути назва винаходу, клас МКВ, а також достатні відомості про заявника.

Найважливішою частиною заявки є опис.

Опис винаходу повинен зрозуміло і достатньо повно розкривати суть винаходу. Основне завдання — висвітлити сутність винаходу, щоб дати можливість спеціалісту відтворити даний винахід; показати, яке завдання вирішує винахід; відзначити його переваги; з'ясувати, чим він відрізняється від відомих аналогів.

Опис є не тільки основним документом у процесі експертизи, а й єдиним джерелом інформації про нове технічне рішення, яке досі невідоме світовій техніці, ніде раніше не було описане і ніде не застосовувалося. Загальні вимоги до опису можна сформулювати так:

Суть винаходу повинна бути викладена настільки повно, щоб будь-яка досвідчена особа (спеціаліст середньої кваліфікації відповідної галузі техніки) могла практично здійснити, застосувати запропоноване технічне рішення.

В описі обов'язково повинно бути вказано, який саме елемент конструкції, технологічного процесу, рецептури, штаму мікроорганізму відрізняє запропоноване рішення від того, яке було відоме раніше.

Неприпустимо приховувати будь-які характерні для технічного рішення ознаки, як це іноді можуть вважати заявники.

Опис починається з назви винаходу та зазначення індексу рубрики чинної редакції Міжнародної класифікації винаходів (МКВ), якої стосується винахід, що заявляють. У структурі опису є такі розділи:

- *галузь техніки, до якої належить винахід;*
- *рівень техніки (аналог або прототип);*
- *суть винаходу;*
- *перелік фігур креслень, якщо такі додаються;*
- *відомості, які підтверджують можливості впровадження винаходу.*

Не допускається заміна розділу опису в цілому або його частини посиланням на джерело, яке містить необхідні відомості (літературне

джерело, опис винаходу до раніше поданої заявки, опис винаходу до охоронного документа і т. ін.).

Назва винаходу характеризує його призначення, відповідає суті винаходу і, як правило, певній рубриці МКВ.

Правильне формулювання назви має велике техніко-інформаційне значення. Деякі патентно-інформаційні документи (офіційні періодичні публікації, картотеки і фондові каталоги) подають, крім прийнятих класифікаційних індексів, тільки назву винаходу, тому дуже важливо правильно визначити галузь використання запатентованого рішення.

Назва винаходу може бути доповнена ім'ям автора винаходу або спеціальною назвою, яка присвоюється згідно із заявою автора, що подається на будь-якій стадії розгляду заявки. Назва викладається в однині, за винятком назви винаходів, які стосуються хімічних сполук, штаму мікроорганізму або групи винаходів.

Галузь техніки, до якої належить винахід, зазначається галузь застосування винаходу. Якщо таких галузей декілька, то зазначають ті, які мають перевагу.

Рівень техніки — зазначаються відомості про аналоги і прототип. Наводиться характеристика існуючих технічних досягнень, найближчих до запропонованих.

Аналог винаходу — це відомий до дати пріоритету засіб того ж призначення, сукупність ознак якого подібна до сукупності суттєвих ознак винаходу.

Прототип — це аналог винаходу, який є найбільш близьким до нього за сукупністю ознак.

До наведених відомостей про кожний з аналогів чи прототип належать бібліографічні дані джерела інформації, у якому він розкритий, ознаки аналога із зазначенням тих з них, які збігаються із суттєвими ознаками винаходу, який заявляють, а також зазначення причин, які перешкоджають

одержанню потрібного технічного результату. Слід вказувати назву книги, рік видання, сторінку, національну належність патенту, його номер. Відсутність такого посилання і його характеристики значно шкодить своєчасному й успішному проведенню експертизи, оскільки скорочує можливість експерта аналізувати сутність і новизну запропонованого рішення на підставі матеріалів заявки.

Якщо винахід стосується способу одержання суміші невизначеного складу з конкретним призначенням або біологічно активними властивостями, як прототип зазначається спосіб одержання суміші з таким же призначенням або такими ж біологічно активними властивостями.

Якщо винахід стосується способу одержання нової індивідуальної сполуки, у т. ч. високомолекулярної, і об'єкта генетичної інженерії, то наводяться відомості про спосіб одержання його відомого структурного аналога.

Характеризуючи прототип винаходу, який стосується штаму мікроорганізму культури клітин рослин та тварин — продуцент речовин, наводяться також відомості про вихід цільового продукту в середовище, про рівень активності (продуктивності) і спосіб її визначення.

Якщо винахід стосується застосування відомого раніше пристрою, способу, речовини, штаму за новим призначенням, до його аналогів заносять відомі пристрої, способи, речовини, штами того ж призначення. Описуючи групу винаходів, відомості про аналоги та прототип слід наводити для кожного винаходу окремо.

Суть винаходу — детальне з'ясування завдання, на вирішення якого спрямовано винахід. Формуючи завдання, слід обов'язково відобразити таке:

- *зазначити об'єкт, який слід розробити чи вдосконалити;*
- *перелічити в загальному вигляді ті удосконалення, які вносяться до об'єкта;*
- *навести технічний результат, який можна одержати в разі застосування винаходу.*

Велике значення має також графічна частина опису. У цьому розділі опису, крім переліку фігур, наводяться короткі відомості про те, що зображено на кожній з них.

Пояснювальні креслення в текст не вміщують, а додають до нього окремо. Однак логічно вони повинні становити єдине ціле з описом. В описі обов'язково повинні наводитися позначення до креслень, пояснюватися будова вузлів і конструктивних елементів, а також обґрунтовуватися їх відповідність посиланням на позиції креслень.

У наступному розділі наводяться відомості, які підтверджують можливість реалізації винаходу, суть якого характеризується ознаками, вираженими загальними поняттями, що подаються на рівні функціонального узагальнення або методів його одержання.

Кожному об'єкту винаходу відповідає своя специфіка опису реалізації винаходу, де з'ясовуються такі властивості об'єкта:

Відомості пристрою	містять опис пристрою в статичному стані, що пояснює його конструкцію.
--------------------	--

Описуючи конструктивні елементи пристрою, слід давати посилання на фігури креслень. Цифрові позначення конструктивних елементів наводяться по мірі згадування в порядку зростання, починаючи з одиниці.

Після описування пристрою в статичному стані описується дія (робота) або спосіб використання пристрою з посиланням на цифрові позначення елементів конструкції, зображені на кресленнях, а в разі необхідності — на інші пояснювальні матеріали (епюри, часові діаграми і т. ін.).

Відомості способу	містять посилання на послідовність дій (заходів, операцій) над матеріалами, а також на умови проведення дій, конкретні режими (температура, тиск) і, якщо це необхідно, на пристрої, речовини і штами, які використовуються при цьому.
-------------------	--

Описуючи спосіб, який характеризується використанням відомих засобів (пристроїв, речовин і штавів), посилаються на ці засоби і підтверджують їх відомість до дати пріоритету. У випадку використання невідомих засобів наводиться їх характеристика, а при необхідності додається графічне зображення.

Відомості речовини	наводиться структурна формула, доведена відомими методами; описується спосіб, яким уперше було одержано нову сполуку; наводяться також докази можливості використання цієї сполуки за певним призначенням, а для біологічно активної сполуки — показники кількісних характеристик активності і токсичності.
--------------------	---

Якщо нова сполука має лікувальні властивості і вже проведено її клінічні випробування, то наводяться відомості про ці випробування із зазначенням дози і способу приймання лікувального засобу, способу складання рецептури, результатів її випробування на гостроту токсичності.

Вміст кожного інгредієнта в конкретних речовинах, ілюстрованих прикладами, зазначається в такій конкретній кількості конкретних одиниць, яка відповідає зазначеному у формулі винаходу інтервалу величин за масою або за об'ємом; сумарний вміст усіх інгредієнтів у прикладі дорівнює 100 %.

У відомостях, що стосуються штаму мікроорганізму культури клітин рослин та тварин	наводяться номенклатурні дані і походження штаму, дані щодо кількісного і якісного складу поживних середовищ (посівного та ферментаційного), умов культивування (температура, освітлення тощо), часу ферментації, характеристики біосинтезу, корисних (цільових продуктів), щодо виходу продукту в середовище, рівня активності штаму і способів її визначення.
---	---

Для консорціумів мікроорганізмів і культур клітин рослин та тварин наводяться такі дані: метод перевірки наявності компонентів, метод виділення (селекції) та ознаки, за якими здійснювалася селекція, стабільність консорціуму як такого при тривалому культивуванні, стійкість до зараження побічними мікроорганізмами.

Відомості, що застосовуються за новим призначенням	наводяться відомості, які підтверджують можливість реалізації за цим призначенням.
--	--

Відомості про будь-який об'єкт винаходу повинні бути настільки вичерпними і зрозумілими, щоб закладений в них обсяг інформації давав змогу практично реалізувати винахід. Однак цю вимогу не слід розуміти як необхідність наводити повну конструктивну або технологічну розробку аж до робочих креслень. Надмірна деталізація може зашкодити в процесі аналізу заявки, її новизни.

Опис підписує заявник або уповноважена на це особа. Складання опису винаходу є непростю справою з точки зору правильності розкриття суті винаходу та дотримання вимог, які висуваються до описів винаходів, враховуючи всі критерії, які слід досить стисло і чітко розкрити в описі заявки на винахід.

4.4. Формула винаходу і правила її побудови

Опис заявки закінчують формулою винаходу, яка коротко і чітко визначає, чим запропоноване рішення відрізняється від усіх відомих раніше в техніці, який саме елемент конструкції, технологічного процесу або рецептури є новим порівняно зі світовим рівнем техніки.

Формула винаходу	це складена за відповідними правилами стисла словесна характеристика, яка розкриває суть винаходу.
------------------	--

Характеристика винаходу розкриває ознаки об'єкта винаходу, наприклад, вузол, деталь у пристрої, операція, прийом, параметри режиму в способі, інгредієнти або кількісні співвідношення в речовині¹.

У формулу винаходу вводяться тільки суттєві ознаки. Значення формули винаходу полягає в тому, що вона:

- *стисло і чітко показує суть винаходу;*
- *визначає межі винаходу, тобто права прав власника винаходу;*
- *є засобом визначення відмінності об'єкта винаходу від інших об'єктів або встановлення подібності на підтвердження факту використання винаходу.*

¹ *Охрана промышленной собственности в Украине / Под ред А. Святоцкого, В. Петрова. – К.: Изд-во Ин Юре. – 1999. – с. 57.*

Формула винаходу може бути одноланковою або багатоланковою і містити, відповідно, один або декілька пунктів.

Одноланкова формула винаходу застосовується для характеристики одного винаходу сукупністю суттєвих ознак, які не мають розвитку або уточнення стосовно окремих випадків його виконання або використання.

Багатоланкова формула винаходу застосовується для характеристики одного винаходу з розвитком або уточненням сукупності суттєвих ознак стосовно окремих випадків виконання і використання винаходу і має один незалежний пункт і наступний (наступні) залежний (залежні) пункт (пункти).

Незалежний пункт формули містить сукупність суттєвих ознак, достатніх для одержання того технічного результату, що проявляється в усіх випадках, на які поширюється обсяг правової охорони.

Складаючи формулу винаходу, слід дотримуватися таких правил:

- *формула повинна починатися з назви винаходу, зазначеної в заяві та описі;*
- *у формулі винаходу слід зазначити всі суттєві ознаки об'єкта винаходу, які є необхідними і достатніми для одержання технічного результату.*

Формула винаходу, як правило, повинна складатися з обмежувальної частини, яка містить ознаки, загальні для об'єкта винаходу, що заявляється, і прототипу (відомі ознаки), відмежовуючи частину, яка містить ознаки, що відрізняють заявлений об'єкт від прототипу, тобто нові ознаки.

Обмежувальна частина формули відділяється від відрізняючої частини виразом: «який (яка) відрізняється тим, що...» — і далі йдуть ознаки відрізняючої частини, які висловлюються однією фразою без крапки всередині її тексту, у вигляді одного речення.

Зазначимо, щоб скласти опис формули винаходу, потрібно мати високий рівень професійних компетенцій у галузі патентознавства. Складений опис повинен гарантувати захист прав власника патенту за рахунок якомога більшого об'єму предмета винаходу. Формула винаходу не повинна бути настільки детальною, щоб уміщувати дані про відомі аспекти винаходу.

Формула винаходу має особливо важливе юридичне значення, оскільки визначає межу прав, які впливають з патенту. Формула дає

змогу з'ясувати, на що саме поширюється виключне право, у чому полягає технічне досягнення, щодо якого винахідникові належить право авторства. Оскільки формула чітко встановлює межу патентного захисту, то виражене в ній технічне рішення часто називають предметом винаходу.

Формула винаходу відповідно до Закону повинна розкривати його суть, відповідати опису й описуватися у встановленому порядку зрозуміло і стисло. Отже, формула винаходу, маючи юридичне значення, є не характеристикою конкретного технічного рішення, а служить характеристикою суті вирішення задачі. Суть вирішення задачі розкривається у формулі винаходу сукупністю його суттєвих ознак, які повинні бути необхідними і достатніми для вирішення поставленої задачі.

Формула винаходу об'єднує як юридичні, так і технічні ознаки. Юридичне значення формули винаходу розкривається перш за все у тому, що в ній визначаються межі прав власника патенту, які гарантує держава. Формула винаходу є єдиним критерієм для визначення об'єму прав на винахід.

У процесі експертизи заявки на винахід формула винаходу аналізується.

Для того щоб лаконічно і чітко позначити предмет винаходу, у патентній практиці багатьох країн вироблено свої особливі прийоми складання формул, які послідовно й одноманітно застосовуються в усіх описах протягом тривалого часу. Стандартні формули винаходу, які стали звичними, допомагають вирішувати конкретні патентознавчі питання, виявити серед суміжних конструктивних, технологічних та інших елементів ті, які підлягають або, навпаки, не підлягають дії патенту.

Розглянемо особливості формули винаходу, що стосується об'єктів винахідницької творчості.

У формулі пристрій характеризується в статичному стані. Вона не повинна містити дієслів дійсного стану, що виражають незакінчену дію (наприклад, катаються, притягуються, спускаються тощо), а в разі необхідності для характеристики дії як ознаки пристрою використовують форму дієприкметника (виконаний, встановлений, опущений тощо). Допускається вказівка на виконання елемента рухомим, з можливістю реалізації ним певної функції (наприклад, з можливістю повороту, з можливістю обертання тощо).

Приклад формули пристрою

1. *Люнет до токарного верстата з поворотним регульовальним внутрішнім кільцем і затискними кулачками, що відрізняється тим, що з метою забезпечення можливості застосування його при обробці важких і довгих валів з виступаючими частинами у вигляді колін, кулачків, фланців і т. п., внутрішнє кільце люнета виконано як рознімне.*
2. *Пружна муфта, яка містить ведучу і ведену півмуфти, з'єднані між собою пружною ланкою, закріпленою в торцях, відрізняється тим, що для збільшення демпфірування, кожний прямолінійний сектор виконано з набору стержнів, а кожний дугоподібний сектор — з відрізків сталльної линви, з'єднаної зі стержнями.*
3. *Пружна муфта за п. 1, що відрізняється тим, що набір стержнів може бути круглої або іншої форми.*
4. *Пружна муфта за п. 1, 2, що відрізняється тим, що товщина линви відповідає за товщиною прямолінійним секторам стержнів.*

Використовуючи дієслова для характеристики дії (заходів, операцій) як ознаки способу, у **формулі способу** їх викладають у дійсному стані, дійсному способі, третій особі множини (нагрівають, зволожують, загартовують тощо).

Приклади формули способу

1. *Спосіб одержання окису магнію із карбонату магнію шляхом термічного розпаду: відрізняється тим, що з метою підвищення активності одержання продукту термічний розпад карбонату магнію проводять при температурі 400...500 °С в присутності водяної пари.*
2. *Спосіб за п. 1: відрізняється тим, що з метою інтенсифікації процесу термічного розпаду карбонату магнію його проводять у киплячому середовищі.*
3. *Спосіб за п. 1, 2: відрізняється тим, що як вихідний матеріал використовують основний карбонат магнію.*

У **формулі винаходу речовини**, яка характеризує індивідуальну сполуку будь-якого походження, міститься її призначення або вид біологічної активності, назва або позначення.

Приклади формули речовини

1. *Конструкційна зварна сталь, яка містить кремній, марганець, молібден і ванадій: відрізняється тим, що з метою збільшення міцності при підвищених температурах після нормалізації (920...950 °С) і високого відпалу (640... 670 °С) до її складу входять (у процентах): вуглець 0,13...0,18, марганець 1,2...1,7, кремній 0,5...0,8, молібден 0,4... 0,55, ванадій 0,05...0,12, сірки — не більше 0,03, фосфору — не більше 0,03.*
2. *Змазка для алюмінієвих пресів на основі водно-графітної суспензії: відрізняється тим, що з метою підвищення адегазійних властивостей, зменшення електроопору і підвищення стабільності до її складу включають декстрин — до 10 % і рідке скло — у кількості 1,5...3,5 % в перерахунку на SiO₂.*

У формулі винаходу штаму, яка характеризує штам мікроорганізму, культури клітин рослин та тварин, містяться латинські назви роду і видового епітету мікроорганізму, культури рослини або тварини, до яких належить штам, призначення штаму, аббревіатура офіційної колекції –депозитарія, реєстраційний номер.

Приклади формули штаму

1. *Метод одержання штаму продуцентів еритроміцину, що відрізняється тим, що з метою підвищення продуктивності вихідного мікроорганізму водяну суспензію (опір Асі егуїнгеиз штама 8594) піддають дії еритроміцину та ультрафіолетових променів із наступним відбором колоній за ознакою антибіотика утворення.. Штам дріжджів ЗассБаготу еє з ушп (раса Паркентська-1), № 159 використовується для виготовлення виноградних вин.*

У формулі винаходу, що стосується застосування за новим призначенням, коли об'єктом винаходу є застосування відомого пристрою, способу, речовини, штаму за новим призначенням, використовується формула такої структури: «Застосування (дається назва або характеристика відомого пристрою, способу, речовини або штаму), як (зазначається нове призначення вищезгаданого пристрою, способу, речовини або штаму)».

- Приклад формули на використання винаходу за новим призначенням
1. *Використання електролітичного розривника (типу Венельта) як датчика для вимірювання температури рідких середовищ, наприклад електроліту.*

Формулу винаходу друкується на окремому аркуші і її підписує заявник, автор або уповноважена ним особа.

Крім заяви та опису, заявка може мати також і додаткові матеріали, які повинні допомогти експертизі в процесі дослідження новизни і винахідницького рівня технічного рішення.

4.5. Додаткові матеріали заявки та вимоги до них

До додаткових матеріалів заявки належать: креслення, реферат, в окремих випадках — довідка про проведення патентних дослідів, у якій відображаються результати дозаявкової експертизи новизни, виконаної самим заявником, акти з характеристикою результатів дослідження і т. ін.

Креслення та інші додаткові матеріали можуть бути подані у вигляді графічних матеріалів (власне креслень, схем, графіків, епюр, рисунків, осцилограм тощо), фотографій, таблиць, діаграм.

Рисунки подаються в тому випадку, якщо неможливо проілюструвати опис винаходу кресленнями або схемами. Фотографії подаються як додаток до інших видів графічних матеріалів. У виняткових випадках, наприклад, для ілюстрації етапів виконання хірургічних операцій, фотографії можуть бути подані як основний вид пояснювальних матеріалів.

На всіх графічних матеріалах ставиться підпис автора в правому нижньому кутку — прізвище (прізвища) та ініціали. У правому верхньому кутку кожного аркуша графічних матеріалів зазначається назва винаходу.

Реферат являє собою скорочений виклад змісту опису винаходу, де вміщено назву винаходу, характеристику галузі техніки, до якої належить винахід, або галузі його застосування, якщо це незрозуміло з назви винаходу, характеристику суті винаходу із зазначенням технічного результату, якого мають досягти. Суть винаходу в рефераті характеризують шляхом

такого вільного викладу формули, при якому зберігаються всі суттєві ознаки винаходу.

У разі необхідності в реферат включають креслення або хімічну формулу.

Реферат може містити додаткові відомості, зокрема посилання на наявність і кількість залежних пунктів формули винаходу, графічних зображень, таблиць. Реферат повинен давати чітке уявлення про винахід, не повинен містити рекламних висновків щодо переваг винаходу. Рекомендується, щоб загальний об'єм реферату не перевищував 150 слів.

Термінологія — *стандартизовані умовні позначення, які використовуються в описі і додаткових матеріалах. При використанні малопоширених у літературі термінів і позначень їх значення пояснюються в тексті при першому вживанні.*

Усі умовні позначення обов'язково розшифровуються.

В описі і формулі винаходу зберігається єдність термінології. Така ж єдність термінології стосується розмірності фізичних величин та умовних позначень.

Фізичні величини подаються в одиницях Міжнародної системи одиниць.

У тексті опису не повинно бути виразів, які суперечать громадському порядку і моралі, а також висловлювання стосовно винаходів інших осіб.

Усі документи заявки оформляють таким чином, щоб їх можна було зберігати і безпосередньо репродукувати копії в необмеженій кількості. Кожний аркуш використовують лише з одного боку, друкують на аркушах білого паперу форматом 210 × 297 мм.

Розміри полів на заяві, описі, формулі винаходу, рефераті, мм: ліве і нижнє — 20, верхнє — 20, праве — 10.

У кожному документі заявки другий і наступні аркуші нумерують арабськими цифрами. Усі документи друкуються шрифтом чорного кольору через два інтервали з висотою великих літер не менше 2,1 мм. Графічні символи, латинські і грецькі літери, математичні і хімічні формули необхідно вписувати чорнилом, пастою або тушшю чорного кольору. Не допускається змішаного написання формул на друкарській машинці і від руки.

Структурні формули хімічних сполук, як правило, необхідно подавати на окремому аркуші (як і графічні матеріали) з нумерацією кожної як окремої фігури з наведенням посилань на позначення.

Форма подання математичного виразу не регламентується, але літерні позначення, які є в математичних формулах, повинні розшифровуватися. Пояснення до формул слід писати у стовпчик і після кожного рядка ставити крапку з комою.

Існують певні вимоги до графічних матеріалів, які повинні виконуватися на цупкому білому гладкому папері чорними чіткими лініями і штрихами, які не витираються.

Цифри та літери не слід вмщувати в дужки, кола і лапки. Висота цифр і літер має бути не менше 2–3 мм.

Креслення виконуються без будь-яких надписів, за винятком необхідних слів, таких як «вода», «пара», «відкрито», «закрито», «А — А» (позначення розрізу).

На одному аркуші креслення можна розміщувати декілька фігур, при цьому вони повинні чітко відмежовуватись одна від одної.

Елементи графічних зображень позначаються арабськими цифрами відповідно до опису винаходу, а елементи, зображені на декількох фігурах, позначаються однією і тією ж цифрою. Усі цифрові позначення повинні наводитися в описі.

Фотографії — формат фотографії не повинен перевищувати зазначені розміри аркушів документів заявки. Фотографії малого формату подаються наклеєними на аркуші паперу з дотриманням встановлених вимог до формату і якості паперу.

Кожне графічне зображення нумерується арабськими цифрами, наприклад, фіг. 1, фіг. 2 і т. п., незалежно від виду цього зображення (креслення, схема, графік, рисунок) і нумерації аркушів відповідно до черговості наведення їх у тексті опису. Якщо опис пояснює лише одна фігура, то вона не має нумерації.

Бібліографічні дані джерел інформації в документах заявки наводять таким чином, щоб можна було знайти це джерело інформації, назву журналу чи патенту, рік видання, сторінку і т. ін.

Підписи на документах заявки, проставляють з обов'язковим розшифруванням прізвищ та ініціалів особи, яка підписує. На документах, які підписуються посадовою особою, вказується посада того, хто підписує, повна офіційна назва підприємства, крім випадків, коли це робити заборонено.

Отже, ми ознайомилися тільки з найзагальнішими положеннями про структуру заявки і зміст її частин. Для того щоб набути навичок у складанні патентних документів, треба не тільки добре ознайомитися з усіма вимогами патентної процедури, а й мати достатній досвід професійних компетенцій для виявлення відмінних ознак винаходів, встановлення ступеня їх новизни. Необхідно вміти правильно і чітко виразити словами та графічно сутність технічного рішення. Оскільки працівників з такою різносторонньою кваліфікацією не так багато, практично патентну документацію складають патентознавці і розробники — автори винаходу або промислового зразка. Теоретичні знання, набуті з підручника, є базою для набуття практичного досвіду у відповідній галузі.

Наведений нами приклад оформлення заявки на винахід середньої складності дасть змогу краще освоїти вимоги, які висуваються до заявок.

Реквізити гривневого платежу перерахування мита за подання заявки на винахід «Опорний пристрій для стріли самохідного крана» в сумі 8 грн. 50коп.

Транзитний рахунок Держпатенту України № 26008209801136 у Черському відділенні Укрсоцбанку в м. Києві МФО 322090.

Адреса банку: 252001, м. Київ, вул. Хрещатик, 8.

У платіжному дорученні слід зазначити:

- *одержувач: Держпатент України, р/р № 2600820981136;*
- *вид платежу: заявка на винахід: «Опорний пристрій для стріли самохідного крана»;*
- *назва дії: подання заявки на винахід.*

Дата надходження	Вхідний №	№ держ. реєстрації
Пріоритет	51 МКВ/ В66С 23/ Е. В.	Дата реєстрації

**Заява
на видачу патенту
України на вихід**

До Державного патентного відомства України
254119, Київ, вул. Сім'ї Хохлових, 15.
Науково-дослідний центр патентної
експертизи (НДЦПЕ)

Подаючи вказані нижче документи, прошу (просимо) видати патент України на винахід на ім'я (зазначається повне ім'я або найменування можливого власника патенту).

Державному фонду патентів України

Пріоритет даного винаходу прошу (просимо) встановити за датою подання першої (их) заявки (ок) в державі — учасниці Паризької конвенції

надходження первинної заявки до Держпатенту України

надходження додаткових матеріалів до першої заявки

84 Назва винаходу

Опорний пристрій для стріли самохідного крана

71 Заявк(и) (повне ім'я або офіційне найменування організації(й). Дані стосовно заявки автора наводяться під кодом 75. Місце перебування заявника	Код організації (для українських заявників) або код держави згідно зі стандартом ВОІВ СТ 3 (для іноземних заявників)
--	---

74 Патентний повірений (повне ім'я або найменування):

Відмітки, вказівки патентного повіреного:

Телефон:

Телеграф:

Телекс:

Телефакс:

--	--	--	--

38. Адреса для листування (повна поштова адреса, найменування адресанта)

вул. І. Франка, Дрогобич, 30293720.

Телефон: 2-50-48; Телеграф:

Телекс: Телефакс:

Відомості про можливість відкритої публікації винаходу:

☒	Публікація можлива <i>відкрита</i>	☐	Просимо прискорити публікацію
☐	Публікація неможлива, бо може завдати шкоди державним інтересам		

Я (ми) _____
(прізвище, імя та по батькові)

прошу (просимо) не згадувати мене (нас) як автора (співавтора) при публікації відомостей стосовно заявки

Підпис(и) автора (співавторів)

Перелік документів, що додаються:	К-сть арк.	К-сть прим.	Підстави щодо виникнення права на подання заявки(без подання документів)
☒ опис винаходу		3	☐ документ про передачу права автором роботодавцю
☒ формула винаходу	1	3	
☒ креслення та інші матеріали	1	3	☐ документ про передачу права автором іншій особі
☒ реферат	1	3	
☒ документ про оплату мита	1	1	☐ документ про право спадкування
Документ, який підтверджує: ☐ звільнення від сплати мита		1	
☐ наявність підстави для зменшення розміру мита		1	
☐ документ про депонування штаму		1	
☐ копія(ї) першої(их) заявки(ок) (якщо просять встановити конвенційний пріоритет)			
☐ переклад заявки на українську мову		3	
☐ документ, який засвідчує повноваження патентного повіреного (доручення) інший документ(вказати)			

72 Автор (співавтори) 75 Автор (співавтори) — заявник (и), (прізвище, ім'я, по батькові)	97 Повна домашня адреса (для іноземців — код держави згідно зі стандартом ВОІВ СТ.3)
Вачевський Мирон Васильович Вачевський Орест Миронович	вул. Громадська 15, с. Лішня, Дрогобич 293723 вул. І.Франка, 234 Дрогобич 293720

М.П. (посада, підпис заявника або (прізвище, ініціали))
(дата, підпис) уповноваженої на це особи)

Об'єкт — пристрій
МКВ. Кл. В66С 23/62

ОПОРНИЙ ПРИСТРІЙ ДЛЯ СТІЛИ САМОХІДНОГО КРАНА

Винахід стосується машинобудування, а конкретно — опорних пристроїв стріли самохідного крана в транспортному режимі.

Відомий опорний пристрій для стріли крана, вибраний як аналог за ав. св. 537935, у якому з метою сприймання вібрацій у транспортному режимі крана рухомі опорні стержні виконано з пазами. вони мають додаткові пружини, які концентрично розміщені відносно основних пружин з протилежним навіванням спіралі.

Недолік відомих пристроїв полягає в тому, що вони не чутливі щодо гасіння низьких мікровібрацій, а виготовлення додаткових пружин призводить до додаткових затрат і збільшення трудомісткості виготовлення пристрою.

Відомий також опорний пристрій для стріли крана за ав. св. 648507, де з метою зменшення динамічних навантажень в елементах стріли у транспортному режимі кожна рухома п'ята шарнірно з'єднана з рухомими стержнями, що переміщуються в направляючих, що закріплюються під кутом до вертикальної осі стійки, а пружини гасіння вібрацій виконано у вигляді тарілок.

Недоліком відомого аналога є те, що під час роботи крана в транспортному режимі стріла може коливатися у вертикальній площині.

Найближчим за технічною сутністю до поставленого завдання є ав. св. 906913, визнане як прототип. Гідравлічний замок, який складається із циліндра, заповненого робочою рідиною, здатний переміщуватися в циліндрі зі штоком, який виконано з наскрізними отворами для дроселювання рідини, і опирається на тарілчасті пружини захватами, один з яких шарнірно з'єднаний з циліндром, а другий — зі штоком.

Недоліком прототипу є складність конструкції. Він придатний тільки для стріл решітчастої конструкції, до того ж захвати не можуть розкриватися вбік за допомогою тарілчастих пружин, оскільки вони діють на дуже малу висоту. Не менш суттєвим недоліком є також громіздкість конструкції, яку недоцільно монтувати в полі зору водія. (Це призводить до погіршення видимості під час руху).

Мета винаходу — зменшити динамічні навантаження, що діють на стрілу крана під час транспортування, спростивши при цьому конструкцію порівняно з відомими аналогами.

Поставлена мета досягається завдяки тому, що пристрій має стійку, на якій змонтовано опорні вузли. Кожен вузол взаємодіє з гвинтовими пружинами, вмонтованими в циліндричні стакани. Самі стакани заповнені рідиною, наприклад машинним мастилом, на половину їхньої висоти. При цьому пружини нижніми своїми кінцями спираються на металеві пластини, розміщені на демпфіруючих прокладках з мастилостійкої гуми. Верхні кінці пружин взаємодіють з опорними п'ятами, які переміщуються в стаканах. Щоб запобігти витіканню рідини із стаканів, до їх верхніх частин прикріплено кришки з мастилостійкої гуми. Нижні стакани й опорні п'яти виготовлено у вигляді циліндра і пустотілого поршня.

На рис. 4.2 показано опорний пристрій для стріли самохідного крана (загальний вигляд).

Пристрій має стійки 1, поперечину 2, на якій закріплено стакани 3 з робочою рідиною 4. У нижній частині стаканів 3 є демпфіруючі прокладки 5 і металеві пластини 6. На них встановлено циліндричні пружини

7, верхні кінці яких взаємодіють з опорними п'ятами 8, на які спирається стріла крана 9. Щоб запобігти витіканню рідини із стаканів 3, до їх верхніх частин прикріплено кришки 10 з мастилостійкої гуми, що мають отвори для пружин 7.

Опорний пристрій працює таким чином. У транспортному положенні стріла крана 9 спирається на опорні п'яти 8, стискаючи пружини 7 на певну величину. Коливання стріли, що виникають під час руху крана, передаються від коліс автомобіля через амортизаційні підвіски на раму і стійку крана. У момент виникнення динамічних зусиль у транспортному режимі (переміщення малої величини у вертикальній площині) унаслідок вібрацій крана від тряски ці зусилля передаються від рами на стійку 1 і поглинаються пружинами 7 і рідиною 4. Ці коливання в рідині розсіюються, а гумові прокладки 5 гасять різкі поштовхи, пом'якшуючи динамічні навантаження на стійку стріли.

Завдяки проведеним розрахункам та експериментам встановлено, що на сучасному рівні техніки найбільш легкі й компактні при однаковій потужності гідравлічні амортизатори. Вони доступні в регулюванні і мають стабільні характеристики в широкому діапазоні частот коливань.

Переміщення стріли, а відповідно і коливання зменшуються, оскільки пружини 7 в робочій рідині, наприклад у мастилі 4, не допускають розвитку резонансних коливань (гасіння коливань у пристрої відбувається сповільнено за рахунок тертя витків пружин у рідині). Зусилля опору в пристрої можна збільшувати або зменшувати, регулюючи в'язкість рідини шляхом підбору.

Використання даного винаходу в опорних пристроях для стріли самохідного крана порівняно з відомими аналогами дасть змогу підвищити надійність і довговічність роботи стріли крана, а також забезпечити надійність кріплення стріли під час затягування стріловим поліспастом.

Конструкція проста у виготовленні і надійна в роботі.

Підпис авторів:

(підпис) Вачевський М. В.

(підпис) Вачевський О. М.

Формула винаходу

1. *Опорний пристрій для стріли самохідного крана, що має стійку, на якій змонтовано опорні вузли, кожен із яких взаємодіє з гвинтовими пружинами, відрізняється тим, що з метою зменшення динамічних навантажень, поглинання вібрацій у транспортному режимі крана циліндричні стакани заповнено рідиною, наприклад машинним мастилом, на половину їхньої висоти і вмонтованих в них з можливістю переміщення циліндричних пружин, нижні кінці яких опираються на металеві пластини, розміщені на демпфіруючих прокладках, а верхні кінці пружин взаємодіють з опорними п'ятами.*
2. *Пристрій за п. 1: відрізняється тим, що з метою стійкості гумових демпфіруючих прокладок в середовищі мастила вони виготовлені з мастиlostійкої гуми.*
3. *Пристрій за п. 1, 2: відрізняється тим, що з метою запобігання витіканню рідини із стаканів до їх верхньої частини прикріплено кришки з мастиlostійкої гуми.*

Підпис авторів:

(підпис) Вачевський М. В.

(підпис) Вачевський О. М

ОПОРНИЙ ПРИСТРІЙ ДЛЯ СТРЕЛИ САМОХІДНОГО КРАНА

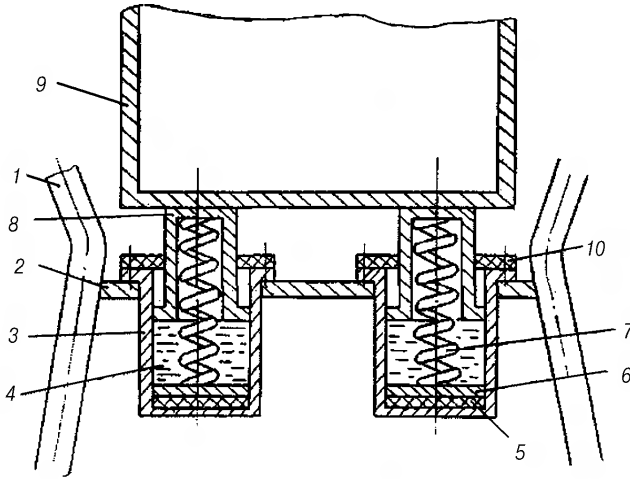

Рис. 4.2.
Опорний пристрій для стріли самохідного крана

Підпис авторів:

(підпис) Вачевський М. В.
(підпис) Вачевський О. М

Реферат патенту № _____

Опорний пристрій для стріли самохідного крана

Винахід належить до машинобудування, а конкретно — для опорних пристроїв стріли самохідного крана в транспортному режимі.

Мета винаходу — зменшення динамічних навантажень, які діють на стрілу крана під час транспортування, при спрощенні конструкції порівняно з відомими аналогами.

Завдання вирішується таким чином: пристрій має стійку, на якій змонтовано опорні вузли, кожен з яких взаємодіє з гвинтовими пружинами, встановленими в циліндричні стакани; останні заповнено рідиною на половину їхньої висоти; при цьому пружини нижніми своїми кінцями спираються на металеві пластини, розміщені на демпфіруючих прокладках, виготовлених із мастилостійкої гуми; верхні кінці пружин взаємодіють з опорними п'ятами, які переміщуються в стаканах

Адреса особи,
яка подає клопотання
293723, Дрогобич,
Дрогобич, вул.Громадська,15.
Вачевський М. В.

Додаток 2
До науково-дослідного
центру патентної експертизи
Держпатенту України

КЛОПОТАННЯ
про проведення експертизи по суті заявки
на видачу патенту України на винахід

Я (ми) Вачевський М. В., Вачевський О. М.

(повне найменування фізичної або юридичної особи, яка подає клопотання)

подаєм клопотання про проведення експертизи по суті заявки

подаю(ємо) клопотання про проведення експертизи по суті заявки

реєстру № _____

на видачу патенту на винахід Опорний пристрій для стріли самохідного

(повна назва винаходу) крана

До клопотання додаю(ємо):

Звіт про пошук, здійснений пошуковим органом на 1 аркушах.
Пошук проведено авторами по доступних джерелах інформації, використано авторські свідоцтва, патенти, журнали.

(назва пошукового органу, що зареєстрований Держпатентом України)

Рішення експертизи про видачу охоронного документу по заявці реєстр № (дається копія), подана до Патентного відомства України, пріоритет, на 1 аркушах

(назва країни)

Квитанцію про сплату мита в розмірі 68 грн. за проведення експертизи по суті.

Документ, що підтверджує право на звільнення від сплати мита або зменшення його розміру.

Додаткові матеріали у складі на _____ аркушах.

* Необхідне відмітити знаком X (автори прикладають клопотання як приклад для проведення експертизи по суті).

Підпис(и)

МП

Дата

* Клопотання від юридичної особи підписує керівник, підпис якого скріплюється печаткою.

ДОВІДКА
про проведення досліджень патентних матеріалів
на передбачений винахід:
Опорний пристрій для стріли самохідного крана

Країна	Клас, підклас, група, підгрупа	Джерела інформації: патенти, ав. св., книги, каталоги та ін.
1. Росія	B66C 23/62	«Открытия й изобретения» переглянуто з 1970 по 1998 роки включно, аналогів, які б протидіяли тому, що заявляється, не виявлено.
2. Росія	B66C 23/62	Аналоги ав. св., які стосуються об'єкта, що заявляється.: № № ав.св. 558850, 502841, 511278, 648507, 537935, 777936, 185031, 447936, 621638.
3. Росія	B66C 23/00	ав. св. 1142424, 1983 р.
4. Росія	B66C 23/68	ав. св. 1006364, 1983 р.
5. США, Франція, Велико-британія	B66C	Переглянуто: «Изобретения за рубежом» з 1970 по 1983 роки

Переглянуто журнал: «Строительные й дорожные машины» з 1980 по 1989 роки, технічна література в галузі казанобудування.

Автори вважають, що запропонований винахід відповідає критерію новизни за доступними джерелами інформації.

Підписи авторів:

(підпис) Вачевський М. В.

(підпис) Вачевський О. М.

4.6. Використання винаходів та авторська винагорода

Використанням винаходу вважається введення в господарський обіг продукту, виготовленого із застосуванням запатентованого винаходу, а також застосування способу, що охороняється патентом.

Продукт вважається виготовленим із застосуванням запатентованого винаходу, а спосіб, що охороняється патентом, застосованим, якщо в ньому використано кожен знак винаходу, що міститься в незалежному пункті формули, або ознака, еквівалентна їй.

Відносини з приводу прав на патент, який належить кільком особам, визначаються угодою між ними. За відсутності угоди кожний має право використовувати винахід на свій розсуд, крім надання ліцензії, а також уступки патенту.

Будь-який громадянин або юридична особа, що бажають використати винахід, зобов'язані укласти з патентовласником ліцензійний договір.

Винагорода автору винаходу за використання винаходу здійснюється протягом строку дії і виплачується автору на підставі договору між роботодавцем, що отримав патент, а також Фонд винаходів України, які використані в суспільному виробництві.

Розмір винагороди визначається договором між автором і власником патенту і не може бути меншим:

- *десяти відсотків доходу, одержуваного щорічно власником патенту від його використання;*
- *двадцяти відсотків від сум, одержаних власником патенту від продажу ліцензій на даний винахід;*
- *двадцяти відсотків від частки собівартості продукції (робіт і послуг), що припадає на винахід, корисний ефект від якого не впливає на одержання доходу.*

Винагорода сплачується автору винаходу не пізніше трьох місяців після закінчення кожного року, протягом якого використовувався винахід, і не пізніше трьох місяців після надходження виручки від продажу ліцензії протягом строку дії патенту.

При реалізації в іноземних державах винаходу або промислового зразка, запатентованого на ім'я підприємства або Фонду винаходів України, у т. ч. в разі продажу ліцензії та поставки продукції на експорт, винагорода авторів сплачується за його бажанням в іноземній валюті. Винагорода, сплачена автору власником патенту, не підлягає стягненню в разі анулювання патенту на винахід чи промисловий зразок.

За несвоєчасну виплату винагороди винний у цьому власник патенту сплачує авторові за кожний прострочений день пеню в розмірі 0,04 % від суми, належної до сплати.

Авторові винаходу, патент на який видано роботодавцю (підприємству) патентовласником у місячний термін від дати отримання ним патенту, виплачується заохочувальна винагорода, яка не враховується при наступних виплатах. Розмір заохочувальної винагороди за винахід незалежно від кількості співавторів повинен бути не меншим від середнього місячного заробітку працівника даного підприємства.

Відомості про використання винаходу і винагороду, що виплачується, вносяться патентовласником у посвідчення (патент) автора винаходу.

Винагороду особам, що сприяли створенню і використанню винаходу, проводить підприємство-патентовласник і підприємство-ліцензіат. Її виплачують особам, у т. ч. і тим, що не працюють на цьому підприємстві, але сприяли створенню і використанню винаходу. Величина винагороди не залежить від інших видів виплат.

Сума винагороди, що виплачується за сприяння створенню і використанню винаходу всім особам, встановлюється в розмірі не менше 30 % прибутку (відповідної частини доходу), який отримує підприємство від використання винаходу, а за винахід, позитивний ефект від якого не виражається прибутком або доходом, у розмірі не менше 4 % від частки собівартості продукції (робіт і послуг), що припадає на цей винахід і виплачується протягом трьох років від дати початку використання винаходу.

Крім авторської винагороди, автори винаходів мають й інші права. Право на договірних умовах брати участь у роботах по підготовці винаходу до використання, причому автор може бути тимчасово, повністю або частково звільнений від основної роботи з оплатою праці в розмірі не менше від середнього заробітку. За автором винаходу, тимчасово звільненим

від основної роботи, зберігається посада, безперервний трудовий стаж і всі інші права за старим (основним) місцем роботи.

Права авторів винаходів, промислових зразків і раціоналізаторських пропозицій розглянуто в окремому розділі.

Висновки

Винахідництво є однією з важливих ділянок організаційно-технічної діяльності колективів підприємств, об'єднань, міністерств, інститутів, академій наук, усіх ланок народногосподарського механізму, завдання якої — активно впливати на темпи науково-технічного прогресу, підвищувати економічні та якісні показники виробництва.

Розвиток винахідництва означає скеровувати творчі зусилля вчених, спеціалістів, робітників на пошук резервів зростання продуктивності суспільного виробництва і можливості створення й випуску конкурентоздатної продукції.

Одне з важливих завдань щодо розвитку ефективності виробництва на промисловому підприємстві — широке впровадження винаходів як основа прискорення технічного прогресу, зростання наукових показників виробничої діяльності і можливостей створення і випуску конкурентоздатної продукції.

Контрольні запитання і завдання

1. Що таке винахід?
2. Що слід вважати об'єктами винаходу?
3. Які основні критерії винаходу?
4. Які об'єкти не відповідають критеріям винаходу?
5. Що відносять до загальнодоступних джерел інформації?
6. Як встановлюється пріоритет винаходу?
7. Що таке конвенційний пріоритет?
8. Що відносять до об'єкта винаходів пристрій?

9. *Що відносять до об'єкта винаходів спосіб?*
10. *Що відносять до об'єкта винаходів речовина?*
11. *Що відносять до об'єкта винаходів штамп?*
12. *Що слід розуміти під заявкою винаходу?*
13. *Які матеріали повинна містити заявка?*
14. *Які загальні вимоги до опису винаходу?*
15. *З яких розділів складається структура опису винаходу?*
16. *Якою повинна бути назва винаходу?*
17. *Що таке аналог і прототип винаходу?*
18. *Що Ви розумієте під суттю винаходу?*
19. *Як Ви розумієте відомості пристрою, способу і речовини?*
20. *Що таке формула винаходу?*
21. *Як складається опис формули винаходу?*
22. *Які вимоги до креслень винаходу?*
23. *Як складається опис реферату?*
24. *Які загальні вимоги до опису винаходу?*
25. *На яких документах повинні бути підписи авторів винаходів або заявників?*
26. *У яких випадках подається клопотання про проведення експертизи заявки по суті?*
27. *У яких випадках додається довідка про проведені патентні дослідження?*
28. *Який порядок використання винаходів?*
29. *Як здійснюється винагорода автору за використання винаходу?*
30. *Складіть у письмовій формі опис винаходу на будь-який об'єкт техніки (опис винаходу, формулу винаходу, реферат, довідку про проведені патентні дослідження).*
32. *Дайте в письмовій формі відповідь на запитання: як впливає винахідництво на розвиток науково-технічного прогресу?*

Розділ 5

ПРОМИСЛОВІ ЗРАЗКИ

5.1. Загальні відомості про промислові зразки (ПЗ)

На сучасному етапі розвитку економіки, коли відбувається перехід до ринкових відносин, а в промисловій діяльності утверджується маркетингова система ведення господарства, суттєво зростає рівень вимог до якості виробів.

Промисловим зразком є результат творчої діяльності людини в галузі художнього конструювання (ст. 1 Закону України «Про охорону прав на промислові зразки»). Як і винахід, промисловий зразок являє собою нематеріальне благо, результат інтелектуальної творчої діяльності, який може бути втілений у конкретних матеріальних носіях¹.

Значимо, що в Законі і в підзаконних актах, що доповнюють Закон, це поняття більш детально не розкривається. На підставі аналізу самого поняття можна зробити такі висновки.

Промисловий зразок — це технічне рішення, яке містить вказівки на конкретні засоби та шляхи реалізації творчого задуму дизайнера.

¹ Довгий С, Жаров В., Кремень В. та ін.. Охорона інтелектуальної власності в Україні. — К.: Форум. — С.153.

Коли завдання тільки поставлене, але фактично не вирішене, промисловий зразок ще не є самостійним об'єктом права інтелектуальної власності.

Промисловий зразок є технічним рішенням щодо визначення зовнішнього вигляду промислового виробу.

Під промисловими виробами в даному випадку розуміють призначені для задоволення людських потреб найрізноманітніші предмети, що можуть сприйматися візуально і здатні певною мірою зберігати свій зовнішній вигляд. Зовнішній вигляд промислового виробу може включати різні ознаки, але в кінцевому підсумку його визначають виразність та взаємне розташування основних композиційних елементів, форма, малюнок чи розфарбування або їх поєднання.

Промисловий зразок визначає зовнішній вигляд промислового виробу і повинен мати художньо-конструкторський характер.

Отже, промисловий зразок повинен поєднувати художні й конструкторські елементи, а використання лише художніх засобів (наприклад, зміна кольору виробу), як і одних тільки конструкторських засобів (наприклад, зміна розміру виробу), для правової охорони виробу як промислового зразка недостатньо. Художні та конструкторські елементи мають гармонійно поєднуватися і доповнювати один одного.

Отже, промисловим зразком у широкому розумінні цього слова є будь-яке художньо-конструкторське рішення промислового виробу, що визначає його зовнішній вигляд і призначене для задоволення естетичних та ергономічних потреб споживачів.

Розробка і правова охорона промислових зразків повинна сприяти підвищенню якості виробів. Відомо, що сила емоційної дії естетично оформлених виробів на людину надзвичайно велика. Ця дія проявляється в різних напрямках. Із зростанням матеріального і культурного рівня життя людей зростають вимоги до зовнішнього вигляду виробу. Купуючи

виріб, людина насамперед звертає увагу на його зовнішній вигляд, а потім уже — на функціональні переваги.

Промисловими зразками можуть бути визнані художньо-конструкторські рішення виробів, виготовлених різними галузями промисловості, наприклад: машинобудування, верстатобудування, радіотехнічної, швейної промисловості.

Поняття «промисловий зразок» охоплює низку характеристик промислового виробу: форму, рисунок, колір або поєднання цих ознак, що і визначає зовнішній вигляд виробу.

Машини й прилади, які оточують людину на виробництві, повинні мати приємну й естетичну форму, впливаючи в такий спосіб на її настрій і працездатність, а в цілому — на продуктивність праці.

Дослідження в галузі технології праці переконливо довели, що вдале естетичне вирішення в оформленні виробничого приміщення й обладнання, на якому виконується робота, обов'язково дає приріст продуктивності праці порівняно з робочими місцями, де естетичні вимоги залишилися поза увагою. Тому при створенні промислового зразка вимагається таке художнє його рішення, у якому б органічно поєднувалися технічні та естетичні якості.

Промисловий зразок — це художньо-технічне рішення конкретної форми виробу, тоді як винахід являє собою певну технічну ідею безвідносно до зовнішнього вигляду реалізації.

Художньо-конструкторські рішення предметів галантереї, швейних і трикотажних виробів, головних уборів, взуття, текстильних матеріалів також реєструються та охороняються як промислові зразки за переліком цих виробів.

Промислові зразки слід відрізнити від подібних до них об'єктів прав інтелектуальної власності — корисних моделей, об'ємних знаків для товарів і послуг та творів декоративно-прикладного мистецтва.

Промислові зразки відрізняються від корисних моделей за характером вирішення завдання (див. рис. 5.1). Якщо промисловий зразок вирішує завдання зовнішнього вигляду промислового виробу за допомогою художніх і конструкторських засобів, то корисна модель є технічним рішенням, що належить до конструктивного виконання пристрою, а також його складових частин. Корисна модель охороняє не зовнішній вигляд пристрою, а його технічну суть, яка може полягати в особливій формі рішення, своєрідному розташуванні й поєднанні його окремих частин, вузлів, деталей. Деякі вироби можуть заявлятися як промислові зразки і товарні знаки; на них можуть видаватися охоронні документи. Наприклад, оригінальна упаковка для крему може бути як промисловим зразком, так і об'ємним знаком для товарів та послуг.

Рис. 5.1
Сутність промислового зразка

У такому випадку варто лише враховувати, що зазначені об'єкти прав інтелектуальної власності виконують різні функції, оформляються в різному порядку і заявник набуває щодо них різні права та обов'язки.

Дуже близькі між собою промислові зразки і рішення, що охороняються як об'єкти авторських прав, твори декоративно-прикладного мистецтва. Будь-який твір декоративно-прикладного мистецтва, який відповідає необхідним критеріям патентоспроможності, може бути визнаний промисловим зразком. Таке визнання зумовлює зміну правового режиму охорони заявленого рішення, який із цього моменту визначається

критеріями патентоспроможності, передбаченими в законодавстві про охорону прав на промислові зразки

Характерні ознаки промислового зразка	
До промислових зразків належать	Промисловими зразками не можуть бути
Форма, малюнок чи розфарбування або їх поєднання, які визначають зовнішній вигляд промислового виробу і призначені для задоволення естетичних та ергономічних потреб споживачів	Об'єкти архітектури (крім малих архітектурних форм), промислові, гідротехнічні та інші стаціонарні споруди, друкована продукція, об'єкти нестійкої форми з рідких, газоподібних, сипких та ін. подібних речовин

Патент на промисловий зразок видається, якщо зразок є новим, оригінальним і промислово придатним. При цьому він визнається новим, якщо сукупність його суттєвих ознак невідома в Україні чи за кордоном до дати пріоритету промислового зразка.

Під суттєвими ознаками розуміють ознаки зовнішнього вигляду промислового виробу в естетичних та ергономічних особливостях його форми, рисунка, розфарбування або їх поєднання.

Промисловий зразок визнається оригінальним, якщо заявлені форма, рисунок, розфарбування або їх поєднання для фахівця в цій галузі не

є явними при їх зоровому сприйнятті та оцінці. За своїми ознаками промислові зразки поділяються на об'ємні (моделі), площинні (рисунок) та комбіновані.

Об'ємні промислові зразки мають композицію, в основі якої лежить розвинута об'ємно-просторова структура, наприклад рішення, яке визначає зовнішній вигляд меблів, сільськогосподарської машини, мотоцикла, люстри тощо.	Площинні промислові зразки мають композицію, в основі якої лежить лінійно-графічне співвідношення елементів, які не мають вираженого об'єму, що сприймається візуально, наприклад зовнішній вигляд килима, хустки, тканини тощо.	Комбіновані промислові зразки характеризуються загальними ознаками, властивими об'ємним і площинним зразкам, наприклад рішення, яке визначає зовнішній вигляд інформаційного табло, виставкової конструкції (композиції), будівельної оздоблювальної плитки.
--	---	---

Промислово придатним зразок визнається, якщо він може бути відтворений промисловим способом у відповідному виробі для впровадження у виробництво.

Заявка на промисловий зразок повинна стосуватися одного промислового зразка і може подавати його варіанти, які належать до однієї функціональної групи — одного класу МКПЗ (Міжнародної класифікації промислових зразків), подібні за сукупністю ознак і мають відмінності в несуттєвих ознаках, які сприймаються візуально, наприклад, декілька стільців, які відрізняються один від одного фактурою, кольором декоративної оббивної тканини.

Комплект (набір) може бути заявлений як промисловий зразок за умови, що елементи, які входять до складу комплекту (набору), виконують найрізноманітніші функції, які відрізняються одна від одної, однак підпорядковані загальному завданню, яке вирішується комплектом (набором) у цілому.

З погляду художнього конструювання рішення всіх елементів комплексу (набору) виробів повинно спиратися на використання творчого, пластичного і стилістичного принципів формування, наприклад, чайний або столовий сервіз, набір інструментів, меблевий гарнітур і т. ін.

Не визнаються промисловими зразками вироби, які відрізняються механічною зміною однієї з несуттєвих ознак, наприклад, зміною кольору однакових виробів (сіра і жовта кулькові ручки), або зміна кольорових чи шрифтових позначень на шкалі приладу і т. ін., якщо відсутній елемент творчого перевтілення художнього вигляду виробу.

Правова охорона не надається рішенням:

- *які пов'язані виключно з технічною функцією виробу;*
- *що суперечать суспільним інтересам, принципам гуманності і моралі;*
- *щодо об'єктів архітектури, у т. ч. промислових, гідротехнічних та інших стаціонарних споруд, крім малих архітектурних форм;*
- *щодо друкованої продукції;*
- *щодо об'єктів нестійкої форми з рідких, газоподібних, сипких і подібних до них речовин.*

Автором промислового зразка визнається фізична особа, творчою працею якої він створений. Якщо промисловий зразок створено спільною творчою працею кількох фізичних осіб, усі вони визнаються співавторами.

Не визнаються співавторами особи, які не внесли творчого вкладу у створення промислового зразка, а надали автору тільки технічну, організаційну чи матеріальну допомогу або сприяли оформленню прав на промисловий зразок та його використання.

Авторові промислового зразка належить право авторства, яке є невідчужуваним особистим правом й охороняється безстроково.

На промисловий зразок видається патент, який засвідчує авторство, пріоритет промислового зразка і виключне право на використання зразка в Україні.

Патент на промисловий зразок діє протягом 10 років з дати надходження заявки до Державного патентного відомства України. За клопотанням власника патенту строк його дії може бути подовжено не більш як на 5 років.

Фізичні або юридичні особи України мають право на правову охорону промислових зразків як в Україні, так і в державах, які підписали Тимчасову угоду про створення Міждержавної організації з охорони промислової власності.

5.2. Новизна, промислова придатність та фотографії промислового зразка

Промисловий зразок визнається новим, якщо сукупність його суттєвих ознак, що визначають естетичність і (або) ергономічні особливості промислового виробу, не стала загальнодоступною у світі до дати подання заявки до Патентного відомства України або якщо заявлено пріоритет до дати її пріоритету (п. 2 ст. 6 Закону України «Про охорону прав на промислові зразки»)¹.

Під суттєвими ознаками розуміють такі, які об'єктивно властиві художньо-конструкторському рішенню і кожна з яких необхідна, а всі разом вони є достатніми для створення зорового образу цього промислового виробу. Правова охорона надається тільки тим промисловим зразкам, які мають абсолютну світову новизну. При дослідженні новизни до уваги беруться лише загальнодоступні у світі відомості. Перелік відомостей, що можуть бути протиставлені заявці на промисловий зразок, аналогічний тому, який береться до уваги при дослідженні новизни винаходу.

Поряд із загальнодоступними відомостями при встановленні новизни промислового зразка береться до уваги зміст усіх заявок на промислові зразки, що раніше надійшли до Патентного відомства України. Наявність цього винятку зумовлена принципом неприпустимості подвійного патентування того самого промислового зразка різними особами в межах однієї країни.

¹ Довгий С., Жаров В., Кремень В. та ін. *Охорона інтелектуальної власності в Україні*. — К.: Форум, 2002. — с. 157–159.

Новизна промислового зразка встановлюється на дату подання заявки або, якщо заявлено пріоритет, на дату її пріоритету, який, у свою чергу, переважно визначається датою надходження до Патентного відомства України заявки на видачу патенту на промисловий зразок.

Заявник має право на пріоритет за попередньою заявкою на такий же промисловий зразок упродовж шести місяців від дати подання попередньої заявки до Патентного відомства України чи відповідного органу держави — учасниці Паризької конвенції з охорони промислової власності, якщо на попередню заявку не заявлено пріоритет (конвенційний пріоритет). Крім того, пріоритет заявки на промисловий зразок може бути встановлений за датою надходження додаткових матеріалів до раніше поданої заявки, за датою надходження до Патентного відомства України більш ранньої заявки того самого заявника в разі її заміни іншою заявкою чи виділення з неї особливої заявки. Якщо збігаються дати подання заявок на тотожні художньо-конструкторські рішення, патент видається за заявкою з більш ранньою датою її відправлення, а за умови збігу цих дат — за заявкою, якій раніше надано реєстраційний номер Патентного відомства України, якщо угодою між заявниками не передбачено інше.

При поданні заявки на промисловий зразок заявникові надається пільга щодо новизни. Не визнається обставиною, що впливає на патентоспроможність промислового зразка, розкриття інформації щодо нього автором або особою, яка одержала від автора прямо чи опосередковано таку інформацію, упродовж шести місяців до дати подання заявки до Патентного відомства України або, якщо заявлено пріоритет, до дати її пріоритету.

Обов'язок доведення обставин розкриття інформації покладається на особу, зацікавлену в застосуванні цієї пільги.

Промислова придатність промислового зразка

Промисловий зразок визнається промислово придатним, якщо його можна використовувати в промисловості або іншій сфері діяльності (п. 4 ст. 6 Закону України «Про охорону прав на промислові зразки»).

Цей критерій патентоспроможності найбільшою мірою пов'язаний із патентною формою охорони промислових зразків. Саме можливість виготовлення примірників промислового виробу такого самого зовнішнього вигляду надає актуальності патентно-правовій формі охорони оригінального художньо-конструкторського рішення. Якщо рішення стосовно зовнішнього вигляду промислового виробу практично неможливо відтворити, наприклад, коли йдеться про високомистецьку ручну роботу, то необхідність у його патентній охороні здебільшого відпадає. У цьому разі права автора творчого результату добре охороняються нормами авторських і суміжних прав.

Визначення промислової придатності охоплює будь-які, а не лише промислові способи відтворення зовнішнього вигляду промислового виробу. Власне, це виправданий підхід, згідно з яким можливо охороняти як промисловий зразок художньо-конструкторські рішення зовнішнього вигляду і тих виробів, при виготовленні яких більше застосовується ручна праця. Наголошується на самій можливості багаторазового відтворення відповідних виробів, а не на способі їх відтворення. При цьому масштаби використання художньо-конструкторського рішення за умови визнання його промислово придатним значення не мають.

Виробники можуть свідомо випускати промислові вироби невеликими партіями, що не перешкоджає визнанню їх промисловими зразками. Оцінюючи промислову придатність промислового зразка, перевіряють і саме його здійснення за допомогою описаних у заявці або відомих уже засобів і методів.

Фотографії промислових зразків у заявці мають особливо важливе значення.

Фотографії — це документи, що містять основну інформацію про промисловий зразок і дають змогу визначити обсяг прав автора.

Фотографії повинні давати повне, детальне уявлення про суттєві ознаки. Зображення на фотографіях повинні бути чіткими і зрозумілими. Повинно бути добре видно окремі деталі виробу не тільки на освітленому, а й на тіньовому боці.

Фотографії виробу у всіх ракурсах мають бути виконані на тонкому глянцевому папері і не повинні мати видимої ретуші. Виріб (макет) має бути сфотографований повністю при рівномірному освітленні на нейтральному фоні без сторонніх предметів.

Фотографії повинні бути чорно-білі, загального вигляду виробу або макету в ракурсі 3/4 спереду; вигляд зліва, справа, ззаду, при необхідності — спереду, зверху.

Фотографії одягу, що заявляється, повинні бути зроблені в об'ємному зображенні, на манекені (фотографія загального вигляду, вигляду спереду, вигляду ззаду), а взуття, головних уборів, шкіргалантерейних виробів подаються у вигляді окремих фотографій натурних зразків виробів (фотографії загального вигляду, виглядів спереду, збоку, ззаду, а для деяких видів виробів, як, наприклад, взуття — ще й вигляд зверху і знизу).

На додаткових фотографіях вироби одягу та взуття зображуються на демонстраторах (манекеннику, манекенниці), вікова група та антропометричні дані яких (розмір, зріст, повнота) повинні відповідати вимогам, покладеним в основу розробки виробу.

Якщо виріб одягу, взуття або шкіргалантереї виконаний з дуже темного чи строкатого набивного матеріалу, що не дає змоги виявити особливості крою, лінії конструкції, рисунка елементів обробки, то слід подавати фотографію виробу, виконаного з однотонного чи нейтрального забарвлення матеріалу, а у випадку, коли фотографія не може бути подана, — ескіз рисунка в такому кольорі, який би дав змогу виявити особливості заявленого виробу.

Промислові зразки таких виробів, як спідня білизна, повинні бути сфотографовані на об'ємних каркасах.

Промислові зразки (рішення) рукавичних, панчішних виробів (рукавички, рукавиці, панчохи, шкарпетки тощо) слід фотографувати в площинному зображенні. Якщо потрібно виявити фактуру і вид переплетіння, подаються фотографії фрагмента полотна заявленого рішення виробу.

Промислові зразки виробів легкої промисловості з площинною композицією (обриси, серветки, рушники, постільна білизна, шалі, хустки тощо) повинні бути сфотографовані в розгорнутому вигляді і давати повне уявлення про композицію заявленого рішення. Фотографії повинні

виявляти фактуру, структуру тканини та якнайповніше розкривати суть та особливості промислового зразка виробу.

Комплект (набір) виробів, що заявляється, повинен бути зображений на фотографії загального вигляду єдиною фотографією, яка дає змогу розгледіти форму кожного із виробів, що входять до комплекту (набору). Крім того, мають бути подані фотографії загального вигляду кожного окремого виробу, що входить до комплекту (набору).

Кожний варіант рішення виробу, що заявляється, слід подавати окремим комплектом фотографій. Для промислових зразків, що можуть трансформуватися (складатися), наприклад, холодильників, кухонних комбайнів, пилососів чи ігор-конструкторів, додаються їх фотографії у трансформованому вигляді.

Як правило, розмір фотографій 18x24 см. Для невеликих за розміром виробів або макетів, наприклад, наручних (кишенькових) годинників, мікрокалькуляторів, кишенькових запальничок тощо, можуть бути подані фотографії розміром 13x18 або 9x13 см.

На звороті кожного примірника фотографій загального вигляду послідовно зверху донизу зазначаються: номер фотографії, назва промислового зразка, скріплений печаткою підпис заявника або уповноваженої на це особи.

На звороті фотографій іншого вигляду послідовно зверху донизу зазначається: номер фотографії, назва промислового зразка, пояснення: «вигляд збоку», «вигляд спереду», «вигляд ззаду», «вигляд зверху». На звороті фотографії прототипу вказується «прототип», назва виробу і порядковий номер фотографії.

У тих випадках, коли кольорові рішення виробу або макету є однією із суттєвих ознак рішення, що заявляється, слід додати одну кольорову фотографію або слайд загального вигляду виробу.

Фотографії нумеруються в такому порядку: загальний вигляд, інший вигляд, кольорова фотографія, фотографія прототипу. Фотографії із зображенням одного вигляду нумеруються однією нумерацією. Комплект фотографій слід покласти в окремий конверт.

5.3. Вимоги до складання заявки та опису промислового зразка

Заявка на видачу патенту на промисловий зразок повинна супроводжуватися такими документами:

- *комплект фотографій промислового виробу (макета, рисунка), які дають повне і детальне уявлення про зовнішній вигляд виробу;*
- *кількість фотографій загального вигляду (6 прим.);*
- *кількість інших фотографій (2 прим.);*
- *опис промислового зразка, що містить характеристику сукупності його суттєвих ознак (2 прим.);*
- *креслення загального вигляду виробу або принципова компоновальна схема, ергономічна схема, якщо вони необхідні для розкриття суті промислового зразка (2 прим.).*

При поданні заявки на видачу патенту на промисловий зразок по номенклатурі виробів легкої промисловості, крім зазначених документів, додаються:

- *на вироби легкої промисловості з площинною композицією, наприклад, килими, тканини, креслення і схеми не додаються;*
- *на виріб, що належить до декоративних матеріалів, тканини і т. ін. необхідно подати зразок виробу розміром рапорту рисунка (1 прим.), для виробів легкої промисловості об'ємної форми необхідно додати конфекційну карту, тобто зразки текстильних, трикотажних матеріалів, шкіри, фурнітури, оздоблення і т. ін., рекомендовані для виготовлення виробу(1 прим.).*

До заявки на промисловий зразок повинен додаватися документ, що підтверджує сплату заявочного мита у встановленому розмірі або звільнення від сплати, або наявність підстав для зменшення його розміру. Документ має бути поданий в одному примірнику.

Текст документів не повинен допускати різних тлумачень, пояснень, необхідно дотримуватися єдності термінології, яка повинна відповідати загальноприйнятій. Первісне вживання умовних позначень має супроводжуватися їх розшифруванням.

Усі документи друкуються, рукописний текст до уваги не береться, написи і скорочення необхідно розшифрувати.

Текст документів заявки необхідно друкувати з одного боку білого аркуша форматом 210x297 мм через 2 інтервали з розміром великих літер не менше 1–2 мм. Друк має бути чітким, чорного кольору, придатним для репродукування, без виправлень, вставок, написів.

Мінімальний розмір полів на аркушах опису має бути (у мм):

- *верх першого аркуша — 60;*
- *верх наступних аркушів — 20;*
- *лівий бік — не менше 20;*
- *правий бік — не менше 10;*
- *низ — не менше 20.*

Кожний з документів заявки повинен починатися на окремому аркуші. Усі аркуші документів заявки послідовно нумеруються арабськими цифрами наскрізної нумерації.

Заява на видачу патенту повинна мати всі відомості, передбачені у відповідному бланку (див. приклад оформлення заявки на промисловий зразок). У бланку заяви потрібно позначити документи, що входять до складу заявки. При поданні заявки на видачу патенту на промисловий зразок роботодавцем у разі наявності відповідного договору заяву підписує керівник організації, підпис скріплюється печаткою.

Якщо відомості про заявників або авторів неможливо розмістити у відповідних графах, їх наводять у такій самій формі на додатковому аркуші із зазначенням у відповідній графі заяви: «Див. продовження на наступному аркуші».

Опис промислового зразка повинен мати таку обов'язкову структуру:

- *назву промислового зразка;*
- *прізвище та ініціали автора (авторів);*
- *клас Міжнародної класифікації промислових зразків (МКПЗ);*
- *призначення та галузь застосування промислового зразка;*
- *характеристику аналогів і прототипу;*
- *порівняння промислового зразка, що заявляється, з прототипом;*
- *перелік фотографій, креслень та схем;*

- *суть та суттєві ознаки рішення виробу, що заявляється;*
- *обтунтування естетичних та ергономічних особливостей рішення, яке заявляється;*
- *придатність промислового зразка для відтворення промисловим способом;*

Кожен із розділів відповідає певним вимогам написання, що розкриває суть промислового зразка, який заявляється, і певним вимогам загалом.

Назва вказується в однині, крім випадків, коли вживаний термін не має однини, наприклад: «окуляри», «щипці», «ножиці» і т. ін.

Назва промислового зразка	повинна характеризувати його призначення, відображати його суть і, по змозі, відповідати певній рубриці МКПЗ.
---------------------------	---

Назва повинна відтворювати суть рішення, що заявляється. Якщо об'єктом заявки є частина виробу, назва повинна стосуватися тільки цієї частини виробу.

Призначення та галузь застосування промислового зразка	починається словами: «Заявляється рішення зовнішнього вигляду виробу, призначене для...»; далі розкривається, у якій галузі промисловості або сфері діяльності людини буде використовуватися рішення виробу, що заявляється, зазначається його функціональне призначення.
--	---

При необхідності в цьому розділі вказуються об'єкти (системи), у яких використовується рішення виробу, що заявляється.

До характеристики, аналогів і прототипу входять зазначення особливостей рішення зовнішнього вигляду аналогів і тенденцій розвитку, тієї галузі художнього конструювання, до якої вони належать:

- *опис прототипу, тобто найближчого серед аналогів до рішення виробу, що заявляється, і подібного до нього максимальною кіль-*

кістю суттєвих ознак, що формують зоровий образ виробу, із значенням його суттєвих ознак;

- *бібліографічні дані джерел інформації стосовно аналогів і прототипу, а також посилання на фотографію прототипу, якщо така є в заявці.*

При порівнянні промислового зразка, що заявляється, з прототипом повинні бути наведені відмінності промислового зразка порівняно з прототипом. Окрім цього, визначаються переваги промислового зразка порівняно з відомими рішеннями щодо поліпшення споживчих властивостей, якості виробів та інших переваг.

Перелік фотографій, креслень та схем: дається перелік зазначених у заявці фотографій, креслень та схем відповідно до їх нумерації.

Суть і суттєві ознаки рішення виробу, що заявляється	подається опис усіх ознак, які формують зоровий образ виробу (суттєві ознаки).
--	--

У характеристиці рішення, що заявляється, з'ясовують ергономічні особливості виробу, які виявляються в процесі експлуатації. В описі варіантів промислового зразка повинні бути зазначені ті несуттєві ознаки, які відрізняють один варіант від іншого.

Обґрунтування естетичних та ергономічних особливостей рішення, що заявляється: необхідно з'ясувати, якими основними показниками характеризується рішення, зокрема:

- *художня та інформаційна виразність (оригінальність, відповідність стилю і моді тощо);*
- *раціональність форми (функціонально-конструктивна пристосованість, доцільність);*
- *цілісність композиції (оригінальність об'ємно-просторової структури, тектонічність, пластичність, графічна прорахованість форм та елементів, кольорове рішення);*
- *відповідність вимогам ергономіки (врахування гігієнічних, антропометричних, фізіологічних і психологічних особливостей людини);*

- *показники, які характеризують якість оздоблення зовнішньої поверхні виробів (відсутність на поверхні дефектів, чіткість виконання граней, ребер, якісне виконання декоративного оздоблення тощо).*

Стосовно виробів легкої промисловості з площинною композицією, що заявляються як промислові зразки, необхідно визначити їх особливості (структуру, побудову, фактуру, властивості тканини тощо).

Придатність промислового зразка для відтворення промисловим способом: наводяться відомості стосовно технології і можливостей виготовлення виробів у промислових умовах.

Опис підписує заявник або уповноважена на це особа.

5.4. Вимоги до креслення і довідки про патентні дослідження промислового зразка

Креслення і схеми, додані до заявки, повинні бути узгоджені з текстом опису і давати чітке уявлення про рішення виробу, що заявляється (габарити, склад елементів і зв'язок між ними).

На кожному аркуші креслення та схем у правому верхньому кутку вказують назву промислового зразка.

Креслення або схема нумеруються як фігура, наприклад, фіг.1, фіг.2 тощо, незалежно від виду зображення, відповідно до тексту опису.

Формат креслення або схеми повинен мати розміри 210x297 мм. Креслення або схема виконуються чорною тушшю на білому гладкому папері або кальці.

Другі примірники креслення або схеми допускається подавати у вигляді світло- або фотокопій на світлому фоні того ж формату.

На кресленні або схемі мають бути зазначені габаритні розміри виробу, а також розміри його основних композиційних та функціональних елементів, вузлів (деталей).

Щодо креслень різних видів промислових товарів існують такі вимоги:

Креслення крою виробів одягу (лекало конструкції), як правило, виконуються в масштабі 1:5, взуття — 1:2 і повинні відповідати типорозміру зображеної на фотографії моделі-конструкції.	Креслення або схеми не повинні мати сторонніх написів, за винятком необхідних пояснень, наприклад, «відкрито», «закрито» тощо.	Креслення або схеми повинні бути підписані заявником або уповноваженою на це особою, підписи яких проставляються в нижньому правому куті аркуша.
--	--	--

Довідка про патентні дослідження рішення виробу, що заявляється, наводиться за формою, поданою нижче.

Розділ I довідки — наводяться відомості про вивчену заявником патентну документацію у формі таблиці.

Графа 1 таблиці — дається перелік тих країн, патентну документацію яких було вивчено.

Пошук аналогів здійснюється за фондами патентної документації країн, які публікують зображення промислових зразків.

Графа 2 — вказано індекси класифікації: міжнародна або національна класифікація промислових зразків, якщо країна використовує власну систему класифікації.

Графа 3 — джерела, які по кожній конкретній країні використовуються в процесі дослідження.

Графа 4 — глибина проведеного пошуку по кожній конкретній країні.

Графа 5 довідки — наведено аналоги, виявлені в ході дослідження.

Розділі II довідки — наведено відомості про вивчену заявником науково-технічну (патентну) документацію у фондах бібліотек. Відомості наведено у вигляді бібліографічних даних, достатніх для виявлення аналогів:

- для книг: *прізвище та ініціали автора, назва видання, місто, видавництво, рік, номер сторінки, номер фотографії;*
- для періодичних видань: *назва (журнал, газета і т. ін.), рік, номер видання, сторінки і фотографії;*
- для промислового каталогу: *наведено назву країни, де видано каталог, його номер, повний класифікаційний індекс, дату і місцезнаходження видання.*

Прототип виробу рішення, виявлений серед аналогів, вказаних у графі 5 розділу II або в графі 4 розділу II довідки, записується окремим рядком (табл. 5.1).

Таблиця 5.1

ДОВІДКА

про патентно-інформаційне дослідження виробу
промислового зразка, що заявляється
(назва промислового зразка)

I. ПАТЕНТНА ДОКУМЕНТАЦІЯ

№	Країни, по яких проведено пошук	Індекси патентної класифікації	Вид використаних джерел інформації	Глибина проведеного пошуку	Виявлені аналоги
1.					
2.					
3.					
4.					
5.					
6.					
7.					
8.					

II. НАУКОВО-ТЕХНІЧНА ДОКУМЕНТАЦІЯ

Пошук здійснюється по фондах
(вказуються бібліотеки галузевої, обласні,
центри науково-технічної інформації)

Назва книги, періодичного видання, каталог і т. ін.	Місце, рік видання, номер періодичного видання, класифікаційний індекс	Номер сторінки, фотографії	Виявлені аналоги
---	--	----------------------------	------------------

Виявлений прототип _____

(назва прототипу і джерело інформації)

Особа, що проводила патентні дослідження

_____ (підпис)

5.5. Приклади оформлення заявки на промисловий зразок

На сучасному етапі розвитку виробництва, коли відбувається перехід економіки України до ринкових відносин, а в промисловій діяльності все більшого значення набувають менеджмент і маркетинг, постійно зростає рівень вимог до якості товарів, їх дизайну та використання досягнень технічної естетики.

На вирішення цієї проблеми спрямовано творчі зусилля спеціалістів у галузі художнього конструювання, що сприяє формуванню предметної краси. Зважаючи на велике суспільне значення творчої діяльності в галузі художнього конструювання, а також ринкові відносини, промислові зразки є показниками художньо-конструкторського рівня розробки.

В Україні промислові зразки отримали правовий захист у «Нормативних документах про правову охорону об'єктів промислової власності в Україні» (Закон України «Про охорону прав на промислові зразки» від 15.12.1993 р. № 3687-XII).

Запропонований нами матеріал щодо складання опису промислового зразка дає лише теоретичне уявлення про суть справи, а саме вміння практично оформляти заявки на вироби вимагає ще й певних практичних навичок.

Наведені приклади (умовних промислових зразків) доповнять теоретичний матеріал, наведений у попередніх параграфах, що дасть змогу краще засвоїти вимоги, які висуваються до заявок на промислові зразки.

Без перебільшення можна стверджувати: якщо уряд держави не приділятиме належної уваги цим питанням, то розвиток ринкової економіки в Україні буде гальмуватися, а вітчизняні товари так і не стануть конкурентоспроможними, поступаючи на світовому ринку продукції з інших країн.

Україна не зможе стати рівноправним партнером на світовому ринку без розвитку науки про промислові зразки.

Дата надходження	Вхідний №	21. № держ. реєстрації
Пріоритет	51 МКВ МКПЗ 7-0 Е.В.	Дата реєстрації

**Заява
на видачу патенту України
на промисловий зразок**

До державного патентного відомства України
254119, Київ, вул. Сім'ї Хохлових, 15.
Науково-дослідний центр патентної
експертизи (НДЦПЕ)

подаючи вказані нижче документи, прошу (просимо) видати патент України на винахід на ім'я (зазначається повне ім'я або найменування можливого власника патенту)

Державному фонду патентів України

- Пріоритет даного промислового зразка прошу (просимо) встановити за датою надходження заявки
- подання першої (их) заявки (ок) в державі-учасниці Паризької конвенції
- надходження первинної заявки до Держпатенту України
- надходження додаткових матеріалів до першої заявки

31. Номер першої заявки	32 Дата подання заявки (надходження дод. матеріалів)	33 Код держави подання згідно зі стандартом ВОІВ СТ 3
1.		
2.		

84 Назва промислового зразка **Термос**

71 Заявк(и) (повне ім'я або офіційне найменування організації(й)). Дані стосовно заявки автора наводяться під кодом 75. Місце перебування заявника	Код організації (для українських заявників) або код держави згідно зі стандартом ВОІВ СТ 3 (для іноземних заявників)
---	---

74 Патентний повірений (повне ім'я або найменування):

Відмітки, вказівки патентного повіреного:

Телефон:

Телеграф:

Телекс:

Телефакс:

--	--	--	--

38 Адреса для листування (повна поштова адреса, найменування адресата)
293720, Дрогобич, вул. Громадська, 15.

Телефон: 32-250-48 Телеграф: Телекс: Телефакс:

Відомості про можливість відкритої публікації винаходу:

☐	Публікація можлива <i>відкрита</i>	☒	Просимо прискорити публікацію
☐	Публікація неможлива, бо може завдати шкоди державним інтересам		

Я (ми) _____
(прізвище, імя та по батькові)

прошу (просимо) не згадувати мене (нас) як автора (співавтора) при публікації відомостей стосовно заявки

Підпис(и) автора (співавторів)

Перелік документів, що додаються	Кількість арк.	Кількість прим.	Підстави щодо виникнення права на падання заявки (без подання документів)
☐ комплект фотографій		1	☒ документ про передачу права автором роботодавця

Т Е Р М О С

Приклад I

Автори: Вачевський Олег Орестович
МКПЗ: 7-0

Призначення і галузь застосування рішення

Заявляється художньо-конструкторське рішення зовнішнього вигляду термоса місткістю 0,75 л, призначеного для зберігання температури холодної і гарячої рідини, страви, морозива, фруктів і т. ін. у різних умовах експлуатації.

Характеристика аналогів і прототипу

Нині в практиці своєї країни і закордонного дизайну набула поширення тенденція узагальнення форми — спрямування до цілісності і

лаконічності її проробки при мінімальному використанні засобів художньої відмінності.

В основу розробки термоса покладено рішення зовнішнього вигляду термоса, опубліковане в журналі «Нові товари», 1997, № 4 (див. фото 3 — прототип).

Критика прототипу з погляду художнього конструювання

Недоліком композиційного вирішення форми відомого термоса є те, що вона вирішена по частинах, має надмірне горизонтальне розділення, відсутній фактурний контраст кришки з корпусом, інформативність прототипу недостатня, помітна незручність в експлуатації. До того ж стандартна жорстко закріплена ручка також створює певні труднощі в експлуатації виробу, наприклад, при транспортуванні.

Мета створення рішення, що заявляється

Метою рішення, що заявляється, є створення зразка, який має високоякісні технічні та естетичні ознаки. В основу розробки покладено ідею створення цілісності силуету і виявлення таких його характеристик, як міцність, надійність, довговічність і зручність у користуванні.

Суть і відмінні ознаки рішення, що заявляється, з погляду художнього конструювання

Термос складається з пробки малої 1; пробки великої 2; швидкознімного пружинного кільця 3; зовнішньої колби 4; внутрішньої колби 5; основи 6; паса 7; ущільнення 8 (див. рис. 5.2).

Композиційно термос складається з колби-корпусу, циліндричної великої пробки й основи у вигляді невеликого за висотою циліндра, усі грані якого заокруглені, малої пробки, що являє собою зрізаний конус, швидкознімного пружинного кільця і паса. Відсутність різко вираженої горловини, що співпадає з діаметром внутрішньої колби, дає великі переваги під час миття. Щільне закривання термоса створює хорошу герметичність. Початкова температура продукту зберігається протягом тривалого часу.

Ексцентрично розміщена мала пробка дає змогу виливати рідину, не знімаючи кришки. На боковій поверхні пробки є подовжні виступи, які інформують про метод відкривання (загвинчування).

Залежно від діаметра пробки виступи мають різну ширину, що створює відповідну гармонію.

Ширина виступів відповідає вимогам технічної естетики.

Між пробкою і пружинним кільцем є ущільнення з білої харчової гуми, яке відокремлює пробку від корпусу, зосереджуючи увагу на її функціональному призначенні.

У нижній частині корпусу є кільцева лінія, яка підкреслює конструктивне рішення корпусу термоса.

Корпус у нижній частині (основі) має радіусне спряження з площиною дна. Художньо-конструкторське рішення зовнішнього вигляду термоса відрізняється художньо-інформаційною неповторністю, раціональною формою, цілісністю композиції, вдалою ергономічною розробкою.

Підтвердження відповідності рішення, що заявляється, вимогам технічної естетики

Запропонований композиційний стрій рішення, що заявляється, базується на розробці загальновідомої циліндричної форми корпусу з пробкою і створює враження гармонійного поєднання основних формують елементів композиції (корпусу і пробки).

У кольорово-фактурному рішенні наголошується насамперед на виявленні декоративних властивостей матеріалу термоса. Циліндрична частина корпусу обклеєна плівкою, текстурованою під цінні породи деревини, велика пробка виконана з пластмаси яскравого кольору. Кільце емальоване, з гофрами, виконаними алмазною проточкою. Запропоноване кольорове рішення не тільки наочно інформує про основні функціональні зони об'єкта, а й вдало поєднується з формою виробу, що заявляється.

Придатність виготовлення художньо-конструкторського рішення, що заявляється, промисловим методом

Термос може бути запущений у масове виробництво за умови використання наявного обладнання без додаткових капіталовкладень і зміни технологічного циклу.

Можливий позитивний ефект від його використання

Заявлене художньо-конструкторське рішення термоса виконано на високому рівні дизайну, що передбачає використання при виготовленні даного виробу таких сучасних матеріалів, як пластмаси, синтетичні плівки і т. ін. Це значно зменшує економічні затрати при виготовленні виробу і спрощує технологічний процес його виробництва. Крім цього,

художньо-конструкторське вирішення виробу, що заявляється, дає можливість підвищити експлуатаційні показники об'єкта порівняно з відомими, що свідчить про високі ергономічні переваги цього термоса.

Автор:

Вачевський О. О.
(підпис)

Якщо заявка подається від підприємства (роботодавця), то її підписує керівник патентного підрозділу.

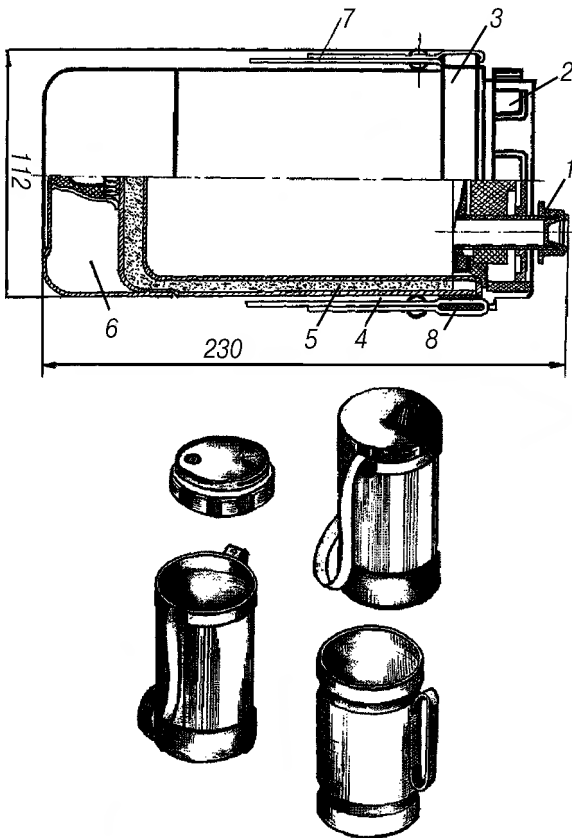

Рис. 5.2.
Термос

КОСТЮМ ЖІНОЧИЙ

Приклад 2

Автори: Лавришин Оксана Василівна
Саталкіна Стефа Василівна
МКПЗ 2-02

Призначення і галузь застосування промислового зразка

Заявляється художньо-конструкторське рішення зовнішнього вигляду жіночого костюма типу «Шанель», який рекомендується жінкам середньої і старшої вікових груп 9 (див. рис. 5.3).

Характеристика аналогів і прототипу з позиції художнього конструювання

Виріб розроблено на основі традиційного костюма типу «Шанель». Прототипом створення костюма вибрано костюм аналогічного призначення і конструкції, опублікований у журналі «Нові товари», 1991 р. № 11, с. 34 (див. фото 5 — прототип).

Критика прототипу з погляду художнього конструювання

Відомий костюм виконано із шерстяної щільної тканини. Жакет короткий, приталений, однобортний. Рукав вузький, вшивний. Комір відкладний, округлий. Жилет декоровано по краю деталей оздобленою тасьмою. Спідниця розширена, закладена боковими складками.

Рішення зовнішнього вигляду відомого костюма виконано на достатньо високому художньому рівні, але стереотипність його вирішення зумовлює необхідність створення аналогічних виробів з більш цікавою декоративною проробкою з метою розширення асортиментного діапазону виробів даного виду.

Мета створення рішення, що заявляється

Метою даної художньо-конструктивної розробки є створення нового художнього образу поряд з традиційними виробами, які відповідають сучасним вимогам технічної естетики, що висуваються до виробів даного класу.

Перелік фотографій, креслень і схем (графічних матеріалів):

Фото 1 — загальний вигляд розробленого зразка, фото 2 — прототип, фіг. 1 — лекало конструкції.

Суть і відмінні ознаки рішення, що заявляється, з погляду художнього конструювання

Суть художньо-конструкторського рішення, що заявляється, характеризується тим, що костюм виготовлено із щільної шерстяної тканини з рисунком «квіткової пелюстки» в традиційних чорно-білих кольорах.

Рішення жіночого костюма, що заявляється, відрізняється:

- *стилістичним єднанням форми, конструкції, матеріалу;*
- *функціональним призначенням;*
- *тактичним колоритом;*
- *цікавим декором;*
- *конструктивним рішенням спіднички.*

Підтвердження відповідності рішення, що заявляється, вимогам технічної естетики

Жакет короткий, приталений, однобортний. Вузький вшивний рукав закінчується шліцом і декоративним гудзиком. Комір-стійка, зашпилювання на три гудзики. Жакет прикрашений декоративним металевим ланцюжком. Спідниця розширена, закладена віяльними складками. Костюм рекомендується носити з шовковою блузкою і бантом. Необхідно відзначити, що вирішення зовнішнього вигляду жіночого костюма виконано в строго витриманому одному стилевому ключі: його форма, матеріал засвідчують гармонійність поєднання, підпорядкованість і відповідність один одному. Конструкція виробу вдало пророблена з ергономічного погляду.

Придатність виготовлення рішення, що заявляється, промисловим методом

Заявлене рішення може бути виготовлене промисловим методом в умовах швейного виробництва з використанням сучасних матеріалів і технології виробництва.

Можливий позитивний ефект

Заявлене художньо-конструкторське рішення може бути використане і як святковий, і як діловий одяг жінками середньої і старшої вікових груп. Костюм ошатний, практичний, його конструкція комфортна для споживача і в процесі виробництва забезпечує просту технологію і розвиток уніфікації.

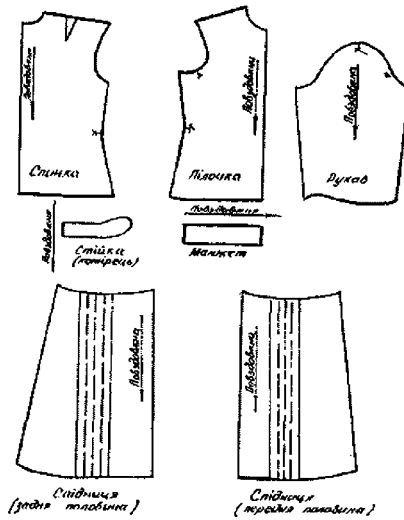
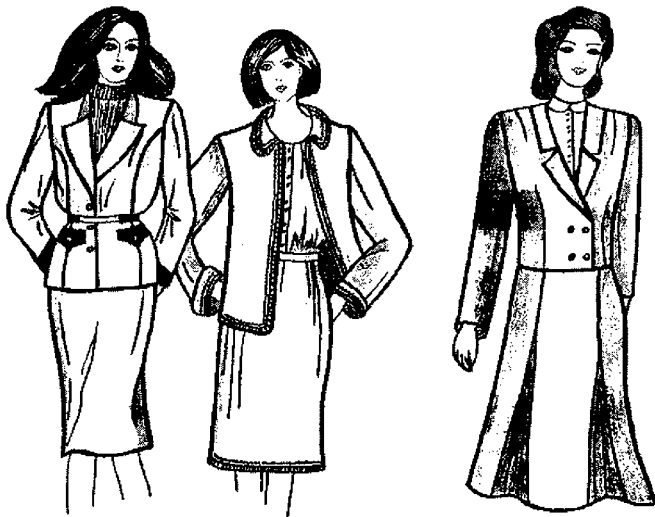

Рис. 5.3.
Костюм жіночий

5.6. Міжнародна класифікація промислових зразків

МКПЗ було засновано відповідно до угоди, укладеної між країнами–учасниками Паризької конвенції з охорони промислової власності на об'єднаній дипломатичній конференції в Локарно (Швейцарія).

Комітет експертів, заснований Локарнською угодою, на своїх сесіях затверджує зміни і доповнення до МКПЗ з метою вдосконалення класифікації.

МКПЗ затверджена в нашій країні як єдина система класифікації промислових зразків. Використовується при розробці і патентуванні промислових зразків. Зміни і доповнення, введені в четверту редакцію, було опубліковано російською мовою в 1984 р., але чинне видання являє собою повний текст п'ятої офіційної редакції МКПЗ з усіма змінами, доповненнями, внесеними в текст класифікації. П'ята редакція МКПЗ, яка набрала чинності з 1 січня 1968 р., має 322 класи та 223 підкласи і складається з трьох частин.

Друга частина — показчик. Це алфавітний перелік рубрик-назв виробів, що належать до кожного підкласу.

Третя частина МКПЗ містить алфавітно-предметний показчик (АПП) назв виробів з вказівкою про їх належність до відповідного класу та підкласу.

В оригіналі АПП є невід'ємною частиною класифікації, і його зміст ідентичний змісту показчика. У виданні російською мовою АПП дещо видозмінений з метою підвищення його інформативності. Він виконує довідкову функцію, не змінюючи змісту підкласів, а лише полегшуючи його використання. Працюючи з АПП, слід мати на увазі, що до складу ключових слів не входять такі терміни, як пристрої, апарати, машини. У випадках перетину інформації в тематичних гніздах передбачено посилання до іншого класу. Наведений перелік класів розділу I п'ятої редакції в МКПЗ дає тільки напрями, до яких можуть належати об'єкти для захисту патентом на промисловий зразок.

Повний текст МКПЗ необхідно оприлюднити в Україні окремим виданням для широкого кола спеціалістів, учених, студентів, підприємців, які створюють матеріальні блага.

Перелік класів промислових зразків

- Клас 1.** Харчові продукти.
- Клас 2.** Предмети одягу, галантерея.
- Клас 3.** Дорожні приналежності, футляри, парасолі та предмети особистого користування, що не належать до інших класів.
- Клас 4.** Щіткові вироби.
- Клас 5.** Текстильні мірні вироби, штучні і натуральні листові матеріали.
- Клас 6.** Предмети меблювання.
- Клас 7.** Предмети домашнього вжитку, що не належать до інших класів.
- Клас 8.** Інструменти і вироби із заліза.
- Клас 9.** Тара, упаковка і контейнери, які використовуються для транспортування і зберігання товарів.
- Клас 10.** Годинники, інші прилади та інструменти для вимірювання, контролю та сигналізації.
- Клас 11.** Предмети оздоблення.
- Клас 12.** Транспортні засоби і підйомні пристрої.
- Клас 13.** Обладнання для виробництва, розподілу та перетворення електричної енергії.
- Клас 14.** Обладнання для запису, передачі та обробки інформації.
- Клас 15.** Машини, що не увійшли до інших класів.
- Клас 16.** Фото- і кіноапаратура, оптичні прилади.
- Клас 17.** Музичні інструменти.
- Клас 18.** Друкарське і конторське обладнання.
- Клас 19.** Канцелярські приналежності і конторське обладнання, матеріали художньої творчості та для навчання.
- Клас 20.** Обладнання для торгівлі та реклами, вказівні знаки.
- Клас 21.** Ігри, іграшки, палатки і спортивні товари.
- Клас 22.** Зброя, піротехнічні вироби, спорядження для полювання та рибної ловлі, пристрої для знищення тварин-шкідників.
- Клас 23.** Обладнання для розподілу рідин і газів, санітарне обладнання, обладнання для нагріву, вентиляції і кондиціювання повітря, тверде паливо.
- Клас 24.** Медичне та лабораторне обладнання.
- Клас 25.** Будівельні матеріали, будівельні конструкції та їх елементи.

- Клас 26.** Освітлювальні прилади та пристрої.
- Клас 27.** Тютюнові вироби та приналежності для куріння.
- Клас 28.** Фармацевтичні та косметичні засоби, туалетні приналежності і прилади.
- Клас 29.** Протипожежне спорядження, пристрої та обладнання для рятування, запобігання аваріям і нещасним випадкам.
- Клас 30.** Предмети для утримання тварин та догляду за ними.
- Клас 31.** Машини і пристосування для приготування їжі або напоїв, що не входять до інших класів.

.....

Клас 99. Різне.

Висновки

Промислові зразки є характерною ознакою сучасного етапу розвитку виробництва в умовах становлення ринкових відносин, запровадження в промисловій діяльності менеджменту і маркетингу, виготовлення товарів високої якості, дизайну при використанні досягнень технічної естетики в народному господарстві України.

Зважаючи на велике суспільне значення творчої діяльності в галузі художнього конструювання, а також становлення ринкових відносин, промислові зразки слід розглядати як показник художньо-конструкторського рівня розробки товарів, які є на ринку і плануються до випуску.

Підприємства-виробники товарів, які планують експортну діяльність, успішно зможуть завойовувати сегменти ринків і бути привабливими для споживачів, якщо в їх товарах закладено промислові зразки.

Контрольні запитання і завдання

1. Який вплив мають промислові зразки на маркетингову діяльність підприємств?
2. Як впливають промислові зразки на продуктивність праці?
3. Що відносять до промислових зразків?

4. Які об'єкти можуть бути визнані промисловими зразками?
5. У яких випадках видається патент на промисловий зразок?
6. На які види поділяються промислові зразки?
7. У яких випадках видається патент на комплект (набір) промислового зразка?
8. Яким об'єктам не надається правова охорона промислових зразків?
9. Хто може бути визнаний автором промислового зразка?
10. Який термін дії промислового зразка?
11. Які документи повинні входити до заявки на промисловий зразок?
12. Які додаткові матеріали додаються до виробів легкої промисловості на промисловий зразок?
13. Які вимоги до опису тексту на промисловий зразок?
14. Які вимоги до заявки на промисловий зразок, якщо заявником є роботодавець?
15. Які вимоги висуваються до фотографій промислового зразка?
16. Що входить у комплект фотографій промислового зразка?
17. Яка структура опису промислового зразка?
18. Що повинна характеризувати назва промислового зразка?
19. Що відносять до аналогів і прототипу промислового зразка?
20. Які ознаки пов'язані з естетичними та ергономічними особливостями промислового зразка?
21. Які вимоги до креслення промислового зразка?
22. У яких випадках додається довідка до матеріалів заявки про проведене патентні дослідження промислового зразка?
23. Які джерела інформації відносять до промислових зразків?
24. Що являє собою Міжнародна класифікація промислових зразків?
25. З яких розділів складається МКПЗ?
26. Скільки класів і підкласів має МКПЗ?
27. Скласти опис заявки промислового зразка на будь-який об'єкт. (Дайте письмову відповідь).
28. Провести патентні дослідження на об'єкт, що заявляється, із доступних джерел інформації і скласти довідку патентних досліджень.

Розділ 6

ТОВАРНІ ЗНАКИ І ЗНАКИ ОБСЛУГОВУВАННЯ

6.1. Основні поняття і положення про товарні знаки (ТЗ)

За умов ринкової економіки, коли відбувається становлення нових форм господарювання, впроваджується маркетинг у процес виробництва, зростає зацікавленість виробників у результатах своєї діяльності з випуску продукції і її правового захисту, виникає нагальна потреба відділяти товари та послуги різних виробників від товарів аналогів-конкурентів.

Знак для товарів і послуг — це позначення, за допомогою якого товари і послуги одних виробників відрізняються від однорідних товарів і послуг інших виробників.

Відомо, що ставлення споживача до того чи іншого товару визначається, перш за все, тим, чи повністю даний товар задовольняє його потреби.

Під час купівлі виробу споживач переносить свою зацікавленість з товару на товарний знак, який асоціюється в нього з певними властивостями і якістю товару. Товарний знак виконує особливу роль, приваблюючи споживача, інформуючи його про наявність у товарі тих чи інших характерних особливостей, задовольняючи його потреби і смак стосовно даного товару.

Як стверджують у своїй роботі¹ автори Л. Ніколаєнко, Л. Меньяйло, Л. Топільська, товарний знак виконує відповідні функції, що зводяться до таких:

- *індивідуалізуюча* — полягає в тому, що знак забезпечує необхідну відмінність однорідних товарів (послуг) різних виробників, слугуючи в конкурентному середовищі для розпізнавання й запам'ятовування за зовнішніми ознаками товарів (послуг) конкретних виробників;
- *гарантійна* — полягає в тому, що знак є гарантом якості товару, відомого споживачам;
- *рекламна* — полягає в тому, що на основі психологічного впливу на споживача забезпечується стійкий інтерес до певного товару, що маркується знаком, та його виробника, який забезпечує таку популярність, тобто знак є неодмінним елементом реклами, за допомогою якої встановлюється зв'язок товару з його виробником.

Товарний знак і знак обслуговування символізує стабільність якісних характеристик і властивостей товару, обумовлених технічним і художньо-конструкторським рівнем виробу, кваліфікації кадрів, культурою виробництва, тими факторами, які визначають якість виробу.

Важливо, що дані фактори виготовлення продукції, властиві сучасному способу виробництва, не тільки визначають у цей період якість виробу, а й передбачають стабільність якості всіх наступних таких або аналогічних виробів з даним товарним знаком, які випускає конкретне підприємство.

У цьому проявляється так звана функція гарантії якості, яку виконує товарний знак. Крім того, він здійснює стосовно виробника стимулюючу, психологічну та виховну функції.

Як тільки порушується зв'язок між товарним знаком і якістю товару, знак перетворюється на засіб, який відштовхує споживача від даного товару. При цьому така дія товарного знака може проявитися навіть тоді, коли якість товару буде відновлено. Завоювати добру репутацію товарному знаку набагато важче, ніж її втратити. Власнику знака потріб-

¹ Ніколаєнко Л. І., Меньяйло Л. А., Топільська Л. М. та ін. — Знаки для товарів і послуг / За ред. В. Петрова. — К.: Ін Юре. — 1999. — 116 с.

но постійно дбати про збереження якісних характеристик і властивостей товару з даним товарним знаком.

Однією з основних функцій товарного знака є **індивідуалізація** виробників і їх товарів на ринку, завдяки чому споживач має можливість вибрати серед однорідних товарів товар певного виробництва з наперед відомими йому властивостями і якістю.

Ефективно виконувати зазначену функцію товарний знак зможе лише тоді, коли матиме високі відмітні властивості, задовільнятиме вимоги видимості і пізнавальності. Товарний знак повинен бути інформативним і легко розшифровуватися. Усі ці властивості потрібно враховувати, розробляючи товарний знак. **Економічну сутність товарного знака показано на рис. 6.1.**

Рис. 6.1
Економічна сутність товарного знака

Хоч товарний знак в уяві споживача нерозривно пов'язаний з виробом, він однак не є одним цілим з товаром і, відповідно, являє собою не технічне, а суто художнє рішення, що має рекламний характер. Щоб товарний знак став засобом реклами, він сам повинен бути її об'єктом, тобто використовуватись у всіх своїх візуальних проявах: на товарі і його упаковці, вивісках, в освітлювальній рекламі, сувенірах, друківаних виданнях, оформленні виставок і т. ін.

Відповідно до чинного Положення про правову охорону об'єктів промислової власності в Україні та Постанови Верховної Ради України про набуття чинності законом України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» від 23.12.1993 р. № 3771-ХІІ, товарний знак дістав таке визначення:

Товарний знак і знак обслуговування	це позначення з метою виділення відповідно товарів та послуг, вироблених чи наданих одними фізичними або юридичними особами, від однорідних товарів і послуг, вироблених чи наданих іншими фізичними або юридичними особами.
-------------------------------------	--

Товарні знаки поділяють на художні, словесні, об'ємні та інші позначення або їх комбінації.

Художні (зображувальні) товарні знаки можуть мати вигляд:

- конкретних зображень (тварин, птахів, людей, неживих предметів);
- символів (коло — символ сонця, трикутник — гори та інші абстрактні зображення, наприклад, лінії, фігури тощо);
- композицій орнаментального характеру;
- шрифтових одиниць та цифр у художній особистій трансформації (стандартні шрифтові одиниці та цифри не охороняються як товарні знаки);
- різних композицій перерахованих вище елементів.

Розробляючи художні товарні знаки, автори здебільшого використовують характеристики товару, підприємства або послуг, для яких створюється знак, і виражають їх по змозі зображенням чого-небудь типового або конкретного (див. рис. 6.2).

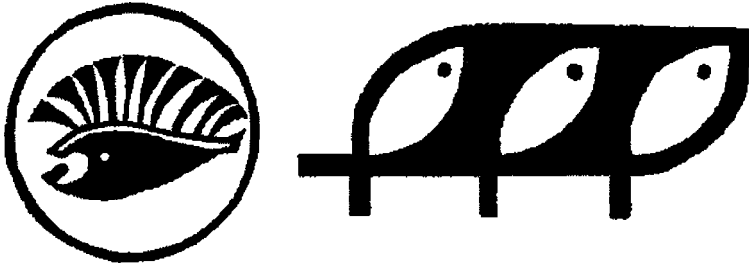

Рис. 6. 2.
Художні товарні знаки

Рис. 6.3.
Словесний товарний знак

Словесні товарні знаки	це слова або сукупність букв, які мають словесний характер.
-------------------------------	---

Словесні знаки зазвичай мають велику відмітну силу і, порівняно з художніми, краще запам'ятовуються і відтворюються. Словесний знак краще пов'язувати з фірмовою назвою підприємства, створюючи серії товарних знаків для одного підприємства.

Особливо велика перевага словесних товарних знаків з погляду реклами на радіо, телебаченні або відгуку в особистій розмові, тобто у випадках, коли використання зображувальних знаків менш привабливе або певною мірою навіть утруднене. Словесні товарні знаки умовно можна розділити на дві основні групи: знаки у вигляді звичайних, загальноповжених слів і знаки у вигляді слів, утворених штучно.

Звичайні слова запам'ятовуються легше, ніж штучні, наприклад: АЙСТРА, ПОМАРИН, ВАВЛІН. Штучні слова реєструються для використання у вигляді товарних знаків: ЗВЕЛАН, ШЕГЕЛЕН, ПТОНАЛЬ, а також для позначення нових речовин, препаратів, матеріалів, приладів. Вони підкреслюють новизну та оригінальність товару. Крім цього, такі товарні знаки мають великі можливості з погляду правової охорони, наприклад, ЕВЛОН, ТОНІТА, ІПНОЛ.

Словесні товарні знаки реєструються як у звичайному шрифтовому виконанні — ВОКСАН, АККОРД, так і в специфічному графічному виконанні, яке надає їм оригінальності (див. рис. 6.3).

Об'ємні товарні знаки	являють собою зображення в трьох вимірах. Об'ємним товарним знаком визнається також форма виробу, яка не пов'язана з певним його функціональним призначенням і дає змогу виділити виробу конкретного підприємства серед подібних до них товарів.
------------------------------	--

Найбільш поширений вид об'ємних товарних знаків — упаковка, яка відповідає характеру продукту, стилю підприємства, а також виконує рекламні функції (рис. 6.4).

Комбіновані товарні знаки	це комбінація художніх, словесних та об'ємних товарних знаків, переважно у словесно-художній композиції.
----------------------------------	--

Поєднання конкретного словесного позначення з наочним художнім або об'ємним позначенням добре запам'ятовується, і слово, яке легко вимовляється, разом з виразним малюнком утворює *комбінований товарний знак* (рис. 6.5). Щоб бути одним єдиним цілим, словесна і графічна частини комбінованого знаку повинні бути взаємопов'язані композиційно. Товарний знак може бути зареєстрований у будь-якому кольорі чи кольоровому поєднанні. На кожен колір або кольорове поєднання подається окрема заявка, яка повинна стосуватися одного товарного знака.

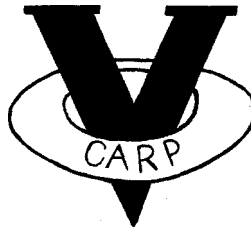

Рис. 6.4.
Об'ємний товарний знак

Рис. 6.5.
Комбіновані товарні знаки

Інші об'єкти товарних знаків	звукові, світлові, світлозвукові та інші позначення.
------------------------------	--

За ступенем відомості товарні знаки поділяють на звичайні та загальновідомі.

Звичайний товарний знак — це будь-яке нове оригінальне позначення товарів (послуг), яке відповідає усім умовам надання правової охорони, а необхідною умовою його охорони є державна реєстрація позначення.	Загальновідомим товарним знаком визнається таке позначення, яке відоме широкому загалу споживачів завдяки його використанню для позначення певних товарів.
---	--

Для того щоб одержати свідоцтво на товарний знак, необхідно подати до Науково-дослідного центру патентної експертизи заяву, оформлену згідно з «Правилами складання, подання та розгляду заявки на видачу свідоцтва України на знак для товарів і послуг», затвердженими наказом відомства від 28.06.1995 р. № 116, у редакції наказу від 20.08.1997 р. № 72 (zareєстровано Міністерством юстиції України 22.09.1997 р. за № 416/2220. Адреса НДЦПЕ: 04119, м.Київ-119. вул. Сім'ї Хохлових, 15. Тел. 458-06-11).

Заявки на реєстрацію товарних знаків подають фізичні або юридичні особи, що виробляють товари або надають послуги. Заявка може бути подана також через патентного повіреного, зареєстрованого в Держпатенті України.

Фізичні особи, які проживають за межами України, або іноземні громадяни, які мають постійне місце проживання в іноземних державах, або їхні патентні повірені ведуть справи в Україні щодо одержання охоронних документів і підтримання їх чинності через патентоповіреного, зареєстрованого в Держпатенті України.

Право на товарний знак охороняється державою і засвідчується свідоцтвом.

Слід пам'ятати, що правова охорона товарного знака в Україні може бути одержана лише шляхом його реєстрації в Державному патентному відомстві України.

Свідоцтво на товарний знак є офіційним охоронним документом, що видається від імені держави уповноваженим на це державним органом.	Свідоцтво на товарний знак засвідчує право власності на знак. Строк дії свідоцтва становить 10 років і подовжується за клопотанням власника свідоцтва товарного знака щоразу на 10 років. Кількість подовжень не обмежується.
Свідоцтво на товарний знак України діє лише на території України	

Охоронним документом на товарний знак є свідоцтво, яке підтверджує факт реєстрації товарного знака, його пріоритет, виключне право

власника свідоцтва на користування товарним знаком для маркірування товарів, зазначених у свідоцтві.

Держпатент України видає свідоцтво на товарний знак в 6-місячний термін після одержання документа про сплату встановленого мита.

Свідоцтво на товарний знак діє протягом 10 років від дати надходження заявки до Держпатенту України. Цей строк дії за клопотанням його власника може бути подовжено щоразу на наступні 10 років, якщо таке клопотання подане до Держпатенту України протягом останнього року дії (за умови сплати додаткового мита) або не пізніше 6-ти місяців від дати закінчення попереднього строку.

Під час проведення експертизи заявник має право особисто або через свого представника брати участь у розгляді питань, що виникають у ході експертизи.

Протягом двох місяців від дати надходження заяви на товарний знак заявник має право з власної ініціативи уточнювати або виправляти матеріали заявки. Якщо додаткові матеріали стосуються змін щодо позначення або доповнюють перелік вказаних у заявці товарів чи послуг, ці матеріали не приймаються до розгляду і можуть бути оформлені заявником як самостійна заявка.

Питання подовження строку дії, внесення змін, передачі права і видачі дубліката свідоцтва на товарний знак вирішуються Держреєстром України.

Не допускається реєстрація товарних знаків та отримання правової охорони стосовно позначень, вказаних нижче:

- *позначення, що не мають розрізнявальної здатності;*
- *державні герби, прапори та емблеми, офіційні назви держав;*
- *емблеми, скорочені або повні найменування міжнародних міжурядових організацій;*
- *офіційні контрольні, гарантійні та пробірні клейма, печатки, нагороди та інші відзнаки.*

Згідно зі спеціальною угодою вилучено з реєстру знаків також «червоний хрест» і товарні знаки олімпійських символів за Найробським договором про охорону олімпійського символу.

Такі позначення можуть бути включені в товарний знак як елементи, що не охороняються, якщо на це є згода відповідного компетентного органу або їх власника:

- позначення, що ввійшли до загального вжитку як позначення товарів певного виду;
- загальноповживані символи і терміни;
- позначення, що вказують на вид, якість, кількість, властивості, призначення, цінність товарів, а також на місце і час їх виготовлення або збуту;
- позначення, які є неправильними або можуть ввести споживача в оману щодо товару або його виготовлення;
- позначення, що суперечать за своїм змістом суспільним інтересам, принципам гуманності і моралі.

Не можуть бути зареєстровані як товарні знаки позначення, які тождні або подібні настільки, що їх можна сплутати:

- з товарними знаками, раніше зареєстрованими чи заявленими на реєстрацію в Україні на і'мя іншої особи щодо однорідних товарів;
- з товарними знаками інших осіб, що охороняються без реєстрації на підставі міжнародних договорів України;
- з фірмовими найменуваннями (або їх частиною), що належать іншим особам, які одержали право на ці найменування раніше від надходження заявки на товарний знак щодо однорідних товарів.

Не реєструються як товарні знаки позначення, що відтворюють:

- промислові зразки, права на які належать в Україні іншим особам;
- назви відомих в Україні творів науки, літератури, мистецтва або цитати з них, твори мистецтва або їх фрагменти без згоди власника авторського права або відповідного компетентного органу.

Заявки на товарні знаки, позначення яких не мають розрізнявальної здатності, теж не можуть бути зареєстровані і використані як товарний знак, оскільки споживачі можуть їх розглядати як прості посилання на сорт, тип, серію та інші технічні характеристики виробу. До цього слід додати, що прості геометричні фігури: квадрат, коло, трикутник, ромб, трапеція та інші, взяті окремо поза комбінацією з іншими фігурами,

літерами або словами, не мають розпізнавальної здатності внаслідок їх широкої відомості і розповсюдження.

До цієї групи позначень також відносять загальноживані символи, які використовуються в науці і техніці, позначення хімічних елементів, математичних символів, наприклад, такі символи, як квадратний корінь, сума, тотожність тощо. Сюди слід віднести і позначення, позбавлені оригінальності, де в основі лежить зображення предмета, характерного для даної галузі діяльності. Наприклад, у машинобудуванні — зображення зубчатки, мікрометра, штангенциркуля і т. ін., які через свої загальноживані та відомі властивості не можуть індивідуалізувати товар та його виробника і не відрізняються один від одного.

Загальноживані символи і терміни є перешкодою для реєстрації знака лише в тому випадку, коли знак заявляється для товарів, що належать до тієї ж галузі, що й загальноживані символи і терміни.

Отже, розробники товарних знаків повинні враховувати вищенаведені види позначень, які не можуть реєструватися як товарні знаки в Україні, а також в інших країнах. Товарний знак в оригінальному виконанні є гарною рекламою в маркетинговій діяльності, оскільки сприяє добрій репутації підприємства як виробника завжди якісної продукції.

6.2. Пріоритет і вимоги до заявки на видачу свідоцтва на товарний знак

Пріоритет товарного знака встановлюється за датою надходження до Держпатенту України заявки, яку супроводжують оформлені відповідно до визначених вимог документи. Заявка на товарний знак повинна містити:

- *заяву на видачу свідоцтва України на товарний знак;*
- *документи, що додаються до заявки.*

Право на одержання свідоцтва на товарний знак має будь-яка особа, підприємство, колектив осіб або їх правонаступники (п. 5 ст. 5 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг»).

Що стосується юридичних осіб, то права на знаки для товарів і послуг можуть отримати ті з них, які виробляють товари, реалізують їх, здійснюють ремонт і сервісне обслуговування, а також надають споживачам будь-які інші послуги. Це можуть бути юридичні особи всіх форм власності. Слід зазначити, що власниками прав на знаки для товарів та послуг можуть бути і державні установи, яким надано право займатися комерційною діяльністю. Наприклад, вищі навчальні заклади, науководослідні інститути, установи культури².

Заявку на видачу свідоцтва на товарний знак може подати особисто заявник або його представник у справах інтелектуальної власності чи інша довірена особа.

Заява на видачу свідоцтва на товарний знак подається на бланку відповідної форми. Заявка подається українською мовою (див. приклад оформлення заявки на товарний знак). До її реквізитів належать:

- *найменування заявника, яке має правильно відображати його юридичне найменування;*
- *повну поштову адресу заявника;*
- *код організації (для українських заявників) або код держави згідно зі стандартом ВОІВ (для іноземних заявників);*
- *повне ім'я або найменування, реєстраційний номер патентного повіреного;*
- *повну поштову адресу, ім'я або найменування адресата;*
- *зображення позначення, що заявляється;*
- *перелік товарів і послуг, для яких заявник просить зареєструвати знаки, згруповані за МКТП;*
- *перелік документів, що додаються.*

Зображення позначення, що заявляється, вміщується на звороті бланка заяви.

Заявка повинна стосуватися одного товарного знака — це вимога єдності.

Якщо позначення товарного знака,
що заявляється, відрізняється від відомих позначень хоча б одним
елементом, воно вважається іншим позначенням

¹ Довгий С., Жаров В. та ін. Охорона інтелектуальної власності в Україні. — К.: Форум, 2002. — С. 228–229.

Заявлюване позначення має бути подане у вигляді фотокопій або друкарського відбитка, що має розміри 5x5 см. Для подовжених зображень допускається розмір по горизонталі 5–10 см. Етикетки подаються в натуральному розмірі. Фотокопії або друкарські відбитки повинні бути контрастними, чіткими, доброякісними. Якщо заявник звертається з проханням про охорону позначення в кольоровому виконанні, то зображення обов'язково має бути кольоровим. У відповідному пункті бланка заяви повинен зазначитися колір або поєднання кольорів.

Опис позначення, що заявляється, повинен розкривати його зміст. Якщо позначення або його частина є словесними і їх подано іноземною мовою, то додається також їх переклад українською мовою (для позначення, що має смислове значення) і транслітерація літерами українського алфавіту. Якщо опис позначення не вміщується на відведеному для нього місці, то його друкують на окремому аркуші-додатку, а на місці опису вказують: «Див. Додаток». Додаток має бути засвідчений підписом та печаткою.

Товари і послуги, для яких заявляється товарний знак, мають бути зазначені точними термінами, що відповідають термінам МКТП.

В інтересах власника товарного знака доцільно заявити такий перелік товарів і послуг, що буде охоплювати всі сфери діяльності, якими він передбачає займатися.

Перелік слід згрупувати за класами МКТП. Спочатку зазначається номер класу, перераховуються товари цього класу, а потім номер рубрики відповідно до назви товару або послуги англійською мовою. Нумери класів розміщуються в порядку зростання. Найменування товарів наводяться в множині, за винятком слів, які в множині не вживаються.

Перелік не повинен бути занадто деталізований, вказувати спеціальні назви, габарити виробів, артикули, номери стандартів і т. ін.

У випадку, коли назві товару або послуги відповідають декілька номерів рубрик, у переліку товарів та послуг необхідно зазначити номери рубрик, наведені в МКТП для даного товару чи послуги, наприклад:

Клас 20 — *люльки EB 0135*
EC 0880
EC 0921

У випадках, коли перелік не вміщується у відведеній графі бланка заяви, він повністю наводиться як додаток до заяви на окремому аркуші, у відповідній графі заяви вказують «див. Додаток». Додаток повинен бути засвідчений підписом та печаткою.

До заяви необхідно додати інші документи, які в окремих випадках необхідні для розгляду заявки:

- документ, що підтверджує сплату заявочного мита в установленому розмірі, звільнення від сплати мита або наявність підстави для зменшення розміру мита;
- комплект фотокопій (друкарських відбитків) позначення, що заявляється на реєстрацію, в кількості 25 примірників розміром 5x5 см, або 5-10 см для подовжених зображень, а для позначень у кольоровому виконанні слід подати кольорові фотокопії або відбитки. Якщо заявляється етикетка як товарний знак, то подається 25 примірників етикетки натурального розміру;
- документ, який засвідчує повноваження патентного повіреного, якщо заявка подається через патентного повіреного.

Слід пам'ятати, що згідно з вимогами «Положення про порядок сплати зборів за дії, пов'язані з охороною прав на винаходи, корисні моделі, промислові зразки і знаки для товарів і послуг», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 10.10.1994 р. № 701, із змінами і доповненнями згідно з постановами Кабінету Міністрів України від 20.03.1995 № 196, від 16.01.1996 № 98, від 14.08.1996 № 948, від 06.04.1998 № 445, заявки розглядаються тільки після сплати встановленого збору за подання заявки.

За подання заявки на знак для товарів і послуг для перших трьох класів МКПТ, у т. ч. за проведення експертизи позначення, громадянам та юридичним особам України необхідно сплатити збір у розмірі 20-ти неоподаткованих мінімумів доходів громадян, іноземним громадянам і юридичним особам — 300 дол. США. Додатково за четвертий і кожний наступний клас МКПТ громадянам та юридичним особам України — 5 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, іноземним громадянам і юридичним особам — 100 дол. США.

Слід пам'ятати про те, що у випадках ненадходження документа про сплату встановленого збору, заявка вважається відкликаною, про що надсилається повідомлення заявнику.

Дата подання заявки встановлюється на підставі одержаних Державним патентним відомством України матеріалів, що обов'язково містять:

- *клопотання про реєстрацію знака, викладене українською мовою у довільній формі;*
- *відомості про заявника та його адресу, викладені українською мовою;*
- *зображення товарного знака, що заявляється на реєстрацію;*
- *перелік товарів або послуг, для яких заявляється знак;*
- *документ про сплату збору за подання заявки, у т. ч. і за експертизу заявленого позначення.*

Якщо заявка містить перелічені вище документи, то патентне відомство приймає рішення про встановлення дати подання заявки, у якому зазначено номер заявки і дату пріоритету. Рішення надсилається заявнику протягом місяця від дати надходження поданих матеріалів заявки до патентного відомства України.

Після встановлення дати пріоритету та отримання всіх необхідних документів патентне відомство проводить експертизу за формальними ознаками.

Формальна експертиза встановлює відповідність матеріалів поданої заявки встановленим вимогам та обсяг прав, що заявляються заявником.

Заявка має бути подана українською мовою. Інші документи можуть подаватись українською або іншими мовами, але за необхідності заявник має надіслати у двомісячний строк переклад цих документів.

Заява та документи, що додаються до неї, повинні бути надруковані на білому папері через два інтервали. Заява і всі інші документи подаються до Держпатенту України в одному примірнику за скріпленням печаткою підписом заявника або керівника організації.

**Приклад оформлення заявки на товарний знак,
вибраний умовно**

22 Дата надходження	Вхідний №	11 № держ. реєстрації
Пріоритет	51 МКТП	15 Дата реєстрації

**Заява
на видачу патенту України
на промисловий зразок**

До державного патентного відомства України
254119, Київ, вул. Сім'ї Хохлових, 15.
Науково-дослідний центр патентної
експертизи (НДЦПЕ)

Подаючи вказані нижче документи, прошу (просимо) видати патент України на винахід на ім'я (зазначається повне ім'я або найменування можливого власника патенту)

Дослідний завод «Граніт»

- Пріоритет даного промислового зразка прошу (просимо) встановити за датою надходження заявки
 подання першої (их) заявки (ок) в державі-учасниці Паризької конвенції
 надходження первинної заявки до Держпатенту України
 надходження додаткових матеріалів до першої заявки

31. Номер першої заявки	32 Дата подання заявки (надходження дод. матеріалів)	33 Код держави подання згідно зі стандартом ВОІВ СТ. 3
1.		7525666
2.		

73 Ім'я та повна адреса власника товарного знака (зазначається повне найменування юридичної особи згідно зі статутом (положенням) або прізвище, ім'я та по батькові фізичної особи, на чие ім'я просять видати свідоцтво на товарний знак і повна поштова адреса.	Код організації (для українських заявників) або код держави згідно зі стандартом ВОІВ (для іноземних
---	--

*Дослідний завод «Граніт», 293720, м. Дрогобич Львівської обл,
вул. Самбірська, 85*

Телефон 2-40-27

Телефакс 734740

факс 40205048

98 Адреса для листування (повна поштова адреса, ім'я або найменування адресанта)

*Дослідний завод «Граніт», 293720, м. Дрогобич Львівської обл,
вул. Самбірська, 85.*

Телефон 2-40-27

Телефакс 734740

факс 40205048

Додаткові відомості

64 Свідоцтво № ____ на товарний знак, зареєстрований раніше

55 Колективний знак

Перелік документів, що додаються	Кількість аркушів	Кількість примірників
документ, який підтверджує сплату мита		1
звільнення від сплати мита		1
наявність підстав для зменшення мита		1
комплект фотографій позначення, що заявляється (друкарські відбитки)		25
Статут колективного знака		1
переклад заявки українською мовою		1
документ на підтвердження повноважень патентного повіреного		1
перелік товарів та послуг, щодо яких надходить прохання про охорону знака		1
копія першої заявки (якщо прохання стосується встановлення конвенційного пріоритету)		1
документ про участь у виставці		1
інший документ (вказати)		1

54. Зображення позначення, що заявляється:

Опис
позначення, що заявляється
являє собою монограму
з двох букв — «З» і «Г» —
Завод «Граніт»,
висічену з граніту

59 Колір або поєднання кольорів — **чорно-білий**

57 Товари або послуги, для яких просять охорони знака, згруповані за МКТП та позначенні точними термінами (термінами класифікації)

Клас Найменування товарів або послуг

1, 7, 9, 14, 40

** Якщо опис позначення, що заявляється, або перелік товарів чи послуг не вміщується у відведеній графі, то він повністю наводиться на окремому аркуші (в одному прим.) як додаток до заяви і підписується заявником.*

*** Необхідні пункти, які відмічено в заяві, помічають знаком (x) перед пунктом.*

М. П.

Вачевський М. В.

(посада, підпис заявника або уповноваженої на це особи)

(прізвище, ініціали) (дата підпису)

Неправильно оформлена заявка може бути повернута заявнику для доопрацювання.

Правильно оформлені заявки перевіряють і в місячний термін надають заявнику посвідчення про прийняття заявки до розгляду, повідомляючи клас охорони і розмір державного мита.

Під час розгляду заявки експертиза може вимагати додаткові документи, необхідні для вирішення питання про реєстрацію товарного знака, які заявник повинен надати в місячний термін з дня одержання запиту. У випадках неподання додаткових документів у визначений термін заявка вважається відхиленою.

Заявник у місячний термін з дня одержання довідки про прийняття заявки до розгляду зобов'язаний оплатити державне мито і надіслати копію документа державного банку про сплату встановленого мита на адресу патентного відомства України.

За заявками, що прийняті до розгляду та відповідають вимогам, патентна експертиза проводить порівняння, визначення, оцінку тощо відповідно до вимог, які висуваються до товарних знаків.

Протягом шестимісячного терміну з дня одержання оформленої в установленому порядку заявки Науково-дослідний центр патентної експертизи проводить державну експертизу і надсилає заявникові ухвалу

про реєстрацію товарного знака і видачу свідоцтва на товарний знак або ухвалу про відмову в реєстрації і видачі свідоцтва на товарний знак, зазначаючи мотиви відмови.

Експертиза заявки, по суті, полягає в тому, що патентне відомство перевіряє, чи може заявлене на реєстрацію позначення бути знаком, чи не існує конфлікту щодо нього з уже діючими товарними знаками, чи має заявлене позначення розрізнявальну здатність, чи не суперечить воно суспільним інтересам, принципам гуманності і моралі, тобто чи відповідає це позначення умовам надання правової охорони.

У тих випадках, коли рішення про реєстрацію товарного знака прийняте, патентне відомство вносить товарний знак в Державний реєстр товарних знаків, проводить публікацію про реєстрацію в офіційному бюлетені і видає заявнику свідоцтво на товарний знак після одержання від заявника документів про сплату мита за видання свідоцтва на товарний знак і публікаційного збору.

Дублікат свідоцтва на товарний знак може бути видано на основі прохання власника товарного знака після надання офіційної публікації місцевого друку про втрату свідоцтва, а у випадках іншої втрати — документів, що підтверджують втрату цього свідоцтва. Оформлення дублікатів проводиться у двомісячний термін після одержання необхідних документів.

За видачу дублікату свідоцтва на товарний знак сплачується послуга в розмірі двох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян для громадян і юридичних осіб України та 100 дол. США — для іноземних громадян.

Строк дії свідоцтва подовжується патентним відомством України за клопотанням його власника щоразу на 10 років. Клопотання подається протягом останнього року дії свідоцтва. За подовження терміну чинності свідоцтва сплачується збір у розмірі 10-ти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян і юридичних осіб України та 500 дол. США — для іноземних громадян і юридичних осіб.

Якщо клопотання про подовження строку дії свідоцтва не надійшло і збір не сплачено, дія свідоцтва припиняється з першого дня періоду, за який не сплачено збір.

При незгоді з ухвалою у відмові видання свідоцтва, заявник має право протягом двомісячного терміну з дня одержання відмови подати в патентне відомство мотивований протест з додатком документів, що підтверджують сплату встановленого мита. Цей протест розглядається протягом двох місяців. Ухвала, прийнята головою комісії Держпатенту або його заступником, є кінцевою, і діловодство за такою заявкою призупиняється.

Товарні знаки реєструються за кордоном відповідно до порядку, встановленого Держпатентом України. Реєстрація товарного знака за кордоном здійснюється через Торгово-промислову палату України (ТПП).

Слід зазначити, що широкий товарообмін між країнами в умовах конкурентної ринкової економіки розширює міжнародну торгівлю і тому виникає потреба в захисті вітчизняних товаровиробників, які просувають свою продукцію на експорт в тих державах, де передбачається його здійснювати.

Будь-яка особа має право зареєструвати знак в іноземній державі.

Усі витрати, пов'язані з реєстрацією товарного знака в іноземній державі, покладаються на заявника або іншу зацікавлену особу.

Зазначимо, що з метою реєстрації товарних знаків в інших країнах 14 квітня 1891 р. було укладено Мадридську угоду про міжнародну реєстрацію товарних знаків. На сьогодні до складу цієї організації входить більш як 60 країн — переважно європейських (включаючи Україну з 25.12.1991 р.), Російська Федерація і більшість республік колишнього Союзу, а також п'ять країн Африки: Алжир, Єгипет, Лівія, Марокко і Судан; чотири країни Далекого Сходу: Китай, Корейська Народно-Демократична Республіка, Монголія та В'єтнам і одна країна Латинської Америки — Куба.

Слід пам'ятати, що товарний знак, на який мають намір одержати міжнародну реєстрацію, слід спочатку зареєструвати в Державному патентному відомстві — таку реєстрацію називають «основною реєстрацією». Отримавши охоронний документ на товарний знак — свідоцтво України, можна подати заявку на отримання міжнародного охоронного товарного знака до Міжнародного відомства (м. Женева, Швейцарія).

Міжнародна заявка повинна містити перелік країн-членів Мадридської угоди, у яких заявляється правова охорона, а в заяві вказати ті країни, де патентується товарний знак. Така заява подається на спеціальному бланку.

Науково-дослідний центр патентної експертизи
Держпатенту України (НДЦПЕ)
04119, м.Київ, вул. Сім'ї Хохлових, 15 тел. 458-05-92.

ЗАЯВА
Про міжнародну реєстрацію товарного знака
(знака обслуговування)

1. Власник товарного знака (знака обслуговування) (зазначається повне офіційне найменування юридичної особи або прізвище, ім'я та по батькові фізичної особи, на чие ім'я просять зареєструвати товарний знак (знак обслуговування) _____

2. Поштова адреса заявника _____

Телефон _____ Факс _____

3. Адреса для листування (повна поштова адреса, ім'я або найменування адресата)

4. Патентний повірений (номер, ім'я та адреса) _____

5. Номер заявки _____ Пріоритет _____

6. Номер свідоцтва _____ Дата реєстрації _____

7. Строки цієї реєстрації _____

8. Зображення товарного знака (знака обслуговування) 8×8 см

Зворотний бік

9. Колір або поєднання кольорів (як у свідоцтві) _____

10. Опис товарного знака (знака обслуговування) як у заявці _____

11. Зазначити потрібне:

- об'ємний знак
- колективний знак
- сертифікаційний знак
- гарантійний знак

12. Попередні міжнародні реєстрації (дата і номер) _____

13. Перелік товарів та послуг, згрупованих за класами Міжнародної класифікації товарів і послуг (як зазначено у свідоцтві України) _____

14. Країни реєстрації (зазначити потрібне)

• Албанія	Куба	Польща
• Алжир	Киргизстан	Португалія
• Австрія	Корея	Російська Федерація
• Азербайджан	Латвія	Румунія
• Білорусь	Ліберія	Сан-Марино
• Бельгія	Ліхтенштейн	Словаччина
• Боснія-Герцоговина	Люксембург	Словенія
• Болгарія	Македонія	Судан
• Вірменія	Марокко	Сьєра-Леоне
• Великобританія	Республіка Молдова	Таджикистан
• В'єтнам	Монако	Угорщина
• Єгипет	Монголія	Узбекистан
• Італія	Мозамбик	Франція
• Іспанія	Нідерланди	Хорватія
• Казахстан	Норвегія	Швейцарія
• Кенія	Німеччина	Швеція
• Китай	Югославія	

До заяви додається копія документа про сплату міжнародного мита до Міжнародного бюро Всесвітньої організації інтелектуальної власності

До заяви додається 25 примірників товарного знака (якщо знак заявляється в чорно-білому виконанні) або 52 примірники знака (якщо заявляється в кольоровому виконанні)

Підпис,
печатка

Особливо важливим для підприємства, яке проводить свою діяльність в експортному напрямі, є реєстрація товарних знаків за кордоном у тих країнах, куди планується здійснювати експорт товарів. Метою такої реєстрації є:

- *правовий захист товарів, що експортуються;*
- *рекламування товарів на ринках, щоб привабити покупців;*
- *можливості продажу ліцензій на товари, які позначені цими товарними знаками;*
- *демонстрації товарів, позначених товарними знаками на міжнародних виставках і ярмарках.*

Реєстрація товарного знака надає його власникові виключне право використовувати знак на території тієї країни, де було проведено реєстрацію і вироблено товари, вказані в охоронному документі. Зареєстровані товарні знаки можна використовувати в країні реєстрації тільки з дозволу власника знака (шляхом придбання ліцензії).

Реєстрацію товарного знаку потрібно здійснювати в тих країнах, в які екпортується або планується експортувати товари або продукцію, які мають позначення тих товарних знаків, а також у випадках продажу ліцензій на виготовлення товарів, позначених тими товарними знаками, чи демонстрації товарів на міжнародних виставках і ярмарках. Слід враховувати, що законодавство більшості країн передбачає захист товарних знаків на певний строк та його подальше продовження.

Товарні знаки реєструються за кордоном шляхом подання в національні патентні відомства кожної країни заявок, оформлених відповідно до вимог законодавства цих країн, а у країнах–учасниках угоди про міжнародну реєстрацію товарних знаків — шляхом подання однієї міжнародної заявки в Міжнародну організацію інтелектуальної власності. Усі заявки щодо реєстрації в інших країнах спочатку подаються в патентне відомство України. У заявці повідомляють про наміри патентування і вказують країну патентування. Така вимога зумовлена необхідністю відповідної реєстрації в національному патентному відомстві, а також оплати всіх витрат, які будуть здійснюватися під час реєстрації товарного знака за кордоном тими особами, що проводять патентування. За кордоном можуть бути зареєстровані тільки ті товарні знаки, які одержали правову охорону на території України.

Згідно з Мадридською угодою реєстрація знака в Міжнародному бюро проводиться строком на 20 років. Така реєстрація може бути продовжена необмежену кількість разів — кожного разу на новий строк у 20 років, починаючи від дати закінчення попереднього строку.

Слід зазначити, що по закінченні п'ятирічного строку від дати міжнародної реєстрації остання стає незалежною від національної охорони знака, яка забезпечується в країні походження, не впливає на охорону товарного знака, тобто одержану в результаті міжнародної реєстрації по закінченні п'ятирічного строку від дати міжнародної реєстрації.

Кожна з країн учасниць Мадридської угоди після одержання заявки на реєстрацію товарного знака має право відмовити в наданні охорони цьому знаку на своїй території у таких випадках:

- дана реєстрація порушує права третіх осіб, одержані в країні, де заявляється товарний знак;
- товарний знак не має розрізнявальних ознак або складається виключно із знаків або посилок, які можуть слугувати в торгівлі для позначення виду, якості, кількості, призначення, вартості, місця походження товару або часу його виготовлення, чи став загальновідомим у повсякденній мові або стійких торгових звичаях країни, де заявляється товарний знак;
- товарний знак, що заявляється, суперечить моралі або публічному порядку і, особливо, якщо він може ввести в оману громадськість.

Власник міжнародної реєстрації може відмовитися від охорони міжнародної реєстрації знака в одній чи декількох країнах або від частини товарів і послуг, для яких заявлялася міжнародна реєстрація, про що він повідомляє Міжнародне бюро.

6.3. Використання і захист прав власників товарних знаків

Підприємство, організація або інший виробник, зареєструвавши на своє ім'я товарний знак, має виключне право використовувати цей

знак для позначення відповідних товарів на всій території України. Використання товарного знака без дозволу (ліцензії) власника, на ім'я якого зареєстровано даний знак, забороняється.

Неправомірне використання знаків для товарів і послуг, а також інші дії, що заподіюють чи можуть заподіяти шкоду власникові прав на них, зумовлюють цивільно-правову та кримінальну відповідальність згідно з чинним законодавством.

Упродовж терміну дії свідоцтва на товарний знак його власник може вимагати на підставі чинного законодавства заборони використовувати однакові або подібні товарні знаки на однорідних товарах і повернення завданих цією дією збитків.

Права на знаки для товарів та послуг є абсолютними і виключними суб'єктивними правами. Це означає, що власник прав на товарний знак для товарів і послуг має право використовувати цей знак, а також виключне право перешкоджати, забороняти чи дозволяти використовувати цей знак іншим особам³.

Власник зареєстрованого товарного знака може видати ліцензію або уступити право на виключне користування товарним знаком, або право на реєстрацію за кордоном товарного знака особам, які здійснюють виробничу або торгову діяльність.

Ліцензія може бути надана тільки в тому разі, коли в ліцензійному договорі обумовлено, що якість товарів правонаступника буде не нижчою від якості товарів власника товарного знака, і він здійснюватиме контроль за виконанням цієї умови.

У визначенні умов ліцензійного договору беруть участь обидві сторони. Вони самі вирішують питання про те, набуває ліцензіат монополльне право на використання знака чи ні, визначають розмір та порядок сплати винагороди та термін дії договору.

³ Охорона інтелектуальної власності в Україні. — К.: Форум, 2002. — С. 229–232.

Слід зазначити, що закон передбачає щодо цього відповідні обов'язкові умови:

Ліцензійний договір повинен визначати, що якість товарів і послуг ліцензіата буде не нижчою, ніж у ліцензіара.	Ліцензіар здійснюватиме контроль за виконанням укладеної угоди щодо кількості випуску товарів та їх якості.
Ці вимоги є певною гарантією для споживачів, які орієнтуються на вже відомий знак для товарів і послуг, а у випадках гіршої їх якості ліцензіар зобов'язаний заборонити подальше маркірування товарів переданим за договором знаком.	

Договір на видачу ліцензії та договір на реєстрацію товарного знака за кордоном повинні бути зареєстровані в Держпатенті України. Без цієї реєстрації договори вважаються недійсними.

Використанням товарного знака вважають його фактичне застосування на товарах (упаковці), вказаних у свідоцтві на товарний знак. Використання знака для товарів і послуг — це насамперед застосування його на товарах і на їх упаковці. При цьому особою, яка використовує знак для товарів і послуг, може бути як сам власник прав на цей знак, так і особа, якій такі права надано на підставі ліцензійного договору.

У випадку невикористання товарного знака протягом п'яти років з дати його реєстрації Держпатент з власної ініціативи або на основі заяви зацікавлених третіх осіб може анулювати реєстрацію товарного знака.

Підставою для вирішення Держпатентом питання про анулювання реєстрації товарного знака можуть бути обставини, які не залежать від власника товарного знака (стихійне лихо, відсутність необхідної сировини, зміна виробничого плану і т. ін., що призвело до невикористання товарного знака).

Зміни в назві суб'єкта права на товарний знак, у переліку товарів, для позначення яких зареєстровано товарний знак, зміни окремих елементів знака та інші зміни підлягають обов'язковій реєстрації в Держпатенті України. Ці зміни вносяться у свідоцтво в тримісячний термін, а зміни переліку товарів, для позначення яких зареєстровано товарний знак, — у шестимісячний.

Реєстрація товарного знака може бути визнана недійсною протягом усього строку його дії, якщо буде встановлено, що свідоцтво видано з порушенням. Право на виключне користування товарним знаком припиняється із закінченням строку дії свідоцтва на товарний знак, а також:

- у випадку анулювання реєстрації товарного знака;
- у зв'язку з ліквідацією підприємства чи організації, на ім'я яких зареєстровано товарний знак;
- у випадках невикористання товарного знака протягом п'яти років після реєстрації.

Слід зазначити, що неправомірне використання знаків для товарів і послуг, а також інші дії, що заподіяли чи можуть заподіяти шкоду власникові прав на них, зумовлюють цивільно-правову та кримінальну відповідальність згідно з чинним законодавством.

Відповідно до ст. 16 і 20 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» порушенням прав власника на знак для товарів і послуг визнається несанкціоноване застосування цього знака на товарах і при наданні послуг, на упаковці товарів, у рекламі, друкованих виданнях, на вивісках, при демонстрації експонатів на виставках і ярмарках, що проводяться в Україні, у проспектах, на бланках та іншій документації.

Захист прав на знаки для товарів і послуг здійснюється переважно в юрисдикційній формі в межах адміністративної, цивільно-правової та кримінально-правової процедур.

Адміністративно-правовий захист порушених прав, що оскаржуються, полягає:	
у зверненні із заявою про порушення правил добросовісної конкуренції до Антимонопольного комітету України чи його територіальних органів	у поданні скарги до вищого за належністю органу організації порушника, якщо такий існує.

Загальним порядком захисту порушених прав на знаки для товарів і послуг є їх цивільно-правовий захист, реалізований у межах судового (позовного) порядку. Більшість спорів, пов'язаних із порушенням названих прав, належать до компетенцій господарських судів.

Найпоширенішим способом захисту прав на товарний знак для товарів і послуг у разі порушення цих прав є вимога про припинення подальшого використання знака. Цю вимогу можна заявити і з метою недопущення правопорушення щодо товарів і послуг, які пропонуються на ринок.

Якщо внаслідок незаконного використання товарних знаків для товарів і послуг було заподіяно збитки, вони повинні відшкодуватися в повному обсязі.

Потерпілим у цьому разі є власник прав на знак, який і має право на відшкодування збитків. Коли правопорушення зачіпає законні інтереси ліцензіатів, їх теж треба розглядати як потерпілих, що мають право на відшкодування збитків. Власник прав на товарний знак для товарів і послуг як упущену вигоду може вважати доходи, отримані особами, які незаконно використовували цей знак.

Слід пам'ятати, що за незаконне використання чужих товарних знаків для товарів і послуг передбачено також кримінальну відповідальність за ст. 229 КК України⁴

6.4. Міжнародна класифікація товарів (послуг) реєстрації знаків

Міжнародна класифікація товарів, послуг (МКТП) з метою реєстрації знаків була розроблена Міжнародним бюро по охороні промислової власності в 1935 р. і спочатку являла собою основну класифікацію для систематизації назв товарів. Текст МКТП дістав статус офіційного завдяки Угоді, укладеній зацікавленими у використанні МКТП країнами на дипломатичній конференції в Ніцці 15 червня 1957 р. Пізніше, у 1963 р., Всесвітня організація інтелектуальної власності (ВОІВ) доповнила класифікацію переліком класів послуг і вперше опублікувала її французькою мовою. Переглядали Класифікацію в 1967 р. (Стокгольм) і в 1977 р. (Женева).

⁴ Охорона інтелектуальної власності в Україні. — К.: Форум, 2002. — С. 235.

Угодою передбачено, що країни-підписанти будуть послуговувати єдиною класифікацією товарів і послуг для реєстрації товарних знаків і знаків обслуговування. МКТП є переліком класів товарів і послуг з примітками щодо їх змісту і має алфавітно-предметний покажчик (АПП) товарів і послуг з віднесенням їх до відповідного класу.

При Міжнародному бюро по охороні інтелектуальної власності створено Комітет експертів, який має право приймати рішення і вносити будь-які зміни й доповнення в МКТП. Робочі групи при Комітеті експертів працюють над удосконаленням МКТП. Всесвітня організація інтелектуальної власності офіційно опублікувала чергові редакції МКТП 1971 і 1981 років. Текст МКТП 1989 року видання опубліковано французькою, англійською та іспанською мовами. Російською мовою МКТП опубліковано вперше в 1972 р. Цей текст використовується в даний час і в Україні.

Автори вперше наводять українською мовою МКТП офіційного видання останньої редакції, виділивши тільки класи. У зв'язку з обмеженим об'ємом підручника до нього не увійшли визначник змісту класів і АПП до класів товарів.

Класифікаційна схема містить перелік класів товарів, послуг. У схемі наведено 42 класи (34 класи товарів і 8 класів послуг), що мають примітки щодо пошуку класів і стосовно тематики кожного класу.

Товари об'єднано в класи за видами матеріалів, з яких вони виготовлені, за їх функціями або галузевим призначенням.

Перелік класів відображає належність товарів чи послуг до тієї чи іншої галузі.

З метою уточнення класифікаційного індексу при індексуванні конкретного товару чи виду послуг слід звертатися до АПП, виданого окремим виданням МКТП для реєстрації знаків. Якщо не вдається з'ясувати належність товару до певного класу за допомогою переліку класів або АПП, слід користуватися такими правилами:

1. Готові вироби класифікують в основному за виконуваними ними функціями або призначенням, якщо цей критерій не передбачений у переліку класів. Готові вироби потрібно класифікувати за аналогією з іншими подібними виробами, наведеними в АПП. Якщо

- такі вироби в АПП не передбачено, потрібно виходити з додаткових критеріїв, таких, як матеріал, з якого виготовлено вироби, або принципу дії.
2. Сировину, необроблену або частково оброблену, потрібно класифікувати за матеріалом.
 3. Виріб, призначений для того, щоб стати складовою частиною іншого виробу, класифікують у тому класі, що і виріб у цілому, за умови, що він не використовується з іншою метою. У всіх інших випадках при віднесенні таких товарів до відповідних класів потрібно послуговуватися порадами, наведеними в п. 1.
 4. Якщо товари (готові вироби чи напівфабрикати) класифікують за матеріалом, з якого вони виготовлені, і якщо вони при цьому виготовлені з різних матеріалів, їх потрібно класифікувати за переважаним у їх складі матеріалом.
 5. Ємності (контейнери, футляри, чохли і т. ін.), призначені для упаковки і зберігання товарів, класифікують у тому класі, що і ці товари.

ТОВАРИ

Клас 1

Хімічні продукти, призначені для використання в промисловості або науці, фотографії, сільському господарстві, садівництві, лісництві:

- *необроблені синтетичні смоли, необроблені пластмаси;*
- *добрива;*
- *суміші для гасіння вогню;*
- *хімічні речовини для консервування харчових продуктів;*
- *дубильні речовини;*
- *клеючі речовини для промислових цілей.*

Клас 2

Фарби, лаки, політури:

- *речовини, що запобігають ржавінню металів, руйнуванню деревини;*
- *фарбувальні речовини;*
- *протравлювачі, закріплювачі барвників;*

- *необроблені природні смоли;*
- *метали листові і порошкові, що використовуються з художньо-декоративною метою.*

Клас 3

Засоби для відбілювання, прання, чищення, полірування матеріалами:

- *мильні вироби;*
- *парфумерні вироби, ефірні олії, косметичні засоби, лосьйони для волосся, зубні порошки і пасти.*

Клас 4

Технічні олії і мастила:

- *мастильні матеріали;*
- *речовини для поглинання, змочування і зв'язування пилю;*
- *пальне, у т. ч. бензини для двигунів; речовини, що використовуються для освітлення;*
- *свічки, тноти.*

Клас 5

Фармацевтичні, ветеринарні і гігієнічні препарати:

- *речовини, що мають дістичні властивості, дитяче харчування;*
- *пластирі, перев'язувальний матеріал;*
- *матеріали для пломбування зубів і виготовлення зубних злитків;*
- *засоби для дезінфекції;*
- *засоби для знищення шкідливих тварин;*
- *фунгіциди, гербіциди.*

Клас 6

Звичайні метали та їх сплави:

- *металеві будівельні матеріали;*
- *пересувні будівельні конструкції і споруди з металу;*
- *металеві матеріали для рейкових шляхів;*
- *линва, неметалевий і неелектричний дріт;*
- *залізні і замочні вироби;*
- *труби металеві;*

- *сейфи;*
- *товари із звичайного металу, не передбачені в інших класах;*
- *руди.*

Клас 7

Машини і верстати:

- *двигуни (крім тих, які призначено для наземних транспортних засобів);*
- *сільськогосподарське знаряддя;*
- *інкубатори.*

Клас 8

Ручне знаряддя та інструменти:

- *ножові вироби, виделки, ложки;*
- *холодна зброя;*
- *бритви.*

Клас 9

Прилади та інструменти наукового призначення, морські, геодезичні, електричні, фотографічні, кінематографічні, оптичні, для зважування, вимірювання, сигналізації, контролю (перевірки), рятування і навчання:

- *апаратура для записування, передавання або відтворення звуку або зображення;*
- *магнітні носії інформації, диски (грамплатівки);*
- *торговельні автомати і механізми для апаратів з попередньою оплатою;*
- *касові апарати, лічильні машини, обладнання для обробки інформації;*
- *вогнегасники.*

Клас 10

Хірургічні, медичні, стоматологічні і ветеринарні прилади та інструменти:

- *протези кінцівок, очні і зубні;*
- *ортопедичні вироби;*
- *матеріали для накладання швів.*

Клас 11

Пристрої освітлення, нагрівні, паровиробні (парогенераторні), для теплової обробки харчових продуктів, холодильні, сушильні, вентиляційні, водорозділові і санітарно-технічні.

Клас 12

Транспортні засоби:

- *апарати, які переміщуються по землі, воді і в повітрі.*

Клас 13

Вогнепальна зброя:

- *набої і снаряди;*
- *вибухові речовини;*
- *феєрверки.*

Клас 14

Благородні (дорогоцінні) метали та їх сплави, вироби з них або пла-сировані вироби, які не передбачені в інших класах:

- *ювелірні вироби, біжутерія, дорогоцінне каміння;*
- *годинники та інші хронометричні прилади.*

Клас 15

Музичні інструменти.

Клас 16

Папір, картон і вироби з них, не передбачені в інших класах:

- *поліграфічна продукція;*
- *матеріали для брошурування;*
- *фотографії;*
- *канцелярські товари;*
- *клейові речовини для канцелярського або побутового використання;*
- *приладдя для художників;*
- *друкарські машини і конторське приладдя, крім меблів;*
- *навчальні матеріали і наочні прилади, крім апаратури;*
- *пластмасові матеріали для упаковки, не передбачені в інших класах;*
- *гральні карти;*
- *ширфти;*
- *кліше (друкарські).*

Клас 17

Каучук, гутаперча, гума, азбест, слюда і вироби з них, не передбачені в інших класах:

- *напівфабрикати з пластмаси промислового призначення;*
- *матеріали для ущільнення та ізоляції;*
- *гнучкі труби і шланги.*

Клас 18

Шкіра та її замітники, вироби з них, які не мають стосунку до інших класів:

- *шкіра, шкірки;*
- *валізи, дорожні скрині;*
- *парасолі від дощу, сонця, трості;*
- *батого, кінська збруя і лимарні вироби.*

Клас 19

Будівельні матеріали неметалічні:

- *жорсткі труби для будівельних потреб;*
- *асфальт, смоли і бітум;*
- *пересувні будівельні конструкції і споруди;*
- *пам'ятники.*

Клас 20

Меблі, дзеркала, рами (для картин і т. ін.):

- *вироби з дерева, корку, комишу, тростини, лози, рогів, кістяні, із слонової кістки, китового вуса, панцирів черепах, мушлі, бурштину, «морської пілки», із заміників цих матеріалів або пластмас, не передбачені в інших класах.*

Клас 21

Кухонний посуд і начиння, крім виготовлених з благородних металів або покритих ними:

- *гребінки і губки;*
- *щітки, крім пензлів;*
- *матеріали для щіткових виробів;*
- *обладнання і пристосування для чищення і прибирання;*

- *металева стружка для чищення підлоги;*
- *необроблене або напівоброблене скло, крім будівельного скла;*
- *вироби із скла, фарфору і фаянсу, не передбачені в інших класах.*

Клас 22

Канати, мотузки, линви, сітки, намети, навіси, брезент, вітрила, мішки, не передбачені в інших класах:

- *набивні матеріали, крім гумових і пластмасових;*
- *текстильно-волокниста сировина.*

Клас 23

Прядиво і текстильні нитки.

Клас 24

Тканини і текстильні вироби, не передбачені в інших класах:

- *ковдри, покривала і скатертини.*

Клас 25

Одяг, взуття, головні убори.

Клас 26

Мережива і вишивані вироби, тасьма і стрічки:

- *гудзики, кнопки, гачки, блочки, шпильки і голки;*
- *штучні квіти.*

Клас 27

Килими, мати, лінолеум та інше покриття підлоги:

- *шпалери і оббивні матеріали, крім текстильних.*

Клас 28

Ігри, іграшки:

- *гімнастичні і спортивні товари, не передбачені в інших класах;*
- *ялинкові прикраси.*

Клас 29

М'ясо, риба, птиця і дичина:

- *м'ясні екстракти;*
- *овочі і фрукти консервовані, сушені, варені, печені і смажені;*
- *желе, конфітюри, варення, джеми;*

- *яйця, молоко і молочні продукти;*
- *масла і жири харчові;*
- *соуси для салатів;*
- *консерви.*

Клас 30

Кава, чай, какао, цукор, рис, запірка (маніок), саго, замітники кави:

- *борошно і зернові продукти, хлібобулочні вироби, кондитерські вироби, морозиво;*
- *мед, сироп із патоки;*
- *дріжджі, порошки для випічки;*
- *сіль, гірчиця;*
- *оцет, томат, крім томатів для салатів;*
- *прянощі;*
- *харчовий лід.*

Клас 31

Сільськогосподарські, садові, лісові і зернові продукти, не передбачені в інших класах:

- *живі тварини;*
- *свіжі фрукти та овочі;*
- *насіння, рослини і живі квіти;*
- *корми для тварин, солод.*

Клас 32

Пиво:

- *мінеральна і газована вода та інші безалкогольні напої;*
- *фруктові напої та соки;*
- *сиropи та інші суміші для виготовлення напоїв.*

Клас 33

Алкогольні напої, крім пива.

Клас 34

Тютюн:

- *курильне приладдя;*
- *сірники.*

ПОСЛУГИ

Клас 35

Реклама та угоди:

до класу належать послуги, що надаються особам або організаціям, основною метою яких є:

- *допомога в експлуатації або управлінні торговельним підприємством;*
- *допомога промисловим або торговельним підприємствам в управлінні справами «або комерційній діяльності, а також послуги, які надаються рекламними підприємствами з метою забезпечення зв'язку із споживачем, а також повідомлення або оголошення про різні товари і види послуг за допомогою будь-яких методів поширення.*

Клас 36

Страхування і фінансування:

до класу належать послуги у сфері грошово-фінансових операцій і послуги, пов'язані з контрактами з всіх видів страхування.

Клас 37

Будівництво і ремонт:

до класу належать послуги, що надаються підрядниками або субпідрядниками у сфері будівництва або спорудження капітальних будівель, а також послуги окремих осіб або організацій по відновленню об'єктів у їх початковому вигляді або зберіганню без зміни фізичних або хімічних характеристик.

Клас 38

Зв'язок:

до даного класу належать послуги, що дають можливість одній людині встановити зв'язок з іншою за допомогою чутливої апаратури. Такі послуги дають змогу:

- *одній людині розмовляти з іншою;*
- *передавати повідомлення від однієї людини до іншої;*
- *здійснювати усну і візуальну комунікацію (радіо і телебачення).*

Клас 39

Транспортування і зберігання:

до класу належать послуги, пов'язані з перевезенням людей або товарів з одного місця в інше (автомобільним, залізничним, водним, повітряним або трубопровідним транспортом), і послуги, пов'язані з таким транспортуванням товарів на складах або в інших приміщеннях для запобігання їх пошкодженню або з метою зберігання.

Клас 40

Обробка матеріалів:

до класу належать послуги, не передбачені в інших класах; вони передбачають механічну чи хімічну обробку або перетворення предметів чи речовин (органічних або неорганічних).

Клас 41

Виховання і організація розваг:

до класу належать послуги окремих осіб або організацій по вихованню людей (розвитку їх розумових здібностей) і дресируванню тварин, а також послуги, призначені для розваг людей або охоплення їх увагою.

Клас 42

Різне:

до класу належать усі види послуг, не передбачені в інших класах. Даний клас охоплює:

- *послуги по забезпеченню житлом і харчуванням у готелях, пансіонатах, туристських центрах, санаторіях, будинках відпочинку і будинках оздоровлення;*
- *послуги по забезпеченню готовими стравами і напоями, що надаються ресторанами, їдальнями і т. ін.;*
- *послуги, що надаються організаціями окремим особам для задоволення особистих запитів і потреб. До таких послуг можуть належати послуги салонів краси, перукарень, похоронних бюро, крематоріїв;*
- *послуги, що надаються людьми індивідуально або колективно як членами організації, що вимагає від них напруженої розумової роботи, і стосуються теоретичних або практичних аспектів складних сфер людської діяльності;*

- *послуги, що надаються людьми, від яких вимагають або широко-го і глибокого університетського, або еквівалентного йому знання і практики. Подібні послуги, які надаються представниками таких професій, як інженери, хіміки, фізики і т.д., передбачені в даному класі;*
- *послуги інженерів, що здійснюють аналізи, розрахунки, дослідження і складні експерименти (складання звітів, висновків);*
- *послуги, (не передбачені в інших класах), що надаються асоціаціями своїм членам.*

За допомогою наведеного класу товарів, послуг можна визначити позначення відповідних товарів, що може реєструватися як товарний знак.

6.5. Предметний показчик термінів і термінології товарних знаків

Товар — продукт праці, виготовлений для продажу.

Продукція — сукупність продуктів виробництва або окремих продуктів виробництва.

Послуга — визначена цілеспрямована діяльність, що існує у формі ефекту праці.

Марка виробнича — вказівка на виробника продукції, яку розміщують на самому виробі або його упаковці; містить повну або скорочену назву підприємства-виробника, його місцезнаходження, назву органу управління, до системи якого належить підприємство, гатунок товару тощо.

Товарний знак — зареєстроване у встановленому порядку позначення, призначене для розпізнавання однорідних товарів (продукції), що продукуються різними підприємствами, а також громадянами, які займаються індивідуальною трудовою діяльністю, і використовується для маркування і реклами товарів (продукції).

Знак обслуговування — зареєстроване у встановленому порядку позначення для розпізнавання однорідних послуг, що допомагають

різним підприємствам, а також громадянам, які займаються індивідуальною трудовою діяльністю, і використовується для рекламних послуг.

Марочні товари — товари, позначені товарними знаками. Правова охорона надається товарному знаку відповідно до національного законодавства або міжнародного договору.

Виключне право — надані суб'єкту права, засвідчені охоронним документом, права використання і розпорядження об'єктом цього права з однозначною заборонаю іншим неправомірним особам здійснювати вказані дії. Виключне право обмежене встановленим терміном.

Власник товарного знака — фізична або юридична особа, яка є суб'єктом права на товарний знак.

Перелік товарів і послуг — список товарів і послуг, стосовно яких здійснюється реєстрація товарного знака, що визначає предметну галузь дії права на товарний знак.

Розрізнявальна функція — функція товарного знака, яка служить для розпізнавання однорідних товарів різних виробників.

Гарантійна функція — функція товарного знака, яка полягає в гарантуванні споживачам відомої їм якості товарів.

Рекламна функція — функція товарного знака, яка служить приверненню уваги споживачів до відзначених ними товарів і послуг.

Бюлетень товарних знаків — офіційне видання, яке вміщує дані про придбання, набуття чинності і припинення дії права на товарні знаки.

Виробничий знак — товарний знак підприємства — виробника товарів.

Торговий знак — товарний знак (знак обслуговування) торгового підприємства.

Індивідуальний товарний знак — товарний знак, який належить одному з підприємств, що входять до складу об'єднання.

Колективний знак — зареєстрований у встановленому порядку товарний знак (знак обслуговування), який служить для позначення товарів (послуг), що мають єдині якісні характеристики і випускаються різними підприємствами, об'єднаннями в господарсько-правовому або організаційно-правовому відношенні.

Посвідчувальний товарний знак — товарний знак, зареєстрований на ім'я організації, що дає можливість підприємствам-членам користуватися ним за умови зображення властивостей і якості товарів, встановлених цією організацією і під її контролем.

Головний товарний знак — товарний знак, який служить для приватизації підприємства в цілому.

Товарний знак виробу — товарний знак, зазвичай словесний, який служить для позначення одного конкретного виду виробу. **Залежний товарний знак** — товарний знак, правовий режим якого визначається правовим режимом іншого, незалежного товарного знака.

Блокуючий товарний знак — товарний знак, подібний до дійсно використаного товарного знака, належить тому ж власнику і зареєстрований з метою запобігання реєстрації третіми особами знаків, подібних до використаних.

«Старший» товарний знак — товарний знак, якому належить пріоритет щодо тотожних або подібних товарних знаків.

«Молодший» товарний знак — товарний знак, тотожний або подібний до іншого товарного знака, якому належить щодо першого пріоритет.

Сильний товарний знак — товарний знак, що має високу обороноздатність, чим завдячує тривалому використанню або високим розпізнавальним властивостям.

Слабкий товарний знак — товарний знак, який не має високої обороноздатності через нетривале використання або низькі розпізнавальні властивості.

Реноме товарного знака — гарне враження про якість товарів, розповсюджених на ринку та позначених даним товарним знаком, що визначає цінність знака.

Загальновідомий товарний знак — товарний знак, який у результаті тривалого інтенсивного використання добре відомий широкому колу зацікавлених споживачів і служить гарантією високої якості продукції і товарів, маркірованих цим знаком.

Світовий товарний знак — товарний знак, який є загальновідомим на світовому ринку.

Художній товарний знак — товарний знак, що являє собою позначення у вигляді композицій ліній, плям, фігур, будь-яких форм і кольорів на площині і в просторі, крім стандартних шрифтових одиниць.

Площинний товарний знак — зображувальний товарний знак, виконаний у двох вимірах.

Рельєфний товарний знак — зображувальний товарний знак, що являє собою композицію випуклих і ввігнутих елементів на площині.

Об'ємний товарний знак — тримірний об'єкт, форма якого безпосередньо не обумовлена функціональними позначеннями.

Словесний товарний знак — слово, словосполучення або сполучення букв, які мають словесний характер.

Натуральне слово стосовно товарних знаків — загальноживане слово, яке використовується як товарний знак або його елементи.

Природне слово стосовно товарних знаків — слово, створене спеціально для використання в ролі товарного знака або його елемента.

Рекламний лозунг — пропозиція рекламного характеру, яка вживається як словесний товарний знак.

Особливі види товарних знаків — товарні знаки, які виражаються або сприймаються іншими способами, ніж знаки словесні, образотворчі, об'ємні і комбіновані, наприклад, звукові, світлові, рухомі і т. ін.

Звуковий товарний знак — товарний знак, призначений для сприймання органами слуху, є елементом людської мови.

Нюховий товарний знак — товарний знак, призначений для сприймання органами нюху.

Комбінований товарний знак — товарний знак, утворений шляхом комбінації різних елементів: словесних, об'ємних.

Чорно-білий товарний знак — товарний знак, зареєстрований у чорно-білому виконанні.

Кольоровий товарний знак — товарний знак, зареєстрований у кольоровому виконанні.

Фірмове найменування — оформлене відповідно до вимог закону і призначене для індивідуалізації господарської організації словосполучення, що містить назву органу, якому підпорядковується дана організація, зазначення предмета діяльності підприємства і відомості, необхідні

для відмежування даної організації від інших, однорідних щодо неї (спеціальна назва, номер і т. ін.).

Фірмовий товарний знак — товарний знак, який є або вміщує у своєму складі частину фірмової назви підприємства-власника.

Мотив товарного знака — його аспект, розрахований на певний вид сприймання.

Візуальний мотив товарного знака — розрахований на зорове сприймання людини.

Змістовий мотив товарного знака — використовується як товарний знак.

Елемент товарного знака — складова його частина.

Формат — буквосполучення, які регулярно повторюються в товарних знаках різних власників, однак не викликають колізії знаків.

Сильний елемент товарного знака — охороноздатний елемент товарного знака, що значною мірою визначає його сприйняття.

Слабкий елемент товарного знака — елемент товарного знака, не здатний істотно вплинути на його сприйняття.

Простий товарний знак — товарний знак, який складається з одного елемента.

Складний товарний знак — товарний знак, який складається з декількох елементів.

Серія товарних знаків — група товарних знаків, які мають спільні елементи і зареєстровані на імя одного власника.

Охороноздатність стосовно товарних знаків — юридична властивість позначення, що визначається сукупністю ознак, необхідних для його реєстрації як товарного знака.

Тотожність товарних знаків — збіг товарних знаків у всіх їх елементах.

Подібність товарних знаків — збіг у сприйманні декількох мотивів, що утворюють товарні знаки, незважаючи на окремі відмінності їх елементів, що може призвести до їх сплутування.

Візуальна подібність товарних знаків — товарні знаки, подібні за візуальним мотивом.

Звукова подібність товарних знаків — знаки за звуковим мотивом.

Змістова подібність товарних знаків — знаки за змістовим мотивом.

Однорідні товари і послуги — ті, які належать до того ж роду, виду, що й при маркіруванні їх подібними товарними знаками і знаками обслуговування, що може призвести до виникнення у споживача припущення про належність їх одному виробнику.

Висновки

Товарні знаки, знаки обслуговування — це об'єкти, які забезпечують правовий захист товарів одних виробників від аналогів товарів інших виробників і за своїм змістом сприяють підвищенню якості товарів, привабленню до них споживачів, даючи інформацію про властивості товару.

Товарний знак символізує підприємство, є гарантом виготовлення якісного товару нині і в майбутньому.

Підприємство, організація або індивідуальний виробник — власник товарного знака — має виключне право використовувати його для маркірування відповідних товарів на території України і за її межами (якщо знак запатентовано в інших державах).

Контрольні запитання і завдання

1. *Яке основне призначення товарних знаків?*
2. *Що символізує товарний знак?*
3. *У яких випадках товарний знак стає засобом реклами?*
4. *Яке визначення має товарний знак відповідно до чинного закону?*
5. *Що являють собою художні товарні знаки?*
6. *Які зображення можуть реєструватися як словесні знаки?*
7. *Які зображення можуть реєструватися як об'ємні товарні знаки?*
8. *Що являє собою комбінований товарний знак?*
9. *На який термін видається товарний знак?*
10. *Які позначення не реєструються як товарні знаки?*

11. Як встановлюється пріоритет товарного знака?
12. Які документи додаються до заявки на товарний знак?
13. Які вимоги до фотографій товарного знака?
14. Який термін розгляду заявки на товарний знак?
15. Яким документом засвідчується право власності на товарний знак?
16. Які позначення не можуть мати правової охорони як знаки для товарів і послуг?
17. Що таке фірмове найменування?
18. Як називається документ, який засвідчує право власності на товарний знак?
19. Як називається словесне чи зображувальне (графічне) позначення, що прямо чи опосередковано вказує на географічне місце походження товару?
20. Дайте письмову відповідь на запитання: Чим забезпечене право власності на товарний знак?
21. Що таке попереджувальне маркірування?
22. Як передати право власності на товарний знак?
23. Як передати право на використання товарного знака?
24. Які умови ліцензійного договору на товарний знак?
25. Що таке Апеляційна рада для товарних знаків?
26. Розробити будь-який вид товарного знака для товарів певного класу відповідно до класифікації (письмово).
27. Скласти опис товарного знака і заяву відповідно до розробленого позначення.

Розділ 7

ПАТЕНТУВАННЯ ВИНАХОДІВ ЗА КОРДОНОМ

7.1. Загальні положення патентування винаходів і корисних моделей

Патентування винаходів за кордоном здійснюється з метою захисту економічних інтересів держави переважно в таких випадках:

- *відправлення продукції на експорт (машин, матеріалів, приладів, обладнання);*
- *продаж ліцензій іноземним фірмам, організаціям або окремим особам;*
- *надання допомоги іншим країнам під час будівництва об'єктів (розробки технологічних процесів, випуску продукції і т. ін.);*
- *науково-технічне співробітництво із закордонними партнерами.*

У більшості країн світу патент видається як охоронний документ на винахід, промисловий зразок. Відзначимо, що на винаходи видаються різні види промислових патентів, наприклад: ввізні, додаткові, свідоцтва і т. ін.

Патентним законодавством деяких країн передбачено охорону деяких корисних моделей (корисних зразків). Але цей вид захисту промислової власності існує лише в деяких країнах (Японія, Німеччина, Філіппіни, Бразилія, Корея, Венесуела, Сомалі).

Корисна модель є засобом охорони конструктивних технічних рішень, які через їх недостатньо високий рівень не можуть бути

запатентованими. Охоронний документ на корисну модель називають інколи «малим патентом». Термін його дії становить у більшості країн від трьох до десяти років.

Готуючи пропозиції для патентування винаходів, корисних моделей, потрібно враховувати основні положення патентних законів тих країн, де буде здійснюватися патентування винаходу чи корисної моделі. Знання зарубіжних законів патентування і правил їх застосування дають патентуючим організаціям можливість краще зорієнтуватись у визначенні доцільності патентування конкретних винаходів та корисних моделей, у виборі країн патентування.

Зазначимо, що поняття «корисна модель» охоплює такі технічні нововведення, які за своїми зовнішніми ознаками дуже нагадують патентоспроможні винаходи, але є менш значними з огляду на їх внесок до рівня техніки.

Законодавство деяких країн, здійснюючи правову охорону винаходів і корисних моделей, встановлює більш спрощений порядок видачі охоронних документів на корисні моделі. Їх називають малими винаходами — внаслідок меншої їх дії та, відповідно, менших грошових зборів за патентування.

Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» виходить з вузького розуміння поняття корисної моделі. Обов'язковим критерієм корисної моделі в ході патентування є те, що рішення завдання полягає в просторовому розташуванні матеріальних елементів.

Законом України, відповідно, не визнаються і не можуть патентуватися як корисні моделі:

Проекти і схеми планування споруд, будинків, територій.	Пропозиції, що стосуються лише зовнішнього вигляду виробів та спрямовані на задоволення естетичних потреб.	Пропозиції, що суперечать суспільним інтересам, принципам гуманності і моралі, а також інші об'єкти, що взагалі не підпадають під поняття технічних рішень корисної моделі.
---	--	---

Під час патентування слід враховувати, що корисна модель є технічним рішенням. Зазначимо основні відмінності між винаходом і корисною моделлю:

- як корисні моделі патентами охороняються тільки ті рішення, що є пристроями;
- для отримання правової охорони на корисну модель не вимагається відповідність критерію «винахідницький рівень».

Корисна модель має бути результатом самостійної інтелектуальної творчої діяльності, але рівень цієї творчості може бути нижчим, ніж це потрібно для визнання рішення винаходом. Визнання корисною моделлю в процесі патентування повинно відповідати новизні та промисловій придатності.

Для тих, хто має намір запатентувати корисну модель в інших країнах, зазначимо, що критерієм новизни для корисної моделі є те, що сукупність її істотних ознак, що містяться у формулі, невідома з погляду рівня техніки.

Новизна	встановлюється однаково як для винаходів, так і для корисних моделей через рівень техніки, тобто рівень світових відомостей, що публікуються в загальнодоступних джерелах інформації, а всі інші закриті публікації не можуть заперечувати рівень новизни.
---------	--

Новизна корисної моделі встановлюється на дату подання заявки чи дату її пріоритету і діє за тими ж правилами, що і подання заявки на винахід.

Корисна модель, як і винахід, визнається промислово придатною, якщо її можна використати в промисловості або іншій сфері діяльності. Промислова придатність передбачає можливість багаторазового використання корисної моделі, як і винаходу.

Патентування винаходів за кордоном та корисних моделей, створених у своїй країні, здійснюється за рішенням Державного патентного відомства (далі — Відомство) на основі пропозицій підприємств,

міністерств, а в деяких випадках з урахуванням рекомендацій Управління патентування та ліцензування при Відомстві.

Подання винаходів за кордон на винаходи допускається, як правило, тільки після того, як ці винаходи будуть заявлені у Відомстві України.

Патентне відомство може в окремих випадках дозволити патентувати винаходи за кордоном до подачі на них заявок у своїй країні.

Патентування винаходів за кордоном здійснюється після визнання рішення Відомством, підприємством, організацією, закладом або за згодою цього підприємства, організації, закладу, автора винаходу в установленому порядку.

Організація, яка веде роботи по патентуванню винаходів, є патентуючою. Патентуюча організація забезпечує підготовку заявочних матеріалів на видачу патентів та інших охоронних документів на винаходи і здійснює роботи із захисту прав по цих винаходах.

Питання про заміну патентуючої організації вирішує Відомство за пропозицією підприємства або міністерства. Підготовку матеріалів для патентування винаходів за кордоном здійснює патентуюча організація.

Надання допомоги організаціям у складанні заявок на видачу охоронних документів відповідно до вимог законодавства країн патентування, переклад опису винаходу на іноземну мову, підготовку відповідей на запити патентних повірених і вирішення іноземних патентних відомств може виконати Центр патентних послуг на основі госпрозрахунку.

Роботи з патентування винаходів за кордоном проводяться через ТПП. Вона виконує функції патентного повіреного для громадян і підприємств, надає допомогу заявникам в оформленні документів юридичного характеру (довіреності, передавальні акти і т. ін.). Такі роботи в Україні проводять також патентні повірені, які мають посвідчення Відомства.

ТПП направляє заявки за кордон, здійснює зв'язок із зарубіжними патентними відомствами через зарубіжних патентних повірених, виконує переклади рішень патентних відомств, запитів патентних повірених, надає допомогу в підготовці відповідей на ці рішення і запити, а також при розгляді справ щодо винаходів у патентних, адміністративних, апеляційних та інших судах.

7.2. Відбір винаходів для патентування за кордоном

Пропонуючи винаходи для зарубіжного патентування, підприємство, організація, міністерство повинні визначитися, чи будуть об'єкти, у яких використано ці винаходи, експортуватися, включаючи комплектні поставки, або чи передбачається на ці об'єкти продаж ліцензій, або вони будуть розроблятися, виготовлятися шляхом кооперації із зарубіжними фірмами, організаціями.

Патентування винаходів доцільно проводити, якщо застосування їх в об'єктах техніки забезпечує більш високі техніко-економічні результати порівняно з найкращими зарубіжними аналогами (машинами, обладнанням, приладами, матеріалами, технологічними процесами).

При цьому патентуюча організація повинна внести до патентного паспорта відомості, на підставі яких можна стверджувати про переваги даного об'єкта, перспективи розвитку за кордоном галузі техніки і промисловості, до яких належить об'єкт.

Особливої уваги вимагає питання про доцільність патентування винаходів, застосування яких обмежується внутрішніми потребами підприємств, будівельних об'єктів, геологічних партій, технологічних процесів і т. ін.

Якщо винаходи можуть бути виготовлені за описом, доданим до патенту, або на основі опублікованих заявочних матеріалів і для цього не потрібно спеціальних знань типу «ноу-хау» та участі спеціалістів для їх виготовлення типу «інжиніринг», а по виробках, виготовлених за запатентованою технологією, неможливо визначити, яким методом вони виготовлені, заявники практично не зможуть проконтролювати використання їхніх винаходів за кордоном. Патентувати такі винаходи за кордоном, як правило, недоцільно, оскільки в тих випадках стає відомою відповідна інформація для іноземних зацікавлених фірм і це зменшує перспективу комерційної реалізації винаходів на зовнішньому ринку.

Не слід подавати на патентування винаходи, значення яких в об'єктах, де вони використані, незначне або запропоновані рішення легко можна обійти за допомогою інших варіантів виконання.

У пропозиції про патентування винаходів за кордоном повинні входити підтвердження доцільності патентування і вибір країн, у яких слід патентувати винахід.

Кожен винахід, який пропонується для патентування, повинен бути своєчасно освоєний промисловістю. З цією метою патентуюча організація, міністерство вживають заходів для використання цих винаходів спочатку у своїй країні і включають їх у відповідні плани економічного розвитку галузі, оскільки без промислового освоєння винаходу не може бути ні експорту, ні вигідного продажу ліцензії.

Патентуючі організації, міністерства під час направлення в Держпатент пропозицій на патентування винаходів за кордоном, зазначають термін освоєння об'єктів техніки, у якій ці винаходи задіяно, з посиланням на відповідні затверджені плани, роблять про це записи в патентних паспортах.

Патентуючим організаціям на подані до патентування і промислове освоєння винаходи необхідно своєчасно забезпечити рекламу, яка б сприяла реалізації винаходів на зовнішньому ринку (експонування виробів на виставках і ярмарках у своїй країні і за кордоном, видача рекламних матеріалів, виступи з доповідями на міжнародних симпозиумах і конференціях, публікації в періодичних виданнях і т. ін.).

У деяких випадках для вирішення питання про патентування доцільно зробити рекламу ще до подання заявок у зарубіжні патентні відомства: якщо виникають труднощі у визначенні країн патентування, відсутні об'єктивні відомості про існуючий рівень техніки, відомості про запит на виріб і т. ін. Але реклама повинна проводитися за умови наявності в патентуючої організації діючих зразків (виробів), перевіреної технології, у яких використано винаходи, що пропонуються для патентування.

Організації, які пропонують винаходи для патентування за кордоном, переважно при одержанні пріоритетної довідки від Держпатенту без затримки подають у міністерство заповнений патентний паспорт, у якому вказується номер заявки на видачу охоронного документа, присвоєний Відомством, а також внесено всі необхідні відомості, які підтверджують доцільність патентування винаходу за кордоном. До патентного паспорта обов'язково додаються копії винаходу, поданого із заявкою у Відомство, пріоритетна довідка і довідка про сплату мита в установленому порядку.

Міністерство в місячний термін повинно розглянути подані матеріали і в разі позитивного вирішення скерувати їх з пропозицією міністерства у Відомство, про що повідомляє патентуючу організацію.

Якщо заявниками є декілька міністерств, то хоча б одне міністерство повинно дати пропозиції на патентування, а інші — згоду на цю пропозицію.

У випадках, коли при поданні заявки у Відомство підприємства, організації не мають достатніх даних про доцільність патентування, пропозицію про патентування може бути подано у Відомство. Але для цього необхідно також повідомити Відомство про заборону публікації (розкриття) суті винаходу.

Якщо на винахід, який патентується за кордоном, є рішення про видачу охоронного документа, копію цього рішення необхідно також додати до патентного паспорта.

Відомство після одержання всіх матеріалів, необхідних для вирішення питання про доцільність патентування винаходів за кордоном, у місячний термін розглядає ці матеріали і приймає відповідні рішення.

Якщо потрібно одержати висновки про доцільність патентування винаходів від міністерства, яке відповідає за розвиток галузі, Відомство направляє в міністерство відповідні матеріали, а воно, у свою чергу, у місячний термін надає свої висновки і рекомендації стосовно патентування винаходів за кордоном.

Про прийняте позитивне рішення Відомство повідомляє міністерство, яке рекомендувало винахід, а також патентуючу організацію, ТПП, патентних повірених своєї країни.

Одночасно Відомство дає вказівку науковій експертизі провести за заявкою експертизу по суті.

Якщо Відомство не дало згоду на патентування винаходів за кордоном, це доводиться до відома патентуючих організацій, міністерства і патентних повірених.

Неправильно оформлені патентні паспорти, у яких є невизначені і непідтверджені дані про доцільність патентування, а також відсутність необхідних документів не дають Відомству можливості прийняти рішення про патентування, і матеріали направляються міністерству на доопрацювання.

Якщо автори винаходів самі хочуть патентувати свої винаходи за кордоном, то вони повинні у відповідні міністерства, відомства дати пропозиції про патентування, заповнений патентний паспорт, копії винаходів, рішення Відомства про видачу охоронного документа.

Міністерства, відомства розглядають пропозиції і в місячний термін направляють у Відомство підтвержуючі пропозиції про патентування винаходів з повідомленням країн, у яких доцільно провести патентування, а якщо будуть негативні висновки, то всі матеріали повертаються автору з мотивами відмови.

Рішення про патентування винаходів за кордоном окремих авторів приймає Держпатент у місячний термін з дня одержання пропозицій від міністерства.

Відомство інформує відповідні міністерства про окремі винаходи, патентування яких доцільно проводити на підставі висновків заявників, експертизи або спеціалістів Відомства, щодо яких не одержано рекомендації про патентування, і надсилає на адресу міністерств копії описів винаходів для розгляду питання про доцільність патентування.

Висновки із цього питання міністерства подають до Відомства у двомісячний термін з дня одержання інформації.

Якщо організація рекомендує на патентування за кордоном винахід, який вдосконалює об'єкт (винахід), раніше дозволений Відомством на па-

тентування за кордоном, міністерству достатньо направити у Відомство копію опису винаходу, подати із заявкою в наукову експертизу пріоритетну довідку, довідку експертизи, якщо вона є, і пропозицію з підтвердженням доцільності патентування. У пропозиції міністерства слід вказувати також назву і номер заявок щодо винаходів, раніше дозволених Відомством на патентування, і назвати пропоновані країни патентування, стан і перспективи освоєння об'єкта з використанням цього винаходу, а також відомості про те, яку роботу з реклами вже запатентованих винаходів було проведено і які перспективи комерції в ході реалізації об'єкта патентування за кордоном та інші відомості.

Щоб винести пропозицію про доцільність патентування, патентуюча організація повинна вивчити питання, які б підтверджували перспективу можливості купівлі ліцензії або широкого експорту товарів і т. ін. Патентування винаходів за кордоном вимагає значних затрат валюти.

7.3. Підготовка матеріалів на одержання охоронних документів за кордоном

Патентуюча організація, одержавши рішення Відомства на патентування винаходів за кордоном, у тримісячний термін (якщо для заявки не потрібно конвенційного пріоритету) або за інших обставин у більш короткий термін готує опис винаходів (креслення) відповідно до вимог, передбачених патентними законодавчими актами країн, де будуть патентувати винаходи, мовою тієї країни, яка передбачає патентування, розмножує відповідну кількість примірників і направляє ці матеріали в Держпатент — управління патентування та ліцензування.

Організаціям, у яких виникають труднощі у зв'язку з підготовкою та оформленням заявочних матеріалів для зарубіжного патентування, необхідно звернутися в Центр патентних послуг, який у тримісячний термін виконає цю роботу, залучивши спеціалістів-представників патентуючих організацій, авторів винаходів.

Подання заявок на патентування винаходів у зарубіжні патентні відомства і листування щодо них здійснюється через ТПП, яка після одержання від Держпатенту повідомлення про прийняття рішення на патентування винаходів за кордоном і від патентуючої організації необхідних відомостей у двотижневий термін надсилає документи в патентні відомства відповідних країн.

Копії запитів іноземних патентних відомств і патентних повірених для подання роз'яснень та інших матеріалів на винаходи для патентування, а також експертиз патентних відомств ТПП направляє патентуючій організації з повідомленням термінів подання відповідей.

Якщо матеріали опротестовуються зарубіжною експертизою, ТПП замовляє ці матеріали в патентно-технічній бібліотеці; у випадках відсутності цих матеріалів замовляє їх за кордоном, а, одержавши, розмножує і примірник направляє патентуючій організації. Переклад опротестованих матеріалів здійснює ТПП за рахунок патентуючої організації.

Відповіді на рішення експертизи патентних відомств і різні запити готує патентуюча організація і подає ТПП.

Коли патентуюча організація своєчасно не дає відповідь на рішення експертизи патентних відомств або ці відповіді даються не по суті поставлених питань, що може викликати непотрібні витрати валюти і привести до втрати можливості одержати охоронний документ, Відомство приймає рішення про припинення патентування.

Одержавши охоронні документи на винаходи за кордоном, ТПП направляє охоронний документ й опис винаходу патентуючій організації.

Через чотири роки з часу подання заявки у зарубіжні патентні відомства патентуюча організація зобов'язана подати матеріали у Відомство, а копію — у відповідне міністерство, відомство — підтвердження про необхідність продовжити патентування або підтримки чинності одержаних охоронних документів стосовно винаходу. Підтвердження повинно відображувати стан процесу освоєння винаходу у своїй країні і реалізації винаходу на зовнішньому ринку, результати комерційної проробки і т. ін.

За відсутності таких підтверджень Відомство приймає відповідне рішення про призупинення патентування й підтримки чинності охоронних документів.

У наступні роки патентуюча організація щорічно надає Відомству підтвердження про доцільність підтримки патенту у зарубіжних країнах або про його припинення.

У разі реалізації запатентованих винаходів на зовнішньому ринку за необхідності патентовласники можуть передати свої права Відомству для здійснення зовнішньоторгових операцій.

Рішення про припинення патентування винаходів і скоріше припинення дії охоронних документів за кордоном приймаються Відомством.

Пропозиції щодо припинення патентування винаходів і підтримки чинності охоронних документів за кордоном з обов'язковим повідомленням цих причин Відомству здійснює патентуюча організація. Слід мати на увазі, що затримка із цим рішенням призводить до додаткових затрат валюти.

Якщо не буде підтверджувального документа від патентуючої організації, Відомство може саме прийняти рішення про припинення робіт з патентування винаходів і підтримки їх чинності.

Коли організація припиняє роботи з патентування винаходів у зв'язку з надходженням матеріалів, включаючи одержані від патентних відомств, які заперечують новизну, Відомство терміново приймає рішення про припинення патентування без згоди на це міністерства.

Може постати питання про припинення патентування тільки в якійсь одній чи декількох країнах, а в інших патентування доцільно продовжити. Таке рішення приймає Відомство. Про всі свої рішення стосовно патентування Відомство повідомляє організацію, міністерство.

7.4. Складання опису патентного паспорта

Подається в Держпатент
України, Управління патентування
та ліцензування.
Київ-53, Львівська площа, 8.

ПАТЕНТНИЙ ПАСПОРТ

на об'єкт, в якому використовуються рекомендовані
для патентування винаходи

«__» _____ 200__ р.

№ заявки _____

Дата подання заявки

МКВ (міжнародна класифікація винаходів)

Заявник

Автори винаходу

1. Технічна характеристика об'єкта, в якому використано винаходи
2. Детальний опис переваг об'єкта порівняно з найкращими досягненнями у своїй країні і за кордоном у цій галузі _____
3. Стадія розробки або впровадження об'єкта
4. Заходи, намічені для промислового освоєння, майбутній об'єм виробництва
5. Орієнтовна потреба в об'єкті у своїй країні і в країнах, де передбачається реалізація даного об'єкта
6. Можливості використання винаходу в галузі
7. Можливість контролю за використанням винаходу за кордоном щодо готової продукції, виробу
8. Які є неопубліковані відомості конструктивного, технологічного характеру, виду ноу-хау, що стосуються об'єкта, крім викладених в описі винаходу

9. Відомості (опубліковані) на вітчизняні винаходи, крім рекомендованих на патентування, які використано в даному об'єкті
10. У розвиток або замість якого запатентованого винаходу пропонується дане
11. Наявність відкритих публікацій про винахід, рекомендований на патентування, повідомлень у публічних доповідях, експонування на виставках і ярмарках і т.ін.
12. Мета патентування винаходу
13. Назви країн, куди планується продаж ліцензій
14. Назви країн, куди планується експорт об'єкта й очікуваний об'єм поставок
15. Назви країн, у яких доцільно запатентувати винахід
16. Інші відомості про об'єкт
17. Рекомендує вказані винаходи на патентування за кордоном і виступить у ролі патентуючої організації (назва організації, її підпорядкованість, адреса з обов'язковим зазначенням області)

М.П. (підпис керівника організації
або його заступника — вказується посада і прізвище)

№ тел. _____

18. Висновок міністерства, відомства про доцільність патентування і перспективи впровадження

М.П. Підпис міністерства (міністра, заступника)

ПОЯСНЕННЯ

до заповнення патентного паспорта

Патентний паспорт подається в Держпатент в одному примірнику разом з копією опису винаходу, поданого із заявкою в Науково-дослідний центр патентної експертизи. Додаються також копія пріоритетної довідки і остаточне рішення експертизи, якщо воно є.

Патентний паспорт заповнюється на об'єкт, у якому використано на патентування винаходи. Патентний паспорт складає організація, яка пропонує патентувати винахід за кордоном. Усі пункти патентного паспорта повинні бути заповнені чітко і містити повні відповіді на всі поставлені запитання.

Пункт 1

Дається технічна характеристика об'єкта.

Щодо кожного конкретного виду продукції вказують назву виробу, тип, модель, призначення і галузь застосування. Щодо технологічного процесу — назву, призначення і галузь застосування.

На виріб, у якому використовують або будуть використовувати пропонувані на патентування винаходи, вказують найбільш характерні для порівняння техніко-економічні показники: продуктивність, витрати найважливіших видів сировини, матеріалів, палива та енергії на одиницю технічної характеристики, або параметри, потужність, точність, швидкість дії, коефіцієнт корисної дії, ресурси, показники надійності і довговічності і т. ін.

Щодо технологічного процесу — продуктивність використання обладнання (установок, агрегатів, ліній і т. ін.), витрати сировини, матеріалів, енергії на одиницю продукції, потужність та інший ефект, показники якості продукції, комплексного використання сировини тощо.

Пункт 2

Наводяться дані порівняно з найбільш перспективним об'єктом аналогічного призначення, а також економічний або інший ефект.

Характеризуючи «кращі досягнення», наводять відомості про вибрані аналоги, країни, фірми або підприємства, які виготовляють вироби або застосовують процес аналогічного призначення, рік початку

виготовлення моделі або застосування процесу. До зарубіжних аналогів слід відносити продуковані вироби й використовувані іноземними фірмами процеси, подібні щодо функціонального призначення та умов виробництва.

Оцінюючи показники пропонованого виробу або процесу, слід зробити висновок про відповідність їх щодо рівня кращим світовим виробам або процесам, про їх головні переваги порівняно з виготовленими в даний час виробами.

Пункт 3

З'ясовують стан об'єкта на момент заповнення паспорта: виготовлений макет, дослідний або промисловий зразок, проведені випробування, їх результати, винаходи впроваджуються (де) або впроваджені (де).

Пункт 4

Розглядають заходи щодо промислового освоєння. Необхідно вказати, у який план освоєння включено об'єкт (винахід, номер і дата наказу, термін, назва підприємства, де передбачається освоєння, запланований об'єм виробництва та ін.).

Пункт 5

Вказують орієнтовну потребу в об'єкті у своїй країні і у країнах, де передбачається реалізація даного об'єкта. Країнами реалізації об'єкта є не тільки країни патентування винаходу, а й країни можливого ліцензіату.

Пункт 6

Зазначають галузі використання винаходу і можливі інші методи використання.

Пункт 7

З'ясовують можливість контролю за використанням винаходу стосовно готового продукту. Особливого значення цьому питанню необхідно надавати під час відбору винаходів на патентування в галузі технології (способів) і матеріалів (речовин), унаслідок чого стосовно готового продукту не можна визначити, яким способом цей продукт виготовлено або з яких початкових компонентів він складається, тобто неможливо перевірити факт використання винаходу.

Пункт 8

Висвітлюють секрети конструктивного або виробничого характеру (ноу-хау), які містить об'єкт, котрі однак не розглянуто в заявці або публікаціях. Без цих відомостей неможливо зробити винахід, або виготовлення виробу пов'язано із значними витратами часу чи застосуванням знань з інжинірингу.

Матеріали, викладені в п. 7–8, безпосередньо пов'язані між собою. Якщо на готовому продукті неможливо встановити факт використання винаходу, але існують секрети виробництва, без яких неможливо здійснити винахід, то такі винаходи можуть бути запатентовані. Якщо контроль неможливий і немає секретів виробництва, патентувати такі винаходи недоцільно. У цьому випадку слід обміркувати питання продажу винаходу як ноу-хау або патентувати його після узгодження з ліцензіатом.

Пункт 9

Наводять відомості (опубліковані) про винаходи, впроваджені в даному об'єкті, крім рекомендованих до патентування. Зазначають назву винаходу, номери заявок і патентів.

Пункт 10

Наводять дані, чи використовувалися раніше у своїй країні винаходи, що патентуються, і яка їх ефективність, а також чи використовуються вони в експортній продукції або проданих ліцензіях. За наявності експорту вказують об'єм і країни поставки; за наявності ліцензії — країну і фірму-ліцензіат, а також умови патентування нових створених винаходів за ліцензійною темою, що передбачено угодою.

Пункт 11

Наводять відомості про відкриті публікації, якщо такі були, стосовно винаходів. При цьому потрібно точно вказати джерело публікації, місце, дату, назву, місце доповіді, дату експонування та яким чином висвітлено винахід.

Пункт 12

Вказують мету патентування винаходів (експорт або комплексні поставки об'єкта, у якому використано винаходи, очікуваний продаж ліцензії або інші мотиви).

Пункт 13

Називають країни, де передбачається продаж ліцензій, і підтверджують можливість продажу по кожній країні.

Пункт 14

Крім країн поставки, зазначають можливий об'єм експортної продукції, що є вирішальним моментом у визначені країн патентування. Якщо експорт тієї чи іншої продукції є традиційним і даний об'єкт заміняє той, який почався раніше, це також слід відзначити.

Пункт 15

Значають країни, у яких доцільно патентувати винаходи. Переважно це перелік країн, перерахованих у п. 14, і країни, перелічені в п. 13. Якщо виникає необхідність патентування винаходів у третіх країнах, з інших причин не зазначених у п. 13–14, необхідно в п. 15 навести переконливе підтвердження доцільності такого патентування.

Пункт 16

Наводять інші відомості, які додатково характеризують об'єкт. Це відомості про технічний рівень, патентну чистоту (якщо до дати заповнення патентного паспорта проведено перевірку об'єкта на патентну чистоту), а також зареєстровані за кордоном товарні знаки і промислові зразки тощо.

Пункт 17

Наводять дані про організацію, яка здійснює діловодство з патентування винаходів, зазначених у патентному паспорті.

Пункт 18

Подають висновок міністерства, відомства. Висновок складається в місячний термін з дня одержання патентного паспорта. У ньому наводять додаткові дані, якщо такі є, про доцільність патентування винаходів, які не вказано в патентному паспорті, за кордоном, а також дають перелік країн, у яких слід запатентувати винаходи, зазначають мету патентування й перспективи промислового освоєння.

Неправильно оформлені патентні паспорти, які не дають повної відповіді на поставлені питання, до розгляду не приймаються і повертаються на доопрацювання.

Висновки

Патентування винаходів за кордоном здійснюється з метою захисту економічних і правових інтересів держави переважно під час експорту, продажу ліцензій, проведення виставок, ярмарок і т. ін.

Патентування винаходів за кордоном проводиться після того, як ці винаходи запатентовано у своїй країні і Держпатент прийняв рішення про проведення патентування.

Патентування винаходів за кордоном повинно здійснюватися на основі глибокого аналізу: яку вигоду матиме підприємство, які кошти можна повернути державі.

Контрольні запитання і завдання

1. З якою метою здійснюється патентування винаходів за кордоном?
2. Що потрібно враховувати, маючи намір здійснити патентування винаходу за кордоном?
3. Хто дає рішення на патентування винаходів за кордоном?
4. Хто здійснює підготовку заявочних документів на патентування винаходів за кордоном?
5. Які послуги надає Торгово-промислова палата під час патентування винаходів за кордоном?
6. Як відбувається відбір винаходів для закордонного патентування?
7. У яких випадках недоцільно проводити патентування винаходів за кордоном?
8. Чи повинні бути освоєні промисловістю у своїй країні винаходи, які пропонуються на патентування за кордоном?
9. З якою метою проводиться реклама винаходів?
10. Який документ висвітлює доцільність патентування винаходів за кордоном?
11. У яких випадках Держпатент приймає рішення про призупинення патентування винаходів за кордоном?
12. Складіть патентний паспорт на об'єкт винаходу, який пропонуєте для патентування у країні за Вашим вибором.

Розділ 8

ЛІЦЕНЗІЇ, НОУ-ХАУ, ІНЖИНІРИНГ

8.1. Види ліцензій та їх купівля і продаж

В умовах науково-технічної революції, розвитку ринкових відносин в Україні зростають і міцніють міжнародні економічні зв'язки, відбувається інтенсивне розширення обміну науково-технічними досягненнями, зокрема шляхом торгівлі ліцензіями. Причому розвиток міжнародної торгівлі ліцензіями відбувається більш швидкими темпами, ніж торгівля звичайними товарами.

Класифікація ліцензій на об'єкти інтелектуальної власності		
Під ліцензією розуміють надання за певну винагороду прав на використання винаходів, ноу-хау та інших науково-технічних досягнень.		
Ліцензіар — особа, що передає права	Суб'єкти ліцензійного договору	Ліцензіат — особа, що приймає права
Ліцензії можна класифікувати на такі об'єкти		
Ліцензія на винахід	Ліцензія на корисну модель	Ліцензія на ноу-хау
Ліцензія на товарний знак для товарів і послуг	Ліцензія на сорт рослин та інші ОІВ	Ліцензія на промисловий зразок

Продавець (**ліцензіар**) передає згідно з ліцензійним договором право використання винаходу, ноу-хау або іншого науково-технічного досягнення в об'ємі, встановленому цим договором (на виробництво і продаж виробів), іншій особі (**ліцензіату**).

Патент гарантує покупцеві ліцензію на умовах виключної ліцензії, що дає певні монопольні права. Винаходи, захищені патентами, становлять для іноземних фірм найбільший інтерес, оскільки придбання ліцензій, крім необхідних технічних відомостей, дає фірмі в рамках ліцензійного договору монопольне право на виробництво і збут товарів.

У всіх випадках предметом ліцензії є право на використання винаходу, на який одержано патент або подано заявку. У яких випадках здійснюється продаж ліцензій за відсутності патенту? Одним з них є той випадок, коли технічне рішення не запатентовано або упущено можливість патентування у зв'язку з розголошенням технічної суті. Водночас інша фірма не може обійтися без виробничого досвіду і технічної допомоги зі сторони фірми, у якій було розроблено це рішення. Інколи виробничий досвід не можна взагалі запатентувати, оскільки він непатентноспроможний.

У ході складання угоди продажу-купівлі ліцензій їх можна згрупувати за обсягом переданих прав. Найбільш поширеними є два види ліцензій: так звана проста (або невиключна) ліцензія і виключна ліцензія.

Розглянемо зазначені види ліцензій більш детально:

Ліцензія повна	Власник ІВ у повному обсязі передає виключні права на її використання на весь термін дії охоронного документа без будь-яких обмежень.
Ліцензія виключна	Власник ІВ надає ліцензіату виключне право на її використання на тертермін і в межах, визначених у договорі, відмовляючись при цьому від будбуди-яких прав на її передачу третім особам і на її самостійне використання в частині, яку вже передано ліцензіату.
Ліцензія обмежена	Використовується в тому випадку, якщо ліцензіар не має потреби надавати ліцензіату всі свої права.

Ліцензія проста	Власник ІВ надає ліцензіату (субліцензіату) право на її використання на певний термін і в певних межах, при цьому залишаючи за собою право як самому використовувати права на неї, так і третім особам на території і в обсязі, уже переданому ліцензіату.
Субліцензія	Ліцензія, яка видається власником виключної ліцензії.
Ліцензія змішана	Використовується в тому випадку, коли за одним ліцензійним договором ліцензіар надає ліцензіату виключні та невиключні права.

Проста ліцензія: ліцензіар надає ліцензіату право на виготовлення і продаж відповідної продукції, але в той же час такі права залишає і за собою. Це значить, що можна видати декілька простих ліцензій, тобто декільком фірмам дати дозвіл на виготовлення і продаж певних виробів і, крім цього, сам ліцензіар використовує право застосування винаходу.

Виключна ліцензія: продається право монопольного користування об'єктом ліцензії одній особі в об'ємі, визначеному умовами договору. У цьому випадку таким правом буде володіти тільки той, хто купив ліцензію, і вже ніхто інший, навіть сам ліцензіар, не має права на неї і не буде його мати.

З двох видів ліцензій у зарубіжних фірмах найбільш поширена виключна ліцензія. Вона дає змогу уникнути конкуренції з боку інших фірм, а також надає більше можливостей для продажу відповідних виробів на ринку.

Але права, надані за виключною ліцензією, можуть обмежуватися через різні умови, до яких слід віднести форми правової охорони.

Ліцензія патентна	Передача прав на використання об'єктів промислової власності, які мають патентну охорону
Ліцензія безпатентна	Передача прав на використання незапатентованих знань, досвіду, ноу-хау та іншої комерційно цінної конфіденційної інформації
Ліцензія гібридна (комплексна)	Разом з патентними правами передається і незапатентована інформація

Зазначимо, що ліцензійними угодами можуть бути як угоди на виробництво, так і іншого призначення.

По-перше, предметом ліцензії може бути тільки виробництво продукції, а може — і виробництво, і продаж виробів, що найчастіше трапляється на практиці.

По-друге, використання об'єкта ліцензії може бути обмеженим територіально. Наприклад, українська фірма дістала право виготовляти вироби і продавати їх в Україні і в деяких інших країнах. У ліцензійному договорі в цьому випадку вказуються країни, у яких фірма може продавати свої вироби. На інші країни це право не поширюється.

По-третє, може обмежуватися кількість. Передбачається, наприклад, що фірма-ліцензіар передає ліцензіату свої права на виробництво продукції на трьох підприємствах певної потужності з конкретним, точно визначеним річним випуском продукції, тобто встановлюється обмеження на кількість виробів (продукції), які випускається.

Ліцензійна угода передбачає, що продавець бере на себе обов'язок передати технічну документацію на винахід або ноу-хау і надати допомогу в налагодженні виробництва шляхом відрядження спеціалістів «інжиніринг». Це основні обов'язки ліцензіара. Обов'язки ліцензіата — заплатити ліцензійну винагороду. У договорі може бути передбачено використання винаходу або ноу-хау в певному об'ємі, унаслідок чого таке використання є основою для виплати ліцензійної винагороди у вигляді «роялті».

За характером угоди ліцензії бувають:

Ліцензія добровільна	Сторони за власним бажанням укладають договір
Ліцензія обов'язкова	Видається у випадку, якщо використання об'єкта власником патенту неможливе внаслідок того, що в ньому використовується ОІВ іншої особи, який також охороняється патентом. У такому випадку власник більш пізнього патенту має право вимагати від останнього надання дозволу на використання ОІВ на договірних умовах

Визначення винагороди під час продажу ліцензії — одне з найбільш складних питань торгівлі ліцензіями. Є різні методи визначення розміру цієї винагороди. Винагорода може бути встановлена тільки у вигляді **одно-разової винагороди (паушальної)**. Але це рідкісний випадок. Переважно винагорода визначається у вигляді щорічних виплат протягом усього терміну дії ліцензії. Така винагорода, як правило, нараховується у вигляді відсотка з кожної одиниці виготовленого або проданого виробу «роялті». При встановленні розміру винагороди враховуються різні фактори: ефективність використання винаходу або іншого технічного досягнення; прибуток, отриманий від продажу; економія при виробництві і т. ін.

Зазначимо, що за місцезнаходженням сторін ліцензії бувають внутрішніми або зовнішніми.

Ліцензія внутрішня	Укладається між сторонами, місцезнаходження яких — в одній країні.
Ліцензія міжнародна	Укладається між партнерами, місцезнаходження яких — у різних державах.

В Україні доцільно в ліцензійних угодах застосовувати змішану систему, яка передбачає виплату або погашення суми при підписанні чи відступленні ліцензій, або ця сума виплачується пізніше щорічно частинами.

Продаж, купівля та обмін ліцензіями здійснюється з дозволу держави в особі спеціально уповноважених органів. У результаті такого порядку держава здійснює контроль, щоб використання вітчизняних винаходів за кордоном не завдало шкоди державним інтересам. Ліцензійні угоди повинні сприяти розв'язанню проблем розвитку народного господарства.

Рішення про закупівлю особливо важливих іноземних ліцензій приймає Кабінет Міністрів.

З метою розширення продажу ліцензій на вітчизняні наукові досягнення, а також обміну ліцензіями велике значення має відбір винаходів

та інших наукових досягнень, які можуть бути рекомендовані як об'єкт ліцензії. При відборі необхідно аналізувати гарантії порівняно з найкращими світовими досягненнями і визначити техніко-економічні переваги.

Техніко-економічні дані про переваги об'єкта ліцензії потрібні для підтвердження доцільності продажу ліцензії і визначення її комерційної цінності. Патентна чистота — характерна ознака будь-якої ліцензії.

Промисловість України повинна забезпечити освоєння всіх об'єктів ліцензії, що гарантуватиме ліцензіату досягнення певних техніко-економічних показників та уможливить демонстрацію об'єкта покупцю.

Крім зазначених вище, існують й інші види ліцензій.

Ліцензія безвідзивна	Забороняє ліцензіару відзивати її, надається ліцензіату на весь термін охорони ІВ.
Ліцензія примусова	Застосовується, якщо цього вимагають суспільні інтереси та інтереси національної безпеки, а також якщо ОІВ не використовується без поважних причин в Україні протягом трьох років.
Ліцензія перехресна	На базі якої ліцензіар і ліцензіат надають один одному права на використання ОІВ, які їм належать.
Ліцензія супутня	Надання якої є супутнім актом при укладанні основного договору.

Якщо об'єкт з різних причин не освоюється промисловістю країни, необхідно відшукати можливість його конструктивної, технологічної і виробничої доробки на ліцензійній основі шляхом кооперації із закордонними фірмами і спільної реалізації одержаних результатів.

Для продажу ліцензій необхідно мати ліцензійний паспорт, виписку зі звіту про патентні дослідження на технічний рівень, техніко-економічний розрахунок ефективності об'єкта, опис винаходу і т. ін. Ці матеріали повинні давати повну картину доцільності продажу ліцензій на те чи інше технічне досягнення і можливість підготувати майбутній ліцензійний договір.

Важливе значення має складання техніко-економічного розрахунку ефективності об'єкта ліцензії. У ньому наводиться стислий аналіз кращих іноземних і вітчизняних пристроїв або технологій, які застосовуються на даний момент, і повідомляються назви фірм. Техніко-економічний розрахунок повинен відбивати економічну ефективність використання об'єкта техніки або технології.

Підприємства, які готують об'єкт ліцензії, повинні забезпечити також рекламні матеріали.	
У рекламний проект входить короткий технічний опис об'єкта, його призначення, галузь застосування, основні гарантійні показники.	До опису додаються фотографії або креслення найбільш характерних збірних одиниць або принципова схема.

Матеріали повинні рекламувати об'єкт ліцензії, але в той же час вони не повинні розкривати суть винаходу, щоб укладання договору не було зайвим. Мета кожного матеріалу в тому, щоб, не розкриваючи суті винаходу, показати його переваги.

Певні вимоги висуваються до підготовки пропозицій купівлі ліцензій. Насамперед необхідно подати певні відомості, при розгляді яких можна встановити доцільність купівлі ліцензії. Потрібно показати, які народногосподарські завдання буде вирішено за допомогою ліцензії. Ці матеріали обов'язково повинні містити техніко-економічні підтвердження (переваги об'єкта ліцензії над аналогічними механізмами, обладнанням, приладами і технологічними процесами, виграш у часі і т. ін.), а також обґрунтування очікуваного економічного ефекту внаслідок використання ліцензії порівняно з вітчизняними аналогами.

Під час купівлі ліцензії необхідно також обумовити, у якому об'ємі буде купуватися ліцензія, технічний досвід фірми, наприклад: технічна і технологічна документація, ноу-хау і т. ін.

При вирішенні питання про доцільність купівлі ліцензії має значення й те, який її світовий технічний рівень, новизна і прогресивність об'єкта ліцензії за патентними матеріалами і даними промисловості.

Представники міністерства, відомства, а також окремих підприємств беруть участь у попередніх переговорах з іноземними фірмами та організаціями з питань продажу ліцензій. Завершивши всі попередні роботи, відповідна зовнішньоторговельна організація укладає ліцензійний договір, у якому визначаються умови купівлі ліцензії.

У структурі ліцензійного договору передбачено такі істотні умови:

Об'єктивні умови ліцензійного договору:	Суб'єктивні умови договору:
Сторони в договорі Предмет договору Вид ліцензійного договору Обсяг прав, що передаються Винагорода від ліцензії Строк чинності договору Реєстрація ліцензійного договору	Вступна частина договору Територія дії договору Технічна сфера застосування Дозвіл надавати субліцензії Креслення та інша документація Якість продукції за ліцензією Момент права на ліцензію Платежі і розрахунки Охорона патентних прав Умова про конфіденційність Гарантії виконання і розгляд спорів Технічна допомога в навчанні спеціалістів Розірвання договору

З метою розширення ліцензійної торгівлі винаходами встановлено певні заходи матеріального заохочення організацій, авторів винаходів і працівників, які активно сприяли продажу ліцензій. У розпорядження міністерства, організації, підприємства надається 80 % іноземної валюти, одержаної від продажу ліцензії. Ці валютні кошти використовуються насамперед для придбання іноземних ліцензій за кордоном, а також для купівлі машин, обладнання, покриття затрат, пов'язаних з відрядженням спеціалістів за кордон. П'ять відсотків коштів, одержаних від продажу ліцензій, можуть використовуватися для преміювання працівників, які брали участь у патентуванні винаходів і підготовці матеріалів для ліцензій.

8.2. Ноу-хау та інжиніринг як продукти творчості

В умовах безперервного розширення міжнародної науково-технічної співпраці суверенної України все більшого значення набувають питання, пов'язані із взаємною передачею і використанням не тільки об'єктів, що дістали патенту охорону, а й не захищених патентами виключного права ноу-хау.

Поняттям «ноу-хау», або «знати, як це зробити», традиційно визначаються знання і досвід. Економічну сутність ноу-хау показано на рис. 8.1.

Захист і використання запатентованих рішень у більшості країн достатньою мірою регламентовано патентними законами, але щодо ноу-хау цього сказати не можна. Наприклад, у праці, створеній юристами двадцяти двох країн й опублікованій у США, ідеться про те, що точного і загальноприйнятого визначення ноу-хау не існує (див. Іпіетаїіопаї Ілсепзіо А §2 етеп І8. — № \у Уогк, 1965). Власне, нема не тільки чіткого законодавчого регулювання цих важливих проблем, а й досі не вироблено навіть єдиного погляду на сутність поняття «ноу-хау» і його правового значення, хоча в літературі, а також у судових рішеннях воно неодноразово наводилося і вважається загальновідомим. У зв'язку із цим становить інтерес висловлювання англійського фахівця Д. Вінтера. Розглядаючи практику укладання ліцензійних угод на ноу-хау, він дає визначення цього поняття згідно з юридичним словником Струда (3-тє видання, доповнене. — Лондон, 1965): «Ноу-хау є запасом технічних знань і досвіду, набутих у результаті високоспеціалізованого виробництва. Але ці знання можуть вноситися, і переважно так воно є, у документи, креслення тощо».

Інший англійський спеціаліст Е. Тернер, аналізуючи судову практику Великобританії, США в справах про порушення виробничих секретів, дає таке визначення ноу-хау (див. рис. 8.1):

Рис. 8.1

Економічна сутність ноу-хау

«Термін ноу-хау переважно вживається... для визначення всіх цінних уявлень і відомостей, накопичених дослідниками, експериментаторами і розробниками, які створюють новий процес, спосіб або новий пристрій. Інколи цими словами позначається весь новий процес у цілому, особливо якщо при цьому використовується нове обладнання, машини, оснащення. Узагалі термін ноу-хау охоплює всі ті відомості і знання, якими визначається практичне втілення нового винаходу і які в цьому сенсі суттєво його доповнюють». (Див. Агпесієє Е.Тигпег. The *£*ау of Trade Secrets // Бопсіоп, 1962). Е. Тернер неодноразово підкреслює, що ноу-хау є секретом виробництва і не обов'язково повинно бути пов'язане з яким-небудь

винаходом. Щодо класифікації об'єктів довірчих угод (ідеться про ліцензійні та інші угоди щодо ноу-хау), він зазначає: «Розкритий секрет може бути патентоздатним або непатентоздатним, доведеним до здійснення або ні, таким, що дає змогу практично втілити дане технічне рішення. В останньому випадку його переважно визначають терміном ноу-хау».

У березні 1974 р. на засіданні виконкому АППІ в Мельбурні було вироблено рекомендації про включення ноу-хау в перелік об'єктів промислової власності, які вказано в §2 ст. 1 Паризької конвенції, і доповнено цією конвенцією положення про те, що країни — учасниці союзу — забезпечують відповідно до своїх національних законів охорону ноу-хау від протиправного придбання і використання. Було схвалено таке визначення ноу-хау. «Ноу-хау являє собою знання і практичний досвід технічного, комерційного, адміністративного, фінансового або іншого характеру, які практично мають застосування у виробництві і професійній практиці». Недолік цього визначення полягає в тому, що в ньому не йдеться про секретність або конфіденційність ноу-хау.

До цього часу немає чіткого визначення поняття ноу-хау і в літературі, виданих в Україні (праці І. Д. Іванова, М. Л. Городиського, А. М. Чекалевецького, Є. С. Філіповського, В. А. Рябова та інших патентознавців). Наприклад, І. Д. Іванов визначає ноу-хау як «Технічні знання і досвід, що є секретом продавця» (мається на увазі продавець ліцензії).

В. А. Рябов перелічує основні риси та особливості ноу-хау, відзначаючи, що найбільшу цінність мають промислові ноу-хау. У це поняття він включає знання і досвід у галузі проведення науково-дослідних робіт (НДР) і дослідно-конструкторських робіт (ДКР), виконання розрахунків.

Ноу-хау, на його думку, повинно виходити з таких особливостей:

ноу-хау — це сукупність інформації, необхідна для найбільш ефективного здійснення якогось виробничого процесу або для випуску досконалого на даний момент виробу;

ноу-хау має технічний характер творчості, елементи інформації, що стосуються режимів і параметрів технологічних процесів, кількісного і якісного складу речовини, конструктивних особливостей пристроїв та інших подібних елементів, знання яких необхідні в процесі виробництва.

У світовій практиці ноу-хау не завжди являє собою комплекс знань і досвіду технічного характеру. В окремих випадках він має суто комерційний характер, наприклад, знання щодо кон'юнктури ринку тощо.

Інформація обов'язково повинна бути на даний час конфіденційною (секретною) і зосереджуватися в повному обсязі в руках її власника. Причому окремі елементи такої інформації або навіть усі елементи можуть бути відомі, але не в сукупності, а кожен окремо і, що суттєво, відомі з різних джерел.

Можливість самостійного, незалежного від її власника, одержання і збору всієї сукупності цієї інформації пов'язана із значною втратою часу, витратою коштів або викладена таким чином, що її придбання дає суттєвий економічний або якийсь інший ефект.

На основі викладених тез М. Вачевський дає таке визначення ноу-хау, що відповідає тим правовим аспектам, які розкривають його особливості:

«Ноу-хау являє собою секретну (у цілому або в окремих складових) на даний час сукупність інформації у вигляді незапатентованих технічних знань і досвіду, необхідних для організації на найвищому технічному рівні виробництва прогресивної і конкурентоздатної продукції»

(Див. Інформація і ринок. — 1994. — № 1).

В умовах руху економіки України до світового рівня, з розвитком науково-технічного прогресу зростає значення ноу-хау в ліцензійних угодах, які здійснюються або будуть здійснюватися між Україною та іншими державами. Збільшується кількість угод щодо ноу-хау і, відповідно, продаж ліцензій порівняно з чисто патентними ліцензіями. Тому важливо, щоб Відомство України прийняло і ввело в патентний закон положення про правову охорону ноу-хау. оскільки нині ліцензія без включення до неї ноу-хау і технічної допомоги ліцензіара, як правило, може стосуватися тільки порівняно нескладних винаходів. Для швидкого втілення таких винаходів достатньо дати їх опис за ліцензованими патентами, а необхідна якість предмета ліцензії може бути одержана без знання секретів виробництва і допомоги ліцензіара.

При сучасному рівні розвитку техніки освоєння більшості винаходів без ноу-хау, а також досвіду і допомоги ліцензіара просто неможливе і може призводити до значних витрат часу й відставання в освоєнні прогресивної техніки і технології, комерційної діяльності.

І хоч поки що патенти є основним джерелом ліцензійних угод і надходжень від зарубіжних фірм, імовірно, що частка надходжень від ноу-хау буде ставати все більш вагомою. Нині, коли правове регулювання захисту ноу-хау в Україні є недосконалим, легше і нібито надійніше продавати ліцензію на запатентовані винаходи і ноу-хау до них, ніж окремо тільки ноу-хау.

Ноу-хау також може бути пов'язане з корисними моделями в країнах, де передбачено їх захист; в Україні корисні моделі підлягають правовому захисту.

Для промислових зразків і товарних знаків ноу-хау може полягати в технологічних секретах виконання виробу тієї чи іншої форми, способі нанесення етикетки з товарним знаком, складі мальованих або інших використовуваних для цього речовин і деяких інших особливостей, які надають виробу конкурентоздатності і в той же час не можуть бути розкриті самостійно, хоча б на даний момент.

Тому в тих випадках, коли підприємства України володіють ноу-хау, що стосуються промислових зразків або товарних знаків, які мають суттєве комерційне значення, під час продажу ліцензії на відповідний об'єкт вони мають можливість в угоді значно підняти ціну ліцензії.

Покупець (ліцензіат) ноу-хау дістає певні переваги перед своїми конкурентами, за що і платить винагороду, обумовлену угодою. У випадках розголошення — опублікування, непередбаченої передачі третім особам — ноу-хау втрачає свою комерційність — вартість, оскільки джерелом її, крім безперечної корисності, є також і секретність на даний момент часу.

Під час купівлі ліцензій на винаходи, які мають високий винахідницький рівень і в яких закладено об'єкти ноу-хау, у ліцензіата може виникнути додаткова потреба в науково-технічній допомозі щодо освоєння цих винаходів.

Надання практичної допомоги спеціалістами однієї держави фахівцям іншої в освоєнні об'єктів техніки або інших послуг дістало назву
ІНЖИНІРИНГ.

(За визначенням М. Вачевського. Інформація і ринок. — 1994. — № 1).

Інжиніринг — це роботи і послуги, які передбачають складання технічних завдань, проектних пропозицій і техніко-економічних обґрунтувань будівництва промислових та інших об'єктів, проведення науково-дослідних робіт, розробку пропозицій усередині підприємства, планування міжопераційного зв'язку, проектування і конструкторську розробку машин, обладнання, установок, приладів, виробів, складу матеріалів, сплавів, інших речовин і їх випробовування, розробку технологічних процесів, прийомів і способів, консультації і авторський нагляд під час шеф-монтажу, пусконаладжувальних робіт, експлуатації обладнання та об'єктів у цілому, консультації економічного, фінансового та іншого порядку.

Угода з інжинірингу укладається між державами на відрядження спеціалістів у ті країни, де необхідно надати технічну допомогу високотрендованими спеціалістами.

Інжиніринг віднесено до патентознавства як продукт творчості, що вимагає високорозвинутого інтелекту, знань та умінь. Він демонструє не тільки рівень спеціалістів зокрема, а й держави в цілому.

Висновки

Розвиток ринкових відносин в Україні, захист авторських прав у міжнародних економічних зв'язках можливий, якщо інтенсивне розширення обміну науково-технічними досягненнями здійснюватиметься на основі торгівлі ліцензіями.

Винахідництво — одна з важливих ділянок діяльності колективів підприємств, об'єднань, міністерств, інститутів, академій наук, усіх

ланок народногосподарського механізму, покликаних активно впливати на темпи наукового прогресу, підвищувати економічні показники виробництва, захищати авторські права. Складовою частиною винахідництва є продукти творчості ноу-хау та інжиніринг, які сприяють науково-технічному прогресу суспільства.

У сучасних умовах ноу-хау набуватиме особливого значення як продукт творчості. Продаж ліцензій на них буде зростати порівняно з чисто патентними ліцензіями. Держпатенту України доцільно вдосконалити нормативно-правові документи, пов'язані з охороною ноу-хау та інжинірингу.

Контрольні запитання і завдання

1. Що Ви розумієте під ліцензією?
2. Хто може бути суб'єктами ліцензії?
3. За якими ознаками класифікують ліцензії на передачу прав на об'єкти інтелектуальної власності?
4. Які складові входять до структури ліцензійного договору?
5. Які права надає ліцензійна угода покупцеві?
6. На які види поділяються ліцензії?
7. Які переваги виключної ліцензії?
8. Що таке роялті?
9. Хто здійснює купівлю або продаж ліцензій?
10. Які заходи слід здійснити до початку продажу ліцензій?
11. Як відбувається процес купівлі ліцензій?
12. Що Ви розумієте під ноу-хау?
13. Яке з визначень ноу-хау Ви вважаєте найкращим?
14. Дайте визначення інжинірингу.
15. З якого моменту угода, пов'язана з передачею прав на ОІВ, набуває чинності для її сторін:
 - з моменту підписання угоди;
 - з моменту реєстрації ліцензійної угоди;
 - з дати публікації у бюлетені;
 - з моменту початку дії охоронного документа?.

16. Як називається особа, що передає права на ОІВ за ліцензійним договором:
- ліцензіат;
 - ліцензіар;
 - ліцензійник?

Розділ 9

МІЖНАРОДНА КЛАСИФІКАЦІЯ ВІНАХОДІВ (МКВ)

9.1. Становлення та розвиток МКВ

Міжнародну класифікацію винаходів розроблено згідно з домовленістю між багатьма європейськими країнами про спільність системи класифікації винаходів. Цю роботу було розпочато в 1951 р. Цього ж року в Парижі було підписано «Конвенцію про міжнародну класифікацію патентів на винаходи», і з 1955 р. нова класифікація почала використовуватися в Бельгії, з 1956 р. — у Франції, з 1957 р. — в Італії. Дещо пізніше МКВ почали використовувати Австрія, Бразилія, США, Люксембург, Нідерланди, Норвегія, Фінляндія, Німеччина, Японія та ін.

У 1961 р. на конференції в Бухаресті країни Ради економічної взаємодопомоги також прийняли рішення про використання МКВ. У зв'язку із цим у червні 1962 р. основну схему МКВ з поділом на підкласи було введено в республіках колишнього Союзу як додаткову систему до класифікації, що використовувалася до цього часу. З 1 січня 1970 р. після видання російською мовою тексту документа МКВ було введено як основну систему класифікації винаходів на всій території СРСР. Вона використовується нині і в Україні. З цього часу на всіх описах винаходів зазначають індекси МКВ.

Через кожні п'ять років у текст МКВ вносять нові рубрики, змінюють їх підпорядкованість, редагують текст рубрик і т. ін. Усі зміни в тексті нової редакції МКВ затверджує Комітет експертів спеціального союзу МКВ.

Термін дії кожної редакції МКВ наведено нижче:

- 1-ша ред. 1 січня 1970 р. — 31 грудня 1974 р.;
 - 2-га ред. 1 січня 1975 р. — 31 грудня 1979 р.;
 - 3-тя ред. 1 січня 1980 р. — 31 грудня 1984 р.;
 - 4-та ред. 1 січня 1985 р. — 31 грудня 1989 р.;
 - 5-та ред. 1 січня 1990 р. — 31 грудня 1994 р.;
 - 6-та ред. Міжнародна патентна класифікація, 2000 р.;
 - 7-ма ред. Міжнародна патентна класифікація.— К.: Держпатент, 2002.
- МКВ розроблено англійською і французькою мовами — обидва тексти мають однакову силу.

Під час розробки МКВ було враховано такі вимоги:

- *придатність системи як для країн, які користуються дослідницькою системою експертизи заявок на новизну, так і для країн з явочною системою патентування;*
- *максимальна логічність структури;*
- *охоплення сучасних галузей техніки;*
- *можливість дальшого розвитку і класифікації шляхом введення нових рубрик і заміни застарілих.*

Ці вимоги реалізуються в загальній системі класифікації, яка складається з 8 розділів, 118 класів і 617 підкласів. Такий поділ достатній під час використання МКВ у країнах з явочною системою. Поряд із цим поділом країни з дослідницькою системою деталізації мають дрібну систему МКВ, яка втілена в 6 602 групах і 48 865 підгрупах.

Логічність структури забезпечується завдяки розміщенню класифікуючих галузей відповідно до розділів, позначених великими літерами латинського алфавіту:

- *A — задоволення життєвих потреб людини;*
- *B — різні технологічні процеси;*
- *C — хімія, металургія;*
- *V — текстиль, папір;*
- *E — будівництво, гірнична справа;*
- *P — механіка, освітлення, опалювання, двигуни і насоси, зброя і бойові припаси, підривні роботи;*
- *O — фізика;*
- *H — електрика.*

Призначення класифікації винаходів полягає в тому, щоб по можливості полегшити пошук інформації, яка міститься в описах винаходів, насамперед під час експертизи заявок на новизну.

Щоб забезпечити широке застосування МКВ, розроблено інструкцію для всіх об'єктів технічних рішень: пристрої, нові продукти, речовини, нові способи виробництва, засоби реалізації способу, штами мікроорганізмів.

МКВ у даний час використовується як обов'язкова система класифікації винаходів у всіх промислово розвинутих країнах світу.

9.2. Структура та індекси поділу МКВ

Структура класифікації відображає взаємодію двох основних принципів, закладених в основу МКВ: принципу відповідності функції і принципу предметно-тематичного.

Усередині розділів наведено класи, які поділяють на підкласи. Кожен підклас складається з окремої рубрики, яка має назву групи і підгрупи, що утворюють більш дрібний поділ МКВ. Підкласи позначаються, як правило, непарними числами, а підгрупи — парними, що дає можливість за необхідності в обов'язкові пропуски при перегляді МКВ вводити нові рубрики.

Перша підгрупа в кожній групі позначається індексом 00. Вона є законною рубрикою для індексації таких винаходів, які не можуть бути заіндексовані за допомогою наступних підгруп даної групи.

При вказуванні індексів МКВ на патентному документі спочатку проставляється індекс, який стосується головної ознаки винаходу, потім через кому наводяться індекси, які стосуються другої ознаки, якщо вони відрізняються від індексу першої ознаки третього і т. д.

Далі, після знаку (/), розміщуються індекси додаткової інформації, які не стосуються предмета захисту.

Залежність і підпорядкованість між групами і підгрупами МКВ додатково відображається шляхом зміщення рядка тексту підпорядкованої підгрупи вправо з крапкою перед текстом, показник підпорядкованості визначається величиною зсуву (символ крапок). Одна крапка означає, що

рубрика (підгрупа) підпорядкована безпосередньо групі, дві — рубрика підпорядкована підгрупі з однією крапкою і т. д., наприклад:

- B29B 1/00** Попередня обробка матеріалів перед формуванням;
- /02. гранулювання, таблетування, дроблення;
- /03.. утворення зерен;
- /031... таблетування.

У МКВ застосовується розвинена система посилань. При цьому за текстом, який розміщується після індексу групи, підкласу або класу, іде індекс рубрики, розміщеної в дужках, що вказує, до якої групи, підкласу або класу можна також віднести класифікований винахід.

Введення нових рубрик привело в багатьох випадках до необхідності використання чисел для позначення підгруп або в окремих випадках до використання тризначних чисел після косої риски в індексах підгруп. Цей знак у такому позначенні слід розуміти як подальше ділення, наприклад, за підгрупою 3/10 може йти підгрупа 3/103 або 3/107.

Відзначимо, що текст деяких груп і підгруп або заголовки підкласів можуть мати дві або декілька обумовлених частин, відокремлених одна від одної крапкою з комою. Кожну таку частину слід розглядати як самостійну. Такі подібні складові назви необхідні в тому випадку, коли певні об'єкти повинні завжди розглядатися сукупно, але не можуть бути просто об'єднані загальною назвою. Щоб було зрозуміліше, наводимо приклад:

A01C 9/08. — Пристрої для наповнення квіткових горщиків; пристрої для посадки квітів у горщики.

У деяких випадках зміст однієї частини такої назви перекривається змістом іншої частини, але визнано за доцільне виділити її, наприклад:

A01B 63/04. — Пристрої з ручним приводом; пристрої з механічними силовими акумуляторами, наприклад пружинами.

B26B 1/00. — Ручні ножики з рухомим лезом; кишенькові ножики.

У багатьох випадках за текстом групи або однією частиною цього тексту, заголовком класу або підкласу, заголовком, який виділяє частину підкласу, іде вміщене в дужки посилання, яке вказує на іншу групу іншого класу або підкласу. Наприклад:

A01B 94/04. Знаряддя для обробки ґрунту, комбіновані із знаряддям, призначеним для іншої мети, наприклад із знаряддям для садіння рослин (катки із знаряддям для обробки ґрунту **A01H 43/12**).

E02P 3/00. Екскаватори та інші землерийні машини (спеціально призначені 5/00; машини та обладнання для гірничої справи E21C; для будівництва туалетів E01O).

Такі посилання свідчать про те, що відповідні винаходи належать до вказаних в цьому посиланні групи, класу або підкласу (або до одного із цих підрозділів, якщо наведено декілька груп, класів і підкласів), незважаючи на те, що вони можуть належати і до тієї групи, класу або підкласу, у яких наведено саме посилання.

Наприклад:

Ущільнення у двигунах внутрішнього згоряння належить до групи 11/00 класу P02P, але текст цієї групи має посилання (поршневі кільця 5/00). Це свідчить про те, що поршневі кільця, хоча вони і виконують функції ущільнення, віднесено до окремої групи.

Посилання може мати одне з таких значень:

- а) вказівка меж компетентності цієї або іншої рубрики. Цей вид посилання особливо важливий для правильного розуміння і використання тієї рубрики, у якій наведено посилання. Текст перед дужками, у яких дається посилання, називає певну галузь техніки, але фактично охоплює ту частину галузі, яка залишається при виключенні вказаних у посиланні об'єктів.

Наприклад:

B01K. Електрохімічні процеси та апаратура (електрофорез C25; для розділення ізотопів ВОШ 59/38; електродіаліз, електроосмос ВОШ 13/02; електротермічні способи одержання металів C22B 4/00).

С03O. Пристрої для обробки експонованих фотоматеріалів; приладдя для неї (хімічні способи обробки фотоматеріалів O03C; способи та апаратура для електрографії, електрофотографії і магнітографії O03O);

- б) деякі зауваження про переваги. Посилання вказує на те, що інша рубрика має переваги перед тією, у якій наведено таке посилання. Застосовується у тих випадках, коли винаходи, які можна віднести до даної рубрики, мають також ознаки, що підлягають класифікації за іншою рубрикою, і стає доцільним згрупувати описи таких винаходів в одному певному місці.

Наприклад:

О07В 1/16. Канати і кабелі з покриттям або вставками з гуми і пластику (1/04; 1/10 має переваги).

В07В 1/04. із сердечником із волокон і монониток, розміщених паралельно до центральної осі. О07В 1/10... із сердечником із дроту, розміщеним паралельно до центральної осі.

Наведені приклади не можуть дати глибокого розуміння класифікації винаходів, але дають зрозуміти, що в процесі класифікації авторам необхідно пам'ятати про її тонкощі, значні переваги.

Система класифікації за своєю структурою не є абсолютно ідеальною. Може статися, що ні один із підкласів не відповідає втіленій у винахід ідеї, оскільки неможливо передбачити рубрики для всіх можливих комбінацій об'єктів багатогранних способів і т. ін., окремі елементи або стадії яких самі по собі не нові. У цьому випадку для класифікації винаходу необхідно використовувати інші можливості, наприклад: показати яку-небудь надбудову як засіб для здійснення певного способу, як деталь загального застосування, охарактеризувати винахід так, ніби він є частиною іншої, точно визначеної надбудови.

У певних випадках при виникненні нової галузі механіки, наприклад появи транспортних засобів на повітряній подушці, потрібно робити на описі винаходу які-небудь помітки, котрі показують, що цей винахід не можна достатньо точно віднести до даної рубрики.

Для розуміння структури МКВ необхідно практично опрацювати кожен розділ, віднести будь-який об'єкт винаходу до відповідної рубрики, класу чи підкласу, групи чи підгрупи.

Практично вивчити всі групи і підгрупи неможливо: щоб полегшити завдання, потрібно знати напрям винаходу і віднести його до відповідного розділу. Кожний розділ видано окремим виданням, вступна частина якого дає пояснення як ним користуватися.

Існуючі видання МКВ необхідно перевидати українською мовою, достатнім тиражем, щоб довести до всіх вузів, закладів, шкіл, підприємств тощо.

Безперечно, патентна документація та інформація повинні бути доступними для широкого загалу винахідників.

9.3. Національні системи класифікації винаходів

Оскільки патентна документація багатьох країн упродовж минулих років оброблена в патентних фондах за індексами національних класифікацій винаходів, їх також доводиться використовувати під час проведення патентного пошуку. Тільки в дев'яти країнах, а саме: Німеччині, Великобританії, Індії, Канаді, США, Мексиці, Японії, Австрії, Данії використовується національна класифікація винаходів. Практичний інтерес становлять системи Німеччини, США, Великобританії і Японії.

Німецька класифікація винаходів (НКВ)
уперше була опублікована в 1906 році.

Протягом тривалого часу вона була основною класифікацією і використовувалася також у СРСР (до 1970 р.). Нею послуговувалися Болгарія, Румунія, Чехія, Словаччина, Югославія, Австрія, Данія, Нідерланди, Норвегія, Фінляндія, Швеція, Швейцарія.

НКВ побудована переважно за предметно-тематичним принципом. Класифікаційні рубрики характеризують або виріб, або технологічний процес. Усього в системі 89 класів, які об'єднують близько 20 тисяч рубрик. НКВ складається з рубрик чотирьох категорій: клас, підклас, група і підгрупа. Окремі класи (21, 46 і 65) мають ще додаткові підрозділи в деяких підкласах.

Класи позначаються арабськими цифрами, підкласи — рядковими латинськими літерами, розділи, якщо вони є в цьому класі, — зміщенням вгору індексом над буквою (наприклад, 21 a⁴), групи — арабськими цифрами через кому після підкласу, підгрупи — двозначним числом, зсунутим угору над групою, або показом через косу риску. Повний індекс виглядає таким чином: 21H, 30⁰², або 21H, 30/02, що відповідає найменуванню: «Різнання електричною дугою».

Порядковість патентних класів у НКВ визначається алфавітним розміщенням німецьких назв класів від А до Z. Відтак до першого класу

віднесено «Початкову переробку і збагачення руд» (Aufbereitung)? До останнього (89) — «Цукрове і крохмальне виробництво» (Zucker...). Така структура не є логічною і призводить до відриву суміжних (за галузевими ознаками) класів один від одного.

Наприклад, будівельна справа належить до класів 19, 37, 80, 84. Тому в німецькій системі класифікації широко використовуються повилання на споріднені (суміжні) класи, групи, підгрупи. Присилання розміщуються в дужках і суттєво спрощують завдання встановлення точного класу винаходу. Наприклад, у підкласі 30h «Виробництво медикаментів...» дається посилання на рубрику 12/01 «Пломби із металів, лігатури і амальгами». «Отримання сплавів для амальгам, що використовуються в зуболікувальній техніці», — 40b, 7/00. Це значить, приготування пломб з амальгам належить до 30h, але отримання амальгам для виготовлення пломб належить до іншого підкласу — 40b, тобто до рубрики 40b, 7/00 «Сплави на основі ртуті».

Варто відмітити, що значне поширення предметно-тематичного принципу в німецькій класифікації винаходів приводить до того, що деякі технологічні процеси виготовлення виробів, конструктивно подібні і близькі за функціональними ознаками, можуть належати до різних класів. Наприклад, до підкласу 47г належать труби як деталі машин, у т. ч. труби з металу, кераміки, скла, бетону. Проте виробництво труб із листового металу належить до підкласу 7с, зі скла — до підкласу 32а, із пластмас — до підкласу 39а, із бетону і кераміки — до підкласу 80в.

Зазначимо, що не завжди легко встановити за німецькою класифікацією, до якого класу слід віднести винахід, якщо він є виробом у цілому. Наприклад, автомобілі з електропередачею відносять до підкласу 63с, а індивідуальні конструкції автомашин — до підкласу 21b. Отже, здійснюючи класифікацію винаходів, слід чітко виділяти цей елемент загальної конструкції, у який зроблено основний вклад винахідника.

Додамо, що з метою полегшення переходу від НКВ до МКВ патентне відомство Німеччини випустило таблиці, які відповідають показникові класу винаходів (ПКВ), повністю всім рубрикам МКВ.

Американська система класифікації винаходів	уперше була опублікована в 1830 р. і є однією з перших класифікацій винаходів.
---	--

В основу цієї системи покладено функціональний принцип розміщення винаходів. Але поряд з використанням цього принципу у багатьох випадках у класифікації використано предметно-тематичний принцип, тобто належність винаходу до певної галузі.

Класифікація винаходів США нараховує більш як 300 діючих класів і 65 000 підкласів. Усі класи поділено на три основні тематичні групи:

- I** *Хімія і суміжні галузі техніки;*
- II** *Техніка зв'язку, озброєння, енергія випромінювання, електротехніка і суміжні галузі техніки;*
- III** *Предмети для задоволення життєвих потреб людини; нагрівання та охолодження; транспортування й обробка матеріалів; інструменти і машини для виготовлення різних видів продукції; джерела механічної енергії; статичні конструкції і суміжні галузі техніки.*

Для кожної групи складено відповідну таблицю, яка охоплює 7 класів, об'єднаних за спорідненими ознаками. У цих таблицях показано розподіл тематики між класами і їх взаємозв'язок.

Кількість підкласів у класі різна — від одного до кількох сотень. Індекс класифікації позначається двома числами, розділеними рискою. Перше число вказує клас, друге — підклас. Наприклад, індекс 2-17 означає, що винахід належить до класу 2, підкласу 17. Індекс зазвичай не показує ієрархічного розміщення підкласу в класі. Він визначається розміщенням підкласів в УКВ США. Слід зазначити, що текст, який належить до підкласу нижчого порядку, зміщено вправо відносно тексту рубрики вищого підкласу, якому вони підпорядковані. Наприклад, клас 21 «Консервування, дезінфекція, стерилізація» включає декілька підкласів, які мають складну підпорядкованість класу 21 та іншим підкласам:

- 21-61 — пристрої
- 62 — для обробки дерева
- 63 — змашування
- 64 — у комбінації з витримкою сушки.

Для того щоб будь-який певний винахід можна було віднести до відповідної рубрики класифікації, у кожному класі передбачено підклас «Різне» (Miscellaneous), що передбачає класифікацію винаходів, які не можна віднести до підкласів, розміщених у даному класі.

Відповідно до правил, розроблених патентним відомством США, опису винаходу присвоюється один або декілька класифікаційних індексів, один з яких є основним, а інші — додатковими.

Слід відзначити, що класифікація винаходів США постійно переглядається і до неї вносяться зміни. Ці зміни опубліковуються в періодичних виданнях, але потрібно пам'ятати, що всі елементи довідково-пошукового апарату, пов'язані із системою класифікації винаходів, діють тільки впродовж певного періоду часу.

**Англійську систему класифікації винаходів (АКВ)
було вперше розроблено в 1852–1855 роках.**

Ця система використовувалася для класифікації винаходів в Індії, Пакистані, деяких країнах Південної Америки (Бразилії, Аргентині, Колумбії, Уругваї).

Показник класів винаходів (ПКВ) до англійської системи класифікації винаходів (Classification Key) друкується патентним відомством Великобританії — до певних серій номерів описів винаходів. Кожний ПКВ відрізняється від попереднього і містить зміни й доповнення, пов'язані з розвитком галузі знань і вдосконаленням самої системи класифікації винаходів.

Після запровадження вдосконаленої класифікації індекси цієї системи стали публікувати в реферативному журналі «Abridgments of Specification».

У 1931 р. АКВ зазнала значних змін. Для серії описів винаходів до патентів з № 340001 по № 600000 по 1948 рік було видано новий ПКВ. Підкласи було поділено на більш дрібні рубрики різного підпорядкування (понад 30 000 рубрик).

Відзначимо, що після підписання Великобританією Конвенції про приєднання до МКВ АКВ було переглянуто. У 1963 р. введено нову класифікацію, яка передбачала розміщення напрямів винаходів у 8 розділах, близьких до розділів МКВ, 40 класах, приблизно 400 підкласах і 50 000 рубриках.

Основні розділи (Sections) ПКВ позначені (відповідно до МКВ) вісьмома великими буквами латинського алфавіту: А, В, С, D, E, F, G, і H. До кожного розділу ПКВ входить від двох до восьми класів (Divisions). Кожний клас позначено арабською цифрою, яка йде після букви розділу. Класи складаються з підкласів (Headings) і є основним підрозділом ПКВ.

Підкласи позначено, як і розділи, великими латинськими літерами, розміщеними за індексами розділу і класу.

Більшість підкласів (крім В1С, В1М, В1Q) містять рубрики різної підпорядкованості. У ПКВ Великобританії, на відміну від МКВ та інших класифікацій, немає груп і підгруп. Усі рубрики називаються Subdivisions незалежно від ступеня їх підпорядкованості. На підпорядкованість рубрик вказує зміщення тексту вправо, саме зміщення позначається крапками.

Слід відзначити, що АКВ демонструє велику динамічність і постійно вдосконалюється. Кожні два — три роки видається новий показник класів винаходів, який вміщує близько 20 % змін і доповнень порівняно з попереднім. Деякі підкласи зазнають суттєвої переробки або анулюються, а в інші вносяться часткові зміни. В останніх ПКВ буквені позначення змінено на цифрові як більш придатні для машинної обробки.

Японська система класифікації винаходів
суттєво відрізняється від інших подібних класифікацій.

У 1973 р. класифікація винаходів Японії нараховувала 174 класи, 1093 підкласи і 23 505 рубрик. У ПКВ Японії класи позначено послідовною нумерацією арабськими цифрами від 1 до 136. Остання цифра не змінюється з 1961 р., а нововведені класи отримують додаткові цифрові позначення, наприклад 13(7), 13(9), 13(11). Кожний клас охоплює переважно певну галузь техніки або виробництва. Порядок розміщення класів зумовлений напрямом групування суміжних галузей техніки і виробництва, які різняться подібністю способів або пристроїв. Згруповані таким чином споріднені класи утворюють сім серій.

Значимо, що в 1971 р. Японія запровадила відкладену експертизу винаходів, що сприяло значному збільшенню кількості заявок для опублікування, унаслідок чого 1972 р. патентне відомство внесло зміни в розподіл галузей промисловості за тематичними серіями.

Класифікації підлягають усі суттєві ознаки винаходу. Відтак на одному японському описі винаходу може бути проставлено до восьми — десяти індексів. На тих самих винаходах може бути вказана й індексація МКВ. Таку класифікацію подають також США і Великобританія.

Висновки

МКВ забезпечує систематизацію патентних документів, розрізняючи їх за відповідними ознаками, а логічність структури забезпечує поділ галузей на відповідні розділи, класи і підкласи, групи і підгрупи. Класифікацію використовують у всіх країнах світу, що полегшує проведення пошуків патентів-аналогів.

Структура МКВ побудована таким чином, що охоплює всі існуючі нині види техніки виробництва, а якщо з'являються нові об'єкти техніки чи технології, вона дає можливість систематизувати їх без зміни основної структури МКВ.

Національні системи класифікації винаходів охороняють національні пріоритети винаходів, але видані в країнах національної класифікації охоронні документи позбавляють винаходи патентоспроможності в інших країнах.

Контрольні запитання і завдання

1. З якою метою створено Міжнародну класифікацію винаходів?
2. З якого часу МКВ використовується в Україні?
3. З яких розділів складається МКВ?
4. Із скількох класів і підкласів, груп і підгруп складається МКВ?
5. Яким чином можна класифікувати об'єкти винаходів, якщо вони нові і не відповідають ні одній рубриці МКВ? Назвіть відомі вам національні класифікації винаходів.
7. Чому деякі країни використовують для опису винаходів НКВ і МКВ?
8. Як можна провести індексацію винаходів від НКВ до МКВ?
9. У чому особливість німецької системи класифікації винаходів?
10. Чим відрізняється американська система класифікації винаходів від МКВ?
11. Які переваги і недоліки англійської системи класифікації винаходів?
12. Розкрийте сутність японської системи класифікації винаходів.

13. *Які переваги має МКВ порівняно з національними класифікаціями?*
14. *Що доцільно змінити в МКВ у даний час?*
15. *Дайте письмову відповідь на запитання: До якого розділу слід віднести транспортні засоби, якщо вони здатні переміщуватися по воді, землі, у повітрі?*
16. *Дайте письмову відповідь на запитання: До якого розділу належить виробництво борошна і борошняних виробів?*

Розділ 10

ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

10.1. Патентна документація та інформація

Під патентною документацією розуміють сукупність первинних і вторинних документів, які містять відомості про суть технічних рішень, заявлених для патентування або визнаних патентоспроможними, а також відомості, що мають юридичне значення і визначають права авторів та власників патентів.

До патентної документації належать описи винаходів, промислових зразків, товарних знаків, корисних моделей.

Інформаційними документами вважаються не тільки описи технічних рішень, патентоспроможність яких встановлена відповідним державним органом, а й описи, заявлені в Держпатент, якщо вони пройшли одну із стадій патентної процедури — реєстрацію пріоритету заявки. Заявки, що перебувають на розгляді в патентному відомстві, не тільки є об'єктом експортного дослідження на новизну та корисність, а й одночасно можуть бути інформаційним джерелом для встановлення новизни інших, поданих пізніше, заявок.

Залежно від змісту документа або характеру відомостей про винаходи, промислові зразки та інші об'єкти промислової власності розрізняють

патентно-правову, **патентно-технічну і патентно-економічну інформацію**. Отже, патентна інформація дає можливість ознайомитися з новими досягненнями науки і техніки, зафіксованими в патентах.

Патентна інформація містить переважно підтвердні відомості, оскільки видача охоронного документа випереджає перевірку заявок на новизну і винахідницький рівень.

Патентні фонди – основний елемент патентної інформації. Їх використовують спеціалісти народного господарства. До складу фондів входять описи та охоронні документи, матеріали довідково-пошукового апарату, нормативні і методичні документи.

Патентні фонди поділяються на державні, територіальні і галузеві.

Держаний основний патентний фонд зберігається в патентній бібліотеці. Цей фонд є еталонним.

Територіальні патентні фонди створено в міжгалузевих територіальних органах науково-технічної інформації.

Галузеві патентні фонди — це сукупність патентних фондів підприємств та організацій галузі.

Розрізняють первинну і вторинну патенту інформацію. До первинної інформації належать:

- *описи винаходів до опублікованих заявок і патентів;*
- *офіційні патентні бюлетені, які видаються патентними відомствами;*
- *довідники до патентних бюлетенів;*
- *реферативні журнали і збірники патентів.*

До вторинної патентної інформації належать анотації, реферати та описи інших об'єктів промислової власності.

Державне патентне відомство України (Відомство) публікує описи винаходів до охоронних документів, офіційний бюлетень, іншу інформацію стосовно закордонних винаходів.

Опис винаходу складається з бібліографічної частини, опису формули винаходу, графічних матеріалів, а також посилань на інші документи, які стосуються даного опису.

В офіційному бюлетені наводять відомості про зареєстровані винаходи, зміни в правовому стані охоронних документів.

У практиці патентно-інформаційної діяльності часто використовуються не тільки оригінальні описи, що безпосередньо надходять від патентного відомства певної країни, а й репродукції, виконані технічним способом (фотокопії, мікрофільми і т. ін.). З погляду достовірності і повноти інформації такі копії тотожні оригіналам.

Патентна документація видається багатьма країнами світу. У ній регулярно повідомляється про всі винаходи, на які видано патенти.

Це переважно періодичні видання патентних відомств, інформація яких дещо поступається перед патентним описом, оскільки в них зазвичай міститься тільки короткий виклад технічного рішення, а іноді лише назва, номер патенту і деякі інші повідомлення. Для того щоб мати повне уявлення про технічне рішення, потрібно скористатися патентним описом.

Слід зазначити, що публікації в періодичних виданнях усе ж дають можливість дістати уявлення про рівень розвитку та основні напрями науково-технічних досліджень, які здійснюються в тій чи іншій країні, на конкретному підприємстві. Це джерело також дає найоперативнішу інформацію, оскільки випереджає появу патентних описів.

Ознайомлення з патентною документацією провідних країн світу потрібне насамперед у практичній діяльності, зокрема під час патентування винаходів за кордоном, при розгляді питань продажу й закупки ліцензій на винаходи, промислові зразки, а також при укладанні зовнішньоторгових угод.

З метою обміну патентною документацією між країнами світу укладено Договір про патентну кооперацію (РСТ), підписаний у Вашингтоні 19 червня 1970 р. Відповідно до Договору з метою співпраці за поданими заявками на охорону винаходів, проведення пошуку та експертизи, а також надання спеціальних послуг країни створили союз, який дістав назву Міжнародного союзу патентної кооперації (МСП).

Створення патентних фондів, формулювання висновків у процедурі патентування неможливі без надходження інформації з різних країн світу.

Для пошуку винаходів, патентовласників чи прототипів послуговуються різними видами пошуку: тематичним, іменним, номерним, пошуком патентів-аналогів. Тому в кожному окремому випадку потрібен свій власний вид інформації

Тематичний пошук найбільш поширений. Його проводять з метою виявлення винаходів, промислових зразків, товарних знаків, які стосуються досліджуваних питань.	Іменний (фірмовий) пошук спрямований на виявлення документів конкретної особи або фірми. Він є одним з найскладніших етапів тематичного пошуку.	Номерний пошук має на меті з'ясувати певні обставини стосовно конкретного охоронного документа: його тематичну належність; до якої рубрики МКВ він належить; його зв'язок з іншими документами; чи не є даний патент залежним; його правовий статус (патент переданий чи закінчилася його дія через несплату мита).
Пошук патентів-аналогів має на меті виявити патенти, видані в різних країнах на один і той же винахід, що дасть змогу зменшити трудомісткість пошуку і полегшити його проведення.		

Патентна документація включає також фонд довідкових видань:

- офіційні матеріали, що стосуються винахідництва. До них належать нормативні акти Держпатенту;
- інструктивні матеріали, вказівки, пояснення, положення і т. ін.;
- матеріали стосовно патентного законодавства інших країн: тексти законів, коментарі до них, підзаконні акти;
- енциклопедії, словники різних напрямів;
- довідники загальнотехнічні, галузеві, фірмові;
- довідники правових відносин авторського права.

До складу довідково-пошукового апарату патентної документації входять певні видання:

- довідники класів винаходів різних країн;
- алфавітно-предметний довідник;

- довідник ключових слів, термінів, таблиць відповідності індексів різних класифікацій, класифікаційні бюлетені тощо;
- довідники до патентної документації різних країн із систематичним внесенням змін;
- довідники патентів-аналогів за різні періоди (Великобританія, США, Японія, Німеччина, Франція);
- бюлетень змін у правовому стані заявок і патентів (по деяких країнах видається щорічно — США, Великобританія, Німеччина, Франція);
- бібліографічні матеріали різних країн.

Працюючи з патентною документацією, читачі мають справу не із самими патентами, авторськими свідоцтвами, а з описами винаходів, які публікуються у вигляді офіційних додатків до них.

У світовій практиці існують три принципово різні види описів одного і того ж винаходу, що оприлюднюються на різних етапах патентного діловодства.

Перший етап — описи винаходів, що містяться в заявках на винаходи. Цей вид публікацій останнім часом набув значного поширення в країнах, де запроваджено відкладену експертизу заявок на винаходи (Нідерланди, Німеччина, Швеція).

Другий вид — публікація описів попередніх документів після розгляду заявок на винаходи і прийняття експертами патентного відомства попереднього рішення про видачу патентів. Такий вид описів дістав назву акцептованої заявки. Публікація має на меті ознайомити широкі кола читачів з винаходами, а відтак перевірити правильність прийняття рішення патентним відомством.

Третій вид — публікація описів винаходів, які офіційно визнано як складові частини опублікованих юридичних документів.

В основу класифікації покладено дві ознаки опису винаходів — юридичні функції і читацьке призначення. Кожен з описів виконує самостійні юридичні функції і має різне читацьке призначення.

Перший вид описів винаходів фіксує юридичні права автора винаходу і за своїм читацьким призначенням забезпечує пріоритет у технічній чи іншій галузі.

Другий вид описів винаходів фіксує обґрунтування юридичних прав автора заявки на винахід попередньою експертизою — офіційним закладом, яким є патентне відомство, і за своїм читацьким призначенням закріплює пріоритет тієї ж експертизи.

У всі види описів можуть вноситися зміни різного характеру, що потрібно враховувати у своїй діяльності під час проведення патентних досліджень.

Описи винаходів являють собою єдине джерело офіційної інформації про винаходи і є документами службового, офіційного характеру, оскільки публікуються і складаються тільки певними закладами згідно з наданими їм правами за відповідно встановленою формою з метою визначення обсягу прав винахідників і патентовласників.

Кожному патентові під час видачі присвоюється офіційний реєстраційний номер. У більшості країн застосовують продовжувану нумерацію (з першого зареєстрованого в країні номера охоронного документа). Знаючи це, можна визначити хронологічний період реєстрації винаходу. Номер юридичного документа і назва країни дають можливість швидко відшукати необхідний винахід, з'ясувати також дату першої публікації, індекси системи класифікації винаходів.

Патентні відомства країн світу вимагають точного, достатньо ясно-го і повного викладення технічної суті винаходу. В описах винаходів подаються відомості про конструкції машин, склад матеріалів, рецептуру в такому викладі, щоб винахід можна було відтворити. Такий опис відрізняється від інших видів публікацій інформації, які не передбачають відтворення машин, технологічних процесів.

Описи винаходів почали публікуватися в різний час. Уперше такі описи було опубліковано 1617 р. у Великобританії, потім 1791 р. — у Франції, 1877 р. — у Німеччині. В Україні публікацію винаходів було започатковано в 1993 р.

Країна, в якій зареєстровано першу заявку на винахід, називається країною пріоритету.

Патенти-аналоги

— це патенти, видані в різних країнах на один і той же винахід.

Дані про першу правильно оформлену заявку (країна пріоритету, номер заявки, дата її подачі) називається конвенційним пріоритетом. Такі дані наводяться в бібліографічних даних патентних документів і дають можливість створити довідковий апарат за пріоритетною датою з метою обліку патентів-аналогів, щоб запобігти їх повторній видачі та для інших робіт бібліотечно-бібліографічного характеру.

Фірми країн світу щораз більше використовують закордонне патентування як надійний захист своїх інтересів за кордоном.

У патентній документації зафіксовано багатомільйонний масив інформації про різні об'єкти промислової власності, що являє собою міжнародні ресурси, які створюються інтелектуальною працею фахівців багатьох країн.

10.2. Інформація про винаходи, акцептовані заявки, корисні моделі

Охорону винаходів здійснюють близько 120 країн світу і три міжнародні організації: Європейське патентне відомство (ЄПВ), Африканська організація інтелектуальної власності (ОАПІ) і Африканська регіональна організація промислової власності (АРІ ПО). Крім того, реєстрацію заявок на винаходи здійснює Всесвітня організація інтелектуальної власності (ВОІВ). Інформацію про винаходи публікують більш як у 70-х країнах світу.

Щорічно реєструється близько 800 тис. заявок на винаходи і видається приблизно 400 тис. охоронних документів.

Інформація про винаходи публікується на різних етапах патентного виробництва.

Патентне виробництво — це процес документального оформлення технічного рішення з моменту його надходження в патентне відомство з винахідництва до моменту закінчення його правової охорони.

Процес патентного виробництва поділяється на три етапи:

<p>На першому етапі заявка на винахід, подана в патентне відомство, реєструється, фіксується дата пріоритету, перевіряється комплектність документації і правильність її оформлення, розглядаються протести, висловлені до експертизи по суті.</p>	<p>На другому етапі проводиться науково-технічна експертиза винаходу з метою встановлення його патентоспроможності, перевіряються протести проти видачі за заявкою охоронного документа.</p>	<p>На третьому етапі заявникові видається охоронний документ, перевіряються протести проти виданого охоронного документа, якщо такі надійшли.</p>
--	--	---

Розглянуті вище етапи супроводжуються публікацією різних відомостей про винаходи.

Інформація про акцептовані заявки. У деяких країнах світу діє перевірна система видачі патентів. Патентні відомства не беруть на себе розв'язання питання про патентоздатність винаходу, а залучають для цього третіх осіб, так звану відкриту експертизу. Стадії акцептованої заявки відповідає свій вид патентного документа — акцептована заявка.

При відкритій експертизі патентне відомство після перевірки заявки на патентоздатність приймає у випадку позитивного результату рішення про викладення заявочних матеріалів.

Власне акцепт заявки — це прийняте позитивне рішення про результати експертизи

Протягом встановленого законом терміну будь-яка особа може подати в патентне відомство свої протести проти видачі на цій стадії охоронного документа на винахід.

Терміни публікації акцептованих заявок кожної країни та конкретної заявки різні, але здебільшого перевищують три–чотири роки. Пояснюється це довготривалістю експертизи (2 роки).

Інформацію про акцептовані заявки використовують у всіх видах патентних досліджень, оскільки вона є точним джерелом науково-технічних відомостей.

Інформацію про авторські свідоцтва публікують Куба, Монголія, Болгарія, Чехія, Польща, Румунія. Це означає, що в цих країнах охоронним документом на винахід є авторське свідоцтво.

Бібліографічну і реферативну інформацію публікують переважно в бюлетенях, не розрізняючи охоронні документи за видами, але подають ідентифікуючі індекси, наприклад: основний патент, додатковий патент, ввізний патент.

Популярність опису винаходів як джерела науково-технічної інформації постійно зростає і витісняє інші джерела (матеріали симпозіумів, науково-технічних конференцій, публікацій у спеціальних і наукових журналах, виставках і т. ін.).

Способи одержання опису винаходів до патентів, що випускає патентне відомство України, розповсюджуються з передплатою і диференціацією за тематикою, сформованими на рівні класів і підкласів МКВ.

З описами закордонних винаходів можна ознайомитись у бібліотеках (науково-технічній бібліотеці, бібліотеках органів інформації), які комплектують базові і деякі небазові патентні фонди.

Переклади закордонних описів винаходів здійснює Інститут інформації, а також ТПП. Відомості про переклади відображаються у відповідному каталозі описів винаходів до патентів, підписку на які можна оформити через органи інформації. Дані в каталозі розміщено за розділами МКВ. У кожній публікації вказується: країна патентування, номер патенту, класифікаційні індекси, назва винаходу, номер перекладу.

Реферативна інформація про винаходи являє собою короткий виклад змісту опису винаходів. При цьому обов'язково публікується бібліографічний опис патентного документа, класифікаційні індекси, назва заявника, винахідника чи винаходу, викладається суть винаходу, за необхідності додаються креслення або схеми і формула винаходу. Суть винаходу

може бути викладена у вигляді реферату (анотації) одним або декількома пунктами патентної формули (формули винаходу).

Варто відзначити, що реферативна інформація потрібна для оперативного повідомлення широкого кола спеціалістів про нові технічні рішення в певній галузі та ознайомлення із суттю винаходу.

Реферативна інформація необхідна для проведення всіх видів патентних досліджень, що сприяє патентоздатності винаходів.

Інформація про корисні моделі (КМ). Корисна модель, або «малий патент», набула у світовій патентній практиці значного поширення.

Якщо узагальнити дане визначення з погляду винахідництва в різних країнах, то під поняттям «КМ» розуміють технічне рішення — завдання, яке стосується переважно пристрою. Воно може бути виражене в особливій формі об'єкта, в особливому розміщенні і врахуванні окремих частин, використанні нових вузлів, деталей чи механізмів.

Досі немає повної ясності між визначенням КМ і визначенням винаходу. КМ визначається такими ознаками: новизною, корисністю, виробничим застосуванням і винахідницьким рівнем.

Сьогодні охорону КМ здійснюють 20 країн, у т. ч. Японія, Німеччина, Італія, Іспанія, а також Україна. Загальна кількість публікацій корисних моделей перевищує 300 тис. повідомлень на рік. У більшості країн інформація про КМ публікується в офіційних патентних бюлетенях або реферативних виданнях разом з інформацією про інші об'єкти промислової власності.

Питання правової охорони КМ і джерела інформації про них висвітлюються в журналах патентного відомства України «Інновація», «Патентна інформація».

Майже всі видання, що містять інформацію про КМ, мікрофільмуються і зберігаються у фільмотеках, звідки можна отримати копії.

Спеціалісти народного господарства нашої країни досі не оцінили належним чином значення КМ як джерела патентної інформації, і це, безперечно, негативно відбивається на якості патентних досліджень. Важливо враховувати інформацію про КМ під час проведення пошуку на патентну чистоту (при закордонних поставках у країни, де здійснюється охорона КМ), а також закордонному патентуванню винаходів.

10.3. Інформація про промислові зразки та товарні знаки

Високий рівень дизайнерських розробок, які характеризуються новизною, відповідними вимогами технічної естетики й ергономіки, можливістю виробництва промисловим способом, позитивним ефектом від використання розробок у народному господарстві підтверджуються Держпатентом України, якщо ці розробки захищено патентами непромислових зразків.

Нині у світі близько 80 країн здійснюють охорону промислових зразків. Щорічно подається майже 210 тис. заявок на охорону промислових зразків (з них індивідуальними заявниками — понад 110 тис.), а реєструється понад 110 тис. промислових зразків.

Публікують інформацію про промислові зразки 38 країн і чотири міжнародні організації.

У нашу країну надходить інформація майже про всі зареєстровані у світі промислові зразки. З інформаційного погляду найбільший інтерес для спеціалістів становлять публікації промислових зразків, які відображають відповідно діяльність фірми чи підприємства.

Аналіз відмовних рішень у нашій країні за заявками на промислові зразки (кількість відмовних рішень сягає 45 %) показує, що 70–80 % відхилених заявок за своїм художньо-конструкторським рівнем не задовольняє вимоги технічної естетики.

Причини цього явища пов'язані передусім із незадовільним забезпеченням галузей промисловості кваліфікованими художниками-конструкторами і спеціалістами, компетентними в питаннях правової охорони промислових зразків. Недостатня ознайомленість розробників (конструкторів) з поточною інформацією стосовно промислових зразків також негативно відбивається на художньо-конструкторському рівні зразків, що розробляються виробниками.

Інформація про товарні знаки. Нині у світі щорічно подається близько 600 тис. заявок на товарні знаки і реєструється майже 400 тис. знаків. Практично всі країни, в яких охороняються винаходи, здійснюють також і охорону товарних знаків.

У бібліотеці Інституту науково-технічної інформації зберігається документація на товарні знаки 55 країн. Інформація про товарні знаки, зареєстровані в нашій країні, міститься в офіційному бюлетені Держпатенту України «Товарні знаки». До складу даних, що публікуються в бюлетені, входять: дата подання заявки, назва організації власника, зображення знака, номенклатура товарів або послуг, згрупованих за класами Міжнародної класифікації товарів і послуг. У бюлетені публікуються повідомлення про подовження терміну дії свідоцтва на товарний знак; зміни, внесені у свідоцтва; про видачу дубліката свідоцтва; анулювання свідоцтва.

Усі патентні відомства, які реєструють товарні знаки, публікують їхні зображення і необхідні бібліографічні відомості, що дає експертам патентних відомств інформацію для проведення різних патентних досліджень.

Деякі країни (Австрія, Алжир, Бельгія, Велика Британія, Німеччина, Данія та ін.) публікують спеціальні бібліографічні видання про товарні знаки і їх зображення, де подається реєстраційний номер, класифікаційний індекс, перелік класів товарів, що підлягають захисту, ім'я власника, пріоритет. Угорщина, Іспанія, Італія, Польща та інші країни публікують інформацію про товарні знаки не в спеціальних бюлетенях, а в загальних інформаційно-бібліографічних виданнях. Упродовж останніх десяти років в Україні зареєстровано понад 35 тис. товарних знаків.

Статистичні дані дають змогу зробити висновок, що кількість свідоцтв, які видаються на товарні знаки, щорічно збільшується.

Висновки

Патентна документація містить відомості про суть технічних рішень, визнаних патентами, а також відомості юридичного значення — права авторів та власників патентів.

Патентна інформація — це багатомільйонний масив джерел інформації багатьох країн світу, що вміщує відомості про об'єкти промислової власності, причому щорічно кількість інформації у вигляді описів до винаходів, промислових зразків і товарних знаків збільшується.

Залежно від змісту документа або від характеру відомостей розрізняють патентно-правову, патентно-технічну і патентно-економічну інформацію, що дає можливість ознайомитися з новими досягненнями науки і техніки, зафіксованими в патентах на винаходи і промислові зразки.

Контрольні запитання і завдання

1. *Що являє собою патентна документація?*
2. *Що відносять до патентних фондів?*
3. *Що належить до первинної і вторинної патентної інформації?*
4. *Яка мета створення патентної кооперації (РСТ)?*
5. *Що являє собою тематичний, іменний і номерний патентний пошук?*
6. *Які довідково-пошукові матеріали містить патентна документація?*
7. *Які Ви знаєте види опису одного і того ж винаходу?*
8. *Що являють собою описи винаходів?*
9. *Яка країна започаткувала публікацію винаходів і в якому році?*
10. *Що являють собою патенти-аналоги?*
11. *На кого покладено обов'язки щодо охорони винаходів?*
12. *Як пояснити, що кількість патентів залежить від кількості поданих заявок?*
13. *Що являють собою акцептовані заявки?*
14. *Де можна отримати інформацію про патенти будь-якої країни?*
15. *Що являє собою інформація про корисні моделі?*
16. *Що являє собою інформація про промислові зразки і товарні знаки?*
17. *Як здійснити патентний пошук товарних знаків для патентування?*
18. *Розробіть ескіз (рисунок) товарного знака для одного класу товарів чи послуг (письмово).*
19. *Письмово проведіть пошук інформації про промисловий зразок (завдання дає викладач).*
20. *Дайте письмову відповідь, із якою патентною документацією та інформацією Ви ознайомилися в процесі навчання.*

Розділ 11

ОСНОВИ АВТОРСЬКОГО ПРАВА З ВИНАХІДНИЦТВА

11.1. Суб'єкти авторського права з винахідництва

Авторське право — це сукупність норм, що встановлюють умови і порядок визнання технічного рішення в будь-якій галузі народного господарства винаходом або раціоналізаторською пропозицією, а також регулюють особисті майнові і немайнові відносини, які виникають у зв'язку з їх створенням і використанням.

Отже, об'єктами винахідницького права є винаходи, промислові зразки, товарні знаки і раціоналізаторські пропозиції.

Оскільки більшість пропозицій на рівні винаходів, промислових зразків і раціоналізаторських пропозицій виникає у зв'язку з роботами, які провадять автори, у регулюванні винахідницьких правовідносин значну роль відіграють норми трудового права.

Патентне законодавство України, норми якого регулюють правовідносини, пов'язані з набуттям і захистом прав на винаходи, корисні моделі та промислові зразки, визнає і гарантує також охорону прав дійсних творців технологічних, технічних або художньо-конструкторських

нововведень. При цьому основна увага приділяється правам та обов'язкам патентовласників, що цілком природно і закономірно впливає з переходу до патентної форми охорони винаходів, корисних моделей і промислових зразків. Їх творці дістали можливість стати патентовласниками, їм гарантуються права, які зазвичай надаються патентним законодавством усіх розвинутих країн світу¹.

Патентне мито, а також пільги авторів на податок з одержаної винагороди встановлюються нормами фінансового права.

Права авторів у випадку їх порушення охороняються нормами не тільки цивільного, а й кримінального права.

Патентне законодавство України визнає та охороняє права авторів винаходів, корисних моделей чи промислових зразків із моменту досягнення творчого результату і вираження його в об'єктивній формі, оскільки саме із цього часу з'являється небезпека його присвоєння іншими особами.

Право авторства є невідчужуваним, що зумовлено його особистим характером. Воно не може бути передано іншій особі ні за життя автора, ні після його смерті.

За часом дії винахідницькі правовідносини поділяють на дві великі групи:

- *правовідносини, що виникають до моменту кваліфікації передбачуваного винаходу, промислового зразка чи раціоналізаторської пропозиції,*
- *правовідносини, що виникають після того, як ці пропозиції визnano і на них видано охоронний документ.*

Між автором та організацією, у зв'язку з виконанням службового завдання якої було зроблено передбачуваний винахід або куди він як її працівник звернувся з приводу оформлення відповідної заявки, виникають правовідносини відносного характеру. З огляду на зазначені відносини, обов'язки виникають тільки в тій організації, до якої звернувся автор.

¹ Довгий С., Жаров В., Кремень В. та ін. *Охорона інтелектуальної власності в Україні*. — К.: — Форум, 2002. — С. 167–170.

Ще одним різновидом правовідносин є відносини між заявником (автором) і Відомством, які виникають під час перевірки в установленому порядку відповідності внесеної пропозиції обов'язковим ознакам винаходу, промислового зразка, корисної моделі чи товарного знака. Юридичним фактом, з яким пов'язано виникнення цих відносин, є надходження в Науково-дослідний центр патентної експертизи (НДЦПЕ) належно оформленої заявки. На цій стадії правовідносини можуть змінюватися. Наприклад, якщо автор, подавши заявку на одержання патенту на своє ім'я, виявить бажання передати її в Державний фонд патентів.

Ці відносини можуть припинитися, якщо заявником (автором) не будуть подані матеріали, яких не вистачає, або вона не буде виправлена, або за результатами розгляду заявки заявнику буде відмовлено у визнанні пропозиції винаходом.

Зазначимо, що патентне законодавство України надає автору винаходу, корисної моделі, промислового зразка чи товарного знака право подати заявку на видачу патенту і стати патентовласником.

Подати заявку на видачу патенту може лише особа, творчою працею якої створено відповідний винахід, корисна модель чи промисловий зразок, за винятком випадків, зазначених у законі.

Законодавство не вимагає від заявника доказів, що саме він є автором винаходу, промислового зразка, корисної моделі чи товарного знака. Відтак право на подання заявки у Відомство є виключним правом тієї особи, яка створила винахід, корисну модель, промисловий зразок чи товарний знак.

Патентне законодавство України, закріплюючи за автором монопольне право на подання заявки, одночасно підтверджує його право на досягнутий ним творчий результат. Тому тільки сам автор має право вирішувати питання про можливість і доцільність ознайомлення суспільства зі своєю розробкою. Автор може зберегти в таємниці свою розробку, але слід пам'ятати, що аналогічна монополія може бути досягнута іншою особою.

З метою забезпечення надійної, обмеженої певним строком дії правової охорони створеного винаходу, корисної моделі чи промислового

зразка автор може отримати на них патент. При цьому він повинен висвітлити сутність створеного ним об'єкта прав інтелектуальної власності.

Суб'єктами винахідницького права є учасники винахідницьких правовідносин, які мають права на конкретні винаходи і раціоналізаторські пропозиції. До них належать:

- *громадяни — автори вказаних пропозицій— або їх правонаступники;*
- *юридичні особи — підприємства, організації, установи.*

Особливим суб'єктом винахідницького права є держава.

Зазначимо, що автор винаходу, корисної моделі чи промислового зразка має право на авторське ім'я. Це означає, що його ім'я як творця об'єкта інтелектуальної власності повинно зазначатися в публікаціях про створений ним об'єкт прав інтелектуальної власності.

Авторами новаторських пропозицій можуть бути громадяни цієї країни й іноземні громадяни незалежно від віку і національності.

Іноземні громадянина — автори винаходів і раціоналізаторських пропозицій — мають ті ж права, що і громадяни даної країни.

1 1.2. Правовий захист авторів винаходів і раціоналізаторських пропозицій

Визнання права авторства є основою виникнення всіх інших прав творців винаходів або раціоналізаторських пропозицій.

Документом, що підтверджує факт визнання пропозиції винаходом, пріоритет винаходу, авторство на винахід і виключне право, є **патент**.

Авторство на раціоналізаторську пропозицію, дату її подання (пріоритет) і визнання пропозиції раціоналізаторською підтверджує посвідчення на раціоналізаторську пропозицію.

У разі співавторства кожному із співавторів видається патент або посвідчення, де повідомляється про інших співавторів.

Автор винаходу має право вимагати, щоб винаходу було присвоєно його ім'я або спеціальна назва, про що він повинен заявити в патентне відомство одночасно з поданням заявки на видачу патенту або після її подання, однак не пізніше, ніж через два місяці з дня прийняття рішення про видачу охоронного документа. Про присвоєння винаходу імені автора або спеціальної назви вказується в патенті, у технічній документації до винаходу, виробу або на їх упаковці.

У разі співавторства питання присвоєння імені або спеціальної назви винаходу може бути вирішено позитивно тільки за згоди всіх співавторів.

Згідно із законодавством раціоналізаторським пропозиціям ім'я автора або спеціальна назва не присвоюються.

На стадії подання і розгляду заявок на винахід і заяви на раціоналізаторську пропозицію їх автори мають чітко визначені права:

- 1. Право на подання заяви на винахід і заяви на раціоналізаторську пропозицію.** Це право базується на особистій думці автора про те, що створене ним технічне рішення достатньо обґрунтоване і відповідає вимогам законодавства до винаходів та раціоналізаторських пропозицій. Винятком є право стосовно винаходів, створених у зв'язку з виконанням службового завдання, так як у цьому випадку заявка на видання патенту подається від організації (роботодавця).
- 2. Право на пріоритет винаходу** і першість раціоналізаторської пропозиції. Ґрунтується на тому, що за автором визнається першість за поданою в установленому порядку заявкою на винахід або за заявою на раціоналізаторську пропозицію перед іншими такими ж рішеннями, які заявлені пізніше або опубліковані після дати пріоритету.

Право на допомогу від держави у створенні умов для творчої роботи, у т. ч. в оформленні заявок на винаходи і заяв на раціоналізаторські пропозиції.

Підприємство зобов'язане надати авторові допомогу в оформленні заявки, перевірити новизну пропонованого винаходу і в місячний термін з дня звернення автора направити в Держпатент оформлену заявку на видання патенту.

Право на винагороду. Автор винаходу, корисної моделі чи промислового зразка може претендувати на одержання особливої винагороди від використання цього об'єкта у виробництві товарів, що перевищує його звичайну заробітну плату.

Розмір та порядок виплати авторської винагороди обумовлюється угодою між автором і роботодавцем. Вона може бути укладена заздалегідь, або коли автор повідомляє роботодавцю про створений ним винахід і його використання. Якщо виникають спірні питання стосовно авторської винагороди і важко дійти згоди, питання виплати винагороди вирішує суд.

Право на ознайомлення з матеріалами, на основі яких прийнято рішення стосовно заявки на винахід. Таке право дає авторам (заявникам) можливість у двомісячний термін з дня одержання рішення вимагати надання копій протиставлених матеріалів (за винятком секретних). Копії протиставлених матеріалів на заявку на видання патенту надсилаються за встановлену Держпатентом оплату.

На рішення про відмову в прийнятті заявки до розгляду заявник може подати заперечення до Апеляційної ради Держпатенту України протягом двох місяців від дати його одержання. Апеляційна рада повинна розглянути заперечення у двомісячний термін з дати його надходження. Рішення Апеляційної ради є остаточним.

Право на одержання мотивованого рішення у випадку відхилення заяви на раціоналізаторську пропозицію. Автору повинні бути повідомлені мотиви відхилення його пропозиції у 15-денний термін, якщо ця пропозиція розглядалася на підприємстві, в організації (закладі).

Автор винаходу і раціоналізаторської пропозиції має право брати участь у впровадженні своїх пропозицій, а також у розробці технічної документації, виготовленні й випробовуванні дослідних зразків.

Брати участь у підготовці до впровадження у виробництво свого винаходу або раціоналізаторської пропозиції автор може за місцем постійної роботи або на інших підприємствах. У першому випадку він може бути повністю або частково звільнений від виконання основної роботи з оплатою праці в розмірі не нижче середньої зарплати на основному місці роботи. У тих випадках, коли за умовами виробництва

звільнення автора від основної роботи неможливе, з ним укладається угода про підготовку до впровадження винаходу або пропозиції в неробочий час з оплатою праці.

Якщо автор звільнений від виконання основної роботи і бере участь у підготовці до використання свого винаходу на іншому підприємстві, то з автором укладається трудовий договір і за ним зберігається посада, право на відпустку і всі інші права, встановлені за місцем постійної роботи, а весь період участі в підготовці використання пропозиції зараховується в безперервний трудовий стаж.

Якщо робота автора по підготовці до використання винаходу або раціоналізаторської пропозиції на іншому підприємстві продовжувалася не менше II місяців, йому надається оплачувана відпустка і за місцем цієї роботи.

Якщо автор, який не є робітником або службовцем, залучається до участі в підготовці до використання винаходу або раціоналізаторської пропозиції, з ним може бути укладений договір на весь час виконання цієї роботи або на певний термін з оплатою праці залежно від кваліфікації автора й складності роботи, а також відповідно до діючих тарифних ставок або схем посадових окладів. Термін роботи автора-пенсіонера не може перевищувати два місяці протягом календарного року.

Підприємство, яке залучає до участі в підготовці до виконання й використання винаходу або раціоналізаторської пропозиції автора без постійного місця проживання, уклавши з ним трудовий договір, зобов'язане повернути йому витрати на проїзд в обидва боки, а також квартирні і добові відповідно до чинного законодавства України про відрядження.

Підприємство, яке взяло до використання раціоналізаторську пропозицію або винахід, може скористатися виготовленою автором технічною документацією чи моделлю або доручити автору виконання такої роботи. Якщо автор виконує роботу, не пов'язану зі службовим завданням, підприємство зобов'язане укласти з ним угоду, передбачивши оплату праці і відшкодування витрат на виготовлення документації або моделі згідно з діючими нормами й розцінками. Визначені такою угодою суми виплачуються авторові незалежно від винагороди за використання винаходу або раціоналізаторської пропозиції.

За працівником, який є автором раціоналізаторської пропозиції або винаходу, що викликали зміну технічних норм і розцінок, попередні розцінки зберігаються протягом шести місяців з дня початку впровадження раціоналізаторської пропозиції або винаходу. Попередні розцінки зберігаються і в тих випадках, коли автор раніше не виконував роботи, норми і розцінки на які змінено у зв'язку з впровадженням його пропозиції, і був переведений на цю роботу після її використання.

За іншими працівниками, що допомагали раціоналізаторові у впровадженні його пропозиції, попередні розцінки зберігаються протягом трьох місяців. У цих випадках додаткова, з урахуванням нових розцінок, заробітна плата виплачується по доплатних листах за рахунок фонду заробітної плати.

Про використанні винаходи й раціоналізаторські пропозиції і виплачену у зв'язку із цим винагороду робиться запис у трудовій книжці автора.

При скороченні чисельності чи штату працівників у зв'язку зі змінами в організації виробництва і праці переважне право на збереження за ними робочого місця мають винахідники і раціоналізатори при рівних умовах продуктивності праці і кваліфікації з іншими працівниками.

Відповідно до чинного законодавства авторам винаходів, раціоналізаторських пропозицій може бути присвоєно почесне звання: «Заслужений винахідник України», «Заслужений раціоналізатор України», «Кращий молодий винахідник України», «Кращий молодий раціоналізатор України».

Автори, яким присвоєно почесні звання «Заслужений винахідник України» і «Заслужений раціоналізатор України» користуються всіма пільгами, які надаються ветеранам праці.

Вирішуючи питання про направлення спеціалістів у творчі відрядження на інші підприємства або на тематичні виставки, конференції з метою вивчення передового досвіду, адміністрація підприємства зобов'язана віддавати перевагу авторам винаходів і раціоналізаторських пропозицій.

Зазначимо, що дія будь-якого патенту обмежена встановленими законодавством часовими межами. По закінченні строку, на який видано патент, винахід, корисна модель чи промисловий зразок стають суспільним надбанням і можуть вільно використовуватися всіма зацікавленими особами.

Підставою для дострокового припинення дії патенту є:

- *повна або часткова відмова власника патента від своїх прав;*
- *несплата у встановлений строк річних зборів за підтримання чинності патенту;*
- *визнання патенту недійсним повністю або частково.*

Власник патента в будь-який час може відмовитися від свого патенту. Відмова від патенту оформляється шляхом подання заяви до Патентного відомства України, яке здійснює реєстрацію і публікує у своєму офіційному бюлетені відомості про дострокове припинення дії патенту.

11.3. Захист патентних прав авторів винаходів і раціоналізаторських пропозицій

Закон захищає права та інтереси авторів об'єктів інтелектуальної власності, передбачивши заходи щодо їх визнання і відновлення, припинення пов'язаних з ними порушень, застосування до порушників санкцій та використання різних дій у сфері правових стосунків.

Автори винаходів і раціоналізаторських пропозицій мають майнові права, зокрема такі:

- *право на винагороду;*
- *право на безкоштовне одержання свідоцтва про раціоналізаторську пропозицію і патенту, якщо автор передав право Держпатенту. У всіх інших випадках автор сплачує державне мито;*
- *право на повернення витрат, пов'язаних з розробкою технічної документації або моделі;*
- *право з прибуткового податку;*
- *право на пільги в судових справах, компенсацію витрат, пов'язаних із винахідництвом.*

Захист прав і законних інтересів авторів, власників патентів та інших осіб, що є власниками прав на запатентовані винаходи, корисні моделі чи промислові зразки, здійснюється шляхом використання передбачених законом форм, засобів і способів захисту прав.

Захист патентних прав здійснюється в юрисдикційній формі, яка передбачає два напрями дій — судовий та адміністративний захист авторських прав.

Більш поширений судовий порядок захисту авторських прав, адміністративний застосовують тільки у випадках, передбачених законом.

Слід зазначити, що патентні спори розглядаються господарськими і третейськими судами за клопотанням авторів. У судовому порядку вирішуються такі питання:

- *визнання патенту недійсним;*
- *право авторства на винахід, корисну модель чи промисловий зразок і авторство на раціоналізаторську пропозицію;*
- *встановлення власника патенту, автора раціоналізаторської пропозиції;*
- *порушення прав на використання винаходів, промислових зразків, корисних моделей, товарних знаків і раціоналізаторських пропозицій;*
- *укладання та виконання ліцензійних договорів;*
- *надання примусової ліцензії;*
- *право попереднього користувача;*
- *виплату автору винагороди роботодавцем;*
- *виплату компенсацій за використання об'єктів інтелектуальної власності.*

Розгляд патентних спорів у місцевих та господарських судах здійснюється за загальними правилами судової процедури, які передбачено в Цивільному процесуальному кодексі України та Господарсько-процесуальному кодексі України. Спори, передані за рішенням сторін до третейського суду, вирішуються відповідно до регламенту даного третейського суду.

Автор, який не згоден з рішенням про відмову визнати пропозицію раціоналізаторською або прийняття її до використання, може в місячний строк з дня одержання рішення оскаржити його керівнику підприємства, яке прийняло це рішення.

Керівник разом з автором і представником відповідної ради Товариства винахідників і раціоналізаторів України повинні розглянути скаргу в місячний строк.

Суперечка за першість на раціоналізаторську пропозицію розглядається керівником підприємства спільно з представником відповідної ради Товариства винахідників і раціоналізаторів України в місячний строк з дня надходження скарги, причому сторони повинні бути запрошені до участі в розгляді спори.

Скарги авторів винаходів і раціоналізаторських пропозицій з питань достовірності підрахунку прибутку (доходу), розміру, порядку нарахування і своєчасності виплати винагороди за їх пропозиції, а також встановлення факту їх використання розглядаються керівником підприємства в місячний строк за участі автора і представника відповідної ради Товариства винахідників і раціоналізаторів України.

Автор, який прийняте рішення вважає неправильним або не одержав відповіді в установлений строк, може звернутися з позовом до суду.

Відповідно до цивільного законодавства України в судовому порядку розглядаються:

- *спори про авторство (співавторство) на раціоналізаторську пропозицію;*
- *спори про розмір, порядок нарахування і строки виплати винагороди за раціоналізаторські пропозиції і факти її використання, якщо вони не вирішені в порядку, установленому чинним законодавством;*
- *спори між співавторами про розподіл винагороди за винахід або раціоналізаторську пропозицію;*
- *спори про першість на раціоналізаторську пропозицію, якщо вони не вирішені в установленому згідно з чинним законодавством порядку.*

Спори про авторство (співавторство) на винахід або раціоналізаторську пропозицію можуть бути порушені в суді після винесення рішення

про визнання пропозиції винаходом або раціоналізаторською пропозицією і прийняття їх до використання.

На основі набуття чинності рішенням суду по справі про авторство на раціоналізаторську пропозицію керівник підприємства виправляє запис у заяві на раціоналізаторську пропозицію, скасовує старе і видає нове свідоцтво на раціоналізаторську пропозицію.

Позови, що виникають з приводу раціоналізаторських пропозицій, можуть пред'являтися за бажанням позивача за місцем його проживання або за місцем знаходження органу управління юридичної особи.

Позивачі за позовами, що впливають з прав на раціоналізаторську пропозицію, звільняються від сплати судових витрат.

Відповідно до Цивільного кодексу України у справах про стягнення винагороди діє трирічний строк давності. Строк давності відраховується з дня письмового повідомлення автора про початок використання його винаходу чи раціоналізаторської пропозиції.

Спори, які виникають з питань участі автора в підготовці до використання раціоналізаторської пропозиції, розглядаються в порядку, встановленому для вирішення трудових спорів.

Підприємство, яке використовує винаходи, раціоналізаторські пропозиції, сплачує особам, у т. ч. і тим, які не працюють на даному підприємстві, однак сприяли створенню, одержанню правової охорони і використанню пропозицій, винагороду, розмір якої не повинен перевищувати розміру винагороди, сплаченої авторам зазначених винаходів і раціоналізаторських пропозицій.

Це положення є обов'язковим для всіх юридичних та фізичних осіб незалежно від форм власності й господарювання і береться до уваги при розробці галузевих положень про раціоналізаторські пропозиції.

Потрібно пам'ятати, що суд не вирішує питання про визнання заявленого технічного рішення винаходом, промисловим зразком або раціоналізаторською пропозицією.

Зазначимо, що застосування цивільно-правових санкцій за порушення патентних прав можливе впродовж загального терміну задоволення позову, тобто протягом трьох років від дати, коли власник патенту довідався або мав довідатися про порушення своїх прав.

Найбільш поширеним способом захисту прав відповідача є зустрічний позов про визнання патенту недійсним, або правомочність використання об'єктів інтелектуальної власності внаслідок вилучення їх зі сфери монополії.

У випадках встановлення патентних порушень їх винуватці можуть нести кримінальну відповідальність за порушення патентних прав.

Значимо, що українське законодавство передбачає кримінально-правову відповідальність за деякі порушення патентних прав. Відповідно до ч. 1 ст. 177 КК України злочином є незаконне використання винаходу, корисної моделі, промислового зразка чи товарного знака, якщо ці дії завдали матеріальної шкоди у великих розмірах. За їх вчинення винний мусить сплатити штраф від 100 до 400 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або ж він може бути засудженим до виправних робіт на строк до двох років з конфіскацією незаконно виготовленої продукції та обладнання й матеріалів, призначених для їх виготовлення.

Незаконне використання винаходів, промислових зразків, корисних моделей, товарних знаків охоплює будь-яке несанкціоноване власником патенту виготовлення або запровадження виробу із застосуванням об'єктів інтелектуальної власності.

Склад патентного злочину стосовно використання об'єктів інтелектуальної власності без дозволу чи ліцензії є матеріальним. Ідеться про завдані у великих або особливо великих розмірах збитки. Особа вважається невинною, поки її вина не встановлена судом, а порушення кримінальної справи можливе лише за скаргою потерпілого.

Усі матеріали, які подаються до суду, повинні мати достатню мотивацію, містити реквізити автора і відповідача, перелік вимог, а також додані докази, копії рацпропозиції, акт впровадження та інші матеріали.

Висновки

Винахідницьке право — це норми, що встановлюють умови і порядок визнання рішення в будь-якій галузі господарства раціоналізаторською

пропозицією, винаходом або промисловим зразком і регулюють особисті майнові і немайнові відносини.

Суб'єктами винахідницького права є автори раціоналізаторських пропозицій, винаходів, промислових зразків і товарних знаків, а також юридичні особи — підприємства, організації і держава.

Авторське право базується на визнанні пропозицій винаходами, промисловими зразками і раціоналізаторськими пропозиціями, що підтверджено патентом або свідоцтвом.

Цивільний кодекс України надає авторам винаходів і раціоналізаторських пропозицій широкі права, які поділяться на дві групи: правовідносини до кваліфікації пропозицій і правовідносини, що виникають після одержання охоронних документів.

Контрольні запитання і завдання

1. *Що таке винахідницьке право?*
2. *У чому суть авторського права?*
3. *Що входить до переліку об'єктів винахідницького права?*
4. *У який спосіб здійснюється охорона прав авторів у випадку їх порушення?*
5. *На які правовідносини поділяється винахідницьке право?*
6. *Які правові відносини виникають між автором і Держпатентом?*
7. *Які суб'єкти є учасниками винахідницьких правовідносин?*
8. *Які права мають іноземні громадяни — автори винаходів і раціоналізаторських пропозицій?*
9. *Що підтверджує авторське право у винахідницькій діяльності?*
10. *У яких випадках автор має право присвоїти своє ім'я винаходу і раціоналізаторській пропозиції?*
11. *Які права має автор щодо ознайомлення з протиставленими матеріалами експертизи?*
12. *Які права має автор щодо підготовки своїх пропозицій до використання?*

13. *Хто має право подавати заявку на об'єкти інтелектуальної власності?*
14. *Хто є монополістом на створені об'єкти інтелектуальної власності?*
15. *Які основні права має автор інтелектуальної власності?*
16. *Як встановлюється заробітна плата авторові пропозиції, якщо він здійснює підготовку пропозиції до використання на іншому підприємстві?*
17. *У яких випадках авторам присвоюються почесні звання «Заслужений винахідник України» і «Заслужений раціоналізатор України»?*
18. *Які майнові права авторів винаходів і раціоналізаторських пропозицій?*
19. *Які права має автор стосовно кваліфікації його пропозиції?*
20. *Які спірні питання автори винаходів і раціоналізаторських пропозицій можуть розглядати в судовому порядку?*
21. *До яких інстанцій автор має право звернутися в разі порушення його прав?*
22. *Чи має автор право звернутися до суду для визнання його пропозиції винаходом або раціоналізаторською пропозицією?*
23. *Які спірні питання вирішуються в третейському суді?*
24. *Які судові стягнення накладаються на осіб, які порушили авторські права?*
25. *У яких випадках особа визнається винною щодо порушення патентних прав іншої особи?*
26. *Які документи повинен додавати автор до позову на раціоналізаторську пропозицію для розгляду його в суді?*
27. *Які витрати покладаються на автора в разі позову до суду з приводу винаходів і раціоналізаторських пропозицій?*
28. *Дайте письмову відповідь на запитання: Хто повинен провести виплату автору, якщо його пропозиція використовується на двох підприємствах, причому підприємство, яке почало використовувати пропозицію першим, має менші об'єми випуску продукції, а підприємство, яке почало використовувати пропозицію пізніше на 6 місяців, має більші об'єми випуску продукції?*

Розділ 12

РАЦІОНАЛІЗАЦІЯ ВИРОБНИЦТВА

12.1. Раціоналізація в системі організації виробництва

Відомо, що найбільш масовим видом технічної творчості є раціоналізація і винахідництво. Завдяки їх постійному розвитку створюються нова конкурентоздатна техніка і технології, нові промислові зразки і, відповідно, нові товари.

Але багато аспектів вдосконалення процесу виробництва пов'язані із самою раціоналізацією системи організації виробництва.

Мета організації виробництва полягає в підвищенні ефективності господарської діяльності, що може досягатися методом безпосереднього регулювання діяльності організаційної системи або прямого вдосконалення організації і раціоналізації виробництва.

Зауважимо, що управління організацією виробництва являє собою встановлення певних форм, змісту і критеріїв регулювання динамічного функціонування господарського механізму в галузях народного господарства. Сама система управління (регулювання) полягає в тому, щоб для кожного члена господарської організації поставити мету й визначити завдання, а саме: коли і які саме робочі завдання, яким чином і якими ме-

тодами можна виконати? Отже, система створює передумови для плано-мірного спрямування багатьох індивідуальних дій на реалізацію мети, яка конкретизується в процесі діяльності господарської організації, і її потрібно вирішити, причому з відповідною ефективністю для тієї ж організації.

Вдосконалення організації виробництва являє собою інтегровану частину комплексної системи цілей розвитку підприємства, яка охоплює порівняно тривалі тимчасові напрями розвитку факторів, що визначають рівень організації виробництва.

Організаційні зміни скеровано на раціоналізацію виробництва за певних трудових, технічних і технологічних умов, що полягають у забезпеченні функціонування організації без втрат, методичному вияві та використанні в короткі терміни резервів підвищення ефективності виробництва. Але першочерговим завданням раціоналізації є забезпечення оптимального використання наявних ресурсів підприємства (організації) — трудових і матеріальних.

У науці про організацію виробництва раціоналізація як поняття об'єднує сукупність тих методів і засобів, за допомогою яких здійснюється завдання інновації P (пов'язані з раціоналізацією) на основі використання сукупності різних ресурсів (Z_z), тобто необхідного досягнення або найбільшого наближення до рівності $P = Z_z$. При маються на увазі всі види діяльності, пов'язані з реалізацією даного завдання, включаючи виробництво, маркер, складське господарство, менеджмент, інформатизацію, діловодство тощо.

Основними напрямками раціоналізації є використання резервів підвищення продуктивності праці, більш ефективне використання робочого часу та основних фондів, поліпшення умов праці, зменшення собівартості продукції, покращення якості виробів.

Взаємодія між різними системами вдосконалення організації виробництва може бути досить різноманітною. Удосконалення організації виробництва пов'язане зі змінами його структури, технологічних процесів, різних методів, відтак може виникнути необхідність внесення змін і в порядок діяльності організації.

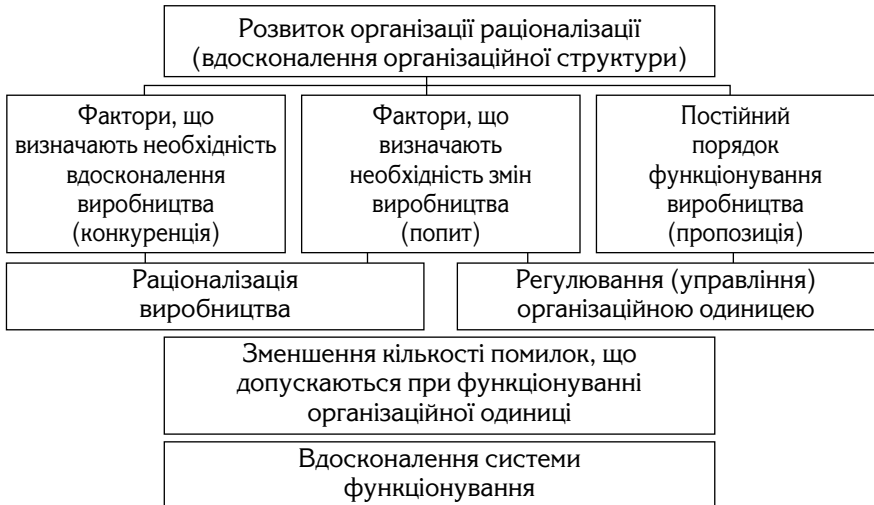

Рис. 12.1

Взаємодія між системами вдосконалення організаційної структури, раціоналізацією і регулюванням управління виробництва.

У ході раціоналізації виробництва можливі рішення повинні бути погоджені (скоректовані) з концепцією розвитку (вдосконалення організації) виробництва. План раціоналізації повинен включати такі методи і засоби, які відповідають загальній тенденції розвитку виробництва (механізація, інвестиційна політика, розроблення або вдосконалення експортного товару, поліпшення сервісу (рис. 12.1).

Однозначно і правильно складений план розвитку організації виробництва є прогнозом, який визначає необхідні і можливі напрями, масштаби раціоналізації і разом з тим є важливою передумовою того, що вся інноваційна активність господарських одиниць буде правильно скерована.

Ринкова система вимагає взаємодії науки з процесом організації виробництва, що характеризується різними технічними прийомами, які можна узагальнити і звести до плану дій з метою вдосконалення виробництва.

Варто відзначити, що нинішні умови ринкової економіки та конкуренції між виробниками чи у сфері послуг вимагають постійного вдосконалення виробничої діяльності. Але будь-яка діяльність повинна зводитися до певної системи, рекомендованих методів. Коли йдеться про раціоналізацію виробництва, кожен вид діяльності вимагає окремого підходу.

12.2. Характерні особливості методів раціоналізації виробництва

Історія організації промислового виробництва підтверджує, що в перші два — три десятиріччя нашого часу дані так званої традиційної системи інформаційного забезпечення (бухгалтерського обліку, статистики, калькуляції), доповнені певною господарською інтуїцією, були достатніми для з'ясування запасів і втрат на підприємствах. Нинішні умови, певні фактори ринкової економіки вимагають постійного вдосконалення методів раціоналізації, виявлення резервів і джерел втрат у ході їх практичного застосування. До таких факторів можна віднести насамперед такі:

- *ускладнення організації господарської діяльності, зумовлене подальшим поглибленням поділу праці, що відбувається паралельно з науково-технічним прогресом і розширенням масштабів виробництва. За таких умов широкомасштабне виявлення резервів і втрат, яке б задовольняло вимоги раціоналізації тільки на основі традиційної системи інформації, стає все більш складним завданням;*
- *безпосереднє втручання у виробничу діяльність та організаційну структуру сучасного підприємства певною мірою сприяє реалізації принципу раціоналізації, однак повністю не вичерпує розуміння методичного і повного пізнання, а також аналізу виробничого процесу. Відповідно, найбільш суттєві недоліки видно з першого погляду, але більш значні схованки резервів і джерел втрат неможливо виявити без спеціального аналізу.*

Особливості сучасних методик, що характеризують новітні та різнопланові шляхи виявлення господарських втрат і мобілізації або ж раціоналізації резервів, можна узагальнити в таких тезах.

Раціоналізація є інноваційною діяльністю. Інновація необхідна для здійснення всіх змін, містить елементи новизни для даної господарської організації. Обов'язковою характеристикою методів (технічних прийомів) раціоналізації є їх здатність створювати нове як щодо окремих індивідуумів, так і колективів.

У процесі раціоналізації виробництва зазвичай доводиться стикатися з такими двома типами ситуацій:

- *складається принципово нове становище, коли методи і засоби вирішення проблеми невідомі;*
- *виникає особлива ситуація, коли для вирішення конкретної проблеми слід поєднати нагромаджений досвід і нові підходи.*

Інноваційний підхід необхідний переважно для вирішення важливих питань і є свідченням відмови від волонтаристських прийомів, від спрощеного уявлення про організаційні форми і методи, від викривленого розуміння пріоритетів господарської діяльності.

Мікроекономічний підхід — загальна риса всіх методів раціоналізації. Важливою вимогою мікроекономічного підходу є реалізація принципу, згідно з яким усі елементи трудового процесу (виробництва) є суттєвими, важливими. Невеликі помилки можуть призводити до великих втрат: шляхом усунення багатьох дрібних втрат можна досягнути значних економічних результатів.

Мікроекономічний підхід можна зреалізувати за допомогою специфічних методів економічного аналізу. Вони дають змогу вирішити, яким чином, яким способом підійти до розв'язання даної економічної проблеми. Складні виробничі процеси повинні бути деталізовані, проаналізовані, щоб виключити окремі помилкові неефективні елементи.

Показник бажаної деталізації економічного аналізу залежить від розвитку організаційної структури даного підприємства (господарської одиниці або виробничого процесу). Причини низького організаційного рівня настільки очевидні, що їх можна визначити за допомогою порівняно простих методів. Для підприємств та організацій з відносно високим рівнем розвитку, де резерв підвищення ефективності менший, план раціоналізації виробництва може бути складений тільки на основі більш глибокого і детального економічного аналізу.

Комплексна раціоналізація вимагає системного підходу. Аналітичні методи можуть застосовуватися з метою виявлення помилок і втрат, але з погляду всієї системи не можуть використовуватися для складання плану оптимального варіанту вирішення проблеми. Системний підхід до раціоналізації організаційної структури виробництва є важливою вимогою. У цьому контексті будь-яка навіть незначна зміна функціонування організації виробництва повинна розглядатися як складова системи організації виробництва.

Раціоналізація — цілеспрямоване і методичне застосування інноваційних і раціоналізаторських можливостей трудового колективу.

Раціоналізація виробництва, спрямована на підвищення ефективності функціонування господарської організації, не є завданням якої-небудь окремої групи спеціалістів. Характерною особливістю всіх методів виявлення економічних втрат і мобілізації ресурсів є скерована активність: залучення колективу підприємства в процес раціоналізації, сприяння творчій активності й систематичному використанню творчого потенціалу.

Виявлення причинно-наслідкових зв'язків процесу раціоналізації. Важливою передумовою усунення розбіжностей між сучасним станом справ і наміченою метою, або з'ясування дійсних втрат і шляхів мобілізації резервів, є пізнання причин виникнення цих розбіжностей, втрат і резервів.

Кожна економічна втрата або резерв має хоча б одну причину, однак таких причин може існувати і більше.

Взасмозалежності між наслідками і причинами назвемо ситуаційним ланцюгом завдання раціоналізації. Це важливі характеристики методів (технічних прийомів) раціоналізації виробництва. Систему організації раціоналізації виробництва показано на рис. 12.2.

Раціоналізація — це безперервне вирішення завдання з удосконалення організації виробництва.

Рис. 12.2

Система організації раціоналізації виробництва

У формуванні категорії раціоналізації виробництва в ринковій економіці певну роль відіграють декілька факторів, які діють паралельно:

- конкуренція і попит, що створюють передумови і вимагають впровадження все нових і нових виробничих методів;
- збільшення об'ємів випуску продукту при найвищих ціні і потребі;
- прискорене відновлення асортименту виробничої продукції при найвищій якості;
- постійні зміни у виробничих, управлінських та інших традиційних видах операцій на підприємстві в результаті автоматизації виробництва і використання ЕОМ для процесу обробки даних;
- науково-технічний прогрес, що базується на застосуванні і впровадженні винаходів, промислових зразків і раціоналізаторських пропозицій, що змінюють організаційну структуру і діяльність підприємства.

Дією перерахованих факторів можна пояснити те, що в організаційній структурі підприємств з'являються нові функції, адекватні новим методам праці. Усе це, відповідно, спонукає до пошуку втрат і резервів.

Вимога повноти охоплення раціоналізації. Джерела економічних втрат залежно від їх причинно-наслідкових зв'язків, впливу і форм прояву різних факторів можна об'єднати в такі види:

- *обумовлені виключно зовнішніми або внутрішніми причинами;*
- *обумовлені, у першу чергу, зовнішніми, а в другу — внутрішніми факторами і навпаки;*
- *формальні, тобто ті, що стосуються бухгалтерсько-статистичного аналізу, дійсні втрати;*
- *прямі (кінцеві) і побічні втрати;*
- *формально-структурні процеси (пов'язані з економічною дією) і методологічні (обумовлені методологічними наслідками) втрати;*
- *втрати, пов'язані з індивідуальними (трудовими ресурсами) і предметними факторами.*

Вимога повноти охоплення з точки зору процесу раціоналізації означає необхідність систематичного аналізу кожного виду господарської діяльності з тим, щоб встановити, чи відповідає ця вимога ефективності виробництва.

У ході аналізу кожного виду діяльності, кожного робочого процесу з'ясовується, у якій мірі нинішній стан діяльності відповідає меті і бажаному результату, визначаються причини відхилення процесу раціоналізації і можливості усунення цих відхилень.

Методологія раціоналізації виробництва. Метою методології раціоналізації виробництва є науково обґрунтована сукупність дій, скерованих на оцінку результативності використання людських і виробничих факторів з тим, щоб виявлені втрати ліквідувати методом раціоналізації і більш ефективної взаємодії робочої сили, засобів і предметів праці, організаційної структури.

Проведення раціоналізації в сучасних умовах вимагає, крім спеціальних знань предмета раціоналізації, певної методологічної підготовки професійних компетенцій спеціалістів для використання різних методів діяльності.

Необхідні знання з менеджменту, маркетингу, інформації та інформатики, фінансово-кредитної справи, права і особливо — знання з орієнтації ринку. Технічні засоби раціоналізації є загальними якраз завдяки науковому обґрунтуванню використовуваних методів: вони не спеціалізовані за якимись окремими галузями промисловості або технологічними характеристиками і використовуються у всіх галузях господарської діяльності. Ця діяльність скерована на адаптацію науково-технічних відкриттів, винаходів, раціоналізаторських пропозицій. Відтак творча раціоналізація має перед собою загальну мету — ініціювати зміни, які б сприяли підвищенню ефективності виробництва.

Раціоналізація насамперед спрямована на практичне впровадження, унаслідок чого змінюються традиційний порядок і методи виробничої діяльності, через що переважно і виникають непорозуміння і навіть зумисне протистояння. Щоб зменшити розрив між ефектом, гарантованим планом раціоналізації виробництва і фактично досягнутим ефектом, потрібно насамперед зацікавити працівників матеріально залежно від досягнутого кінцевого результату.

Отже, нинішні умови ринкової економіки на перше місце висувають матеріальну зацікавленість працівника в результатах своєї праці. Ця теза дає також підстави стверджувати, що високих кінцевих результатів можна досягти, якщо раціоналізаторські пропозиції впроваджуються на належному рівні. Винахідницька діяльність дає можливість створювати конкурентоспроможну продукцію і постійно підтримувати процес раціоналізації виробництва.

12.3. Раціоналізація виробництва за допомогою особливої дидактики

У сучасних ринкових умовах підприємства не можуть задовольняти вимоги еластичності (приспосовання) і динамічності, якщо в отриманні нових ідей покладатимуться тільки на випадок. Колектив підприємства повинен бути навчений прийомам пошуку ідей, творчості, систематичного виявлення втрат і резервів кожним членом колективу, щоб творча

діяльність з метою досягнення корисного ефекту для виробничої діяльності проявлялася максимально цілеспрямовано.

Під особливою дидактикою необхідно розуміти тезу, у якій система підвищення професійних компетенцій кваліфікації в галузі організації виробництва в цілому і система навчання методам раціоналізації використовувала б моделі і методи навчання, скеровані на розв'язання конкретних проблем подолання розриву між теоретичними завданнями і практичними вимогами.

Зауважимо, що розглянуті тези охоплюють основні напрями раціоналізації виробництва, хоч є незаперечним і те, що різні умови виробництва вимагають конкретних підходів. Особливо це стосується підприємств державного сектора економіки і підприємств, що є власністю підприємців, орендарів, акціонерів.

Раціоналізація виробництва охоплює певні етапи, кожен з яких має свої проблеми, що складаються з елементів:

- *чітке уявлення про проблему та її визначення;*
- *планування і вибір методів розв'язання проблеми;*
- *реалізація рішення і практичний зв'язок;*
- *одержання очікуваних результатів.*

Початок процесу реалізації може бути пов'язаний як з дією зовнішніх з точки зору конкретної господарської організації причин, так і внутрішніх (у межах даної організації) чинників.

Зовнішніми причинами можуть стати нові, більш ефективні засоби або методи впровадження нових наукових розробок, промислових зразків, винаходів, ефективних раціоналізаторських пропозицій або інших практичних досягнень. Внутрішніми причинами можуть бути будь-які недоліки господарської діяльності: нераціональне використання обладнання або виробничих площ, додаткові витрати, тривалі терміни виконання робіт, наднормативний запас матеріалів або зростання запасів сировини, необґрунтовано велика кількість працівників, нераціональне використання робочого часу.

Відповідно, раціоналізації підлягає будь-який стан справ або процес, що має резерв для підвищення ефективності виробництва на основі:

- *впровадження досягнень науки і техніки або на базі обліку досягнень між підприємствами;*
- *ліквідації організаційних, управлінських або функціональних можливостей виробництва на даному підприємстві або в господарському підрозділі.*

Однозначно сформульовані проблеми можна поділити на першочергові і другорядні. Складовими елементами першочергових проблем (завдань) є цільові характеристики та обмеження (наприклад, завдання зменшення транспортних витрат з урахуванням наявних транспортних засобів і необхідності перевезення певної кількості вантажів).

Другорядні проблеми (завдання) повинні розглядатися як взаємопов'язана система окремих методів розв'язання першочергових проблем (наприклад, збільшення об'єму перевезень шляхом раціоналізації схеми транспортування або зменшення транспортних витрат завдяки впровадженню системи стандартних вантажів).

Питання, чи буде функціонувати вибраний варіант раціоналізації в конкретних економічних умовах діяльності підприємства відповідно до наміченого плану, можна вирішити за необхідності шляхом експериментального впровадження. Проаналізувавши дослід, можна починати практичне впровадження даного варіанту.

Дослідне впровадження нових способів праці і виробництва дає змогу виявити вплив тих факторів, які не враховувалися під час планування, і зменшити до мінімуму помилки на етапі впровадження.

Проведення попередніх дослідів особливо корисне і необхідне, якщо:

- *ризик, пов'язаний з великими змінами, може бути мінімізований за рахунок тих модифікацій, які будуть внесені після дослідного впровадження в першочерговий план раціоналізації;*
- *раціоналізація охоплює більш широке поле, наприклад, декілька цехів господарської організації або підрозділів, а результати раціоналізації можна отримати на основі проведення дослідів в одній організації (підрозділі), обраній як експериментальна;*

- *неможливо заздалегідь і з достатньою точністю оцінити всі очікувані зміни в організаційній структурі, у порядку функціонування господарської одиниці, усі складні взаємозв'язки і наслідки раціоналізації.*

Практика підтверджує, що реальність висновків, які можна зробити на основі експерименту, значною мірою залежить від вибору об'єкта випробування.

Важливим правилом дослідного впровадження є перевірка відповідного процесу у звичайних умовах, наприклад, прототип конструкцій машин та обладнання повинен перевірятися в умовах звичайного навантаження.

Термін дослідного впровадження також повинен відповідати нормальній тривалості робочого процесу і звичайному робочому часу зайнятих на даній операції працівників. Необхідно, щоб у процесі дослідного впровадження було встановлено помилки нового способу виробництва, нових технічних рішень, перебільшення планових виробничих витрат, недоліки якості виробів.

Практика підтверджує, що після дослідного впровадження майже завжди виникає необхідність у деякій модифікації плану раціоналізації. Після вибору оптимального варіанту раціоналізації, проведення достатньої кількості дослідів й експериментів по впровадженню можна приймати рішення щодо загального впровадження раціоналізації.

Впровадження не є простим виконанням інструкції з обов'язковим використанням певних методів, наведених у плані. Це важлива складова частина всього процесу раціоналізації. Ефективність цієї діяльності залежить від певних методологічних вимог. Важливою організаційно-методичною передумовою раціоналізації на етапі впровадження є:

- *зацікавленість колективу, що однозначно є запорукою досягнення мети раціоналізації;*
- *відмова від звичних, застарілих методів розв'язування проблем, демонстрація переваги нових підходів у підвищенні ефективності виробництва;*
- *активна участь управлінського персоналу підприємства в заходах щодо раціоналізації, оскільки завдяки своєму авторитету він сприяє формуванню сприятливого клімату для нововведень.*

Прогресивний керівник не повинен боятися припуститися помилки під час раціоналізації виробництва, уникати проблем, пов'язаних з вдосконаленням організаційної структури. Насамперед слід відкинути помилкову гіпотезу, відповідно до якої за результати організаційних змін відповідає виключно спеціаліст з організації виробництва.

Права та обов'язки керівника виробництва в ході раціоналізації такі ж нероздільні, як і при здійсненні будь-яких інших управлінських функцій. Звідси випливає:

- *можливості і результати організації виробництва визначаються не тільки компетенцією спеціаліста, а перш за все рівнем професійної підготовки керівного персоналу і всього особового складу даної господарської одиниці, їх ставленням до раціоналізації виробництва;*
- *у сучасних умовах творчі зусилля спеціаліста у процесі праці і технічного переозброєння виробництва можуть бути успішними тільки у творчому колективі і за його підтримки.*

Зауважимо, що на кожному етапі розвитку виробництва основні напрями дії механізму управління технічною творчістю пов'язані як із структурою управління, так і з рівнем науково-технічного прогресу і, зокрема, створенням прогресивної техніки і технології на основі правильно організації раціоналізаторської і винахідницької діяльності, їх вдосконаленням на основі наукових досягнень.

Що ж до ефективного розв'язання даної проблеми, то готових рецептів не існує, але є вимога, якої необхідно дотримуватися. Ідеться про своєчасне інформування всіх учасників процесу раціоналізації, забезпечення оцінки впровадження і відповідної винагороди за раціоналізаторські пропозиції, моральне визнання і панування творчої атмосфери, яка б сприяла інноваційній діяльності.

Висновки

Раціоналізація виробництва — процес взаємопов'язаних виробничих відносин, логічна і послідовна плановість, що є невичерпним духо-

вним потенціалом, який через некваліфікований підхід може зникнути, а в разі правильного управління — виявити себе на повну силу. Рівень господарського управління і порядок функціонування підприємства значною мірою залежить від нових ідей та практичного їх втілення в процес виробництва.

Організацію виробництва слід розглядати як різновид творчості через сам характер даного виду діяльності. Організаційна діяльність не є схематичною, оскільки складання проекту реорганізації виробництва або впровадження нової технології вимагає прояву певної фантазії, що є невід’ємною ознакою будь-якої творчої діяльності, а для практичного впровадження раціоналізації необхідно виявити певну сміливість і впертість, без чого неможливо втілити нове, новаторське.

Талант, практика і творчість у планах господарської організації являють собою невичерпний духовний потенціал, який через некваліфікований підхід може зникнути, а завдяки правильному керівництву здатний проявити себе на повну силу. Майбутнє підприємства визначається роллю новаторської сили у відповідних організаційних умовах. Рівень господарського управління і порядок функціонування підприємства в багатьох випадках залежить від нових ідей, що зародилися ще до практичного втілення в процес виробництва.

Контрольні запитання і завдання

1. Що являє собою раціоналізація виробництва?
2. Яка відмінність між рацпропозицією та раціоналізацією виробництва?
3. Чи можна вважати використання рацпропозицій власне раціоналізацією виробництва?
4. Які основні фактори впливають на процес виробництва?
5. Які процеси виробництва вимагають постійного вдосконалення?
6. Яка різниця між раціоналізацією командно-адміністративної ринкової економіки?
7. У чому сутність інноваційної діяльності?

8. Як впливають на раціоналізацію виробництва об'єкти інтелектуальної власності?
9. Що являє собою комплексна раціоналізація виробництва?
10. Покращенню яких основних економічних показників на підприємстві сприяє раціоналізація виробництва?
11. Як впливає конкуренція на раціоналізацію виробництва і товарів?
12. Як впливає на раціоналізацію виробництва розвиток науки?
13. Які основні чинники впливають на раціоналізацію виробництва?
14. Як, на Вашу думку, впливає висока професійна компетенція на раціоналізацію виробництва?
15. Як впливають естетичні вимоги на процес раціоналізації?
16. Як впливає маркетинг на раціоналізацію виробництва?
17. Що таке методологія раціоналізації виробництва?
18. Що Ви розумієте під інноваційними процесами виробництва?
19. Як виявляються макро- і мікроекономічні підходи в раціоналізації виробництва?
20. У який спосіб можна поліпшити маркетингову діяльність як складову раціоналізації виробництва?
21. Які знання необхідні в процесі раціоналізації виробництва?
22. Що Ви розумієте під особливою дидактикою раціоналізації виробництва?
23. Як впливає зовнішнє середовище на раціоналізацію виробництва?
24. Письмово складіть план раціоналізації умовного виробництва: розв'яжіть дану проблему традиційним методом і методом системного аналізу.
25. Дайте письмову відповідь на запитання: які методи є найбільш ефективними в процесі раціоналізації виробництва?

Розділ 13

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЮ ВЛАСНІСТЮ

13.1. Погляди вчених на теорію управління та особливості управління раціоналізаторством і винахідництвом ¹

Висвітлюючи проблему управління, перш за все відзначимо, що управління є результатом суспільного поділу праці, а історія його розвитку налічує багато тисячоліть. Археологічні дані свідчать про те, що в давній шумерській державі в III тис. до н. е. існував певний регламент управлінської діяльності, пов'язаний з комерційними операціями та управлінням державою. Це було зафіксовано на глиняних табличках, що дійшли до наших днів².

Характеризуючи навколишній світ, можна виокремити три його основні компоненти: неживу природу, живу природу і людське суспільство. Такий поділ дає змогу відповідним чином класифікувати і процеси управління:

- у неживій природі (в технічних системах);
- у живій природі (в біологічних системах, організмах);
- у людському суспільстві (соціальних системах).

¹ Вачевський М. В. Особливості управління раціоналізаторством і винахідництвом // Інформація і ринок. — 1995. — № 2. — С. 3.

² Іваночко А. В. Трудове навчання і виховання в національній школі. — Івано-Франківськ, 1990.

Управління технічними системами, тобто машинами, механізмами, виробничо-технічними процесами, дістало назву управління засобами праці.

Ця сфера управління є предметом вивчення технічних наук.

Природничі науки вивчають управління процесами, які протікають у живій природі.

Управління як вплив на діяльність людей, об'єднаних у групи, колективи з їх різноманітними інтересами, є управлінням людьми (робітниками). Ця найбільш складна сфера управління соціальними системами є предметом вивчення соціальних (суспільних) наук.

Без управління жодна організація, жодне підприємство не може досягнути успіху. Тим не менше управління як вид діяльності і як наука в такому вигляді, у якому ми маємо його нині, з'явилося не відразу. Практика управління стара як світ. Потреба в управлінні виникла тоді, коли люди перейшли до життя і полювання групами. Як тільки доісторичні люди почали об'єднуватися в організовані групи, у них виникла потреба в управлінні, що поширювалося на три сфери людської діяльності:

- *оборонна — захист від диких тварин і ворогів;*
- *політична — встановлення і підтримання порядку в групі;*
- *економічна — виробництво і розподіл природних ресурсів: їжі, одягу, засобів праці, зброї та ін.*

На першому етапі, коли групи людей були невеликі, управління у всіх сферах здійснювалось однією людиною — вождем групи. Надалі, у міру розростання груп та ускладнення виконуваних ними функцій, виникла потреба в поділі праці і диференціації функцій. Але на це знадобилося не одне століття.

Єгипетські піраміди, побудовані в 3000 — 2000 роках до н.е., — яскравий приклад не тільки культури стародавніх єгиптян, а і їх управлінського мистецтва. Побудова величезних пірамід потребувала насамперед чіткого планування. Необхідно було вирішити: де, якого розміру і яким способом добувати камінь, як його перевозити до місця будівництва. Камінь вирубували взимку й навесні, а перевозили в період розливу Нілу. Таким чином вдавалося зменшити затрати на будівництво. Управління

також виконувало функцію координування дій десятків тисяч рабів, селян і чиновників.

Нечисленні джерела, які дійшли до нашого часу, свідчать про досить глибоке розуміння єгиптянами проблем управління державою, а саме: суті влади, значення стилю та методів керівництва.

Стародавня пам'ятка писемності Єгипту — книга «Повчання Птаххотепа», датована 2000–1555 роками до н. е., — складається з порад і рекомендацій, які не втратили своєї актуальності до нашого часу: «Якщо ти начальник, будь спокійним, коли слухаєш ти слова того, хто просить; не відштовхуй його, перш ніж він полегшить душу від того, що хотів сказати тобі,» — зазначено в роботі¹.

Стародавні греки приділяли особливу увагу питанням організації та управління виробничими процесами, дбали про чітку спеціалізацію робітників. У своїх виступах Платон говорив про те, що людина не може однаково добре працювати і з каменем, і з металом, і з деревом. Управління він вважав наукою про загальне харчування людей, яка повинна базуватися на загальних розумних законах. В управлінні суспільством головна роль повинна належати політикам (царям), які здійснюють нагляд за людською спільнотою. При цьому Платон виділив два види нагляду: титанічний, заснований на силі, і політичний, м'який. Кожний член суспільства виконує свої функції, а правитель сплітає їх в єдине гармонійне ціле.

У Сократа управління трактується як особлива сфера людської діяльності. Філософ наголошував, що головним в управлінні є вміння поставити потрібну людину на потрібне місце і добитися від неї виконання поставлених завдань. Сучасні погляди стосовно управління по суті не змінилися. В американському підручнику «Основи менеджменту» читаємо: «Без людей немає організації. Без потрібних людей жодна організація не зможе досягнути своєї мети і вижити».

Лінійна структура управління державою дістала вираження в системі управління Римською імперією. Основною проблемою цієї системи був збір податків з усіх її частин, які були значно віддалені одна від одної. Здійснювати пряме правління з Риму було дуже важко. Тому в 284 р. н. е. імператор Діоклетіан поділив імперію на 101 провінцію. Усі

¹ *История всемирной литературы*. — М.: Мысль, 1993. — Т. 1. — С. 63–64.

вони зводилися в 12 діоцезів, а ті, у свою чергу, у 4 географічні регіони. Діоклетіан і три його помічники очолювали ці регіони. Помічники мали певну владу і право у вирішенні цивільних справ, але військова влада була строго централізована. Зміна структури управління дала можливість зміцнити могутність Римської імперії.

Якого рівня розвитку досягла в Стародавньому Римі управлінська думка, можна показати на прикладі застосовуваної там системи управління фермою. Так, наприклад, Катон Старший (234–149 роки до н. е.) писав про необхідність планування робіт на фермі на цілий рік уперед. Він говорив про обов'язковий контроль за виконаною роботою, про необхідність порівняння програми і результатів, про з'ясування причин невиконання плану, про раціональну організацію робіт.

Цікаві ідеї у сфері управління висунуто на Стародавньому Сході. Давньоіндійський трактат «Артхашастра», опублікований у IV–III ст. до н. е., свідчить про розвиток таких наук, як філософія, учення про господарство і про державне управління.

Для організацій стародавнього періоду характерно:

- *відносно невелика кількість керівників, практична відсутність керівників середньої ланки;*
- *управлінська робота часто не відокремлювалася і не відділялася від неуправлінської діяльності;*
- *керівні посади в організації займали, як правило, за правом народження або за правом сили;*
- *незначна кількість великих організацій.*

Разом з тим слід відзначити, що в далекому минулому великі організації мали формальні структури управління з чітко визначеними рівнями. Керівники цих організацій витрачали певні зусилля для координації їх діяльності. Організації налагоджували зв'язки з іншими організаціями, що сприяло досягненню певних успіхів.

У практиці управління існують приклади організацій, які виникли в глибоку давнину й успішно функціонують до нашого часу завдяки створенню раціональної структури управління. До них належить Римська католицька церква, яка має найбільш просту структуру управління: папа, кардинал, архієпископ, єпископ і парафіяльний священик. Сучасні

військові організації також мають структуру, подібну до структури управління Римською католицькою церквою. Наявність ефективних структур управління дає змогу цим організаціям успішно розвиватися і процвітати, тоді як багато сучасних організацій зі слабкими структурами управління занепадають або навіть припиняють своє існування.

Теорія управління в давньому світі була розвинена слабо. Найчастіше управління здійснювалося на практиці методом проб і помилок. Відбувався також обмін досвідом та ідеями серед правителів, церковних діячів, військових начальників.

Помітний внесок у розвиток проблем управління державою і правових учень зробив італійський державний і політичний діяч Нікколо Макіавеллі (1469–1527). У своїх працях він торкався питань вивчення стилю роботи керівника, організації його праці, взаємин між керівниками і підлеглими.

В умовах капіталістичного і феодального суспільств потреба у вивченні проблем управління була обмеженою. Основна увага приділялася вирішенню завдань управління державою.

Основою існування феодального суспільства було ведення натурального господарства. Раби і селяни-кріпаки перебували в повній особистій залежності від волі та влади господаря, що стримувало зростання продуктивності праці.

Переворот у виробничих відносинах пов'язаний з промисловою революцією, що почалася в середині XVIII ст. Перша половина XIX ст. характеризується зародженням капіталізму спочатку в Англії, а потім у США та Європі. У 80-ті роки XIX ст. промислова революція охопила Північну Америку, почався безпрецедентний «економічний бум». Відбувся перехід від порівняно невеликих ремісничих майстерень до великого машинного виробництва, у якому було задіяно велику кількість некваліфікованих і малокваліфікованих робітників.

З промисловою революцією пов'язано виділення трьох рівнів управління: вищого, середнього і нижчого. На виробництві з'явився майстер, якого робітники дуже скоро зненавиділи.

В управлінській практиці того часу процвітає авторитарний стиль керівництва — нелюдська експлуатація робітників і необмежене свавілля

щодо підлеглих. Влада майстра над робітниками була, по суті, необмеженою — від визначення виробничих завдань до прийому, переміщення і звільнення. Майстер встановлював тривалість робочого часу і величину норми виробітку, контролював усі дії робітників, штрафовав їх і карав. Перший період розвитку фабричного виробництва управління характеризується особливо жорсткою дисципліною, побудовою організацій за військовим зразком.

Завдання індустріального управління полягало в тому, щоб досягти високої віддачі від праці робітників. На цьому етапі розвитку управління лише намітилася тенденція переходу від принципу нагляду за робітниками до принципу організації праці на наукових засадах.

Промислова революція дала поштовх розвитку теоретичних досліджень і практики управління. Разом з тим слід відмітити, що управлінська думка розвивалася паралельно з такими науками, як математика, конкретні економічні науки, соціологія, соціальна психологія, політична економія, теорія держави, кібернетика, системний аналіз тощо. Ці науки не тільки справили помітний вплив на розвиток науки управління, а й показали ступінь впливу суміжних наук на різних етапах на формування й розвиток науки управління.

Значний вплив на становлення управління як науки справила класична буржуазна політична економія. Великий внесок у її формування зробили англійські політекономисти Вільям Петті (1623–1687), Адам Сміт (1723–1790) і Давід Рікардо (1772–1823). Помітний вплив на формування політекономії як науки справили праці П'єра Буагільбера (1646–1714) — засновника класичної французької політекономії, Франсуа Кене (1694–1774) — основоположника школи фізіократів, який створив знамениті «Економічні таблиці» відтворення, Анн Роберта Жака Тюрбо (1727–1782) — королівського міністра фінансів, який зробив суттєвий внесок у розвиток теорії фізіократів.

Не можна не відзначити величезного внеску англійського соціаліста-утопіста Роберта Оуена (1771–1858) у розвиток управлінської думки і практики управління. Раніше за інших він помітив та оцінив роль людського фактора на виробництві, вказав на необхідність обліку, до чого інші дослідники прийшли тільки через 100 років. Досягнувши успіху в

поліпшенні праці й побуту колективу на своїй фабриці, він зробив спробу розповсюдити свій експеримент на всю Англію, але зазнав невдачі. Не принесла успіху і його спроба заснувати в 1821 р. комуну «Нова Гармонія» в США. Через три роки він розорився.

Отже, передумовами і джерелами формування менеджменту як управління особливого роду є:

- *індустріальний спосіб організації виробництва;*
- *розвиток ринкових відносин, основними елементами яких є потит, пропозиція і ціна.*

Слід відзначити також значний внесок у теорію управління М. І. Туган-Барановського. Він опублікував низку праць, у яких розкрив зміст людських інтересів та мотивацій. У 1904 р. в журналі «Мир Божий» він опублікував статтю «Психологічні фактори суспільного розвитку», у якій висвітлив значення соціальних і психологічних чинників в економічному розвитку.

Задовго до формування школи людських стосунків та наук про поведінку (1930–1950) М. Туган-Барановський сформулював групи потреб, або внутрішніх збудників, які змушують людей діяти так, а не інакше. На його переконання, потреби слугують мотивами до дій для досягнення мети.

Винятковими чинниками розвитку господарства М. Туган-Барановський вважав почуття національної належності та релігії. Національна належність — це «крайня межа для симпатичних почуттів сучасної людини», а релігія «була і залишається до нинішнього часу однією з наймогутніших історичних сил».

Визначальним стимулюючим мотивом нагромадження капіталу вчений називав честолобство, а не прагнення фізичних насолод. Отже, саме М. Туган-Барановський, а не американський учений А. Маслоу започаткував механізм стимулювання людей до діяльності через змістові теорії на підставі «піраміди потреб»¹.

Отже, історичні погляди вчених на теорію управління послужили основою для сучасних концепцій управління інтелектуальною власністю,

¹ Януль І. Є. *Бюджетна політика України: проблеми та перспективи* // *Фінанси України*. — 1998. — № 2. — С. 48–51.

виникнення школи менеджменту, що став розглядатися як важлива складова успіху підприємства, фірми. Менеджмент нині — це і особливе мистецтво, і рід занять.

Одним з основних завдань на сучасному етапі управління господарською реформою є створення необхідних умов для піднесення продуктивних сил на якісно новий рівень, формування економічного механізму, який би забезпечував розвиток науково-технічного прогресу. Відповідна перебудова господарського механізму повинна відбуватися і у винахідницькій та раціоналізаторській діяльності — у механізмах створення, впровадження і розповсюдження технічних новацій в народному господарстві.

Необхідно подолати ті негативні тенденції, які перешкоджають нині розвитку винахідництва і раціоналізації. Про те, що докорінна перебудова винахідницької справи в Україні назріла і її не можна більше відкладати, свідчать факти. У державному секторі економіки за останні п'ять років кількість використаних винаходів зменшилася на 9,9 тисяч. Зменшилася і кількість впроваджених раціоналізаторських пропозицій — на 638,7 тисяч. У той же час поза увагою залишилися 108,9 тисяч невикористаних винаходів, зареєстрованих протягом 1985 і 2002 років. Упала престижність винахідницької і раціоналізаторської творчості серед робітників, інженерів і вчених.

Раціоналізаторство і винахідництво — складна динамічна соціально-економічна система, наслідки функціонування якої проявляються в науково-технічній і господарській діяльності. При цьому вони тісно пов'язані між собою. Оцінюючи значення і внесок інтелектуальної власності в кінцеві результати, слід зазначити, що використання раціоналізаторських пропозицій, винаходів, корисних моделей і промислових зразків у галузях народного господарства сприяє підвищенню продуктивності праці і якості продукції, створенню нових видів продукції, економії матеріальних ресурсів, збереженню навколишнього середовища і покращенню техніко-економічних показників діяльності промислових підприємств у цілому¹.

Управління раціоналізаторством і винахідництвом — це не тільки планування, облік і фінансування, техніка управління.

¹ Вачевський М. В. Соціально-економічний механізм використання науково-технічної творчості: Теорія і практика. — Львів: Каменярь, 2001. — 233 с.

Управління	— це єдине ціле, яке об'єднує всі його сторони на всіх рівнях і до того ж має закономірності як окремих складових, так і їх сукупності.
-------------------	---

До основних функцій управління інтелектуальною творчістю, крім планування, обліку і фінансування, належать також організація, регулювання, впровадження, правова охорона та контроль.

Функція планування	— основна функція управління інтелектуальною власністю.
---------------------------	---

Суть управлінської діяльності в плануванні полягає в налагодженні складної і розгалуженої системи відносин, що охоплює фактори розвитку інтелектуальної власності і впровадження нових розробок, правової охорони, контролю та обліку кінцевих результатів, як показано на рис. 13.1.

Функція організації інтелектуальної власності	полягає у визначенні послідовності і координації дій, необхідних для прогнозування розвитку галузей виробництва на основі створення винаходів і промислових зразків.
--	--

Чим складніша система, тим більше вона вимагає відповідної організації, яка б задовольняла вимоги спеціалізації, концентрації, сучасної техніки і технології виробництва, пропорційного розвитку різних сторін об'єкта (технічної, виробничої, економічної, фінансової) за оптимальних умов трудових, грошових і матеріальних витрат. Інтелектуальна власність стає реальним втіленням у процес виробництва тільки за умови чіткої організації елементів усієї системи.

Функція регулювання	зводиться до забезпечення розвитку інтелектуальної власності згідно з розробленими програмами та усунення відхилень, що виникають у процесі створення, розробки, впровадження і використання у виробництві.
----------------------------	---

Регулювання гарантує запланований темп виробництва, оптимальне співвідношення між науковими розробками, освоєнням і впровадженням у процес виробництва науково-технічних досягнень, у т. ч. винаходів.

Рис. 13.1

Показники і кінцеві результати планування інтелектуальної власності

Функція впровадження	— процес планового переведення об'єкта (техніки, технології, системи управління, окремого процесу або його елемента) з існуючого стану в новий, передбачений проектом.
-----------------------------	--

Термін «впровадження» вживають у таких значеннях:

- *етап «життєвого циклу» нововведення в народному господарстві країни;*
- *повний цикл розроблення і реалізації нової розробки в окремій організації;*
- *освоєння і реалізація готового проекту нової розробки на підприємстві, тобто впровадження в процес виробництва.*

У першому значенні термін «впровадження» вживають тоді, коли спочатку є дослідне, а потім масове впровадження наукових, проектних розробок і винаходів (рис. 13.1).

У даному випадку можна виділити дві проблеми: розрив у часі початкових і кінцевих етапів науково-технічного циклу, відрив «піонерного» впровадження від масового, наявність різних перешкод на шляху розміщення замовлень і реалізації комплексних науково-технічних розробок.

Впровадження як повний цикл розробки і втілення нововведення охоплює такі етапи:

- *аналіз доцільності розробки нововведення;*
- *розробка нового або прив'язка готового проекту нововведення;*
- *погодження і запровадження проекту всіма зацікавленими організаціями й особами;*
- *підготовка до впровадження;*
- *впровадження (реалізація) нововведення в процес виробництва;*
- *оцінка фактичної ефективності реалізованого нововведення;*
- *планування розвитку і розширення сфери ефективного розповсюдження нововведення.*

На етапі впровадження в процес виробництва відбувається матеріалізація суті нововведення (винаходу, корисної моделі, промислового зразка), з'ясовуються недоробки в проекті і в підготовці організації до його впровадження.

Щоб підвищити ефективність впровадження, потрібно змінити анти-інноваційну традицію стереотипів поведінки, які гальмують перебудову, реалізацію досягнень науково-технічного прогресу. Потрібно повністю перебудувати організаційні форми, механізм матеріального й морального стимулювання, ціноутворення, фінансовий і кредитний механізми, знайти методи і засоби вирішення суперечностей між інтересами окремих категорій держави і впровадженням нововведень.

Процес нововведення можна подати як певну послідовність чотирьох етапів:

Стимулювання — на цьому етапі робиться висновок про необхідність розробки нової ідеї.

Концепція — етап, на якому складається план дій з реалізації ідеї.

Пропозиція — після відповідного обговорення спеціалістами пропозиція приймається як така, що відповідає інтересам організації.

Впровадження — набуття ідеєю статусу ринкової продукції.

Перші два етапи пов'язані з винаходом, два останні — з нововведенням, якщо вони завершуються успішно під кутом зору задоволення суспільних потреб. Проведення розмежування між винаходом і нововведенням набуває особливого значення під час вибору організаційно-економічних форм впровадження.

Зазначимо, що впровадження раціоналізаторських пропозицій і винаходів у процес виробництва може бути успішним, якщо підприємства, організації і фізичні особи, що є власниками патентів, матимуть пільги при оподаткуванні продукції, у якій закладено витрати на творчі пошуки, протягом одного — трьох років. Цей термін повинен визначатися залежно від важливості винаходу, його рівня, а також виду виробництва.

Цей критерій у різних формах впровадження науково-технічних розробок повинен бути основним і має залежати від потреб у новій продукції, технології, матеріалів, а також від величини отриманого ефекту, масштабу і розповсюдженості нововведення.

Функція правової охорони	Єдиною формою правової охорони винаходів і промислових зразків вважається патент (документ виключного права), який видається винахіднику.
---------------------------------	---

Причому незалежно від того, чи належить даний винахід до категорії службових (створених у зв'язку з виконанням службового завдання і з використанням ресурсів підприємства), чи він створений за особистою ініціативою винахідника.

Положенням про правову охорону об'єктів промислової власності та раціоналізаторських пропозицій в Україні регулюються майнові та пов'язані з ними особисті немайнові відносини, що виникають у зв'язку зі створенням, правовою охороною та використанням винаходів, корисних моделей, промислових зразків, товарних знаків і знаків обслуговування, а також відносин, пов'язаних із визнанням прав автора раціоналізаторської пропозиції¹.

До об'єктів промислової власності, згідно з Положенням, належать винаходи, корисні моделі, промислові зразки, товарні знаки і знаки обслуговування, які були заявлені і дістали правову охорону в Україні у формі патентів (на винаходи і промислові зразки) та свідоцтв (на товарні знаки і знаки обслуговування), виданих патентним відомством України.

Право на об'єкти промислової власності, а також раціоналізаторські пропозиції охороняється державою.

Правовідносини регулюють складання охоронних документів авторів і власників винаходів, корисних моделей, промислових зразків, раціоналізаторських пропозицій. Охоронний документ видається фізичній особі, творчою працею якої створено винахід, промисловий зразок, раціоналізаторську пропозицію, а у випадках створення творчою працею кількох фізичних осіб усі вони визнаються співавторами.

Авторові винаходу, корисної моделі, промислового зразка, раціоналізаторської пропозиції належить право авторства, яке є невідчужуваним особистим правом і охороняється безстроково.

Охорона прав авторів у випадку їх порушення здійснюється нормами цивільного і кримінального права.

¹ *Нормативні документи про правову охорону об'єктів промислової власності в Україні.* — К.: Державне патентне відомство України, 1992.

Винахідницькі правовідносини поділяються на дві групи:

- *правовідносини, що виникають до кваліфікації передбачуваного рішення промислової власності;*
- *правовідносини, що виникають після того, як дану пропозицію визнано винаходом, раціоналізаторською пропозицією, селекційним досягненням, промисловим зразком і на неї видано охоронний документ.*

Між автором та організацією, підприємством (роботодавцем), у зв'язку з виконанням службового завдання яких було зроблено передбачуваний винахід (відкриття) або куди він як їх працівник звернувся з приводу оформлення відповідної заяви, виникають правовідносини відносного характеру. Через зазначені відносини обов'язки виникають тільки в тієї організації, до якої звернувся автор.

Наступним видом правовідносин є відносини між заявником (автором) і патентним відомством України в установленому порядку відповідності внесеної пропозиції обов'язковою ознакою винаходу, корисної моделі, промислового зразка (відкриття), є юридичним фактом, з яким пов'язане виникнення цих відносин, та надходження в патентне відомство України належно оформленої заяви. На цій стадії правовідносини можуть змінюватися, наприклад, якщо автор, який подав заявку на одержання патенту і є його власником, змінює своє рішення і передає патент у державну власність або іншій юридичній чи фізичній особі.

Ці відносини можуть припинитися, якщо заявник (автор) не подав матеріали, яких не вистачає, або якщо за результатами розгляду заяви йому було відмовлено у визнанні пропозиції винаходом, корисною моделю, відкриттям, промисловим зразком.

Визнання права авторства є основою виникнення всіх інших прав щодо винаходів або раціоналізаторських пропозицій на основі видачі патенту, посвідчення на раціоналізаторську пропозицію або іншого документа, що це засвідчує.

Будь-які спірні питання можуть вирішуватися в адміністративному, адміністративно-судовому і судовому порядку.

В адміністративному порядку вирішуються протести заявників на рішення про відмову у видачі патенту або в разі незгоди з рішенням видачі патенту з наведеною формулою; спори авторів щодо рішення про

відмову у визнанні пропозиції раціоналізаторською або прийнятті її до використання; спірні питання: хто, яке підприємство повинні проводити виплати за використання винаходу.

В адміністративно-судовому порядку розглядаються питання:

- *про розмір, порядок нарахування і терміни виплати винагороди за винаходи і раціоналізаторські пропозиції і фактичне їх використання;*
- *про пріоритет на раціоналізаторську пропозицію.*

У судових органах розглядаються спірні питання:

- *про авторство на винахід і раціоналізаторську пропозицію;*
- *про порушення права патентовласника на використання винаходу.*

Суд не вирішує питання про визнання заявленого технічного рішення винаходом, корисною моделлю або раціоналізаторською пропозицією, а також промисловим зразком.

В умовах перебудови економіки управління науково-технічним прогресом, перехід на ринкові методи господарювання, вибір найкращої форми правової охорони об'єктів інтелектуальної власності є особливо актуальними проблемами. Автор вважає, що закріплення правових норм інтелектуальної творчості повинно спиратися насамперед на базовий економічний постулат, згідно з яким у будь-якому суспільстві провідна роль має належати власності (виробничі, економічні відносини між людьми з приводу привласнення речей). Крім того, інтелектуальна власність за своєю соціально-економічною суттю є складовою однієї системи суспільного виробництва і не може бути відокремленою від процесу виробництва. Тому винахідницька діяльність тісно переплітається безпосередньо з трудовим процесом.

Винахідник є не тільки економічним елементом суспільного виробництва, а й соціальним, закріплення за яким особистого права на винахід в деяких випадках може мати негативні наслідки насамперед для нього самого. Відокремлення його від трудового колективу, оскільки він безпосередньо вступає з ним у конфлікт (унаслідок різних економічних інтересів), не може сприяти розв'язанню проблеми підвищення ефективності створення й використання винаходів.

Винахід, створений на підприємстві з використанням його ресурсів (фінансів, трудових, матеріальних, інформаційних), об'єктивно повинен належати підприємству й трудовому колективу, де створено винахід. Тому наділення винахідників, які створили свої винаходи в рамках службових завдань, правами патентовласника, певною мірою торкається інтересів колективу підприємства.

Отже, найбільш реальною умовою, яка б відповідала новим економічним умовам охорони продуктів технічної творчості, є патент. Його власником повинна бути юридична чи фізична особа, капітал якої використано для створення винаходу.

Функція контролю полягає в спостереженні за процесом розвитку системи інтелектуальної власності, виявленні відхилень і пошуку можливості їх усунення.

Контроль сприяє розробці й застосуванню ефективних систем, методів і прийомів спостереження та перевірки оптимального функціонування керованої та керуючої системи, виявленню потреби в коригуванні розвитку процесу інтелектуальної власності.

Функція обліку покликана забезпечити збір і систематизацію інформації про динаміку, стан і тенденції розвитку інтелектуальної власності в галузях народного господарства.

Процес виробництва — це безперервно повторюваний процес, де кожний наступний виробничий цикл не може повторюватися відірвано від попереднього. Продукти інтелектуальної власності підносять виробничий процес на вищий рівень, а кінцеві результати розвитку обґрунтовуються у вигляді статистичних даних про економію матеріалів, одержання прибутку від впровадження раціоналізаторських пропозицій і винаходів, витрат на виплату авторської винагороди.

Розглянуті загальні функції управління інтелектуальною власністю притаманні всім системам управління економікою. Вони визначають принципову єдність структури процесу управління на всіх рівнях

народного господарства. Управління ніколи не існує окремо від його об'єкта, тому зміст кожної функції не буває незмінним, а визначається специфікою керованого об'єкта.

Як відомо, основною метою вдосконалення організаційної діяльності в раціоналізації і винахідництві є планове виконання наукових розробок на рівні винаходів, забезпечення умов для створення нової техніки і технології на основі високоефективних винаходів та раціоналізаторських пропозицій у народному господарстві та одержання економічного ефекту. Створення винаходів і їх швидке запровадження в народне господарство потребують нових форм господарювання в межах ринкової економіки.

Винаходи і вагомі раціоналізаторські пропозиції є потенціальним багатством України.

Цілком очевидно є потреба у створенні ефективної системи впливу на розвиток науково-технічного прогресу. Слід і надалі розвивати організаційні форми роботи — проведення оглядів, конкурсів, виставок як на підприємствах, так і в районних та обласних центрах, що сприятиме розвитку технічної творчості серед молоді, студентів вищих навчальних закладів і працівників, які мають досвід роботи.

Поза увагою залишилися питання стимулювання розвитку винахідництва і раціоналізації. За даними фахівців, матеріальне заохочення новаторів до 2000 р. фактично становило лише 0,5 % вартості створеного економічного ефекту, що в багато разів менше порівняно зі стимулами в інших формах діяльності.

Новий господарський механізм переходу і становлення ринкової економіки в Україні містить у собі важелі, які сприятимуть впровадженню нових технологій і техніки на основі винаходів, промислових зразків, ноу-хау та інших продуктів творчості. Але найважливішою умовою розвитку системи творчості та управління всією новаторською діяльністю є оплата праці, матеріальна зацікавленість.

Державному патентному відомству України потрібно вийти з клопотанням до Кабінету Міністрів і Верховної Ради з пропозицією про регулювання фінансово-кредитних відносин, цін, тарифів, митних стягнень при створенні та впровадженні об'єктів інтелектуальної власності.

Увесь комплекс економічних заходів, прийнятих Урядом країни щодо розвитку винахідництва й раціоналізації, повинен сприяти

створенню нових машин та обладнання, конкурентоздатної продукції для експорту, що дасть можливість розширити експорт і забезпечити значні надходження валюти для зміцнення державної фінансової системи.

У нинішніх умовах одним з основних питань є підготовка фахівців із високим рівнем професійних компетенцій у галузі інтелектуальної власності як науки, що базується на трьох складових: економіка, право і техніка. Ці знання необхідні кожному випускнику ВНЗ, технікуму, училища, щоб уміти в процесі трудової діяльності знаходити сучасні технічні рішення, які сприятимуть розвитку науково-технічного прогресу і якнайшвидшому виходу з економічної кризи.

Отже, в умовах перебудови економіки постала нагальна проблема розвитку інтелектуальної власності, без чого неможливо налагодити широкомасштабний випуск високоякісної і конкурентоздатної продукції. Україна гостро потребує нової стратегії управління винахідництвом, що є запорукою досягнення народногосподарського ефекту у всіх його складових: від створення винаходу, корисної моделі, промислового зразка, ноу-хау, оцінювання їх значимості до практичного використання та обліку одержаних результатів, розвитку стимулювання.

13.2. Організаційна структура системи управління інтелектуальною власністю в ринковій системі господарювання

Однією з особливостей системи управління інтелектуальною власністю в ринковій системі господарювання є організаційна структура. Аналіз теорії і практики у сфері динаміки організаційних структур управлінських систем показує, що їх розвиток є хоча і неперервним, однак не плановим процесом. У ньому поєднуються періоди поступових, еволюційних змін з періодами корінних перетворень. Корінні, кардинальні перетворення в структурі управління інтелектуальною власністю на промисловому підприємстві викликані змінами її цільової постановки, що є наслідком зміни форм власності. Ці форми в умовах ринкової системи господарювання представлені приватною, державною і змішаною

власністю, а також системами більш високого рівня, що утворюють державну централізовану систему.

Така централізація управління зумовлена насамперед суспільним характером виробництва, що вимагає проведення єдиної технічної політики в усіх галузях економіки, а також необхідністю вирішення завдань, що постають у процесі діяльності:

- *вибір основних напрямів розвитку науково-технічного прогресу за наявності великої кількості проблем галузевого і державного значення;*
- *дотримання науково обґрунтованого співвідношення витрат на наукове дослідження, розробку і впровадження нової техніки на основі винаходів;*
- *встановлення обґрунтованих співвідношень у розвитку галузей народного господарства, надання переваги тим, що забезпечують технічний прогрес.*

Нові форми господарювання передбачають надання різним структурам народного господарства самостійності у вирішенні певних питань науково-технічного прогресу.

Ми вважаємо, що в розвитку раціоналізації і винахідництва повинна діяти загальнодержавна система управління науково-технічним прогресом. Вона має включати в себе системи управління окремими аспектами цього складного процесу: фундаментальними дослідженнями розвитку науки і техніки, підготовкою кадрів із високим рівнем професійних компетенцій, вивченням ринку й конкурентоздатності з метою виготовлення конкурентоспроможного товару. Усі інші форми виробничої діяльності входять до цієї системи як складові.

Безпосереднє керівництво науково-технічною діяльністю здійснює Кабінет Міністрів України, який скеровує роботу міністерств у цій галузі, затверджує основні напрями розвитку науки і техніки. Основний орган, який здійснює управління науково-технічною діяльністю, — Державний комітет України з науки і техніки, в обов'язки якого входить розробка пропозицій основних напрямів розвитку науки і техніки. Комітет здійснює загальнодержавний контроль за технічним рівнем певних галузей народного господарства, вирішує питання науково-технічної інформації і координації міжнародних наукових зв'язків.

Вищим законодавчим органом управління інтелектуальною власністю є:

Верховна Рада України, у складі якої функціонує Комісія з науки і техніки		
Кабінет Міністрів України	Міністерство освіти і науки України	Міністерства та відомства, що діють у сфері охорони ІВ
Міжвідомчий комітет з проблем захисту прав на об'єкти ІВ	Державний департамент ІВ	Державний комітет з питань технічного регулювання та споживчої політики
Державний департамент інтелектуальної власності		
Український інститут промислової власності (Укрпатент)	Українське агентство з авторських і суміжних прав	Український центр інноватики та патент-но-інформаційних послуг
Фонд громадського користування	Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності	Консультативна рада та Апеляційна палата

В управлінні науково-інтелектуальною діяльністю бере участь і Державний департамент інтелектуальної власності, який підпорядковується Міністерству освіти і науки України, а також вищий науковий заклад — Академія наук України.

Провідну роль у підготовці й підвищенні кваліфікації наукових кадрів відіграє Міністерство освіти і науки України¹.

Винахідницька і раціоналізаторська діяльність є складовою частиною системи науково-технічного прогресу, а управління цією діяльністю будується за функціонально-галузевим принципом. Винаходи і раціоналізаторські пропозиції, як правило, створюються в організаціях і на підприємствах державного сектора власності. Практика підтверджує, що важливою проблемою на сучасному етапі економічного розвитку є

¹ Закон України «Про освіту». — *Голос України*. — 1996. — 25 квітня.

оптимальна побудова управлінських структур цієї діяльності на промислових підприємствах, в організаціях і закладах.

Організаційна структура управління раціоналізаторством і винахідництвом на промисловому підприємстві будується за ієрархічною системою, у якій можна виділити декілька рівнів:

- *рівень вищого керівництва (директор, його заступник, головний інженер), на яке наказом по підприємству покладається керівництво всією діяльністю у сфері раціоналізації і винахідництва;*
- *рівень керівництва структурними підрозділами (керівники відділів, цехів, лабораторій);*
- *рівень нижчого керівництва (керівники секторів, майстри дільниць).*

Крім цього, у системі управління раціоналізаторством і винахідництвом є функціональні організаційно-методичні і науково-технічні підрозділи забезпечення (планово-економічний, конструкторсько-технологічний, науково-технічний і т. ін.), які виконують роботи, пов'язані з творчістю на всіх рівнях залежно від характеру і складності рішення проблем.

Усі розглянуті структури управління сприяють розвитку інтелектуальної власності, а центральною ланкою управління раціоналізаторством і винахідництвом на всіх промислових підприємствах, в організаціях, закладах, що здійснюють наукову і виробничу діяльність, залишаються відділи або підрозділи раціоналізації і винахідництва, які на підприємствах мають такі назви:

- *відділ раціоналізації і винахідництва — ВРІВ;*
- *відділ інформації, раціоналізації, винахідництва і патентознавства — ВІРВІП;*
- *бюро раціоналізації і патентознавства — БРІП.*

Від початку свого виникнення патентні підрозділи в організаціях і на підприємствах здійснювали організацію та управління всією творчою діяльністю.

Нині набуває поширення реєстрація патентних повірених на основі «Тимчасового положення про патентних повірених»². Патентні повірені,

² Інновація. — 1993. — № 2 (15). — С. 2.

відповідно до Положення, матимуть справу з приватною власністю реєстрованих заявок, які надходять від підприємців та осіб інших держав.

Виробнича діяльність державного сектора економіки повинна спиратися на підрозділи, які в системі управління раціоналізаторством і винахідництвом проводять такі роботи:

- *беруть участь у забезпеченні патентоспроможних і патенточистих машин, приладів, обладнання, матеріалів і технологічних процесів;*
- *надають допомогу в оцінюванні технічного рівня розробок для захисту державного пріоритету на проектно-конструкторські і проектно-технологічні роботи, виконані на рівні винаходів, проведення їх попередньої експертизи на новизну та оформлення заявок на винаходи;*
- *готують рекомендації для патентування за кордоном винаходів і комплексу робіт щодо їх правового захисту;*
- *комплектують патентний фонд з напрямів діяльності підприємства, його вивчення і використання;*
- *організують роботи з підвищення кваліфікації керівних та інженерно-технічних працівників підприємства в галузі винахідництва.*

В організаціях, які не мають науково-дослідних або конструкторських підрозділів, функціонують тільки БРІП і на них покладено функції, пов'язані із цією діяльністю.

Основні функції Бюро раціоналізації і патентування:

- *розроблення перспективних і поточних планів з винахідництва і раціоналізації;*
- *розроблення планів організаційно-масових заходів;*
- *розгляд заяв на раціоналізаторські пропозиції;*
- *сприяння використанню винаходів і раціоналізаторських пропозицій та контроль за цією діяльністю;*
- *складання кошторису і звіту всієї діяльності.*

Діяльність патентних підрозділів не передбачала здійснення такого широкого комплексу заходів, які ми розуміємо під управлінням

інтелектуальною власністю, однак нині на промислових підприємствах їм доводиться працювати в і таких важливих напрямках:

- *організація і проведення робіт з розвитку масової інтелектуальної власності;*
- *безпосередня участь у розробці та впровадженні раціоналізаторських пропозицій і винаходів у виробництво;*
- *визначення економічного ефекту від впровадження винаходів і раціоналізаторських пропозицій у виробництво, розрахунок і виплата авторської винагороди;*
- *планування заходів, скерованих на вдосконалення організації діяльності з інтелектуальної власності;*
- *організація інтелектуальної пропаганди й участь у проведенні організаційно-масових заходів з обміну досвідом нововведень;*
- *проведення патентно-ліцензійної діяльності, складання угод, патентних формулярів тощо;*
- *проведення патентного пошуку на винаходи, промислові зразки і за необхідності — на товарні знаки.*

Така різнопланова задіяність диктується і самою практикою діяльності патентних підрозділів. Це зумовлено тим, що досягти вагомих результатів у розвитку технічної творчості можна тільки за активної, копіткої роботи, неперервного пошуку, які дали б можливість створити той необхідний комплекс наукових, технічних, економічних, правових та організаційних заходів, що забезпечують відповідний рівень раціоналізації і винахідництва. Адже від цього залежать темпи науково-технічного прогресу.

Практика показує, що на деяких підприємствах патентні підрозділи для управління технічною творчістю створюються чисто формально. Патентні групи можна побачити у складі підрозділів головного конструктора, головного технолога, підрозділів стандартизації, яким надано функції управління раціоналізацією і винахідництвом.

Нові форми господарювання в умовах ринкової економіки вимагають іншого підходу до цієї діяльності. Ринок неможливий без конкуренції, а у споживача може мати успіх тільки та конкурентоздатна продукція, у яку закладено винаходи, корисні моделі, промислові зразки, ноу-хау.

Сьогодні низка причин перешкоджає створенню патентних підрозділів на підприємствах. Однією з них є недооцінка важливості управління розвитком раціоналізації і винахідництва. Керівники підприємств вважають, що важке економічне становище підприємств, скорочення кількості працюючих виправдовує ліквідацію тих патентних підрозділів, які вже було створено, а на підприємствах, де їх не було, такі підрозділи не поспішають створювати з причин економічного характеру. Вони полягають в тому, що в діючих типових положеннях підприємств такі підрозділи переважно не передбачені, а створити їх в рамках існуючих в даний час нормативної чисельності і фондів заробітної плати досить складно.

І остання причина. Державне патентне відомство не має впливу на підприємства ні у сфері використання винаходів, ні щодо інших сфер впливу. На наш погляд, це є упущенням при створенні нового патентного Закону України про інтелектуальну власність.

Найбільш реальною є ідея створення на підприємствах підрозділів з винахідницької діяльності в малочисельному складі — не більше трьох — чотирьох працівників. Один з них повинен займатися раціоналізацією і винахідництвом і нести відповідальність за діяльність підрозділу. Другий працівник має здійснювати інформаційну діяльність, проводити патентні дослідження, розповсюджувати технічні новини з метою обміну досвідом, відповідати за забезпечення спеціалістів і новаторів необхідними джерелами інформації з певного напрямку діяльності. Ще один працівник повинен займатися впровадженням раціоналізаторських пропозицій, винаходів, промислових зразків; проводити розрахунки й авторську виплату. Якщо працівників більше, вони повинні здійснювати патентно-ліцензійну діяльність.

На наш погляд, систематизація та інтеграція різних організаційних структур управління інтелектуальною власністю дає можливість перейти до більш раціональних і перспективних форм організаційної структури підрозділів управління інтелектуальною творчістю, швидше запроваджувати новачі у виробництво.

Раціональна, перспективна форма організації структури управління раціоналізаторством і винахідництвом на промисловому підприємстві можлива за певних умов (рис. 13.2).

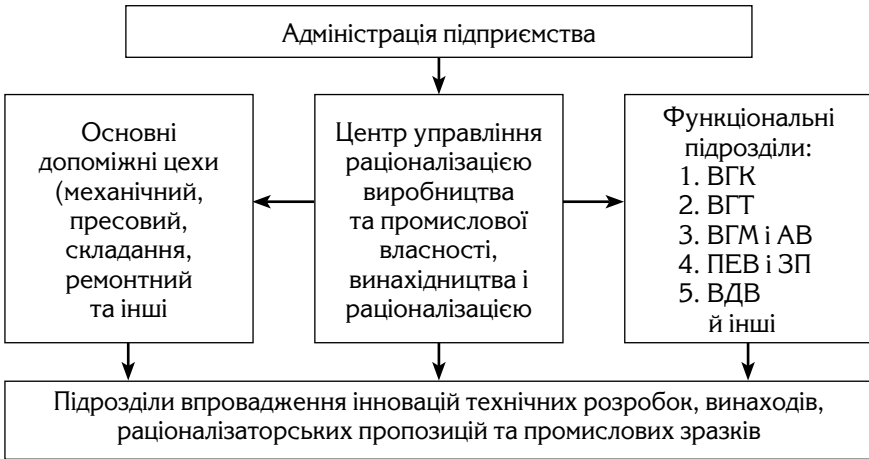

Рис. 13.2

Структура управління раціоналізаторством і винахідництвом на підприємстві, де: 1 — відділ головного конструктора; 2 — відділ головного технолога; 3 — відділ головного механіка і автоматизації виробництва; 4 — планово-економічний і відділ заробітної плати; 5 — виробничо-диспетчерський відділ.

У запропонованій схемі організаційної структури центральною ланкою є патентний підрозділ, на який покладаються функції управління раціоналізаторством і винахідництвом на підприємстві (фірмі) чи установі і координація всієї інтелектуальної творчої діяльності.

В умовах глобалізації економіки та стрімкого зростання обсягів міжнародної торгівлі суттєво зростає прибутковість об'єктів інтелектуальної власності: винаходів, промислових зразків, товарних знаків, ноу-хау, інжинірингу, фірмових найменувань.

Керівники підприємств повинні пам'ятати, що репутація підприємства на ринку визначається часткою об'єктів інтелектуальної власності у виробленій продукції. Це забезпечує переваги в ділових переговорах, а крім того, дає бажані прибутки від реалізації вироблених товарів.

Якщо проаналізувати розвиток економіки в цілому, то можна дійти висновку, що нині відбувається переорієнтація сучасного виробництва з переробки природної сировини і матеріальних ресурсів на творче використання нових ідей і результатів інтелектуальної діяльності. Як засвідчує досвід США і Японії, розширення преліку об'єктів патентування лише прискорює інноваційні процеси в економіці¹.

Нинішні умови розвитку економіки ставлять нові вимоги перед керівниками підприємств різного рівня і різних форм власності.

Важливо не просто усвідомити значення охорони прав інтелектуальної власності. У сучасній економіці інтелектуальну власність не можна розглядати тільки як засіб охорони продукції чи технології — вона вже переміщується у сферу підприємництва, бізнесу і стає основою конкурентної боротьби.

В умовах ринкової конкуренції керівники підприємств зобов'язані брати на себе відповідальність за розвиток інтелектуальної власності на підприємстві, приділяти велику увагу вирішенню питань стратегії і реалізації цієї діяльності у власному виробництві.

Висновки

Раціоналізаторство і винахідництво — одна з важливих сфер організаційно-інтелектуальної діяльності колективів підприємств, об'єднань, інститутів, міністерств, академій наук, усіх ланок господарського механізму. Трудові колективи повинні активно й свідомо впливати на темпи науково-технічного прогресу, підвищувати економічні і якісні показники виробництва в нових умовах господарювання

Для ефективного розвитку інтелектуальної власності важливе значення має створення на підприємствах патентних та інформаційних підрозділів. Ті підприємства, де діють патентні підрозділи, укомплектовані

¹ Красовська А., Бернадські І. Сучасні тенденції економічного розвитку і охорона прав інтелектуальної власності // Інтелектуальна власність. — 2002. — № 2–3. — С. 29.

висококваліфікованими працівниками, мають гарантії конкурентоспроможності продукції.

Керівники підприємств повинні знати, що нині, в умовах ринкової економіки, використання інтелектуальної власності дає підприємству низку переваг:

- закріпитися на сприятливих ринкових позиціях за умови використання сучасних технологій, що базуються на винаходах і промислових зразках, мають свої ноу-хау, провадити діяльність з метою розширення дослідно-конструкторських робіт, дбати про підвищення ефективності використання маркетингу в дослідженні ринку;
- своєчасно реагувати на зміну ринкової кон'юнктури завдяки точному прогнозуванню технологічних змін на базі патентно-інформаційних досліджень;
- створювати конкурентоспроможну продукцію, запроваджуючи у виробництво винаходи, промислові зразки, ноу-хау, які відповідають світовій новизні, високим вимогам щодо функціональних властивостей продукції.

Порівняно з розвиненими країнами світу наш досвід використання ресурсів інтелектуальної власності є поки що недостатнім, тому всі переваги — на боці керівників тих підприємств, які швидше збагнуть, що конкурентоспроможність товару на ринку можуть забезпечити об'єкти інтелектуальної власності.

Контрольні запитання і завдання

1. Що являє собою управління в поєднанні з інтелектуальною власністю як економічна категорія?
2. Наведіть приклади історичного розвитку управління.
3. Яка система управління організацією була найбільш поширеною в історичний період?
4. Хто з українських учених зробив вагомий внесок у теорію управління?
5. Що являє собою функція управління інтелектуальною власністю?

6. *Дайте визначення функцій організації та регулювання інтелектуальною власністю.*
7. *Які показники діяльності промислового підприємства покращуються завдяки фаховому управлінню інтелектуальною власністю?*
8. *Що являє собою процес упровадження нововведень на виробництві?*
9. *Дайте визначення функцій контролю та обліку інтелектуальної власності.*
10. *Хто в Україні здійснює підготовку спеціалістів з інтелектуальної власності?*
11. *Охарактеризуйте законодавчі органи держави, які здійснюють управління інтелектуальною власністю.*
12. *Яка структура управління інтелектуальною власністю на промисловому підприємстві?*
13. *Які функції виконують підрозділи винахідництва і раціоналізації на підприємствах?*
14. *Дайте письмову відповідь на запитання: яку структуру управління ІВ Ви пропонуєте запровадити на підприємствах державної і приватної форм власності?*
15. *Дайте письмову відповідь на запитання: як впливають на конкурентоспроможність товару об'єкти інтелектуальної власності? Як саме це відбувається?*

Розділ 14

ВПЛИВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НА РОЗВИТОК ПРОГРЕСИВНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ, ІНФОРМАЦІЇ ТА ВИКОРИСТАННЯ ПАТЕНТНОЇ ДОКУМЕНТАЦІЇ

14.1. Тенденції розвитку економіки під час створення конкурентоздатної техніки і технології

Розвиток економіки сучасної України пов'язаний з переходом від екстенсивного розвитку виробництва, що характерно для адміністративно-командної системи, до інтенсивного, який передбачає перетворення технологічного прогресу на основне джерело зростання економічної ефективності.

Важливою передумовою цих зрушень є утвердження ринкової економіки, становлення інтелектуальної власності, впровадження в навчальний процес ВНЗ тих курсів, які формують у випускників високий рівень професійних компетенцій, а також діяльність, пов'язана з інформаційними системами, прискореним впровадженням об'єктів інтелектуальної власності (винаходів, корисних моделей, промислових зразків) у техніку і технологію.

Планомірне створення і випуск конкурентоздатної техніки і технології на світовому ринку передбачають орієнтацію на перспективний попит з урахуванням ринкової ситуації, злиття науки, розробок, конструювання, виробництва і збуту в єдину технологічну систему.

Технологічна система (ТС) має такі ознаки: здатність до розширеного виробництва без залучення зовнішніх джерел ресурсів (достатня продуктивність) і наявність ендogenous технологічного прогресу (здатність ТС до саморозвитку). Елементарна технологія забезпечує створення нових методів виробництва, що сприяють розвитку можливостей технологічного розвитку, і зміну використовуваних технологій, що, у свою чергу, стимулює новації.

Технологічну систему розвитку економіки можна описати низкою характеристик (формули 14.1; 14.2; 14.3; 14.4):

$G = f(gk) \quad k = 1, n$ — затратені ресурси, які необхідно включити для нормалізації процесу виробництва в кожний момент часу (в середньому за період); (14.1)

$X = f(xk) \quad k = 1, n$ — виготовлена протягом даного періоду продукція; (14.2)

$\Omega = f(\omega v) \quad v = 1, n$ — технічне забезпечення виробництва, знаряддя праці, пов'язані із зміною її форми, місцезнаходження в просторі і часі, стану речовини, затраченої енергії та інформації; (14.3)

$\theta = f(vp) \quad p = 1, n$ — організація виробництва, пов'язаного з узгодженням дій виробників між собою і за відношенням до засобів виробництва та результатів праці. (14.4)

Стан суспільної технології залежить також від зовнішнього середовища, до якого належать усі соціально-економічні фактори, не вписані в G , X , Ω і θ . Формальний опис технології за допомогою цих чотирьох характеристик не дає змогу оцінити її можливості для визначення подальшого розвитку, оскільки цей опис не відображає суттєвої сторони технології як комбінацій технічних, організаційних, інформаційних методів виробництва і секретів технології ноу-хау, у яких закладено винаходи і промислові зразки.

Щоб врахувати технологічні досягнення, введемо ще дві характеристики (формули 14.5; 14.6):

$T = f(vp) p = 1, n$ — уміння виготовити ноу-хау як результат комбінації технологічних секретів, майстерності виконання і нової інформації про предмет виготовлення; (14.5)

$I = f(iv) \psi = 1, n$ — інформаційне забезпечення, пов'язане з постійним використанням новинок, винаходів, промислових зразків, раціоналізаторських пропозицій у поєднанні з постійною творчістю мас. (14.6)

В умовах тоталітарної економіки за відсутності конкуренції ноу-хау втрачають свою ефективність і з часом відмирають (крім мілітарної галузі, яка конкурує з імовірним супротивником). Втративши саме цю характеристику, яка забезпечує появу технологічних новацій і технологічний розвиток, тоталітарна економіка опинилася у стані застою і виродження.

Ноу-хау як характеристика технологічної системи з'явилося не сьогодні і не у зв'язку з початком технологічної революції, а існувало об'єктивно з того часу, коли розпочалася сама людська діяльність. Справа в тому, що раніше ноу-хау не відігравало вирішальної ролі, а проявлялося як якісна ознака, характеристика технології. Вирішальне значення належало удосконаленню знарядь праці. Більш продуктивні, менш енерго- і матеріаломісткі машини і механізми, автоматизація забезпечували необхідні темпи зростання суспільної продуктивності праці. Але настав час, коли удосконалення машин виявилось вже неспроможним забезпечувати відповідні вимоги прогресу виробництва. Наприклад, повністю автоматизовані і механізовані заводи Форда (США) поступилися в конкурентній боротьбі заводам фірми «Хонда» (Японія), які почали використовувати нові технології і матеріали. Тут відкрилося нове джерело, яке забезпечило подальше зростання продуктивності праці — набула чинності характеристика «технології ноу-хау». Технологія перетворилася на рушійну силу нової революції. Це стало можливим лише в умовах ринку завдяки вільній конкуренції. Монополію машин, яку спричинила технічна

революція і яка загрожувала цивілізації черговим застоєм (як і будь-яка інша монополія), було ліквідовано.

Інформаційне забезпечення — ще одне джерело подальшого зростання продуктивності праці, на заміну технологічній революції приходить революція інформаційна.

Нині темпи зростання продуктивності праці забезпечуватимуться на-самперед завдяки творчості має, експлуатації внутрішніх ресурсів самого людського мозку. Цей висновок ми робимо на основі розуміння того, що вже в ході технологічної революції закладається фундамент для наступного якісного стрибка в результаті тотальної комп'ютеризації економіки.

Розглянемо структурну схему технологічної системи економіки і розвитку виробництва (рис. 14.1). Кожній з викладених характеристик G , X , Ω , θ , I , T відповідають етапи революційних перетворень у процесі розвитку

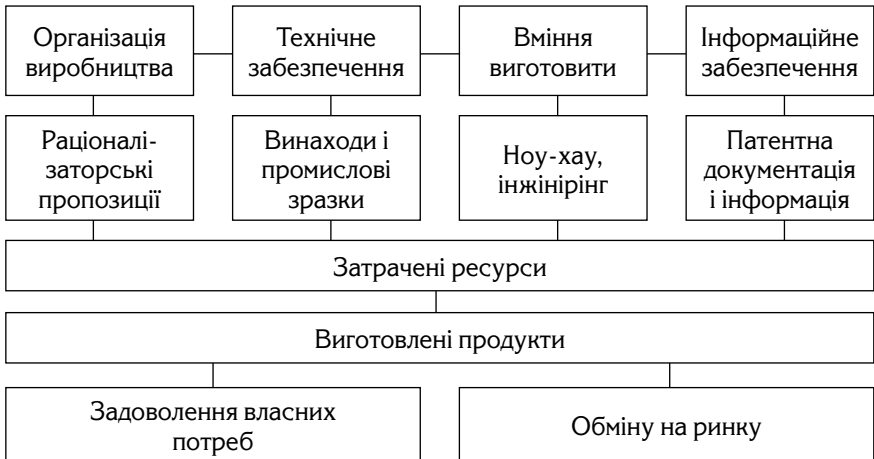

Рис. 14.1

Технологічна система розвитку економіки на об'єктах інтелектуальної власності

економіки. Залежно від того, які революції пережило дане суспільство, такій частині цієї структурної схеми воно відповідає. Технологічні системи сучасних країн світу суттєво відрізняються. Наприклад, наша країна в даний час іде шляхом демократичної революції, що є гарантією прогресивних змін у системі господарювання. При цьому технічне оснащення, уміння виготовити продукцію та інформаційно її забезпечити сприймаються як слабо виражені характеристики. А ось у Японії, США чи Західній Європі, де технологічна революція є масштабним, всеохопним явищем, інформаційне забезпечення є основою зростання продуктивності виробництва.

Порівнявши технологічні системи нашої країни із системами розвинутих країн світу, можна зробити висновок, що ми суттєво відстаємо у сфері інформаційних технологій. Перед нашою країною стоїть важливе завдання — завершити революцію організаційну (політичну), у результаті якої буде змінено відносини між виробниками і засобами виробництва, а технологічна та інформаційна революції — це вже наступні етапи розвитку нашого суспільства.

Український робітник працює гірше, ніж західноєвропейський чи японський, і виготовляє товари менш якісні, з нижчою технологічною вивершеністю, оскільки Україна не пройшла етапу революційного поліпшення організації виробництва. Наш робітник не зацікавлений у результатах своєї праці, тому що дійсно не є власником ні засобів виробництва, ні створеної ним продукції. Він позбавлений реальної приватної власності, а разом з нею і вільного підприємництва.

Зазначимо, що технологічна система повною мірою відображає ступінь розвитку суспільства. Труднощі і проблеми, які виникли нині в нашій країні, — явище тимчасове. Щоб їх подолати, потрібно володіти сучасними методами господарювання, усвідомлювати закони економічного розвитку, ринкових відносин. А це можливо тільки за умови самоуправління, широкої демократизації всього суспільного життя, у т. ч. економічного. Нині радикальні перетворення в економіці, створення нової системи господарювання стали необхідністю. Тільки йдучи до ринку, ми можемо досягнути підвищення добробуту¹.

¹ Вачевський М. В., Сидор Д. І. Технологічний напрям розвитку економіки // Економіка України. — 1992. — № 3. — С. 86 — 87.

Зазначимо, що найбільш інформативним джерелом відомостей є описи винаходів. Кожний винахід тією чи іншою мірою містить інформацію про нереалізований рівень техніки і має певну споживчу вартість.

У ході втілення винаходу в конкретний об'єкт техніки (спосіб, речовину, пристрій), які має певну форму, конструкцію, техніко-економічні показники, його споживча вартість зростає відповідно до споживчої вартості об'єкта техніки або технології, на створення або вдосконалення яких скеровано цей винахід. Таким чином, винахід сприяє, з одного боку, розповсюдженню знань і розвитку науково-інтелектуального прогресу, а з другого — зміцнює конкурентоздатність техніки і технології.

У таких галузях промисловості, як хімічна, електротехнічна і машинобудівна наявність винаходів розглядається як ознака технологічної прогресивності, а в таких галузях, як шкіряна, текстильна і їм подібних, де якість виробів залежить від зовнішнього вигляду, велике значення має промисловий зразок, що є показником технологічної прогресивності¹.

Розробка і впровадження винаходів, промислових зразків і товарних знаків є патентною політикою промислово розвинених країн. Вона використовується як частина загальної політики нововведень, які скеровані на вирішення завдань під час створення і впровадження конкурентоздатної техніки і технології.

Використання підприємствами, організаціями, фірмами винаходів для забезпечення конкурентоздатної техніки і технології дає змогу скласти перспективну виробничу програму подовження тривалості життєвого циклу товару, яка посідає перше місце порівняно з традиційними заходами (політика цін, організація виробництва, реклама).

Мета таких програм — створення конкурентоздатної продукції, яка б відповідала вимогам ринку наявністю ноу-хау в технології, що значно перевищує — на декілька років — техніко-економічні показники та експлуатаційні характеристики існуючої технології.

Ми вважаємо, що створення нової техніки і технології можливе на основі винаходів, спроможних забезпечити досягнення якісно нових показників

¹ Вачевський М. В., Шевченко Г. С. Промислові зразки: Навч.метод. рекомендації для студентів. — Львів, 1991. — 38 с.

вітчизняної промислової продукції, перехід на нові покоління техніки. Що надзвичайно важливо, на промислових підприємствах модернізацію старої техніки можна здійснити завдяки технічній творчості раціоналізаторів.

Таке переконання спирається і на історичний досвід впровадження раціоналізаторських пропозицій. Фактично, розробка та освоєння у виробництві «значних» раціоналізаторських пропозицій зазвичай не потребує великих ресурсів. Нескладні раціоналізаторські пропозиції, які модернізують традиційні технології і вносять деякі технічні удосконалення, не вимагають великих витрат і впроваджуються відносно швидко.

Проведені нами дослідження раціоналізаторської і винахідницької діяльності у Львівській області підтверджують те, що не кожний винахід є корисним, якщо він тягне за собою різку перебудову налагодженого технологічного процесу.

Але кожна вагома раціоналізаторська пропозиція, впроваджена у виробництво, дає підприємству значну економію і її можна порівняти з винаходом.

Наприклад, з метою економії монокристалу ГГГ (гадоліній-галієвого граната) нами впроваджено у виробництво раціоналізаторську пропозицію № 1001 від 23.07.1987 р.². Завдяки її використанню отримано економічний ефект 209,6 тис. крб.

З метою економії матеріалів і їх повторного використання нами впроваджено у виробництво винахід — ав. св. 274601 (непубліковане). Економія за перший рік використання становила 229,8 тис. крб. Акт впровадження на п/я В-8388 не підлягає висвітленню.

14.2. Роль науково-технічної інформації в розвитку техніки і технології

Зростання ролі науки в суспільному житті і, зокрема, у процесі виробництва має під собою певну суспільно-економічну основу. Наука безпосередньо впливає на скорочення часу від появи ідеї до її практичної реалізації.

² Раціоналізаторська пропозиція №1001 від 23.01.1987 р., п/я -8388

Відтинок часу від виникнення нової ідеї до її реалізації в різні періоди охоплював декілька сотень років. Наприклад, ідея фотографії виникла в 1727 р., а її реалізація розпочалася в 1839 р., тобто часовий проміжок впровадження становить 112 років. Радіо: ідея з'явилася в 1867 р., реалізація ідеї – у 1902 р., проміжок — 35 років. Телевізор: ідея — у 1922 р., реалізація — у 1936 р., проміжок — 14 років. Атомна бомба: поява ідеї — 1938 р., реалізація — 1944 р., проміжок — 6 років¹.

Як показано на рис. 14.2, виникнення ідеї, донесення її до суспільства залежить від стану інформаційної діяльності.

Відомості про наукові досягнення, розвиток техніки, створення винаходів, промислових зразків та інших об'єктів творчості, нагромаджені в процесі пізнання і виробничої діяльності, які передаються, використовуються у виробництві, дістали назву науково-технічної інформації (НТІ).

Під інформацією розуміємо відомості, що передаються усно, письмово або іншим шляхом, у т. ч. і за допомогою технічних засобів.

З метою вивчення наукової інформації як науки у вищих навчальних закладах, зокрема в педагогічних університетах на факультетах підготовки викладачів менеджменту і маркетингу, розроблено навчальну програму: «ОСНОВИ НАУКОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ» для учнів середніх і вищих навчальних закладів України. Програму рекомендовано на засіданні лабораторії трудового виховання і профорієнтації Інституту педагогіки АПН України. Відповідно до навчальної програми для студентів вищих навчальних закладів та учнівської молоді, які вивчають предмети підприємницької діяльності, економічні і загальнонаукові дисципліни, розроблено підручник «Основи наукової інформації».

Наукова інформація відбиває об'єктивні закономірності природи суспільства і мислення, відповідає на питання, на якому етапі конкуренція стає провідною, рушійною силою творчого прогресу в розвитку техніки і технології.

¹ Вачевський М. В. *Основи наукової інформації: Підручник для студентів ВНЗ та учнівської молоді.* — Дрогобич: Відродження, 1995. — 134 с.

Рис. 14.2

Етапи інформаційної діяльності

Інформація як наука тісно пов'язана з іншими науками: кібернетикою, статистикою, бібліотекознавством, економікою, технікою, патентознавством, інтелектуальною власністю і журналістикою.

Нині стрімко розвивається інформатика як засіб пошуку необхідної інформації в банку даних, засіб її зберігання та обміну нею, що значно полегшує доступ до необхідних джерел інформації (див. рис. 14.3).

Наука про інформацію — це комплексна галузь, що охоплює не тільки методи, пропозиції і використання інформації, а й такі засоби її зберігання та обробки, як електронно-обчислювальні машини і системи на їх основі.

НТІ є продуктом діяльності людини у сфері науки, техніки і виробництва.

Наука	— сфера діяльності, завданням якої є теоретична систематизація та узагальнення об'єктивних знань про діяльність.
-------	--

Це поняття включає не тільки діяльність, спрямовану на одержання нового знання, а і її результат і суму знань, які разом утворюють науково-прогресивну картину світу.

Техніка	— супутник засобів людської діяльності, створених для здійснення процесів виробництва та обслуговування виробничих потреб суспільства.
---------	--

У техніці поєднуються знання і досвід, нагромаджені людством, а безпосередній розвиток техніки відбувається в результаті втілення в неї інтелектуальної власності винаходів і її вдосконалення на основі раціоналізаторських пропозицій.

Як правило, техніку класифікують за галузевою структурою (техніка зв'язку, машинобудування, медична, шляхова, транспортна, будівельна і т. ін.). Техніка повинна відповідати вимогам економіки, технічної естетики, екології.

Процес розв'язання будь-якої науково-технічної проблеми включає в себе цикл «наука — техніка — виробництво — збут». Ефективний розвиток складових цього циклу можливий лише за умови швидкого впровадження наукових досягнень у техніку і технологію, а потім винаходів, промислових зразків і ноу-хау — у виробництво. Цю комунікаційну функцію виконує **науково-технічна інформація**.

Інформація поділяється на наукову, науково-технічну, технічну, економічну, науково-економічну, природничу, медичну, статистичну та ін.

Наукова інформація — результат науково-дослідницької діяльності, здобутий у процесі пізнання навколишнього світу. Вона відображає його закономірності.

Технічна інформація є результатом творчої переробки наукової інформації, продуктом діяльності технологів, конструкторів, що впроваджують досягнення науки у виробництво. До неї належить також передовий виробничий досвід, втіленням якого є праця винахідників і раціоналізаторів. Технічна інформація узагальнює різні правила, методи та норми, необхідні для виконання конкретних виробничих завдань (інформація, яка міститься в промислових каталогах, технічних інструкціях, правилах експлуатації машин).

Економічну інформацію можна розцінювати як відомості, що відображають структуру суспільства, взаємовідношення та ступінь відповідності між продуктивними силами і виробничими відносинами або специфіку економічного розвитку галузей народного господарства, у т. ч. і галузей промисловості.

Обсяг економічної інформації зростає у квадратичній залежності до зростання кількості підприємств і кількості виробленої продукції.

Інформаційна взаємодія — це постійний обмін інформацією про різні явища і процеси діяльності з метою успішного управління численними об'єктами навколишнього світу, неодмінна умова функціонування й розвитку будь-якої економічної системи.

Інформація є специфічною формою взаємозв'язку і взаємодії компонентів системи, а також системи в цілому з навколишніми умовами. Вона обслуговує всі функції управління — від підготовчих етапів виробництва до кінцевого результату, тобто реалізації матеріальних благ та отримання бажаних прибутків. Інформація містить відомості про методи й засоби управління технологічними процесами, які слід використовувати, щоб господарювання було ефективним, а поставлені цілі реалізованими.

Науково-технічна і науково-економічна інформація передбачають тісну спорідненість відомостей наукового та прикладного характеру.

Як свідчить досвід, більшість видів інформації використовується в діяльності людей протягом тривалого часу. Особливо це стосується інформації наукової, науково-технічної, економічної. З метою швидкого доведення інформації до широкого кола споживачів використовують сучасні електронні машини, які доносять інформаційний документ від першоджерел до споживачів у необхідних кількості, якості і часі.

Широке використання НТІ — обов'язковий елемент професійної діяльності спеціаліста. Тому формування і розвиток навичок інформаційної роботи стає важливим компонентом освіти, покликаним підвищити рівень професійної підготовки майбутнього спеціаліста.

Навчання методики організації інформаційної роботи має дві мети: навчити майбутнього спеціаліста ефективно використовувати набутий обсяг знань, прищепити навички самостійної роботи з джерелами НТІ. Діюча система пошуку, підготовки й розповсюдження інформації, безперечно, вимагає вдосконалення. Одним із способів такого вдосконалення є створення в Україні постійно діючих потоків оперативної інформації про практичний досвід науково-дослідних, конструкторських і проектних організацій. У зв'язку з переходом до ринку інформація стала, по суті, недоступною, адже кожен виконавець зберігає її для себе, а це, на нашу думку, завдає значних збитків суспільству.

Відповідно до існуючої системою, у всіх галузях народного господарства кожна науково-дослідницька робота закінчується випуском звіту або опублікуванням комплексу документації.

Повідомлення, опубліковані після закінчення роботи, якими б вони не були повними, не можуть бути джерелом свіжої інформації, оскільки в більшості випадків дослідні роботи виконуються протягом тривалого часу, а звітна документація випускається тільки після їх закінчення.

Існують два самостійні види документації: науково-технічна інформація і звітно-технічна документація. Перша повідомляє про початок і закінчення робіт, друга видається завжди, але містить тільки повідомлення про закінчення робіт і наявність звіту про них. Якщо така інформація видається у вигляді анотації, звіту або дослідно-конструкторської роботи, то повну інформацію про технічні дані і результати дістати досить складно.

Існує ще один вид інформації. Це публікації в журналах, які повідомляють про виконані роботи. Але для виходу статті у світ потрібен певний час, що, відповідно, не зовсім влаштовує споживачів інформації. Несвоєчасне інформаційне забезпечення призводить до певного сповільнення технічного прогресу.

Професор М. М. Єрмошенко справедливо зауважив, що протягом останніх п'яти років зменшилася і загальна кількість працівників в органах НТІ — їх кількість становить 10 642 особи, що на 30 % менше, ніж у 1990 р. Відповідно зменшилася кількість галузевих органів НТІ, що в процентному вимірі становить 42 %, а інформаційних підрозділів підприємств і організацій — на 42 %, у науково-дослідних, проектно-конструкторських та інших закладах — на 83 одиниці, або на 81 %, у вищих навчальних закладах — на 25 одиниць, або на 29 %. На 80 % зменшилася кількість інформаційних підрозділів у сільськогосподарській галузі¹.

Нині система НТІ нараховує близько 273,8 млн примірників інформаційних джерел, з яких 70 % зберігається на традиційних носіях інформації, решта — на мікроносіях.

У 1993 р. довідково-інформаційні і бібліотечні фонди зросли на 4,8 млн примірників, тоді як за результатами перепису 1990 р. річний темп поповнення фондів становив 18,8 млн примірників.

Проведені дослідження підтверджують, що кількість споживачів інформації та інформаційного обслуговування зменшилася на 31 %. Загальна кількість абонентів, які обслуговуються на основі договорів, становить 24,4 тис. Основна їх частина — абоненти територіальних центрів науково-технічної інформації — 12,1 тис., або 50 % від загальної кількості.

Основною формою доведення інформації до споживачів є видавання документів із бібліотечних і довідково-інформаційних фондів.

Наведені дані підтверджують, що нинішній стан справ в органах НТІ можна вважати критичним. Ліквідація і зменшення кількості працівників інформаційних служб, недостатнє фінансування і технічне забезпечення найновішою технікою призведе до гальмування розвитку економіки України в майбутньому.

¹ Єрмошенко М. М. *Національна система науково-технічної інформації України // Інформація і ринок. — 1995. — № 2–3.*

Завдання державних органів влади — знайти можливість для здійснення заходів, які б сприяли розвитку системи наукової інформації в Україні, її стабілізації та інтеграції з наукою і виробництвом. Без оперативності й повноти інформації прискорення наукового прогресу неможливе.

Зрозуміло, що чим повніша й оперативніша інформація, тим вона ефективніша, оскільки зменшуються витрати на зайві етапи роботи, цілком або частково усувається дублювання. Результати роботи однієї організації можуть бути з успіхом використані іншими. У зв'язку із цим відомості про результати, одержані в процесі наукового досягнення, конструювання, проектування, які можна застосовувати в інших роботах, незалежно від того, використані вони в даній роботі чи ні, позитивні вони чи негативні, повинні після їх одержання надходити в інформаційний центр.

Науково-дослідні, конструкторські й проектні організації виконують велику кількість робіт, передчасна публікація результатів яких могла б завдати шкоди державним інтересам. До таких робіт можна віднести винаходи, промислові зразки; стосовно них повинні оформлятися заявки на видання охоронних документів — патентів. Але є чимало робіт, повідомлення про проміжні результати яких не розкриває їх суті без повної інформації. У таких випадках повинна надаватися проміжна інформація з окремих технічних рішень, яка дає уявлення про роботу в цілому, але не розкриває можливих ноу-хау.

Окреме технічне рішення — це випробуване виконавцем для певної роботи виконання наукового, технічного, технологічного завдання, яке сприяє досягненню загальної мети, поставленої перед виконавцем, і підлягає розповсюдженню з метою використання його в інших роботах.

Успіх інформаційної діяльності залежить передусім від того, які засоби й методи використовуються для довідково-інформаційного обслуговування.

Довідково-інформаційні фонди (ДІФ) є систематизованим зібранням друкованих матеріалів, а також їх пошукових систем для:

- *довідково-інформаційного обслуговування різних категорій споживачів інформації з метою забезпечення їх найбільш повною, своєчасною і диференційованою інформацією, необхідною в державній, господарській, науковій, виробничій діяльності;*

- *інформаційного забезпечення функцій управління народним господарством, окремими його галузями, підприємствами, організаціями, перспективного планування і прогнозування розвитку науки, техніки, виробництва;*
- *забезпечення проведення наукових, проектних дослідницько-конструкторських робіт на найвищому рівні, якого досягнуто в нашій країні, за кордоном, з метою усунення дублювання і повторення розробок;*
- *сприяння успішному виконанню виробничих планів, впровадженню нової техніки і досягнень науки, підвищення ефективності праці наукових, інженерно-технічних працівників;*
- *вдосконалення системи науково-технічної інформації в країні.*

Довідково-інформаційне обслуговування керівників, учених, конструкторів, спеціалістів виробництва, споживачів інформації здійснюється на основі вивчення їхніх інформаційних потреб. Вивчення інформаційних потреб слід проводити за допомогою таких методів:

- *проникнення в специфіку процесу тієї чи іншої діяльності і виявлення необхідної інформації в документах і фактичних відомостях;*
- *одержання й систематизації заявок спеціалістів на інформаційні матеріали і відомості;*
- *анкетних даних і статистичної обробки даних;*
- *постійного зворотного зв'язку інформаційних органів (працівників) із споживачами інформації, у процесі якого уточнюються потреби й аналізується міра їх задоволення відповідними джерелами інформації.*

Довідково-інформаційне обслуговування на основі ДІФ здійснюється двома шляхами:

- *забезпечення постійних запитів, потреб в інформаційних матеріалах і фактичних відомостях з певних питань за певний період;*
- *забезпечення одиничних запитів, індивідуальних потреб.*

Крім зазначених методів вивчення інформаційних потреб, існують також інші:

- *вивчення перспективних планів технічного прогресу;*
- *порівняльний аналіз рівня розвитку науки і техніки в галузях народного господарства як в Україні, так і за кордоном;*

- *систематичне вивчення одиничних запитів різних категорій споживачів інформації.*

Для того щоб найбільш повно задовольнити постійні запити споживачів інформації, необхідно систематично вивчати:

- *книжкову і журнальну літературу відповідного профілю;*
- *інформаційні видання галузевих, державних інформаційних органів;*
- *відомчі матеріали;*
- *технічну документацію споріднених підприємств та організацій.*

Основне значення інформації розкривається в її пізнавальному, соціальному та економічному аспектах. Інформація потрібна людині для того, щоб постійно підвищувати ефективність її трудової діяльності.

Отримувана людиною інформація — це призначений для неї інформаційний акт, дії ж поза такими зв'язками не мають сенсу. Основним засобом оперування інформацією є мова та знання. Мовна комунікація — ядро інформатизації, оскільки в людському суспільстві носієм інформації є мова та писемність — саме в них реалізується мовлення.

Соціальним засобом зберігання та передавання інформації є природна мова. Люди в повсякденному житті, в соціальному середовищі, на виробництві взаємодіють один з одним за допомогою мови.

Мова — не тільки історичний витвір суспільства, а й активний чинник цієї історії: не тільки об'єкт, а й суб'єкт історії. Формою існування мови, свідченням її життєздатності є мовлення, тобто використання цієї мови людьми в комунікативних актах у всіх сферах громадського та особистого життя.

Мова — це генетичний код нації, який поєднує минуле із сучасним, програмує майбутнє і забезпечує буття нації у вічності.

Знання в системі інформації виконують низку функцій: пізнавальну, освітню, продуктивну.

Пізнавальна	наука — дає можливість отримувати нові знання, впорядковувати їх і надавати їм форму, придатну для використання.
-------------	--

Освітня	навчання — забезпечує засвоєння знань і перетворює їх на потенційну виробничу силу.
Продуктивна	виробництво — полягає у виробленні безпосередньо діючих технологій та механізмів, об'єктів нової техніки на основі винаходів і промислових зразків.

Невід'ємною частиною знань, носієм їх сутності є відомості, які людство накопичило протягом свого історичного розвитку. Завданням інформації є освоєння і проникнення в предметний зміст нагромаджених знань.

Засоби електронного пошуку та обробки знань звільняють людину від зайвої механічної роботи над даними і текстами. Але від цього в інформаційній сфері роботи не поменшало: додалася робота з осмислення інформації, перетворення її на експертні знання, на різні види рішень, які створюють нові технології, винаходи, промислові зразки і ноу-хау.

Важливість інформації в будь-якій діяльності є важливим фактором, але особливої ваги й значення вона набуває в умовах ринкової системи господарювання.

Отже, з'явилася можливість подати будь-яку соціальну інформацію (економічну, політичну, наукову, технічну й т. ін.) у неперервному вигляді — у пам'яті комп'ютера — і зробити доступною будь-яку операцію з інформацією (пошук, зберігання, переробка, видача, одержання, розповсюдження, використання) шляхом застосування інформаційної техніки і технології в усіх галузях науки і техніки, виробництва та в інших сферах діяльності суспільства.

14.3. Джерела патентної документації та патентних описів як об'єктів інтелектуальної власності

У патентній документації зафіксовано багатомільйонний масив інформації про різні об'єкти промислової власності, що є міжнародними ресурсами, створеними інтелектуальною працею фахівців багатьох країн.

До патентної документації належать описи об'єктів інтелектуальної власності — винаходів, промислових зразків, товарних знаків, корисних моделей. Цікаво, що інформаційними документами вважаються не тільки описи технічних рішень, патентоспроможність яких встановлена відповідними державними органами, а й заявлені в патентне відомство описи, які пройшли одну із стадій патентної процедури і реєстрацію пріоритету заявки. Заявки, що перебувають на розгляді в патентному відомстві, є не тільки об'єктом експертного дослідження на новизну та корисність — вони одночасно можуть бути інформаційним джерелом для встановлення новизни інших, поданих пізніше, заявок.

На патентних документах, як правило, є реєстраційні номери та індекси міжнародної класифікації винаходів (МКВ), що полегшує пошук функціональних аналогів.

Опис винаходу стосується одного технічного рішення, має уніфіковану логічну структуру, стійку лексику, нормалізовані словесні конструкції. У патентному документі міститься зазвичай опис попереднього рівня техніки з оцінкою недоліків відомих прототипів, а патентна формула є ідеальною логічною конструкцією, що дає змогу з'ясувати новизну і винахідницький рівень технічного рішення.

Щоб досягти певного рівня техніки й технології, на всіх етапах створення та освоєння нової техніки потрібно обов'язково використовувати патентну інформацію, як показано на рис. 14.3.

Перед початком розробки об'єктів техніки і технології джерелом відомостей про стан правового захисту винаходів у відповідній технічній галузі даного наукового напрямку є патентна інформація. Ці відомості отримують завдяки аналізу динаміки патентування, появи і розповсюдження патентів-аналогів, а також конкретних рішень, що належать до відповідної розробки.

Патентні відомства країн світу, публікуючи і розповсюджуючи інформацію про заявлені і зареєстровані винаходи, тим самим повідомляють про досягнутий рівень техніки і технології порівняно зі світовим рівнем, а також про дослідження прогнозного характеру розвитку техніки.

Сам процес прогнозного дослідження рівня і тенденцій розвитку техніки і технології можна визначити як процес певної обробки наукової, технічної і патентної інформації. Цей процес охоплює:

- *аналіз існуючого стану техніки і технології в даній галузі;*
- *аналіз стану та тенденцій розвитку відповідного напрямку;*
- *виявлення і обтрунтування перспективних даних на відповідному інтервалі напрямку розвитку техніки;*
- *виявлення принципово нових перспективних напрямів винахідницької діяльності у своїй країні та на світовому рівні.*

Величина періоду прогнозування може визначатися умовами проведення робіт, коли, наприклад, тенденції розвитку техніки виявлені і відомі, а мета роботи зводиться до дослідження можливостей її збереження протягом певного інтервалу часу (життєвого циклу) на ринку.

Прогнозування в ході розробки нової техніки і технології (а цього постійно вимагає ринкова економіка) проводиться на основі патентної інформації, що дістала назву ентрополяції (обробка інформаційного масиву за минулий період функціонування об'єкта прогнозування).

Ентрополяційні методи ми рекомендуємо використовувати у випадку обширного масиву патентних описів порівняно з вузьким технічним спрямуванням (не менше 20–30 патентів). При цьому необхідно враховувати, що чим більше патентів розглянуто, тим надійнішими будуть прогноз і висновки.

Термін прогнозу може бути будь-яким, основне — щоб переконання дослідження були без змін, які визначають розвиток техніки і технології.

Складаючи прогноз, слід вивчати всю доступну інформацію, створену на різних етапах патентного виробництва, а також усі джерела інформації, які є загальнодоступними в Україні або в іноземних державах до дати пріоритету винаходу або під час його охорони. Багаторічна практика проведення патентних досліджень переконала автора, що найкраще вивчати патентні описи.

Патентні описи	— це видані друкарським способом брошури або окремі аркуші, де вичерпно висвітлюється сутність винаходу.
-----------------------	--

Патентні описи доступні для всіх зацікавлених осіб. Вони зберігаються в бібліотеках поряд із технічною літературою, а також розсилаються передплатникам. У патентному описі викладається суть технічного рішення, вказується країна і відомство, де видано патент (авторське свідоцтво), його номер, класифікаційний індекс, дата пріоритету, найменування винаходу із зазначенням заявника, автора чи співавтора; можуть також наводитися й інші дані.

У практиці патентної інформаційної роботи часто використовуються не тільки оригінальні описи, тобто такі, що безпосередньо публікуються патентним відомством певної країни, а й репродукції, виконані технічним способом (наприклад, фотокопії, мікрофільми). З точки зору достовірності і повноти інформації, такі копії тотожні оригіналові.

Ознайомлюючись із патентною документацією, читачі зазвичай мають справу не із самими патентами, авторськими свідоцтвами, а з описами винаходів, які видаються у вигляді офіційних додатків до них.

Охорону винаходів здійснюють близько 120 країн світу і три міжнародні організації: Європейське патентне відомство (ЄПВ), Африканська організація інтелектуальної власності (ОАП) і Африканська регіональна організація промислової власності (АРПО). Крім них, реєстрацію заявок на винаходи проводить Всесвітня організація інтелектуальної власності (ВОІВ). Публікують інформацію про винаходи близько 70 країн і всі перераховані організації.

Щорічно у світі реєструється майже 800 тис. заявок на винаходи і видається приблизно 400 тис. охоронних документів (патентів, авторських свідоцтв, свідоцтв про корисність).

Описи винаходів є єдиним джерелом офіційної інформації про винаходи і документами службового, офіційного характеру, оскільки публікуються і складаються тільки певними закладами згідно з наданими їм правами за відповідно встановленою формою для визначення обсягу прав винахідників і патентовласників.

Інформація про винаходи публікується на різних етапах патентного виробництва (рис. 14.3). Патентне виробництво — це процес документального оформлення технічного рішення з моменту його надходження до патентного відомства з винахідництва до моменту закінчення його пра-

воєї охорони (внаслідок закінчення періоду дії, анулювання, відмови від патенту й т. ін).

Рис. 14.3

Основні етапи патентного виробництва

Рис. 14.4

Використання патентної інформації на стадіях створення об'єктів техніки і технології

Існують деякі відмінності в проведенні патентного виробництва в різних країнах світу, але охорона промислової власності базується на загальних, подібних принципах. Вони схематично показані на рис. 14.4.

Цей процес, відповідно, можна поділити на три етапи:

ПВнз — патентне виробництво нерозглянутих заявок;

ПВаз — патентне виробництво акцептованих заявок;

ПВод — патентне виробництво виданих охоронних документів.

Наведена нами схема в деяких випадках (аспектах) може змінюватися залежно від особливостей патентного виробництва тієї чи іншої країни. Патентне виробництво та інформація про його діяльність охоплює всі показники надходження та використання об'єктів промислової власності й раціоналізаторських пропозицій, як показано в табл. 3.7.

Усі етапи патентного виробництва в більшості країн світу публікуються з метою поширення інформації про створені винаходи, а також надходження заперечень або визнання винаходу недійсним у випадках:

- *невідповідності винаходу чи промислового зразка, що охороняється, умовам патентоспроможності;*
- *наявності у формулі винаходу суттєвих ознак промислового зразка, які були відсутні в початкових матеріалах заявки;*
- *неправильного зазначення в патенті автора (співавторів) винаходу або власника патенту.*

Фізична або юридична особа, яка оскаржує видачу патента, має подати мотивоване заперечення проти видачі патенту до Апеляційної ради протягом шести місяців від дати публікації відомостей про видачу патенту, яке розглядається Апеляційною радою протягом шести місяців від дати надходження заперечення. Рішення Апеляційної ради є остаточним¹.

Патентна процедура в кожній країні має свої особливості і залежить від того, яка система патентування застосовується. Нині відомі дві основні системи патентування: перевірна і явочна.

Перша з них передбачає проведення експертизи новизни за всіма заявками, які надійшли до патентного відомства. Патент у цьому випадку видається, якщо є позитивний висновок перевірки патентоспроможності технічного рішення. Якщо експертиза встановить, що заявка не відповідає хоча б одній з вимог патентоспроможності, то охоронний документ не видається.

Система попередньої перевірки використовується в Україні, а також у США, Великобританії, Німеччині, Австрії, Японії, Польщі, Болгарії, Росії та інших країнах.

Явочна система відрізняється від попередньої тим, що експертиза новизни щодо неї не проводиться, а перевіряються тільки формальні ознаки заявки. Запатентованими можуть виявитися вже відомі конструкції, технології. Патенти, видані в країнах з явочною системою, самі по собі ще не є доказом новизни, власник патенту не має виключного права до проведення експертизи, і технічне рішення можуть використовувати всі зацікавлені особи.

¹ Інновація. — 1993. — № 2 (15).

Проведення патентних досліджень у провідних у відповідній галузі країнах на всіх етапах патентної процедури є обов'язковим і важливим фактором процесу створення конкурентоспроможної техніки і технології. Крім цього, необхідно проводити аналіз фондів США, Франції, Німеччини, Великобританії, Швейцарії, Японії, Росії, бо тут зареєстровано більшість винаходів — майже 80 % світового фонду.

Визначаючи рівень техніки і технології, використовують основні види пошуку: за номерним пошуком патентів (заявок) і тематичним, або предметним.

Цим видам пошуку відповідають коди систематизації охоронних документів у патентоінформаційних базах:

- код (11) — номерний пошук;
- код (51) — тематичний (предметний) пошук;
- коди (71), (72), (73) — фірмовий, іменний пошук.

Основне завдання пошуку в патентно-інформаційних джерелах — забезпечення достовірних даних, на основі яких проводиться прогнозування розвитку техніки і технології.

На результати патентного пошуку впливають різні фактори, зокрема структура МКВ, відмінності в проведенні експертизи в різних країнах, система регіональної охорони винаходів, різноплановість фондів документів у масиві. Щоб звести вплив цих факторів до мінімуму, ми рекомендуємо проводити попередню перевірку повноти патентного фонду, де буде здійснюватися пошук досліджуваної техніки за класами.

Глибина пошуку патентної інформації є функцією періоду прогнозу, вибраного прогностичного методу і характеристики масиву, за яким буде оцінюватися тенденція розвитку досліджуваної техніки і технології. Види патентного пошуку показано на рис. 14.5.

Відібраний масив інформації, по суті, — це матеріали, які відображають усі відомі напрями науково-технічних розробок у досліджуваній галузі, що дає можливість скласти план нового напрямку розвитку техніки і технології.

Такі дослідження проводилися нами в ході розробки «Опорних пристроїв для стріли автомобільного крана». На основі проведеного аналізу відібраних патентів та авторських свідоцтв по Кл. МКВ В66С 23/62

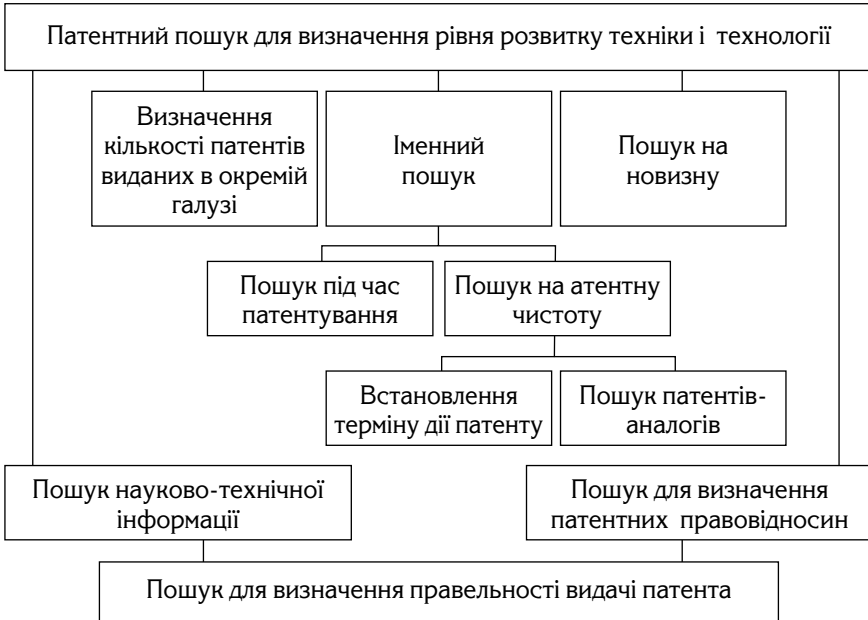

Рис. 14.5

Види патентного пошуку

розроблено нові конструкції, на які видано охоронні документи — авторські свідоцтва (ав. св) 648507 і 906913¹.

Одна розробка успішно використовується на кранах КС-3571 (гідрокран, що випускається Дрогобицьким заводом автомобільних кранів).

Проведення досліджень у будь-якій галузі за джерелами патентної інформації дає можливість із відібраних матеріалів створювати нові об'єкти техніки, які відповідають світовому рівню й успішно можуть завойовувати ринок. Нові конструкції штампів відповідають кращим зразкам світових аналогів, усі успішно впроваджено у виробництво, а саме:

- 1) ав. св. 710732 «Штамп для изменения диаметра полых деталей»;
- 2) ав. св. 914203 «Отрезной штамп»;

¹ *Опорное устройство для стрелы крана № 648507. МКИ В.:С 23/62. (Вачевский М. В.). — Заяв. № 2525786/29-11. — Опубл. 25.02.1979. — Бюл. № 7.*

- 3) ав. св. 919787 «Штамп для пробивки отверстий в полых деталях»;
- 4) ав. св. 919788 «Штамп для пробивки радиальных отверстий в полых деталях»;
- 5) ав. св. 948556 «Штамп для обрезки концов труб».

Ми вважаємо, що створення патенто- і конкурентоспроможної техніки і технології високого науково-технічного рівня можливе за умови використання доступної інформації під час створення і розробки нової техніки і технології.

З метою створення конкурентоздатної техніки і технології та успішного просування її в сегментах світового ринку необхідно проводити дослідження патентної інформації про корисні моделі, промислові зразки та товарні знаки.

У світовій патентній практиці значного розповсюдження набула корисна модель, або «малий патент».

Якщо узагальнити визначення, що існують у різних країнах, то можна дійти такого висновку: під корисною моделлю (КМ) розуміють технічне рішення, яке стосується, як правило, пристрою. Воно може трактуватися як особлива форма об'єкта, як особливе розміщення окремих його частин або як результат використання нових вузлів і деталей.

До цього часу немає повної ясності між визначенням корисної моделі і винаходу. Корисна модель визначається за такими ознаками: новизною, корисністю, виробничим застосуванням і винахідницьким рівнем.

Сьогодні охорону КМ здійснюють 20 країн, у т. ч. Україна, Японія, Німеччина, Італія, Іспанія та ін. Загальна кількість публікацій корисних моделей перевищує 300 тис. повідомлень на рік. У більшості країн інформація про КМ публікується в офіційних патентних або реферативних виданнях разом з інформацією про інші об'єкти промислової власності.

Питання правової охорони КМ і джерела інформації про КМ висвітлюються в журналах патентного відомства України. Майже всі видання, що включають інформацію про КМ, мікрофільмуються і зберігаються у фільмотеках, звідки можна отримати копії.

Спеціалісти народного господарства нашої країни ще неналежним чином оцінили значення КМ як джерела патентної інформації, що, безперечно, негативно відбивається на якості патентних досліджень. Важливо

враховувати інформацію про КМ, здійснюючи пошук на патентну чистоту (у випадку закордонних поставок у країни, де здійснюється охорона КМ), а також у випадку закордонного патентування винаходів.

Основні показники подачі та отримання охоронних документів на КМ у Держпатенті України за регіонами.

Інформація про промислові зразки. Нині у світі охорону промислових зразків провадять близько 80 країн.

Щорічно у світі подається близько 210 тис. заявок на охорону промислових зразків (із них індивідуальними заявниками — більш як 110 тис.), а реєструється — понад 160 тис. промислових зразків.

Публікують інформацію про промислові зразки 38 країн і чотири міжнародні організації.

У нашу країну надходить інформація майже про всі зареєстровані у світі промислові зразки. З інформаційного погляду найбільший інтерес для спеціалістів становлять публікації промислових зразків із зображеннями, що відповідають діяльності фірми чи підприємства.

Аналіз відмовних рішень за заявками на промислові зразки у нашій країні (кількість відмовних рішень сягає 45 %) показує, що 70–80 % відхилених заявок за своїм художньо-конструкторським рівнем не задовільняють вимог технічної естетики.

Причини цього в основному пов'язані з незадовільним забезпеченням галузей промисловості кваліфікованими художниками-конструкторами і спеціалістами, що знаються на питаннях правової охорони промислових зразків. Недостатнє ознайомлення розробників із поточною інформацією стосовно промислових зразків, що розробляються виробниками, також негативно позначається на їх художньо-конструкторському рівні.

Інформація про товарні знаки. Нині у світі щорічно подається близько 600 тис. заявок на товарні знаки і реєструється приблизно 400 тис. знаків. Практично всі країни, де охороняються винаходи, здійснюють також охорону товарних знаків.

У бібліотеці Інституту науково-технічної інформації зібрано документацію на товарні знаки 55 країн. Інформація про товарні знаки, зареєстровані в нашій країні, наводиться в офіційному бюлетені Патентного відомства України «Промислові зразки. Товарні знаки». Дані, що

публікуються в бюлетені, містять дату подання заявки, назву організації власника, зображення знака. Номенклатуру товарів або послуг згруповано за класами Міжнародної класифікації товарів і послуг. У бюлетені публікуються повідомлення про подовження терміну дії свідоцтва на товарний знак і про внесення змін до свідоцтва, про видачу дублікату свідоцтва й про анулювання свідоцтва.

Усі патентні відомства, які реєструють товарні знаки, публікують їх зображення й необхідні бібліографічні відомості, що дає експертам патентних відомств інформацію для проведення різних патентних досліджень.

Деякі країни (Австрія, Алжир, Бельгія, Велика Британія, Німеччина, Данія та ін.) публікують бібліографічні видання про товарні знаки і їх зображення, де вказується реєстраційний номер, класифікаційний індекс, перелік класів товарів, що підлягають захисту, ім'я власника, пріоритету. Угорщина, Іспанія, Італія, Польща та інші країни публікують інформацію про товарні знаки не в спеціальних бюлетенях, а в загальних інформаційно-бібліографічних виданнях.

Бажаючи зареєструвати товарний знак в Україні, потрібно обов'язково провести патентні дослідження товарних знаків з інших країн світу.

Упродовж останніх десяти років в Україні зареєстровано більш як 35 тис. товарних знаків. Статистичні дані дають змогу зробити висновок, що кількість свідоцтв, які видаються на товарні знаки, щорічно збільшується.

Термін дії свідоцтв на товарні знаки в більшості країн світу майже необмежений і постійно подовжується. Наприклад, термін дії протягом 7 років і подовження його до 14 років затверджено в Австралії, Бразилії, Ірландії. Десятирічний термін дії і подовження його на 10 років прийнято в Україні, Австрії, Алжирі, Аргентині, Німеччині, Ірані, Мексиці, Польщі, Фінляндії.

У США свідоцтво видається на 20 років. Кількість чинних товарних знаків у всіх країнах світу постійно зростає і досягло майже чотирьох мільйонів.

Здавалося б, що перехід України до цивілізованого соціально-економічного устрою викличе інтенсивний процес інформатизації суспільства, як це спостерігається в постіндустріальних країнах Заходу. Насправді ж

розвиток подій у нас дещо протилежний: протягом декількох останніх років становлення і розвиток інформатизації суспільства йде поволі.

Практика свідчить, що значних успіхів у розвитку країна може досягти за умови використання не лише своєї інформації, а й інформації інших країн світу.

Висновки

Нині Україна дотримується твердого курсу на створення ринкової економіки, тому інформатизація українського суспільства є одним з вирішальних факторів переходу від командно-адміністративної до ринкової економіки, пріоритетним напрямом науково-технічного прогресу, запорукою інтеграції України в Європейське співтовариство і світовий ринок.

Планомірне створення і виробництво конкурентоздатних на світовому ринку техніки і технології передбачають орієнтацію на злиття науки, розробок, конструювання, виробництва і збуту в цілісну технологічну систему, яка певною мірою відображає ступінь розвитку суспільства.

Розробка і впровадження винаходів, промислових зразків і товарних знаків повинні стати пріоритетом технічної політики України, що сприятиме вирішенню завдань щодо створення конкурентоздатної техніки і технології, які зможуть забезпечити досягнення якісно нових показників вітчизняної промислової продукції.

Відомості про наукові досягнення, розвиток техніки, створення винаходів, промислових зразків та інших об'єктів інтелектуальної творчості, нагромаджені в процесі пізнання і виробничої діяльності, що передаються та використовуються у виробництві, дістали назву науково-технічної інформації. Саме вона стає однією з головних цінностей земної цивілізації, що передається усно, письмово або за допомогою технічних засобів.

Щоб полішити інформаційну діяльність, необхідно здійснити низку заходів:

- *змінити психологічне ставлення до інформатизації суспільства, створити умови для якнайширшого доступу до інформаційного середовища;*

- встановивши чіткі принципи та механізми засекречування інформації, розробити заходи, які б унеможливили переховування суспільно значимої інформації її виробниками від широкої громадськості, сумісно із зарубіжними фірмами сприяти створенню інформаційних служб по вивченню громадської думки та економічної кон'юнктури;
- розвивати та підвищувати ефективність використання наявних сучасних засобів масової інформації: телебачення, преси, радіо, а також системи бібліотек; розвивати мережу комп'ютерного телемовлення і телекомунікації.

Одним із видів інформації, яка безпосередньо пов'язана з розвитком науки, техніки і технології, є патентна документація, що містить відомості про суть технічних рішень, заявлених для патентування або визнаних патентоспроможними, і має юридичне значення для визначення права авторів та власників патентів. До патентної документації належать: описи винаходів, промислових зразків, товарних знаків, корисних моделей.

Основи наукової інформації необхідно вивчати в загальноосвітніх школах хоча б як факультативний курс, а у вищих навчальних закладах ця дисципліна повинна бути обов'язковою. Завдяки цьому предмету молоді спеціалісти зможуть набути високих професійних компетенцій, необхідного обсягу знань для використання інформаційних видань, довідково-інформаційних фондів, пошуку науково-технічної літератури. Для студентів, які вивчають економічні дисципліни, менеджмент і маркетинг, основи наукової інформації є обов'язковою базовою дисципліною, запорукою формування наукового мислення.

Контрольні запитання і завдання

1. Як впливає інформація на розвиток економіки?
2. Яким чином технологічні системи пов'язані з інформаційними джерелами?
3. За допомогою яких основних характеристик можна описати технологічні системи розвитку економіки?

4. Як впливає інформаційне забезпечення на продуктивність праці?
5. Чи відповідають інформаційні технології, інформаційне забезпечення сучасної української економіки світовому рівню?
6. Як пов'язана інформаційна система з об'єктами інтелектуальної власності?
7. Що дає країні, виробнику впровадження сучасних об'єктів інтелектуальної власності?
8. Що являє собою інформація як джерело знань?
9. Обґрунтуйте необхідність вивчення інформації в навчальних закладах. Яка користь від цього для суспільства?
10. Охарактеризуйте основні етапи інформаційної діяльності.
11. Із якими науками особливо тісно взаємодіє наукова інформація?
12. Що слід розуміти під термінами наука і техніка? Дайте визначення цих понять.
13. Що Ви розумієте під науковою, технічною, економічною інформацією?
14. Як Ви розумієте інформаційну взаємодію?
15. Які засоби в нинішніх умовах є найбільш ефективними щодо зберігання та розповсюдження інформації?
16. Які Ви знаєте носії інформації? Які з них є для Вас найбільш доступними?
17. Обґрунтуйте своє бачення доступності інформації в нинішніх умовах.
18. Що Ви розумієте під довідково-інформаційними фондами? Яка їх мета? Де вони зберігаються?
19. Що є носієм інформації в людському суспільстві?
20. Які основні функції забезпечують знання з інформаційних джерел?
21. Яка основна мета патентної інформації?
22. На які види поділяється патентна інформація і документація?
23. Як використовується патентна інформація в процесі створення об'єктів інтелектуальної власності?
24. Як проводиться пошук патентної інформації?
25. Охарактеризуйте (у письмовій формі) основні етапи патентного виробництва на основі інформації.
26. Охарактеризуйте (у письмовій формі) види патентного пошуку.

Розділ 15

МЕТОДИКА ВИЗНАЧЕННЯ ДОХОДІВ ВІД ВИКОРИСТАННЯ ВІНАХОДІВ І РАЦІОНАЛІЗАТОРСЬКИХ ПРОПОЗИЦІЙ

15.1. Загальні положення визначення доходу

Методика визначення доходу від використання винаходів і раціоналізаторських пропозицій (надалі Методика) розроблена відповідно до Закону України від 21 лютого 1992 р. «Про оподаткування доходів підприємств і організацій» (Див. Інновація. — 1992. — № 11–13) та «Положення про правову охорону об'єктів промислової власності та раціоналізаторських пропозицій в Україні», № 479/92.

Методика встановлює єдині методичні підстави визначення доходу від використання винаходів та раціоналізаторських пропозицій. Її призначення:

- *визначати дохід від використання винаходів з метою звільнення його від оподаткування;*
- *визначати дохід з метою встановлення розмірів винагороди авторам винаходів і раціоналізаторських пропозицій та особам, які сприяли створенню, одержанню правової охорони і використанню винаходів та раціоналізаторських пропозицій;*
- *визначати дохід для відображення в державній статистичній звітності;*
- *встановити факт використання винаходу та раціоналізаторської пропозиції.*

Слід пам'ятати, що у своїй роботі всі суб'єкти господарської діяльності незалежно від форми власності повинні керуватися цією методикою, яка є основою для розробки й затвердження (за погодження з Державним патентним відомством України, міністерствами і відомствами) нормативних документів з питань, що враховують конкретні особливості галузей.

Доход від використання винаходів і раціоналізаторських пропозицій визначається за розрахунковий період. Тривалість розрахункового періоду встановлюється відповідно до вимог звітності, умов договору між автором і роботодавцем.

Розрахунок доходу від використання винаходу чи раціоналізаторської пропозиції виконується економічною службою підприємства, організації чи установи, підписується керівником економічної служби і затверджується керівником підприємства.

Слід дати визначення доходу, продажу ліцензії, використання раціоналізаторської пропозиції в галузях діяльності.

Доход від використання винаходу у власному виробництві — це причинно-наслідково пов'язана з відмінними ознаками формули винаходу частина або весь доход від реалізації продукції, виготовленої із застосуванням винаходу.

Доход від продажу ліцензії на використання винаходу — це причинно-наслідково пов'язана з відмінними ознаками формули винаходу частина або вся сума, що надійшла від продажу ліцензії.

Доход від використання раціоналізаторської пропозиції — це причинно-наслідково пов'язана з відмінними ознаками пропозиції, наведеними в її описі, частина або весь доход від реалізації продукції, виготовленої із застосуванням раціоналізаторської пропозиції.

Усі створені винаходи і раціоналізаторські пропозиції можуть використовуватися:

- *у господарському обігу на території України;*
- *при виконанні ліцензійних договорів, укладених з національними та іноземними фізичними і юридичними особами;*
- *на об'єктах, які споруджуються підприємствами України в іноземних державах;*
- *у технічній документації, що передається в іноземні держави відповідно до чинного законодавства.*

Винаходи і раціоналізаторські пропозиції можуть застосовуватися при:

- *вдосконаленні продукції, технологічних процесів, устаткування, культури виробництва, техніки безпеки тощо;*
- *створенні та освоєнні нової продукції.*

Зауважимо, що залежно від зазначеного вдосконалення чи створення застосовуються певні підходи до визначення доходу.

При вдосконаленні продукції, технологічних процесів, приладів, оснащення доход від використання винаходів і раціоналізаторських пропозицій виражається в прирості прибутку і визначається за формулою:

$$D = P_p - P_n, \quad (15.1)$$

де D — *доход від використання винаходу чи раціоналізаторської пропозиції*; P_p — *прибуток від реалізації продукції в розрахунковому періоді (із застосуванням винаходу чи раціоналізаторської пропозиції)*; P_n — *прибуток від реалізації продукції в початковому періоді (до використання винаходу чи раціоналізаторської пропозиції)*.

Початковий період — це останній період виготовлення продукції без застосування винаходу чи раціоналізаторської пропозиції. В існуючих раніше методиках цей період встановлювався з дати використання винаходу або раціоналізаторської пропозиції, яка фіксувалась в акті використання. Такі приклади ми наводили в попередніх розділах «Раціоналізація» і «Винахідництво».

Тривалість початкового періоду дорівнює тривалості розрахункового періоду при визначенні доходу від використання винаходу чи раціоналізаторської пропозиції.

При визначенні доходу необхідно забезпечити зіставлення (приведення) кількісних і вартісних показників продукції, виготовленої в початковому періоді з відповідними показниками розрахункового періоду. Зіставлення здійснюється приведенням показників початкового періоду до розрахункового.

За вартісні показники продукції приймаються середні показники відповідно до початкового і розрахункового періодів.

Якщо продукція без застосування винаходу чи раціоналізаторської пропозиції виготовлялася протягом періоду, меншого ніж розрахунковий, приймаються середні показники фактичного періоду виготовлення.

У випадках, коли вдосконалення не приводить до зміни обсягу виробництва і ціни продукції, що випускається, доход від використання винаходу чи раціоналізаторської пропозиції виражається в прирості прибутку через зниження собівартості продукції і визначається за формулою:

$$D = C_n - C_p, \quad (15.2)$$

де D — доход від використання винаходу чи раціоналізаторської пропозиції; C_n — собівартість продукції в початковому періоді; C_p — собівартість продукції в розрахунковому періоді.

Якщо вдосконалення не приводить до зміни ціни продукції, але при цьому змінюється обсяг виробництва та собівартість, доход від використання винаходу чи раціоналізаторської пропозиції виражається в прирості прибутку і визначається за формулою:

$$D = P_p \times O_p - P_n \times O_n, \quad (15.3)$$

де D — доход від використання винаходу чи раціоналізаторської пропозиції; P_n, P_p — прибуток від реалізації продукції, виготовленої відповідно в початковому і розрахунковому періодах; O_n, O_p — обсяги реалізації продукції, виготовленої відповідно в початковому і розрахунковому періодах.

Під час освоєння нової продукції, а також в інших випадках, коли на підприємстві відсутні показники для зіставлення (облікові документи за нормативним часом знищені чи т. ін.), доход від використання винаходу або раціоналізаторської пропозиції визначається як частина доходу від реалізації відповідної продукції за формулою:

$$D = (D_n - C_m) \times (K_n - K_n K_a + K_a), \quad (15.4)$$

де D — доход від використання винаходу чи раціоналізаторської пропозиції; D_n — доход від реалізації продукції; C_m — матеріальні і прирівняні

до них затрати, віднесені до собівартості продукції; K_n — коефіцієнт новизни винаходу чи раціоналізаторської пропозиції; K_y — коефіцієнт впливу винаходу чи раціоналізаторської пропозиції на якість продукції.

Коефіцієнт новизни винаходу чи раціоналізаторської пропозиції дорівнює відношенню частини собівартості продукції, що припадає на відмінні ознаки формули винаходу чи відмінні ознаки раціоналізаторської пропозиції, до повної собівартості продукції.

У процесі виробничої діяльності трапляється таке, що в продукції використано декілька винаходів і раціоналізаторських пропозицій. При цьому їх відмінні ознаки частково або повністю співпадають, тоді частина собівартості продукції, що припадає на відмінні ознаки винаходу чи раціоналізаторської пропозиції, визначається за формулою:

$$C_e = C_{вн} + \frac{C_{вс}}{Ч_e}, \quad (15.5)$$

де C_e — частина собівартості продукції, що припадає на відмінні ознаки винаходу чи раціоналізаторської пропозиції; $C_{вн}$ — частина собівартості продукції, що припадає на відмінні ознаки винаходу чи раціоналізаторської пропозиції, які не співпадають з відмінними ознаками інших винаходів чи раціоналізаторських пропозицій; $C_{вс}$ — частина собівартості продукції, що припадає на відмінні ознаки винаходу чи раціоналізаторської пропозиції, які співпадають з відмінними ознаками інших винаходів чи раціоналізаторських пропозицій; $Ч_e$ — кількість винаходів чи раціоналізаторських пропозицій, відмінні ознаки яких частково або повністю співпадають.

Величина впливу винаходу чи раціоналізаторської пропозиції на якість продукції має певні значення (див. табл. 15.1). Відзначимо, що частина собівартості продукції, що припадає на ознаку винаходу чи раціоналізаторської пропозиції, — це собівартість об'єкта (деталі, вузли, операції технологічного процесу і т. ін.), виготовленого чи застосованого за цією ознакою.

Якщо конкретна техніко-економічна характеристика продукції покращилася завдяки сумісному використанню винаходів або раціоналізаторських

пропозицій, то при розрахунку доходу від використання кожного винаходу і раціоналізаторської пропозиції вибраний з табл. 15.1 коефіцієнт впливу на якість продукції зменшується пропорційно до кількості вказаних винаходів і раціоналізаторських пропозицій.

Потрібно пам'ятати, що під час розрахунку розмірів авторської винагороди, встановленої відповідно до наведених формул, дохід зменшується на суму належних до сплати в бюджет податку на доходи, податку на добавлену вартість, збору, інших обов'язкових платежів, що вносяться у встановленому порядку з доходу.

Таблиця 15.1

Коефіцієнт впливу винаходу чи раціоналізаторської пропозиції на якість продукції

№ п/п	Досягнутий результат	Значення K_d
1	Покращено другорядні техніко-економічні характеристики продукції, що не фіксуються в офіційних документах (технічні умови, інструкції, паспорти і т. ін.)	0
2	Покращено техніко-економічні характеристики, що зафіксовано в офіційному документі	0,05
3	Покращено основні визначальні техніко-економічні характеристики продукції, що зафіксовано в офіційному документі	0,1
4	Досягнуто якісно нових основних техніко-економічних характеристик продукції, що зафіксовано в офіційному документі	0,25
5	Одержано нову продукцію, що має більш високі основні техніко-економічні характеристики серед аналогічних відомих видів	0,5
6	Одержано нову продукцію, яка вперше освоєна у світі і має якісно нові техніко-економічні показники	1.0

15.2. Визначення витрат, віднесених до собівартості продукції

Собівартість продукції	— це всі витрати, пов'язані з виробництвом і реалізацією продукції. Собівартість є основним показником діяльності підприємства.
------------------------	---

Визначаючи собівартість продукції, використовують дані звітних калькуляцій і зведеного обліку затрат, які відображають затрати та обсяги виробництва, що реально склалися.

У випадках, коли конкретні поточні затрати в обліку не визначалися, їх величина обчислюється розрахунковим шляхом, виходячи із встановлених чи реально існуючих норм, цін, тарифів і т. ін.

Відзначимо, що розрахунок зниження собівартості продукції повинен врахувати тільки ті затрати, які змінюються у зв'язку з використанням винаходу чи раціоналізаторської продукції. При цьому накладні витрати (цехові, загальнозаводські та ін.) мають бути скориговані прямим рахунком за статтями затрат, що змінюються.

Затрати на сировину і матеріали визначають за формулою прямим рахунком, виходячи з норм витрат матеріалів на одиницю продукції та цін, що склалися, з урахуванням транспортно-заготівельних затрат:

$$C_M = H_M \times C_M \times K_{тр} - B_M \times C_{вм}, \quad (15.6)$$

де C_M — затрати на сировину і матеріали; H_M — норма витрат матеріалу на одиницю продукції; C_M — оптова ціна одиниці матеріалу; $K_{тр}$ — коефіцієнт, який враховує транспортно-заготівельні витрати; B_M — кількість реалізованого відходу матеріалу при виготовленні одиниці виробу; $C_{вм}$ — ціна одиниці відходу матеріалу.

Затрати на сировину, матеріали, паливо, енергію, напівфабрикати, що виготовляються самим підприємством, визначаються шляхом калькуляції собівартості цих затрат.

Відзначимо також, що затрати на закупні вироби і напівфабрикати визначаються шляхом прямого розрахунку і залежать від кількості придбаних

виробів і напівфабрикатів, їх вартості з урахуванням транспортно-заготівельних витрат. Склад коштів, які включаються в собівартість продукції з витратами, передбачено інструкціями та постановами «Про зміни у складі затрат, що включаються у собівартість продукції (робіт, послуг) на підприємствах України», — Міністерство економіки, Міністерство праці, Міністерство фінансів, Міністерство статистики України від 28 жовтня 1991 р. № № 57-64/132, 18-03, 02/02-5/80, листами Міністерства економіки, Міністерства праці, Міністерства фінансів, Міністерства статистики України від 12 червня 1992 р. № № 27-50/77, 04-2161, 07-302, 04-2-7/97 «Про механізм регулювання витрат на оплату праці», іншими змінами й доповненнями, внесеними економічними органами України.

Сума витрат на оплату праці у складі собівартості реалізованої продукції (робіт, послуг) визначається розрахунково як собівартість реалізованої продукції, помножена на частку витрат на оплату праці в затратах на виробництво (собівартості) товарної продукції (робіт, послуг) упродовж розрахункового періоду.

Затрати на основну і додаткову заробітну плату при відрядній оплаті праці визначають за формулою (15.7):

$$C_{зв} = T_o \times Z_2 \times K_{дод} \times K_{дзн} \times K_{cc} \quad (15.7)$$

де $C_{зв}$ — *затрати на заробітну плату при відрядній оплаті праці*; T_o — *трудомісткість виконання операції*; Z_2 — *погодинна тарифна ставка робітника, який виконує операцію*; $K_{дод}$ — *коефіцієнт, який враховує додаткову заробітну плату*; $K_{дзн}$ — *коефіцієнт, який враховує доплати до заробітної плати*; K_{cc} — *коефіцієнт, який враховує відрахування на соціальне страхування*.

Затрати на основну і додаткову заробітну плату працівників при погодинній оплаті праці визначають за формулою (15.8):

$$C_{зн} = Ч_p \times Z_n \times \Phi_p \times K_{дод} \times K_{дзн} \times K_{cc} \quad (15.8)$$

де $C_{зн}$ — *затрати на заробітну плату при погодинній оплаті праці*; $Ч_p$ — *кількість робітників*; Z_n — *погодинна тарифна ставка робітника*; Φ_p — *фонд робочого часу в розрахунковому періоді*.

Затрати на електроенергію для приведення в рух верстатів, пресів та інших механізмів визначають за формулою (15.9):

$$C_e = P_m \times \Phi_p \times C_e \times K_{\zeta} \times \frac{K_n}{K_{\kappa\delta}}, \quad (15.9)$$

де C_e — затрати на електроенергію; P_m — встановлена потужність механізму; Φ_p — фонд часу роботи механізму в розрахунковому періоді; C_e — ціна 1 кВт/год електроенергії; K_{ζ} — коефіцієнт використання механізму за часом; K_n — коефіцієнт корисної дії механізму за паспортом.

Затрати на стиснене повітря визначають за формулою (15.10):

$$C_{cn} = \zeta_{np} \times P_n \times \Phi_o \times C_n \times K_o, \quad (15.10)$$

де C_{cn} — затрати на стиснене повітря; ζ_{np} — кількість приймачів стисненого повітря при безперервному витіканні через один приймач; Φ_o — фонд часу роботи обладнання в розрахунковому періоді; C_n — ціна 1000 м³ повітря; K_o — коефіцієнт використання обладнання.

Затрати на газ, що використовується для технологічних цілей (підтримання необхідної температури в печах), визначають за формулою (15.11):

$$C_z = P_z \times \Phi_p \times C_z \times K_{\zeta} \times K_n, \quad (15.11)$$

де C_z — затрати на газ; P_z — питома погодинна витрата газу устаткуванням при безперервній роботі; Φ_p — фонд часу роботи устаткування в розрахунковому періоді; C_z — ціна 1 м³ газу; K_{ζ} — коефіцієнт використання устаткування за часом; K_n — коефіцієнт використання устаткування за потужністю.

Затрати на пару визначають за формулою (15.12):

$$C_n = B_n \times \Phi_p \times C_n \times K_n, \quad (15.12)$$

де C_n — затрати на пару; B_n — питома витрата пари устаткуванням; Φ_p — фонд часу роботи устаткування в розрахунковому періоді; C_n — ціна 1 т пари; K_n — коефіцієнт, який враховує втрати пари в мережі.

Розрахунок затрат на знос малоцінного та швидкозношуваного інструменту на одиницю продукції по окремій операції визначають за формулою (15.13):

$$C_i = B_i \times \Pi_i, \quad (15.13)$$

де C_i — *затрати на знос інструменту*; B_i — *витрата інструменту на виконання операції*; Π_i — *оптова ціна чи затрати на виготовлення інструменту*.

Витрата інструменту на виготовлення операції становить (ф-ла 15.14):

$$B_i = \frac{\mathcal{C}_m}{I_c} \times (I + \mathcal{C}_n), \quad (15.14)$$

де \mathcal{C}_m — *машинний час на виконання операції*; I_c — *стійкість інструменту*; \mathcal{C}_n — *кількість правок інструменту*.

Знос малоцінних та швидкозношуваних пристроїв, що застосовуються при виконанні даної операції на виготовлення одиниці продукції, визначають за формулою (15.15):

$$C_{np} = \Pi_{np} \times \frac{\mathcal{C}_o}{\mathcal{C}_c}, \quad (15.15)$$

де C_{np} — *знос пристрою*; Π_{np} — *оптова ціна чи затрати на виготовлення пристрою*; \mathcal{C}_o — *час виконання операції з використанням пристрою*; \mathcal{C}_c — *строк служби пристрою*.

До затрат за статтею «Втрати через брак» відносять витрати через остаточно забраковану продукцію та втрати через низьку якість продукції.

Втрати через остаточно забраковану продукцію з розрахунку на одиницю виготовленої продукції визначають за формулою (15.16):

$$C_{об} = D_{об} \times (C_n - \Pi_о), \quad (15.16)$$

де $C_{об}$ — *втрати через остаточно забраковану продукцію*; $D_{об}$ — *частка забракованої продукції в загальному обсязі виготовленої продукції*; C_n — *собівартість одиниці продукції*; $\Pi_о$ — *вартість одиниці продукції за ціною її можливого використання*.

Затрати, що припадають на виправлення одиниці забракованої продукції, визначають за формулою (15.17):

$$C_{\text{вб}} = D_{\text{вб}} \times Z_{\text{вб}}, \quad (15.17)$$

де $C_{\text{вб}}$ — *затрати на виправлення забракованої продукції*; $D_{\text{вб}}$ — *частка виправленої забракованої продукції в загальному обсязі виготовленої продукції*; $Z_{\text{вб}}$ — *затрати на виправлення одиниці забракованої продукції*.

Втрати через зниження якості продукції, що припадають на одиницю виготовленої продукції, визначають за формулою (15.18):

$$C_{\text{зя}} = D_{\text{зя}} \times (C_n - C_{\text{зя}}), \quad (15.18)$$

де $C_{\text{зя}}$ — *втрати через зниження якості продукції*; $D_{\text{зя}}$ — *частка продукції зниженої якості в загальному обсязі виготовленої продукції*; C_n — *ціна одиниці продукції*; $C_{\text{зя}}$ — *ціна одиниці продукції зниженої якості*.

Розглянуті затрати собівартості продукції охоплюють майже всі випадки, які можуть бути пов'язані з винаходами і раціоналізаторськими пропозиціями.

Наведена методика може використовуватись у більшості галузей народного господарства, але трапляються випадки, які, можливо, і залишилися поза нашою увагою. Уся відповідальність за правильність розрахунку покладається на планову службу (підрозділ) підприємства.

15.3. Встановлення факту використання винаходу, раціоналізаторської пропозиції та виплати винагороди за пропозиції, які не створюють реальної економії

На практиці часто трапляються ситуації, коли потрібно точно визначити фонд використання винаходу, промислового зразка чи раціоналізаторської пропозиції. Від цього залежить авторська винагорода, проведення розрахунку економічної ефективності.

Зауважимо, що використанням винаходу чи раціоналізаторської пропозиції визначається саме реалізація продукції, виготовленої з їх — пристрою, речовини чи способу виготовлення — застосуванням.

Під продукцією слід розуміти продукцію науково-технічну, яка може бути в технологіях, кресленнях, нормативах, нормалях і т. ін., а також промислову, яка виготовлена і пропонується на ринку для обліку. У ній можуть використовуватися винаходи, промислові зразки чи раціоналізаторські пропозиції.

Вважаємо за доцільне також наголосити, що під способом розуміють технологію або процес виконання взаємопов'язаних дій (операцій), які описано у винаході.

Продукція вважається виготовленою із застосуванням винаходу, а спосіб — застосованим, якщо в них використано кожен ознаку, включену до незалежного пункту формули винаходу або її еквівалента.

Продукція є виготовленою із застосуванням раціоналізаторської пропозиції, а спосіб застосованим, якщо в них використано ознаку, включену до опису раціоналізаторської пропозиції або її еквівалента.

Креслення (схеми, ескізи і т. ін.), що додаються до заявки на раціоналізаторську пропозицію, вважаються складовою частиною опису пропозиції.

Еквівалентною вважається ознака, вказана у формулі винаходу чи в описі раціоналізаторської пропозиції, якщо суть винаходу чи раціоналізаторської пропозиції не змінюється, досягається такий же результат і засоби виконання заміщено рівноцінними.

Датою початку використання винаходу чи раціоналізаторської пропозиції є дата реалізації продукції, виготовленої із застосуванням винаходу чи раціоналізаторської пропозиції.

Дата початку використання підтверджується актом про використання винаходу чи раціоналізаторської пропозиції або рівнозначним документом.

Не вважається використанням винаходу та раціоналізаторської пропозиції виготовлення, випробування, перевірка предмета винаходу чи раціоналізаторської пропозиції виключно в експериментальних цілях.

Тільки факт включення винаходу чи раціоналізаторської пропозиції в технічну документацію, якщо така документація не реалізується як

продукція, не вважається використанням винаходу чи раціоналізаторської пропозиції.

Якщо предмет винаходу чи раціоналізаторської пропозиції застосовано в експериментальному зразку і цей винахід чи раціоналізаторська пропозиція не були визнані як такі, що використовувалися, а потім вказаний зразок був використаний для створення або випробування дослідного зразка, то винахід чи раціоналізаторська пропозиція вважаються використаними від дати початку їх застосування для створення або випробування дослідного зразка.

П'ятирічний строк дії патенту, протягом якого доходи і валютна виручка, одержані від введення винаходу в оборот, звільняються від оподаткування, починається:

- з дати початку використання винаходу або продажу ліцензії — для підприємства-власника патенту від використання винаходу у власному виробництві, а також від продажу на нього ліцензії;
- з дати початку такого використання винаходу — для підприємства від використання винаходу в результаті придбання ліцензії;
- з дати введення підприємства або нового виробництва в експлуатацію для підприємства або нового виробництва, створеного спеціально для виготовлення нової техніки з використанням винаходу.

Після одержання підприємством патенту на винахід чи видання підприємством посвідчення на раціоналізаторську пропозицію винагорода авторам винаходу чи раціоналізаторської пропозиції сплачується протягом строку чинності патенту або протягом двох років від дати початку використання раціоналізаторської пропозиції.

При обчисленні дворічного строку від дати початку використання раціоналізаторської пропозиції можливі перерви в її фактичному використанні до уваги не беруться і дворічний строк на період перерви або перерв, що трапилися, не поширюється.

Виплата за пропозиції, що не створюють реальної економії

Зазначимо, що на практиці трапляються пропозиції, які покращують культуру виробництва, техніку безпеки праці, впливають на організацію

виробництва, або пропозиції, які не створюють реального ефекту. Такі пропозиції доцільно обраховувати за методикою, яка використовувалася відповідно до Інструкції про виплату розмірів винагороди за винаходи і раціоналізаторські пропозиції, що не дають економії.

Зазначимо, що фактична цінність пропозиції — це позитивний ефект, пов'язаний з економією матеріалів, підвищенням продуктивності праці, зменшенням собівартості, зростанням рентабельності та іншими економічними показниками.

Виплата винагороди за пропозиції, які реально обрахувати неможливо, може здійснюватися у таких випадках:

- якщо економія від використання раціоналізаторської пропозиції відсутня і це обґрунтовано й затверджено керівником підприємства в акті впровадження;
- якщо пропозиція покращує техніку безпеки та умови праці;
- якщо пропозиція покращує культуру виробництва або інші чинники діяльності підприємства;
- якщо пропозиція створює незначний ефект порівняно з важливістю використання пропозиції;
- якщо виплата за коефіцієнтами полегшує і прискорює виплату винагороди автору пропозиції.

Зазначимо, що в більшості випадків слід дотримуватися правила, що економічний ефект від використання пропозиції слід обраховувати реально, підтверджуючи всі підрахунки документально¹.

Відповідно до Інструкції наведено числові значення даних коефіцієнтів для винаходів і раціоналізаторських пропозицій (див. табл. 15.2; 15.3; 15.4). Розмір винагороди за використання раціоналізаторської пропозиції визначається за формулою (15.19):

$$B = K_1 \times K_2 \times K_3 \times 10 \text{ грн.} \quad (15.19)$$

Значення коефіцієнта досягнутого позитивного ефекту K_1 однаковий для винаходу і раціоналізаторської пропозиції.

¹ Під документом слід розуміти затверджений офіційно документ, який містить відомості про функціональні характеристики (технічні умови, інструкції, паспорт продукції).

Таблиця 15.2

Значення коефіцієнта досягнутого позитивного ефекту K_1

Досягнутий позитивний ефект	Значення K_1
Покращення другорядних технічних характеристик, які не є головними для конкретної продукції (технологічного процесу)	1,0
Покращення технічних характеристик, зафіксованих документом	1,5
Покращення основних технічних характеристик, які є основними для конкретної продукції (технологічного процесу), зафіксовано документом	2,0
Досягнення якісно нових основних технічних характеристик продукції (технологічного процесу), зафіксовано документом	3,0
Отримання нової продукції (технологічного процесу), що має більш високі основні технічні характеристики порівняно з аналогічними відомими видами продукції	4,0
Отримання нової продукції (технологічного процесу), уперше впроваджені в ринковій економіці, що має якісно нові технічні характеристики	5,0

Таблиця 15.3

Значення коефіцієнта обсягу використання K_2

Обсяг використання пропозиції	Значення K_2	
	для ви- находів	для рацпро- позицій
Використання на одному підприємстві в одиничному виробництві ¹	1,0	1,0
Використання на декількох підприємствах (2–10) в одиничному виробництві або на одному підприємстві в дрібносерійному виробництві.	1,5	1,5

¹ *Одиничне виробництво характеризується виготовленням продукції окремими партіями або невеликими неповторюючими замовленнями.*

Закінчення табл. 15.3

Обсяг використання пропозиції	Значення K_2	
	для ви- находів	для рацпро- позицій
Використання в дрібносерійному виробництві на декількох підприємствах ²	2,0	2,5
Використання на багатьох підприємствах в дрібносерійному виробництві або серійне виробництво на одному підприємстві, а також виготовлення унікальних об'єктів при плановому одиничному виробництві	3,0	3,5
Використання в серійному виробництві ³ на декількох підприємствах, а також використання в документації, переданій в інші країни як економічна допомога або за ліцензійними угодами	4,0	4,5
Використання в серійному виробництві на багатьох підприємствах (більше 10) або у великому серійному виробництві	5,0	5,5
Використання у великосерійному виробництві на декількох підприємствах ⁴	5,5	6,5
Використання у великосерійному виробництві на багатьох підприємствах або масове виробництво на одному підприємстві	6,0	8,0
Використання в масовому виробництві ⁵ на декількох підприємствах	7,0	9,0
Використання в масовому виробництві на багатьох підприємствах	8,0	10,0

² Дрібносерійне виробництво характеризується нерегулярно повторюваним виготовленням і випуском однакових виробів (серій).

³ Серійне виробництво характеризується періодичністю повторення виготовлення і випуску однакових виробів (серій).

⁴ Великосерійне виробництво характеризується підвищеною серійністю шляхом збільшення кількості та обсягів серій у рік.

⁵ Масове виробництво характеризується безперервністю виготовлення протягом довготривалого часу в значних обсягах однакової продукції і повторюваності виробничого процесу.

Таблиця 15.4
Значення коефіцієнта K_3

Складність вирішення технічної задачі	Значення K_3	
	винаходи	пропозиції
Конструкція однієї простої деталі, вдосконалення одного параметра простого процесу, однієї операції процесу, одного інгредієнта рецептури	1,0	1,0
Конструкція складної або збірної деталі, конструкція неосновного вузла, механізму, зміна двох або більше неосновних параметрів нескладних процесів або операцій технологічного процесу, або двох інгредієнтів	1,5	2,0
Конструкція одного основного вузла або декількох неосновних вузлів машин, механізмів, частини процесів, частини рецептури	2,0	3,0
Конструкція декількох основних вузлів, основних процесів технології, частина рецептури.	2,5	4,0
Конструкція верстату, машини, приладу, споруди, технологічного процесу, рецептури	3,5	5,0
Конструкція машини, верстату, приладу, споруди, апарату із складною кінематикою, апаратурою контролю із радіоелектронною схемою, конструкція силових машин, двигунів, агрегатів, комплексні технологічні процеси, складні рецептури	4,5	6,5
Конструкція машини, верстату, приладу, споруди, апарату із складною системою контролю, складних процесів технології, рецептур особливої складності	5,5	8,0
Конструкція, технологічні процеси і рецептури особливої складності, головним чином належать до нових напрямів науки і техніки	6,25	10,0

Приклад. Раціоналізаторська пропозиція, у якій запропоновано новий спосіб виготовлення складних деталей санітарно-технічного обладнання з нового матеріалу. Цей новий процес було освоєно під час

масового випуску виробів, які мають нові якості. Спосіб використано на 15-ти підприємствах промисловості будівельних матеріалів. Економія не визначалася у зв'язку з відсутністю бази порівняння.

Коефіцієнт K_1 дорівнює 5,0, оскільки технологічний процес уперше освоєно і він має якісно нові характеристики; коефіцієнт K_2 вибрано 10,0, оскільки спосіб використовується в масовому виробництві на багатьох підприємствах; коефіцієнт K_3 відповідає 10,0, оскільки даний процес відрізняється особливою складністю:

$$B = 5,0 \times 10,0 \times 10,0 \times 10 = 5000 \text{ грн.}$$

ОСНОВНІ ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ

- Інтелектуальна власність (раціоналізаторство і винахідництво)** — це складна соціально-економічна система, наслідки діяльності якої проявляються в науково-технічній та господарській діяльності і є основою прискорення розвитку технічного прогресу в галузях народного господарства.

З метою піднесення економіки України до світового рівня необхідно розвивати винахідництво і раціоналізаторство як найважливіші напрями інтелектуальної власності. Увесь комплекс економічних заходів, спрямованих Урядом країни на розвиток винахідництва і раціоналізаторства, у кінцевому результаті сприятиме створенню нової техніки і технології, конкурентоздатної продукції для експортної діяльності, що дасть змогу одержати значні надходження валюти і зміцнити економіку України.
- Необхідно подолати негативні тенденції в розвитку винахідництва і раціоналізаторства, зробити все можливе для використання раціоналізаторських пропозицій, винаходів та промислових зразків, які підвищують продуктивність праці і поліпшують якість продукції, економлять матеріальні та трудові ресурси і, в кінцевому результаті, поліпшують діяльність підприємств усіх видів.
- Однією з особливостей системи управління інтелектуальною власністю в ринкових умовах господарювання є нова організаційна структура. Корінні перетворення в структурі управління інтелектуальною власністю на промисловому підприємстві викликані зміною форм власності: крім державної, з'явилися приватна і змішана форми.

Вважаємо за доцільне на підприємствах, в установах, організаціях створювати підрозділи раціоналізації і винахідництва, основне завдання яких — сприяти розвитку інтелектуальної власності, впровадженню у виробництво інновацій та координуванню всієї творчої діяльності.

4. Талант, практика і творчість членів господарського підрозділу є невичерпним духовним потенціалом, який при правильному керівництві може проявити себе в повну силу, а в разі некваліфікованого підходу може зникнути.

Майбутнє підприємства визначається роллю, на яку здатна новаторська сила у відповідних організаційних умовах. Рівень господарського управління і порядок функціонування підприємства в багатьох випадках залежать від зародження нових ідей та їх практичного втілення у виробництво.

5. Сучасний розвиток України пов'язаний з ринковою економікою, планомірним створенням і випуском конкурентоздатної техніки і технології, які мають забезпечити якісно нові показники вітчизняної продукції на світовому ринку. Для цього необхідні такі умови: розвинута патентно-ліцензійна діяльність, прискорене впровадження винаходів і промислових зразків в об'єкти техніки і технології, належне інформаційне забезпечення суб'єктів діяльності.
6. Науково-технічна інформація є однією з головних вартостей земної цивілізації, що передається усно, письмово або за допомогою технічних засобів. Інформація — це один з найважливіших напрямів знання, створеного людством, а в навчальних закладах — базова дисципліна, яку необхідно вивчати в загальноосвітніх закладах з метою набуття навичок орієнтації в умовах ринкової економіки.
7. Ринкова економіка — це високорозвинута підприємницька діяльність, засоби інформації, інтелектуальна власність і діяльність підприємств на основі маркетингу.

Маркетинг є однією з важливих наук, знання якої необхідні кожному підприємцеві чи керівникові виробництва. Це підтверджується практикою передових країн і вітчизняних підприємств, які діють у ринковому середовищі і зацікавлені в ефективності своєї діяльності. Маркетингова діяльність може бути ефективною тільки тоді, коли маркетинг використовує об'єкти інтелектуальної власності: винаходи, промислові зразки, товарні знаки, ноу-хау, інжиніринг, що сприяє створенню конкурентоспроможної продукції.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Закони:

1. *Про охорону прав на винаходи і корисні моделі: Закон України від 15.12.1993 р. № 3687-ХН (в редакції Закону № 1771-III від 01.06.2000 р., із змінами, внесеними згідно із Законом № 2188-III від 21.12.2000 р.).*
2. *Про охорону прав на промислові зразки: Закон України від 15.12.1993 р. № 3688-ХІІ (із змінами, внесеними із Законом № 2188-III від 21.12.2000 р.).*
3. *Про охорону прав на знаки для товарів і послуг: Закон України від 15.12.1993 р. № 3689-ХІІ (із змінами, внесеними згідно із Законами № 751-ХІV від 16.09.1999 р.). Правила:*
4. *Правила складання та подання заявки на видачу патенту України на винахід та корисну модель від 27.12. 1994 р. № 318/528 (із змінами, внесеними згідно з Наказом Держпатенту № 4 від 15.01.1996 р.).*
5. *Правила складання та подання заявки на видачу патенту України на промисловий зразок від 13.02.1995 р. № 35/571.*
6. *Правила складання та подання заявки на видачу свідоцтва України на знак для товарів і послуг від 22.09.1997 р. № 416/2220.*

Навчальна література

1. *Андрощук Г., Крайнев П., Кавасс І. Право интеллектуальной собственности. Торговые аспекты. — К.: Изд. Дом «Ин Юре», 2000. — 164 с.*
2. *Андрощук Г. О., Криворученко В. О. Технічна творчість трудящих. — К.: Т-во «Знання». — 1992. — № 14 — 47 с.*

3. Бачун О. Захист права інтелектуальної власності в Україні // *Право України*. — 19978. — № 1.
4. Бару М. І. Охорона прав авторів, винахідників, раціоналізаторів. — К.: Вища школа, 1984. — 64 с.
5. Вачевський М. В. Соціально-економічні аспекти використання інтелектуальної власності в сучасних умовах. — К.: ЦУЛ, 2004. — 376 с.
6. Вачевський М. В. Теоретико-методичні засади формування у майбутніх маркетологів професійної компетенції. — К.: Професіонал, 2005. — 364 с.
7. Вачевський М. В., Вачевський О. М., Стасишин Б. О. Патентознавство: Теорія і практика. інноваційної діяльності. — Дрогобич: Вимір, 1999. — 255 с.
8. Вачевський М. В., Левченко Г. Є. Промислові зразки. Навчально-методичні рекомендації для студентів педагогічних інститутів факультетів загальнотехнічних дисциплін. — Львів, 1991. — 38 с.
9. Вачевський М. В., Сысин Р. И., Коваленко В. И. Патентно-лицензионная работа на промышленном предприятии. — Минск: Польша, 1981. — 176 с.
10. Довгий С. О., Жаров В. О. Кремень В. Г. Охорона інтелектуальної власності в Україні. — К.: Форум, 2002. — 319 с.
11. Дахно И. И. Патентоведение. — Х., 1997. — 314 с.
12. Инструкция о выплате вознаграждения за открытия, изобретения и рационализаторские предложения. — М.: ВНИИПИ, 1986. — 15 с.
13. Кириєнко Є. Г., Козенко О. В., Поклонський Б. В. Патентознавство і науково-технічна інформація. — К.: Вища школа, 1972. — 204 с.
14. Кикин Й. Й. Оформление и экспертиза международной заявки. — М.: ЦНИИПИ, 1990. — 123 с.
15. Кремень В. Г. Мала енциклопедія державознавства. — К.: Генеза, Довіра, 1999.
16. Ніколаєнко Л. І., Меньяло Л. А., Топільська Л. М. та ін. / За ред. В. Л. Петрова. — К.: Вид. Дім «Ін Юре», 1999. — 116 с.

17. Наконечна А. В. Патентознавство: Опорний конспект лекцій. — К.: КНТЕУ, 2003. — 85 с.
18. Нормативні документи про правову охорону об'єктів промислової власності в Україні. — К.: Державне патентне відомство України, 1992. — 288 с.
19. Прахов Б.Г., Зенкин Н. М. Справочное пособие по изобретательству, рационализации патентного дела. — К.: Вища школа, 1980. — 208 с.
20. Прахов Б. Г. Изобретательство и патентоведение: Словарь-справочник. — К.: Вища школа, 1987. — 181 с.
21. Святоцкий А. Д., Петров В. Л., Подопригора А. А., Крайнев П. П. и др. Охрана промышленной собственности в Украине. — К.: Изд. дом «Ин Юре», 1999. — 428 с.
22. Теплицький А. Х. Молодим новаторам про винаходи і рацпропозиції. — К.: Техніка, 1980. — 112 с.
23. Указания по составлению и подаче заявки на промышленный образец. — М.: ВНИИПИ, 1991. — 61 с.
24. Указания о порядке патентования изобретений за границей. — М.: ВНИИПИ, 1986. — 48 с.

ДОДАТКИ

Додаток 1

Навчальна програма з курсу «Інтелектуальна власність» для спеціальності «Менеджмент і маркетинг організацій»

Передмова

Важливою умовою здобуття якісної економічної освіти, **формування в майбутніх маркетологів професійних компетенцій**, підготовки їх до успішної фахової діяльності в економічній сфері нинішнього динамічного суспільства є засвоєння **основ курсу інтелектуальної власності**, мета якого — формування вмінь та навичок з управління інтелектуальною власністю, використання патентної документації в процесі трудової діяльності.

Найважливішим компонентом системи економічної підготовки маркетологів є зміст навчання, тобто система освіти в галузях інтелектуальної власності, маркетингу, менеджменту, наукової інформації, економіки — те, що в зарубіжних країнах лежить в основі високоефективної підготовки фахівців.

Сучасний стан освітньої підготовки та **формування професійних компетенцій маркетологів** в Україні дає підстави стверджувати, що ці питання пов'язані насамперед із соціально-економічними проблемами розвитку суспільства, ринковою економікою, конкуренцією, змаганням за споживача. Розв'язанню цих проблем мають сприяти зміни як у змісті

парадигми навчання, так і у виборі базових інноваційних курсів, які забезпечували б високий рівень професійних компетенцій на ринку праці.

Саме нині, в умовах становлення ринкової конкурентної економіки, великого значення набувають об'єкти інтелектуальної власності — винаходи, промислові зразки, корисні моделі, знаки для товарів і послуг, технології з ноу-хау та багато інших результатів творчої діяльності людини.

У контексті нашого дослідження важливе місце посідає **інноваційний розвиток та формування професійних компетенцій у процесі економічної освіти. Становлення нової економічної системи** в Україні спирається на широкую інфраструктуру людських відносин. Оскільки в деяких напрямках діяльності відчувається нестабільність, перевищення пропозиції трудових ресурсів над попитом, особливого значення набуває *формування в майбутніх маркетологів професійних компетенцій до праці* в умовах конкурентного ринкового середовища. Господарська діяльність має комплексний характер і передбачає вивчення як об'єктивних сторін праці (виробництво матеріальних благ), так і суб'єктивних (мотиви, воля, бажання людини).

Домінантним чинником інноваційної спроможності України, її регіонів та окремих господарських сегментів є впровадження принципово нових прогресивних технологій та перехід до випуску високотехнологічної, наукоємної продукції, що відбувається на основі інтелектуалізації всієї виробничої діяльності, сервізації економіки, а також нових форм навчання учнівської та студентської молоді відповідно до вимог сучасного ринку.

Щоб реформувати економіку країни згідно з інноваційною європейською моделлю та реалізувати в перспективі нашу національну ідею щодо інтеграції у світовий освітянський, науковий, інформаційний та інші простори на засадах рівноправного партнерства, потрібно не лише вибудувати по-новому вітчизняну економіку, а й вирішити ті питання, з якими, власне, пов'язана ефективність будь-якого господарювання. Ідеться насамперед про удосконалення людського фактора, інтенсивне використання інтелектуального капіталу й досягнень НТП, зростання національної свідомості, виховання духовності людей, формування в них державницької психології і відповідальності. Особливо слід наголосити на підготовці молоді, насамперед творчої, формуванні в неї високих про-

фесійних компетенцій з метою створення в майбутньому національної еліти. Така підготовка можлива за умови глибокого вивчення економічних дисциплін, інформатики, маркетингу, менеджменту, підприємництва та інтелектуальної власності.

Підготовка маркетолога з високим рівнем професійних компетенцій — фахівця, здатного успішно працювати в умовах конкурентної ринкової економіки, вимагає від закладів вищої освіти орієнтувати студентів у ході навчального процесу на цілеспрямоване опанування знань як з економічних дисциплін, так і з інтелектуальної власності. Ці вимоги стосуються і майбутніх випускників педагогічних закладів освіти. Сучасний учитель повинен володіти знаннями в галузі інтелектуальної власності, уміти пояснити учням важливість для народного господарства винаходів, промислових зразків, товарних знаків, які можуть створюватися за умови належного аналізу джерел патентної документації.

Зауважимо, що **підготовка та формування в майбутніх маркетологів професійних компетенцій** залежить також від особистості вчителя, його професійно-педагогічної спрямованості, ставлення до суспільства, людей, самого себе. Практично важливими є педагогічні якості особистості вчителя, оскільки саме від них залежить успішність його діяльності. В особистості педагога різні властивості настільки переплетені між собою, що виокремити серед них більш або менш важливі просто неможливо. Вони виявляються, формуються й розвиваються в загальній структурі властивостей, відношень і дій особистості як суб'єкта педагогічної діяльності в умовах ринкової економіки у вигляді різноманітних здібностей, якостей розуму, почуттів і волі. Високий професіоналізм учителя у справі підготовки майбутніх фахівців-маркетологів передбачає наукову ерудицію, різнобічні пізнавальні потреби та інтереси, інтелектуальність, нестандартність мислення, відчуття новизни. Такі мотиви, настанови, орієнтації, спрямованість викладача сприяють у ході навчального процесу усвідомленому засвоєнню знань з основ інтелектуальної власності, забезпечуючи вивчення курсу інтелектуальної власності у ВНЗ та патентознавства в загальноосвітніх школах, ліцеях, коледжах та гімназіях на належному рівні.

Зрозуміло, що науковий потенціал держави вимірюється не стільки кількістю навчальних закладів, надрукованих статей, книг (що, безперечно,

с вагомим показником досягнень), а насамперед кількістю створених і впроваджених винаходів, промислових зразків — саме вони визначають рівень розвитку технічного прогресу в Україні порівняно з країнами сучасного світу, сприяючи створенню конкурентоздатних техніки й технологій, конкурентоспроможних товарів. Беручи до уваги ці тенденції, слід посилити увагу до економічної поінформованості, усебічної економічної освіченості підростаючого покоління: у нинішніх умовах молодь повинна розуміти сутність економічних перетворень, їх соціальні наслідки.

У конкурентному середовищі ринкової економіки роль економічної освіти та професійних компетенцій серед молоді набуває винятково важливого значення. Саме знання з інтелектуальної власності повинні стати конкретно-методологічним принципом при оцінюванні результативності діяльності вчителя, коли йдеться про рівень знань та формування професійних компетенцій в освітньому середовищі.

Отже, те місце, яке посідає **інтелектуальна власність у системі інноваційних процесів**, переконує в необхідності налагодження чіткої діяльності Державного департаменту інтелектуальної власності України щодо системи освіти й впровадження в навчальний процес цього наукового напрямку. Означена проблема є особливо актуальною і вимагає вивчення інтелектуальної власності як окремої дисципліни у вищих навчальних закладах з метою підготовки молоді до творчої трудової діяльності, спрямованої на відродження вітчизняного наукового потенціалу на основі інтелектуальної власності.

Державний департамент інтелектуальної власності відповідно до Указу Президента України від 27 квітня 2001 р., № 285/2001 «Про заходи щодо охорони інтелектуальної власності» та рішення колегії Міністерства освіти і науки України від 27 березня 2001 р. розробив пропозиції щодо включення до змісту середньої та вищої освіти знань з інтелектуальної власності. Ці документи зобов'язують вжити заходів щодо впровадження курсу інтелектуальної власності у вищих навчальних закладах України.

Сучасний, а тим більше майбутній динамізм зміни знань, інформації, технологій означає, що навчити людину в школі чи навіть у найкращому університеті всього і на все життя неможливо. Не оновлюючи свої знання, вона рано чи пізно втратить конкурентоспроможність, стане

функціонально недієздатною. Виникає потреба — сформувати в учня, студента розуміння, бажання і вміння навчатися протягом усього життя. І це стає найважливішою, крім засвоєння суми базових знань, функцією навчального процесу.

На нашу думку, вивчення інтелектуальної власності в навчальних закладах усіх рівнів акредитації слід включити до переліку обов'язкових в умовах ринкової економіки дисциплін загальноосвітньої підготовки спеціалістів, що дасть змогу:

- озброїти випускників ВНЗ знаннями з інтелектуальної власності та *сформувати в майбутніх маркетологів професійні компетенції* на рівні стандартів провідних країн світу;
- орієнтуватися в основних поняттях сфери інтелектуальної власності, професійних компетенцій, зокрема інтелектуальних, комунікативних, організаторських, проєктивних, конструктивних;
- навчитися оформляти правові документи на об'єкти інтелектуальної власності (ефективність професійних компетенцій випускника залежить від рівня та якості його фахових знань); формувати потребу в оволодінні метазнаннями (знаннями про знання);
- використовувати нормативно-законодавчу базу з метою правового захисту розроблених об'єктів та їх нормативно обґрунтованого введення в господарський обіг, спрямовуючи отриманий прибуток на підвищення добробуту суспільства;
- випускникам педагогічних ВНЗ передавати знання учнівській молоді з метою розвитку її інтелектуальних здібностей та використання знань та вмінь у майбутньому в усіх сферах людської діяльності.

Парадигма економічної освіти суспільства — багатовимірний процес, важливими складовими якого є подолання економіко-психологічної безграмотності, поширення сучасних знань. Але цього замало. Випускник ВНЗ повинен не тільки оволодіти знаннями про ринок та підприємництво на основі маркетингу та менеджменту, а й уміти створювати нову, конкурентоспроможну продукцію на основі інтелектуальної власності. Саме такі знання — з високим рівнем професійної компетенції — і повинні давати в нинішніх умовах вищі навчальні заклади.

Загалом нові завдання освіти у XXI ст. вимагають застосування в широкому масштабі інноваційних педагогічних технологій, що базуються на фундаментальних епістемологічних та герменевтичних аспектах педагогіки. Тому вже нині необхідно розпочати підготовку високопрофесійних педагогічних та науково-педагогічних працівників, рівень майстерності яких відповідає інтеграційним чинникам **«педагогічна майстерність + мистецтво комунікативності + передовий педагогічний досвід (технології) + знання інтелектуальної власності»**. Саме в сенсі відповідності цим критеріям слід орієнтувати сучасну підготовку й підвищення кваліфікації вчителів-педагогів та всіх інших випускників ВНЗ із **високими професійними компетенціями** до ринкової економіки.

Передовому вчителеві (новатору) властиве інноваційне мислення, що характеризується такими основними ознаками: здатністю аналізувати створені явища, відслідковувати генезу педагогічних взаємодій, охоплювати всі типи і способи мислення, аналізувати й синтезувати явища, розрізняти істину й помилки, відмовлятися від встановлених шаблонів, відшукувати нові узагальнення, підходи, дії, виявляти гнучкість та оперативність мислення, зіставляти тактичні й стратегічні дії.

Цілком зрозуміло, що багатогранні завдання економічної освіти й інтелектуального мислення можуть успішно вирішуватися тільки в тому випадку, коли школа стимулюватиме творчий пошук учителів, які здатні створювати в педагогічному колективі творчу атмосферу і мають відповідну теоретичну й практичну підготовку з інтелектуальної власності.

Отже, слід впроваджувати в навчальний процес вивчення блоку дисциплін з інтелектуальної власності, які б давали потрібні **гностичні** (пізнавальні) знання, уміння, розвивали мислення і пам'ять, а це означає, що гностичні вміння становлять інтелектуальну основу формування професійних компетенцій у випускників ВНЗ — майбутніх маркетологів з питань ринкової економіки.

Вивчення основ інтелектуальної власності в навчальних закладах середньої, професійно-технічної освіти та вищих навчальних закладах усіх рівнів акредитації продиктоване необхідністю стимулювання винахідницької діяльності та використання її результатів для розвитку національної економіки, усвідомлення суспільством недоторканності права

власності на результати інтелектуальної діяльності. Тут слід додати, що сучасний процес оволодіння основами інтелектуальної власності є здатністю особистості ефективно виконувати операції логічного мислення (аналіз, синтез, порівняння, класифікація, виділення головного) і передусім — **формування глибоких професійних компетенцій** у процесі трудової діяльності.

Кожний з напрямків інтелектуальної власності може відповідним чином розвиватися і стосуватися таких об'єктів знань: *винаходів, корисних моделей, промислових зразків, знаків для товарів та послуг, ноу-хау, інжинірингу, місць походження товарів, наукових творів, творів літератури і мистецтва, виконавчої діяльності, різних видів інновацій тощо.*

Актуальність цієї проблеми підтверджується, зокрема, тим фактом, що 23 липня 2002 р. Державний департамент інтелектуальної власності розглянув питання щодо прийняття рішення про необхідність відкриття наукових спеціальностей у сфері інтелектуальної власності та введення ВАК України шифру інтелектуальної власності щодо захисту кандидатських та докторських дисертацій із цього напрямку діяльності.

У процесі навчання молоді слід наголошувати, що інтелектуальна власність у таких її основних видах, як *раціоналізаторство і винахідництво* має бути спрямована безпосередньо на зменшення трудових і матеріальних витрат виробництва. У зв'язку із цим існує пряма залежність економічних показників діяльності підприємства від економії, отриманої внаслідок використання винаходів і раціоналізаторських пропозицій.

Вирішити це завдання неможливо, якщо не перебудувати відносини між наукою та виробництвом на всіх рівнях народногосподарського комплексу — від дільниці, цеху, підприємства загалом, науково-дослідних закладів до цілих галузей господарської діяльності.

Практика підтверджує, що найвищих результатів трудової діяльності колектив спроможний досягти завдяки добре організованому виробничому процесу і творчій активності працівників на мікроекономічному рівні, а розвиток творчості, професійних компетенцій у межах держави сприяє піднесенню національного добробуту на макроекономічному рівні.

Важливою ознакою сучасного етапу розвитку господарства є становлення ринкової економіки, обмеженість трудових і матеріальних

ресурсів. Саме **високий рівень професійних компетенцій у вітчизняних маркетологів** дає можливість забезпечити комплексне використання народногосподарських ресурсів, створити принципово нові техніку і технології, що сприяє істотному підвищенню продуктивності праці.

Професійна компетенція є *інтегративною характеристикою* рівня професійної підготовленості маркетолога, що ґрунтується на фундаментальних економічних знаннях, розвинених уміннях, які виявляються в єдності з особистісними якостями, культурою, традиціями, економічною системою та формами власності.

В умовах ринкової економіки наука стає найважливішою рушійною силою економічного розвитку України. Академічна наука ставить перед собою не тільки пізнавальну мету — вона розв’язує також практичні завдання, розробляє теоретико-методичні засади формування професійних компетенцій у випускників ВНЗ, опікується залученням їх до виробництва, впровадженням нової техніки і технологій. Ефективне поєднання знань, нових наукових розробок зі сферою матеріального виробництва є метою науки як сфери праці. У наш час наука — найважливіша продуктивна сила суспільства.

Формування в майбутнього педагога економічних умінь та навичок, набуття ним знань у галузі інтелектуальної власності, маркетингу, менеджменту, інформатики — важлива й необхідна ланка в професійній підготовці студентів педагогічних закладів освіти. Взаємопов’язані компоненти професійної компетенції (мотиваційна, інтелектуальна, саморегулююча) існують і реалізуються в нерозривній єдності професійного та особистісного. Знання, отримані із джерел зовнішньої інформації, переплавляються через особистий характер і стають внутрішніми знаннями, які є професійно важливими якісними характеристиками *високої професійної компетенції* сучасного вчителя, що готує молодь до діяльності в умовах ринкової економіки.

Закінчивши курс навчання, студенти отримують кваліфікацію «патентознавець». Вони повинні мати чітке уявлення про раціоналізаторську пропозицію, винахід, промисловий зразок, товарний знак та його види, об’єкти творчості ноу-хау та інжиніринг. До окремого виду інтелектуальної діяльності належать відкриття нових властивостей та закономірностей

матеріального світу. У навчальному процесі та вже безпосередньо на виробничому етапі людська діяльність зазнає раціоналізації; завдяки впровадженню інновацій постійно удосконалюються й покращуються умови праці, корінним чином змінюються всі види господарської діяльності людини.

Означені вище нагальні завдання можна успішно вирішити, якщо інтелектуальна власність як наука буде вивчатися у всіх вищих і середніх спеціальних навчальних закладах, за наявності необхідної літератури, з якої спеціаліст міг би черпати знання, необхідні під час створення технічних рішень на рівні винаходів, промислових зразків і раціоналізаторських пропозицій.

Відсутність у багатьох фахівців знань з інтелектуальної власності та поширена думка, що склалася останнім часом серед керівників підприємств, про можливість створення конкурентоспроможної продукції без патентних служб, призводить у кінцевому результаті до втрати такими підприємствами позицій на ринку та зменшення їх експортних можливостей.

Підручник побудовано відповідно до чинних нормативних документів (Про правову охорону об'єктів промислової власності в Україні від 18 вересня 1992 р. № 479/92) та подальших їх змін і доповнень.

Кожна тема підручника присвячується вивченню певного об'єкта інтелектуальної власності, засвоєнню конкретного практичного вміння, наприклад, оформлення заявки на винахід, промисловий зразок, товарний знак, раціоналізаторську пропозицію. У кінці кожної теми пропонуються контрольні запитання для її закріплення.

У підручнику висвітлюються питання, які становлять інтерес для сучасного спеціаліста, маркетолога та менеджера виробництва з високим рівнем професійної компетенції, а також вміщено термінологічний довідник з інтелектуальної власності, збірку чинних на даний момент законів та нормативних документів.

Теми **1, 2 і 3** є вступними до курсу інтелектуальної власності, а вже наступні побудовано таким чином, щоб студенти засвоїли теоретичні знання і здобули практичні навички, стали фахівцями-патентознавцями.

Теми **4** — раціоналізація, **5** — винахідництво, **6** — промислові зразки, **7** — товарні знаки — є основою знань курсу «Інтелектуальна власність (патентознавство)».

Патентування винаходів за кордоном, ліцензії, ноу-хау, інжиніринг розглянуто в темах **8 і 9**. Ці знання необхідні маркетологам, які планують здійснювати експортну діяльність.

Міжнародну класифікацію винаходів подано в темі **10**.

Щоб оволодіти вмінням проводити патентні дослідження, знаходити необхідну патентну інформацію, вивчається тема **11**.

Інтелектуальна власність (патентознавство) як наука тісно пов'язана з економікою, технікою і правом. Авторські права у сфері промислової власності вивчаються в темі **12**.

Проблеми новаторства, вдосконалення виробництва висвітлюються в темі **13** (раціоналізація виробництва).

У темі **14** подається методика визначення доходу від використання винаходів і раціоналізаторських пропозицій.

Наступні теми стосуються правових норм інтелектуальної власності, які є чинними в нинішніх умовах.

Завдяки підручнику студенти можуть ознайомитися з теоретичним курсом інтелектуальної власності (патентознавства), а виконуючи практичні роботи — набути фахових знань та професійної компетенції патентознавця-маркетолога.

Автори підручника передбачили логічне поєднання різних форм і методів навчання. У **лекційній формі** викладено найбільш загальні фундаментальні поняття — від знань про суть інтелектуальної власності в цілому до конкретних відомостей і рекомендацій з виконання окремих видів патентної діяльності. **Практичні заняття** охоплюють широке коло робіт різного характеру: підготовку виступів, уміння самостійно провадити виявлення, оформлення й захист створених винаходів, промислових зразків, товарних знаків і раціоналізаторських пропозицій. При цьому студенти повинні усвідомлювати, що в процесі своєї майбутньої роботи їм доведеться брати участь у різних видах діяльності у сфері виробництва і послуг, у державному і приватному секторах економіки, але суттєвих відмінностей у галузі інтелектуальної власності щодо цих видів діяльності немає.

Особливість підручника полягає в тому, що вивчення навчальної дисципліни планується за принципом: від найбільш загальних,

фундаментальних питань, що дають знання про винахідницьку діяльність у цілому, до конкретних практичних умінь і рекомендацій з виконанням окремих видів патентної діяльності. Засвоєння студентами курсу **«Інтелектуальна власність»** повинно базуватися на знаннях з маркетингу, менеджменту, фінансів та бухгалтерського обліку, економічної географії та зовнішньоекономічної діяльності і особливо — з економіки та інших фундаментальних дисциплін.

Досягти поставлених цілей можна лише за умови, що курс аудиторних занять обов'язково буде доповнюватися самостійною роботою студентів. Тільки цілеспрямована, різнобічна й системна праця можна гарантувати успішне оволодіння **курсом «Інтелектуальна власність»**. Студентам, які показали високий рівень теоретичних і практичних знань та умінь, слід присвоювати кваліфікацію **«патентознавець»**. До речі, в управлінні з підготовки кадрів патентного відомства з часом можна пройти перекваліфікацію з присвоєнням кваліфікації **«патентний повірений»**.

Оскільки вищі навчальні заклади готують широкий спектр майбутніх спеціалістів з інтелектуальної власності, то необхідно в ході лекційного викладання матеріалу і під час проведення практичних занять враховувати особливості кожного фахового напрямку.

Слід зауважити, що автори розробили навчальну програму та створили підручник **«Патентознавство»**, який певною мірою охоплює питання навчальної програми і матеріал, необхідний для здобуття кваліфікації **«патентознавець»**.

Викладання курсу **«Інтелектуальна власність»** і контроль якості здобутих студентами знань здійснюються із застосуванням модульно-рейтингової системи: програма складається з двох модулів; модульна атестація охоплює теоретичні питання програми, уміння студентів вирішувати проблеми ринку, а також представляти результати виконаних самостійно практичних робіт. Протягом періоду вивчення кожного модуля студенти виконують три практичні роботи: з раціоналізаторської пропозиції, винаходу та товарних знаків.

Оцінюючи результати навчання студентів, слід керуватися такими критеріями національної шкали оцінювання:

На оцінку «відмінно» студент заслуговує в тому разі, коли:

- правильно розуміє сутність концепцій патентознавства, теоретичних положень, дає точне визначення і пояснення основних понять, категорій, а також визначальних засад використання інтелектуальної власності в сучасних умовах;
- володіє технологіями дослідження ринку, уміє вибудовувати структури підприємств, супроводжуючи при цьому свої дії переконливими поясненнями;
- вибудовує відповідь за власним планом, наводячи нові приклади; демонструє під час виконання практичних робіт уміння застосовувати знання в сучасних умовах ринкової економіки;
- уміє встановлювати зв'язок між матеріалом, що вивчається, і раніше вивченим матеріалом з економіки, менеджменту, фінансів, інтелектуальної власності, а також з матеріалом, засвоєним під час вивчення інших предметів.

Оцінка «добре» виставляється, якщо відповідь відповідає основним вимогам до відповіді на оцінку «відмінно», але студент не використовує власний план відповіді, нові приклади, не вміє застосовувати знання в новій ситуації, не може самостійно встановлювати зв'язок з раніше вивченим матеріалом і матеріалом, засвоєним під час вивчення інших предметів.

Оцінка «задовільно» виставляється, якщо більша частина відповіді задовільняє вимоги до відповіді на оцінку «добре», але у відповіді є окремі прогалини, які, однак, не перешкоджають подальшому засвоєнню програмового матеріалу; студент уміє застосовувати отримані знання при розв'язуванні простих задач з використанням готових формул, але має утруднення при дослідженні ринку, розрахунку ціни продажу, побудові структур підприємства, життєвого циклу товару.

Оцінка «незадовільно» виставляється в тому випадку, коли студент не оволодів основними знаннями і вміннями відповідно до вимог програми.

Отже, процес викладання курсу «Інтелектуальна власність» сплановано як систему взаємопов'язаних найбільш вдалих для даного матеріалу і студентів форм, методів і засобів навчання, які мають забезпечити глибоке і повне засвоєння всього обсягу програмового матеріалу.

Під час роботи над підручником авторам стали в пригоді випущені друком монографії:

- **СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ** (Рекомендовано МОНУ. Лист 1/11-1113 від 21.03.2003 р.). — К.: ЦУЛ, 2004. — 376 с.;
- **ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ У МАЙБУТНІХ МАРКЕТОЛОГІВ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ** (Рекомендовано вченою радою Дрогобицького педагогічного університету. Протокол № 9 від 21.10. 2004 р.) — К.: ВД «Професіонал», 2005. — 364 с.;
- **ПАТЕНТОЗНАВСТВО: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ:** Підручник. — Дрогобич: Вимір, 1999. — 256 с.;

а також посібники, рекомендовані Міністерством освіти і науки України, які висвітлюють усі питання навчальної програми та охоплюють матеріал, потрібний студентам для засвоєння курсу маркетингу:

- **МАРКЕТИНГ: ОСНОВИ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ.** — Львів: Камінь, 1999;
- **ПРОМИСЛОВИЙ МАРКЕТИНГ.** — К.: ЦУЛ, 2004. — 256 с.;
- **МАРКЕТИНГ У СФЕРАХ ПОСЛУГ.** — К.: ЦУЛ, 2004. — 232 с.;
- **МАРКЕТИНГОВА КУЛЬТУРА В ПІДПРИЄМНИЦТВІ** — К.: ЦУЛ, 2004.

Підручник розраховано на студентів економічних факультетів, які вивчають маркетинг, підприємництво або право та міжнародні відносини із захисту авторських прав.

Тематичний план
курсу «ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ» з розподілом
навчального часу між темами та за формами занять

№ пор.	Тема курсу	Лекції, годин	Практичні, годин
1	Вступне заняття	2	
2	Патентознавство та його роль у розвитку суспільства	2	
3	Форми правової охорони промислової власності	2	
4	Правова охорона винаходів і корисних моделей (винахідництво)	4	4
5	Правова охорона промислових зразків	4	4
6	Правова охорона знаків для товарів і послуг	4	4
7	Патентування винаходів за кордоном	4	2
8	Ліцензії, ноу-хау, інжиніринг	4	2
9	Міжнародна класифікація винаходів (МКВ)	4	4
10	Джерела патентної інформації	4	2
11	Основи авторського права з винахідництва	2	2
12	Раціоналізація виробництва	2	2
13	Методика визначення доходу від використання винаходів і раціоналізаторських пропозицій	2	4
14	Методи пошуку рішень при створенні промислової власності	2	
	Усього:	42	36

Програма курсу «Інтелектуальна власність»

1. Вступне заняття

Суть промислової власності. Поєднання промислової власності з іншими науками. Вплив винахідництва на підприємницьку діяльність. Винахідництво як складова маркетингу. Види (напрямки) промислової власності. Винаходи. Корисні моделі. Промислові зразки. Знаки для товарів і послуг. Захист від недобросовісної конкуренції.

2. Інтелектуальна власність (патентознавство) та його роль у розвитку суспільства

Генезис винахідництва і раціоналізації. Управління раціоналізаторством і винахідництвом. Організаційна структура управління технічною творчістю в ринковій системі господарювання.

Практичні роботи:

- *Розробити структуру діяльності підрозділу з патентознавства на підприємстві.*

3. Форми правової охорони промислової власності

Положення про правову охорону винаходів, промислових зразків, товарних знаків. Порядок одержання патенту. Патентні мита пов'язані з отриманням охоронних документів на об'єкти промислової власності.

5. Винахідництво

Критерії патентоздатності. Новизна. Винахідницький рівень. Промислова придатність. Процес видачі патента.

Суть та ознаки винаходу (корисних моделей). Об'єкти винаходів та ознаки, які використовуються для їхньої характеристики. Подання заяви на винахід, опис винаходу, формула винаходу та правила її побудови. Використання винаходів та авторська винагорода.

Обсяг виняткових прав на винахід. Термін охорони винаходу. Порушення прав. Побічне порушення прав. Захист від порушення патентних прав та анулювання патента. Примусові ліцензії.

Практичні роботи:

- *Скласти опис заявки на один з об'єктів винаходу.*
- *Скласти довідку патентних досліджень.*
- *Скласти опис реферату на винахід.*
- *Скласти (розробити) креслення пристрою на винахід.*
- *Скласти заяву для видачі патенту на винахід, патентному відомству України.*
- *Скласти кошторис митних стягнень на одержання патенту. Провести розрахунок авторської винагороди за використання винаходу (зменшення собівартості продукції). (Дані надає викладач).*

6. Промислові зразки

Загальні відомості про промислові зразки. Вимоги до складання заявки на промисловий зразок. Фотографії промислових зразків. Вимоги до опису промислового зразка. Вимоги до креслень і довідки про патентні дослідження промислового зразка. Приклад оформлення заявки на промисловий зразок. Міжнародна класифікація промислових зразків.

Експертиза заявок на промислові зразки. Право на використання промислових зразків.

Практичні роботи:

- *Скласти опис на один з об'єктів промислового зразка.*
- *Скласти довідку патентних досліджень.*
- *Розробити графічні матеріали щодо промислового зразка.*
- *Запропонувати один з виробів із категорії товарів домашнього вжитку як промисловий зразок — у порівнянні з існуючими.*

7. Товарні знаки та знаки обслуговування

Основні міжнародні правові акти на товарні знаки.

Основні поняття та положення про товарні знаки. Пріоритети та вимоги до заявки на видачу свідоцтва на товарний знак. Використання товарних знаків і захист прав власників. Предметний покажчик термінів і термінології товарних знаків.

Експертиза заявки на знак для товарів і послуг.

Правові відносини з використання знаків для товарів і послуг. Міжнародна реєстрація знаків для товарів і послуг.

Практичні роботи:

- *Розробити графічне зображення товарного знака.*
- *Вибрати клас товарів (послуг), до якого належить товарний знак. Скласти заявку на товарний знак. Розроблений товарний знак пов'язати з підприємствами регіону.*

8. Патентування винаходів за кордоном

Загальні положення патентування. Відбір винаходів для патентування за кордоном. Підготовка матеріалів на одержання охоронних документів за кордоном. Складання опису патентного паспорта.

Практичні роботи:

- *Відібрати з патентного пошуку винахід для патентування. Вибрати країну патентування.*
- *Скласти патентний паспорт. Встановити конвенційний пріоритет та межу патентування.*

9. Ліцензії, ноу-хау, інжиніринг

Купівля і продаж ліцензій, ноу-хау та інжинірингу як продуктів творчості.

Практичні роботи:

- *Вибрати будь-які об'єкти ноу-хау і скласти ліцензійну угоду між двома підприємствами.*

10. Міжнародна класифікація винаходів (МКВ)

Створення та розвиток МКВ. Структура та індекси поділу МКВ. Національні системи класифікації винаходів.

Практичні роботи:

- *Вибрати об'єкт винаходу, провести його класифікацію, та патентні дослідження.*

11. Джерела патентної інформації

Патентна документація та інформація. Інформація про винаходи, акцептовані заявки, корисні моделі. Інформація про промислові зразки та товарні знаки.

Практичні роботи:

- *Вибрати об'єкт творчості: винахід, промисловий зразок чи раціоналізаторську пропозицію — і за його суттю зробити реферативний опис з метою опублікування в журналі, спеціальному випуску і т. ін.*

12. Основи авторського права

Суб'єкти авторського права і винахідництва. Правовий захист авторів винаходів і раціоналізаторських пропозицій. Захист прав авторів і раціоналізаторських пропозицій.

Практичні роботи:

- *Скласти заяву-клопотання до керівника підприємства про необґрунтоване відхилення заяви на раціоналізаторську пропозицію,*

мотивуючи, що аналогічна заява була прийнята і зареєстрована як раціпропозиція через шість місяців від дати надходження першої заяви.

- *Умовно скласти клопотання до наукової експертизи про необґрунтоване відхилення заяви на винахід на предмет суттєвих ознак, новизни, винахідницького рівня.*
- *Скласти клопотання до Апеляційної ради з відхиленням заявки на видачу охоронного документа.*

13. Раціоналізація виробництва

Раціоналізація в системі організації виробництва. Характерні особливості методів раціоналізації виробництва. Раціоналізація виробництва за допомогою особливої дидактики.

Практичні роботи:

- *Скласти пропозицію на раціоналізацію процесу виробництва, вибравши при цьому структуру підприємства, тип виробництва, випуск товарів. Визначити можливі наслідки даної пропозиції.*

14. Методика визначення доходу від використання винаходів і раціоналізаторських пропозицій

Загальні положення визначення доходу. Визначення витрат, віднесених до собівартості продукції. Встановлення факту використання винаходу та раціоналізаторської пропозиції.

Практичні роботи:

- *Провести розрахунок раціоналізаторської пропозиції на зростання прибутку за один рік використання, а винаходу — протягом двох календарних років. Дані викладач надає умовно.*
- *Провести розрахунок на економію сировини і матеріалів, виходячи з норм витрат матеріалів на одиницю продукції та цін, що склалися на дату використання пропозиції. Цифрові дані умовно надає викладач.*

15. Міжнародна співпраця в галузі охорони промислової власності.

Міжнародна система охорони промислової власності. Міжнародні угоди в галузі охорони промислової власності. Регіональні міжнародні

організації з питань охорони промислової власності. Всесвітня торгова організація і перспективи приєднання до неї України.

16. Методи пошуку рішень у процесі створення об'єктів інтелектуальної власності.

Розвиток методики винахідницької творчості. Метод «проб і помилок». Метод «мозкового штурму». Метод синетики. Метод морфологічного аналізу. Метод контрольних питань. Метод функціональної вартості аналізу. Теорія вирішення винахідницьких задач. Інші методи пошуку винахідницьких рішень. Ігрові методи навчання винахідницької діяльності.

Основні знання та вміння, які повинен набути студент після засвоєння програми ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ (ПАТЕНТОЗНАВСТВО)

Модуль 1

Поняття: про інтелектуальну власність та її роль у розвитку суспільства, форми правової охорони промислової власності, раціоналізацію, винахідництво, промислові зразки, товарні знаки та знаки обслуговування. Патентування винаходів за кордоном, ліцензії, ноу-хау, інжиніринг, міжнародну класифікацію винаходів (МКВ), джерела патентної інформації, патентно-правове забезпечення товару, основи авторського права з винахідництва, раціоналізацію виробництва, методику визначення доходу від використання винаходів і раціоналізаторських пропозицій, а також суть промислового маркетингу, товарну політику промислового маркетингу, характеристику сфери послуг, маркетинг некомерційної діяльності та правове забезпечення товарних і марочних знаків.

Закони і принципи: закони патентно-правового забезпечення товару, правила подання та отримання охоронних документів на об'єкти інтелектуальної власності — патенти, свідоцтва, укладання угод на ліцензування, фінансово-бухгалтерські правила виплати авторської винагороди за використання об'єктів інтелектуальної власності.

Студент повинен уміти:

а) загальна компетентність

- складати заяву на раціоналізаторську пропозицію та виконувати розрахунок виплати винагороди;
- описувати сутність винаходу та складати формулу винаходу;
- описувати результати досліджень патентного пошуку на патентну новизну об'єктів інтелектуальної власності;
- розробляти товарні знаки та знаки обслуговування і складати заявки на подання у патентне відомство на предмет видачі свідоцтва;
- розробляти та оформляти заявочні документи на промислові зразки на предмет видачі патенту;

б) компетентність, що відповідає предмету

- складати описи на об'єкти винаходу, промислового зразка, товарного знака та раціоналізаторської пропозиції, оформлення всієї заявочної документації в патентне відомство України;
- складати кошторис на виплату винагороди;
- здійснювати патентні дослідження та патентний пошук аналогів і прототипів винаходів і промислових зразків;
- виробляти свою модель ділового спілкування, створювати добрий сервіс у сфері послуг;
- вибирати необхідну рекламу пропаганди товару;
- користуватися первинною і вторинною інформацією в процесі дослідження ринку.

Критерії успішності навчання та засоби діагностики успішності навчання

Формою контролю успіхів студента за модуль, семестр та дисципліну в цілому є модульно-рейтингові письмові завдання. Залік та екзамен (усний чи письмовий) складають не тільки студенти, які за підсумками модульно-рейтингового контролю одержали оцінку «не зараховано» чи «незадовільно», а й ті студенти, що бажають підвищити оцінку, отриману за результатами модульних контролів.

Екзамен проводиться в письмовій формі. (Попередні результати модульних контрольних робіт при проведенні екзамену до уваги не беруться). Складаючи екзамен, студент може отримати оцінку і нижчу, ніж за сумарними результатами модульних робіт.

Структура модульного завдання має бути такою, щоб можна було провести оцінювання теоретичних знань і практичних умінь студента за даний модуль програмового матеріалу, а також врахувати систематичність виконання та захист ним лабораторних робіт.

Оцінювання досягнутих успіхів за семестр проводиться в системі оцінювання університету, після чого переводиться в національну шкалу оцінювання та шкалу ECTS відповідно до таблиці:

Шкала оцінювання університету (бали)	Національна шкала оцінювання	Оцінка із заліку	Шкала ECTS		
			Сумарна модульна оцінка в балах	Оцінка за шкалою ECTS	Визначення
88–100	Відмінно	Зараховано	94–100	A	Відмінно — відмінне виконання лише з незначною кількістю помилок
71–87	Добре		87–93	Б	Дуже добре — вище середнього рівня з кількома помилками
			70–86	С	Добре — у цілому правильна робота з певною кількістю грубих помилок
50–70	Задовільно		63–69	D	Задовільно — непогано, але із значною кількістю недоліків
			50–62	E	Достатньо — виконання задовольняє мінімальні критерії
0–49	Незадовільно	Не зараховано	40–49	FX	Незадовільно — потрібно ще попрацювати, щоб отримати залік
			0–39	F	Незадовільно — необхідна серйозна подальша робота

Список рекомендованої літератури

1. Андрощук Г. О. *Право інтелектуальної собствениости.* — К.: Ін Юре, 2000. — 164 с.
2. *Антимонопольний комітет України в питаннях і відповідях.* — К.: 1997. — 48 с.
3. *Вачевський М. В., Вачевський О. М. Патентознавство.* — Дрогобич: Вимір, 2000. — 260 с.
4. *Гривнак В. В. Знаки для товарів і послуг.* — К.: Інфофон, 1997. — 131 с.
5. *Закони України. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі від 15.12.93 р. № 3687-XII.*
6. *Про охорону прав на промислові зразки від 15.12.1993 р. № 3688-XII.*
7. *Про охорону прав на знаки для товарів і послуг від 15.12.1993 р. № 3689-XII.*
8. *Про охорону прав на сорти рослин від 21.04.1993 р. № 3116-XII.*
9. *Про охорону прав на зазначення походження товарів від 16.06.1999 р. № 752-XIV.*
10. *Про наукову і науково-технічну діяльність від 01.12.1998 р. № 1977-XII (ст. 42).*
11. *Про авторське право і суміжні права від 23.12.1994 р. № 3792-XII (ст. 7).*
12. *Тимчасове положення про правову охорону об'єктів промислової власності та раціоналізаторських пропозицій в Україні від 18.09.1992 р. № 479/92.*
13. *Постанова КМ про Державне патентне відомство України від 16.05.1992 р. № 248.*
14. *Постанова КМ створення Державного патентного відомства від 27.01.1992 р. № 29.*
15. *Положення про Державне патентне відомство України від 21.07.1992 р. № 411.*
16. *Положення про порядок сплати зборів за дії, пов'язані з охороною прав на винаходи, корисні моделі, промислові зразки та знаки для товарів та послуг від 10.10.1994 р. № 701.*

17. Положення про представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених) від 27.08.1997 р. № 938.
18. Петров В. Л. Знаки для товарів і послуг. — К.: Ін Юре, 1999. — 116 с.
19. Святоцький А. Д. Охорона промислової власності в Україні. — К.: Ін Юре, 1999. — 428 с.

Додаткова література

1. Вачевський М. В., Скотний В. Г. Маркетинг для менеджера. — Стрий: «Просвіта», — 1993. — 163 с.
2. Вачевський М. В., Вачевський О. М., Скотний В. Г. Маркетинг: Основи теорії і практики. — Львів: «Каменяр», 1999. — 223 с.
3. Вачевський М. В., Скотний В. Г., Вачевський О. М. Промисловий маркетинг. — К.: ЦНЛ, 2004. — 256 с.
4. Вачевський М. В., Скотний В. Г. Маркетинг у сферах послуг. — К.: ЦУЛ, 2004. — 232 с.
5. Вачевський М. В. Соціально-економічні аспекти використання інтелектуальної власності в сучасних умовах. — К.: ЦУЛ, 2004. — 376 с.

Словник термінів патентознавства

Абсолютна патентна чистота об'єкта — властивість об'єкта, при якому ні один із його елементів, ні будь-яке їх поєднання, ні весь об'єкт у цілому не підпадають під дію патентів у будь-якій іншій країні світу.

Абсолютна (світова) новизна технічного рішення — умова патентоздатності рішення — полягає в тому, що для визнання цих рішень винаходом, промисловим зразком до подання заявки на винахід, промисловий зразок їх сутність не повинна бути опублікована і реалізована в жодній країні світу.

Автор відкриття, винаходу, промислового зразка, раціоналізаторської пропозиції — особа, творчою працею якої зроблено (відкриття), винахід, промисловий зразок або раціоналізаторську пропозицію, що визначаються в порядку, встановленому законом України про винаходи, промислові зразки, раціоналізаторські пропозиції від 21 липня 1992 р. № 411.

Авторське право — частина громадянського права, яка визначає права та обов'язки, що виникають у зв'язку зі створенням і використанням (виданням, виконанням, показом і т. ін.) творів літератури, науки і мистецтва.

Авторство — визнане компетентними органами право особи, яке охороняється законом, рахуватися з творцем запропонованого ним винаходу, промислового зразка, товарного знака, раціоналізаторської пропозиції.

Авторський пріоритет на винахід, промисловий зразок, раціоналізаторську пропозицію — першість даного автора у створенні винаходу, промислового зразка або раціоналізаторської пропозиції, зафіксована в установленому законом порядку, наприклад, за датою надходження заявки на винахід в Патентне відомство України.

Авторське свідоцтво на винахід — документ, що видається Державним комітетом у справах винаходів на ім'я автори або кожного із співавторів винаходу і який засвідчує визнання пропозиції винаходом, пріоритет винаходу, авторство на винахід, виключне право держави на винахід.

Адміністративно-судовий порядок захисту прав винахідників і раціоналізаторів — в адміністративно-судовому порядку розглядаються

спори щодо факту впровадження винаходів або раціоналізаторських пропозицій, першість на винахід, промисловий зразок, рацпропозицію. Головна особливість процедури розгляду питань охорони прав винахідників і раціоналізаторів полягає в тому, що на першому етапі розгляд здійснюється в адміністративному порядку. Тільки в тому випадку, коли прийняте в адміністративному порядку рішення в якійсь мірі заперечується автором або його представником, може бути порушено другий етап розгляду цього питання.

АШП (AIPPI) — Міжнародна асоціація з охорони промислової власності, заснована в Брюсселі 1897 р. Статут прийнято 10 грудня 1927 р. Асоціація є міжнародною неурядовою організацією, що займається питаннями правової охорони винаходів, промислових зразків і товарних знаків. Фактично це допоміжний науково-консультативний орган Міжнародного союзу з охорони промислової власності.

Акт використання винаходу, промислового зразка або раціоналізаторської пропозиції — документ, який встановлює факт використання винаходу, промислового зразка, раціоналізаторської пропозиції і породжує правові наслідки, а саме — використання дає право на винагороду.

Акцептована заявка на винахід — заявка, подана в патентне відомство на винахід, що пропонується, у якій проведено науково-технічну експертизу (після попередньої викладки публікації заявки), що відповідає клопотанню заявника, викладено для ознайомлення з метою одержання від зацікавлених осіб відмови від видачі патенту.

Аналогічні патенти (патенти-аналоги) — патенти, видані в різних країнах на один і той же винахід або в одній країні на винахід, близький за сутністю технічного рішення.

Африкано-Малагасійська угода — договір, укладений 13 вересня 1962 р. між африканськими державами Камерун, Конго, Кот д'Івуар, Бенін, Габон, Буркіна-Фасо, Малагасійська Республіка, Мавританія, Нігер, Сенегал, Центрально-Африканська Республіка, відповідно до якого створено єдине для цих країн патентне відомство в справах промислової власності, яке виконує функції національного патентного відомства для кожної з вказаних держав. Виданий цим відомством патент автоматично діє в кожній з держав-учасниць угоди.

Білль — проект закону в США, Великобританії та деяких інших країнах, який виноситься на обговорення законодавчого органу. Біллем називають також деякі важливі закони.

БІРПІ (ВІКРІ) — Міжнародне об'єднане бюро з охорони інтелектуальної власності, до складу якого входить постійний орган Міжнародного союзу з охорони промислової власності. БІРПІ виконує одночасно функції постійного органу і для інших міжнародних союзів.

Блок патентів — декілька патентів, які захищають цілий об'єкт по частинах, тобто окремі вузли і деталі, окремі операції, декілька способів, які входять у технологічний процес, і т. ін., що забезпечують подвійну охорону об'єкта (конкурентоспроможність).

Блокуючий патент — патент на винахід, без використання якого не може розвинути певний технічний напрям і який, через монопольне право, що виходить із патенту, може гальмувати розвиток вказаного напрямку.

Взаємність — надання іноземцям у галузі захисту промислової власності таких же прав, як і своїм громадянам, за умови, що і громадяни даної країни мають аналогічні права.

Видання опису винаходу — офіційна публікація опису винаходу до патенту або авторського свідоцтва, з дня якої в деяких країнах починається дія патенту.

Види ліцензійної винагороди:

- а) одноразові (паушальні) платежі вносяться під час підписання угоди при передачі технічної документації, у випадку закінчення будівництва і здачі в експлуатацію першої установки, у разі досягнення проектної потужності або продуктивності;
- б) платежі з одиниці випущеної або реалізованої продукції (роялті), наприклад, з декалітрів випущеного спирту.

Види патентного пошуку — до основних видів патентного пошуку відносять: тематичний (предметний); іменний, за номером документа, у т. ч. по датах пріоритету публікації і пошук за видом документа (авторське свідоцтво, патент, заявка, свідоцтво про позитивне рішення і т. ін.). Існують три види пошуку: на новизну, на патентну чистоту, на визначення рівня техніки.

Кожен з патентних пошуків дає відомості про новизну, патентоспроможність і розвиток рівня техніки відповідно до винаходів.

Викладка заявки — виставлення заявки в патентному відомстві на визначений строк в деяких країнах, протягом якого можуть подаватися заперечення проти одержання патенту. У разі відсутності заперечень протягом встановленого строку за заявкою видається патент.

Виклад — процес послідовної передачі усно або письмово думки, роздумів, результату і т. ін. Викладом у більшості випадків називають також і сам результат його процесу, тобто усне або письмове повідомлення.

Відновлений патент — поновлення дії патенту, який раніше втратив силу внаслідок несвочасної сплати патентного мита, після внесення мита за черговий строк і повного погашення заборгованості.

Винагорода — оплата творчої праці авторів винаходів, промислових зразків і раціоналізаторських пропозицій. Винагорода виплачується автору (співавторам), якщо:

- *їх розробки використовуються в народному господарстві України, у т. ч. продукція, ввезена з-за кордону;*
- *використовується на декількох підприємствах, в організаціях одного і того ж міністерства або відомства, цим міністерством, відомством;*
- *використано підприємствами, організаціями, установами декількох міністерств — міністерство, відомство, у складі якого є підприємства, які вперше використовують цей винахід, з відшкодуванням відповідних сум іншим міністерствам, відомствам;*
- *використано в документації, яка передана в інші країни в порядку економічного і наукового співробітництва і використовується на об'єктах за кордоном.*

Винахідник — автор винаходу, промислового зразка: особа, яка постійно або періодично займається винахідництвом.

Винахідницька система видачі патентів — система, яка передбачає, що патент видається першому і дійсному винахідникові. У деяких країнах заявник винаходу повинен принести присягу (напр., у США) в тому, що він є першим і дійсним винахідником способу, машин, виробу і т. ін., на які він просить патент.

Виправлення і доповнення заявник матеріалів — при розгляді заявки на видачу патенту державна науково-технічна експертиза винаходів може вимагати від заявника додаткових матеріалів, які уточнюють винахід, якщо без таких матеріалів подальший розгляд заявки неможливий. Заявник повинен виправити матеріали в установленний строк з моменту одержання запиту. У випадку ненадання заявником додаткових матеріалів в установленний строк заявка з розгляду знімається.

Гаазька угода про міжнародну реєстрацію (депонування) промислових зразків і корисних моделей — прийнято 6 листопада 1925 р. Відповідно до цієї угоди громадяни країн-учасниць можуть забезпечити охорону своїх промислових зразків або корисних моделей одночасно у всіх цих країнах, вдавшись до реєстрації їх в БІРПІ, яке здійснює публікацію відомостей про реєстрацію.

Глибина патентного фонду — характеристика комплектуючої частини патентного фонду, яка виражається кількістю років (місяців) і визначається різницею між датами створення найбільш раннього і найбільш пізнього документів, які зберігаються у фонді.

Глибина пошуку перевірки на патентну чистоту — визначається стосовно кожної із сторін перевірки, виходячи з патентних міркувань: глибина (як давно) розвитку техніки, до якої належить об'єкт, наявність даної техніки в країні перевірки, загальний рівень розвитку країни в технічному відношенні, патентний вплив більш розвинутих країн.

Давність — встановлений законом термін, закінчення якого визнається юридичними наслідками, наприклад, втрата прав на клопотання, виконання рішення.

Давність інформації — у більшості країн при встановленні рівня техніки враховується вся інформація, яка з'явилася до дати пріоритету, незалежно від часу її появи.

Дата початку дії патенту — дата, починаючи з якої патент набуває юридичної сили, тобто власника патенту на використання. У деяких країнах ці дати різні: в одних вони визначаються днем подачі заявки в патентне відомство країни (Бельгія, Німеччина, Італія, Франція), в інших — днем видачі патенту (Канада, Нідерланди, США, Уругвай), у деяких — днем реєстрації заявки в патентному відомстві (Ірак), а також днем подачі в патентне відомство повного опису (Велика Британія), днем прийняття заявки до розгляду (Японія).

Державна науково-технічна експертиза (ДНТЕ) винаходів — регламентований встановленими Комітетом винаходів правилами процес дослідження експертами технічного рішення завдання, представленого в заяві на винахід, промисловий зразок, товарний знак, у зіставленні з іншими рішеннями того ж завдання, що містяться в попередній інформації, яка закінчується висновком про можливість або неможливість визнання заявленого технічного рішення винаходом, промисловим зразком,

товарним знаком відповідно до критеріїв, встановлених Положенням про винаходи, промислові зразки, товарні знаки. ДНТЕ проводиться в строк, що не перевищує 6 місяців від дня надходження заявки. Протягом цього часу заявнику надсилаються рішення про визнання і видачу патенту або надсилання додаткових матеріалів.

Державний патентний фонд — сукупність усіх патентних фондів у містах країни, за винятком фондів, які належать іноземним закладам.

Державна реєстрація — запис у державних реєстрах відомостей про важливі документи, які мають юридичне значення. Реєстрації підлягають винаходи, промислові зразки (корисні моделі), товарні знаки. При реєстрації документам присвоюються порядкові номери реєстрового запису і видається патент, свідоцтво.

«Джойнт маркетинг» — спільні підприємства по реалізації технологій двох партнерів або сумісно утвореної технології. Основою для утворення підприємств подібного типу в більшості випадків є укладені раніше між партнерами ліцензійні угоди. Крім ліцензійних угод, ці підприємства займаються збутом продукції, яка випускається на основі технологій двох країн-учасниць.

«Джойнт венчурз» — (англ. — «об'єднані ризики») угода щодо сумісного виробництва або підприємства на базі промислового використання досягнень науки і техніки.

Дескриптор — інформаційна одиниця інформаційно-патентної мови координатного типу, означає клас умовно еквівалентних ключових слів.

Диплом на відкриття — документ, який видається на ім'я автора відкриття і засвідчує визнання виявлених закономірностей, властивостей і явищ матеріального світу відкриттям, пріоритет і авторство на відкриття, з чим пов'язане набуття автором відповідних прав і пільг, передбачених законодавством більшості країн. Згідно із законами України відкриття не реєструються і диплом на них не видається.

Додатковий патент — охоронний документ (свідоцтво або патент), який видається на додатковий винахід, що являє собою вдосконалення або модифікацію іншого винаходу, який захищений основним патентом і перебуває в технічній залежності від нього.

Доказ бідності — наведення патентовласником доказів його скрутного матеріального становища, що може служити підставою для звільнення патентовласника від сплати патентного мита.

Достовірно відомі документи — у патентному законодавстві достовірно відомими вважаються документи, опубліковані в офіційних джерелах інформації в установленому порядку.

Європейська конвенція про міжнародну патентну класифікацію (1954 р.) — міжнародна угода, на основі якої було розроблено єдину систему класифікації патентів на винаходи — Міжнародну патентну класифікацію (МПК).

Єдність аналога винаходу — якщо у формулі винаходу (пристрою, способу, речовини) цей об'єкт охарактеризовано взаємопов'язаними ознаками, то з відібраних при пошуку аналогів як прототип повинен бути прийнятий тільки один аналог.

Єдність винаходу — вимога подання заявки на один винахід, тобто заявка повинна містити опис одного об'єкта (пристрою, способу, речовини). Якщо в заявці описано два або більше винаходів, то заявникові, який подав заявку на отримання патенту, повинно бути запропоновано поділити таку заявку в двомісячний термін з дня одержання повідомлення. Допускається об'єднання двох винаходів, якщо вони підпорядковані єдиній меті і можуть бути використані тільки разом.

Закон — акт, виданий вищим органом державної влади, який встановлює найбільш важливі, принципові норми права.

Закон достатньої підстави — цей закон науки встановлює, що всяка правдива думка повинна мати достатню підставу, якщо судження не вимагає доведення (аксіома, думка, вираження закону природи і т. ін.). Але в процесі експертизи більшість висловлених положень потребує доведення. Основна істина, яка встановлюється шляхом експертизи, є або може бути винаходом. Будь-який висновок, зроблений заявником, повинен мати достатню підставу. Підставою може бути практика або експеримент.

Запатентований винахід — винахід, викладений у патентній формулі і зареєстрований в держреєстрі даної країни; винахід, на який в даній країні видано патент, на відміну від винаходів, незапатентованих з певних причин, або винаходів, на які видано авторські свідоцтва.

Зустрічне задоволення — у деяких країнах виплачується підприємцем найманому працівникові винагорода за договором під час передачі підприємцю права на всі винаходи, які можуть бути зроблені найманим працівником у період його роботи на даному підприємстві.

Інженерно-технічні працівники (ІТП) — категорія працівників, які здійснюють організацію і керівництво (управління) виробничим процесом на підприємствах і в організаціях виробничих галузей народного господарства (у промисловості, будівництві, на транспорті, у сільському господарстві тощо.). Підставою для зарахування працівників до ІТП є не освіта, а посада, на якій для виконання обов'язків потрібна кваліфікація інженера.

Інтелектуальна власність — включає права щодо літературних, художніх і наукових творів; виконавчої діяльності артистів, звукозапису, радіо- і телепередач; винаходів у всіх галузях людської діяльності — наукових відкриттів, винаходів, промислових зразків.

Інформатор — спеціаліст у певній галузі знань або галузі виробництва, що здійснює інформаційну діяльність у цій галузі.

Інформація — зміст якого-небудь повідомлення, відомості про щонебудь, які розглядаються в аспекті їх передачі в просторі і часі. У більш загальному розумінні інформація — це зв'язок між матеріальними об'єктами, що проявляється в зміні стану цих об'єктів.

Інформаційна служба — організація (підрозділ, заклад) або їх сукупність, які постійно провадять практичну роботу з інформаційного забезпечення. Інформаційні служби можуть мати різний характер залежно від масштабів роботи, інформаційних служб закладів (підприємств) щодо загальнодержавних і міжнародних інформаційних служб.

ІСІРЕПАТ — комітет з міжнародного співробітництва в галузі пошуку патентної інформації. Для ідентифікації бібліографічних даних у деяких країнах застосовується спеціальний код ІСІРЕПАТ, який являє собою двозначні числа, які проставляються в круглих дужках перед відповідними елементами бібліографічного опису.

Картельна угода про патенти — патентні угоди великих компаній, які утворюють монополію у формі міжнародного картелю. Учасники патентних угод ставлять перед собою відповідні завдання: поділ світових ринків, встановлення контролю над цілими галузями виробництва, введення монопольних цін на запатентовану продукцію, визначення кількості товарів, які встановлені на основі патентів, обмеження або недопущення вивозу чи продажу запатентованого продукту в певні країни з політичних або стратегічних міркувань.

Категорія — гранично широке поняття, яке відображає найбільш загальні і суттєві властивості, ознаки, зв'язки і відношення предметів, явищ і процесів об'єктивного світу.

Кваліфікаційні вимоги до патентознавця — патентознавець повинен ґрунтовно знати проблеми, які стосуються питань науково-технічного процесу, винахідницької та інформаційної діяльності, знати основи економіки і права, виробництва — маркетингу, управління і планування патентно-ліцензійної, винахідницької, раціоналізаторської роботи з урахуванням функцій і тематики організації; проводити патентні дослідження на всіх етапах життєвого циклу об'єктів техніки й оформляти відповідну документацію; проводити спільно з конструкторами і технологами виявлення винаходів та оформлення заявок на винаходи, промислові зразки і товарні знаки, вести переписку з НДІПЕ; організувати і проводити діяльність з відбору та оформлення винаходів для патентування за кордоном, визначення країн патентування і ведення листування з патентними відомствами, визначати доцільність підтримки чинності патентів, виявляти науково-технічні досягнення та оформляти документацію на продаж ліцензій, ноу-хау і послуг типу інжиніринг; проводити роботи по комплектуванню довідково-інформаційного фонду, раціонально використовувати всі види патентного і непатентного довідково-пошукового фонду, наявного в організації, територіальних закладах ЦНТІ, бібліотеках; уміти використовувати всі види інформації — патентної і непатентної; оформляти документи державної і галузевої звітності, яка стосується винахідницької діяльності; уміти визначити економічний ефект, який отримують від використання винаходів, промислових зразків і раціоналізаторської пропозиції і уміти оформити документацію для одержання винагороди; провадити роботи по впровадженню винаходів у виробництво; проводити консультації для авторів винаходів, промислових зразків, раціоналізаторських пропозицій з основних питань винахідництва, щодо готових матеріалів з обліку передового досвіду в галузі винахідництва, патентно-ліцензійної і патентно-інформаційної діяльності.

Комбінаційний винахід — поєднання (комбінація), у якому спільно використовуються відомі технічні рішення, які взаємодіють між собою і дають новий ефект, що відрізняється від результатів, одержаних під час їх окремого використання (простими прикладами таких винаходів є зорова труба, порох у гільзі).

Комбінація-агрегація — з'єднання відомих елементів (технічних прийомів, способів, речовин, деталей, вузлів, пристроїв) в єдине ціле для досягнення певної мети, одержання якого-небудь результату.

Компенсаційні ліцензійні угоди — форма міжнародної економічної угоди, предметом якої є обмін науково-технічними результатами, передача один одному технічної документації, досвіду і знання, здійснення взаємного стажування спеціалістів. Практично такі угоди укладаються тоді, коли наукова розробка, що передається одній із сторін угоди, частково або повністю компенсує витрати на придбання відповідної розробки з іншого боку.

Комплексні патентні дослідження — процедура в процесах планування і постійного управління науково-дослідними, конструкторськими і проектними роботами, які базуються на неперервному, систематичному вивченні і використанні технічної, головним чином патентної, кон'юнктурно економічної, науково-технічної документації та інформації для підвищення технічного рівня створюваних охороноздатних і конкурентоспроможних технічних рішень.

Конвенційна заявка на винахід — заявка на винахід, подана для закордонного патентування в одну з країн-учасниць Паризької конвенції (після країни, у якій винахід було створено), на яку одержано і щодо якої діє річний пріоритет за датою заявки в першій країні, передбаченій положенням конвенції; така заявка має перевагу пріоритету при закордонному патентуванні в цій країні порівняно з усіма заявками, поданими до неї (але не раніше дати подання заявки в першій країні).

Конкурентоспроможність — характеристика товару, яка відображає його відмінність від товарів конкурентів за ступенем відповідності конкретній загальній потребі і за затратами на її задоволення; це місце об'єкта на ринку; вірогідність старіння товару на ринку його життєвого циклу; характеристика ринку — потреба споживачів у товарі і розширення мережі продажу; постійна ціна продажу на опанованих ринках; показник патентного захисту — статусом винаходу, промислового зразка, товарного знака, ноу-хау або буклета захисту; гострота конкуренції та наявність каналів продажу; стійкість щодо коливань продажу та наявність сировини і матеріалів.

Копія — документ, виконаний певним способом, який забезпечує його ідентичність з оригіналом (світлокопія, мікрокопія, фотокопія тощо) і призначений для безпосереднього використання у процесі виробництва, експлуатації, ознайомлення тощо.

Критерії доцільності патентування за кордоном — характеристики об'єкта техніки і комерційної ситуації, на основі яких приймаються рішення про патентування винаходу (промислового зразка) за кордоном. До таких характеристик можна віднести: конкурентоспроможність об'єкта патентування; ємність ринку для продажу товарів у тій чи іншій країні.

Критерії доцільності придбання ліцензії — економічні і технічні характеристики об'єкта ліцензії, які є основою для визначення доцільності придбання ліцензії і можливості розширення виробництва на основі придбаної ліцензії.

Лаконічність формули винаходу — вимагається виклад предмета винаходу без зайвих слів. Для досягнення лаконічності у викладі формули практикою більшості країн вироблено певний порядок (правила) викладу.

Легалізація патентації документації — реєстрація або засвідчення документа в офіційній організації (нотаріальній організації, посольстві, консульстві або подібних організаціях цих країн), куди подається патентна документація.

Ліцензіар — країна або підприємство (фірма), яка продає ліцензію, тобто юридична особа, яка дає дозвіл на використання винаходу, промислового зразка або науково-технічного досвіду — ноу-хау.

Ліцензіат — країна або підприємство, які отримують ліцензію, тобто юридична особа, якій надано дозвіл на використання певного винаходу або науково-технічного досвіду — ноу-хау.

Ліцензійна система — організація імпорту й експорту товарів (у т. ч. і документації), включаючи винаходи, у ході якої імпортер або експортер придбав право на ввіз або ліцензію, сплативши за це ліцензійний збір.

Ліцензійний збір — плата, яка береться з імпортера або експортера під час видачі ліцензії. Оплата ліцензійного збору не звільняє власника ліцензії від оплати митних стягнень і ліцензійних розрахунків.

Локальна новизна — новизна на винаходи, промислові зразки, раціоналізаторські пропозиції або технічні рішення тільки в межах однієї держави, підприємства, відомства (фірми).

Макет — виріб, який є об'ємним, спрощеним видом промислового виробу відповідного масштабу.

Маркування виробів — у деяких країнах на патентовласника покладається обов'язок проставляти на всіх запатентованих виробках позначку,

яка засвідчує, що ці вироби охороняються патентом. Звільняються від маркування тільки призначені для особистого користування товари.

Міжнародний патентний інститут (МПІ) — інститут, утворений 1947 р. в Гаазі угодою між Бельгією, Голландією, Люксембургом, Францією, Швейцарією, Монако, Туреччиною. Основна мета — проведення патентної експертизи за запитами зацікавлених осіб на винаходи, промислові зразки та інші технічні рішення.

Міжнародний центр патентної документації (ІНПАДОК) — відповідно до угоди між урядом Австрії та Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ) 1973 р. у Відні створено Міжнародний центр патентної документації, який здійснює підготовку і розповсюдження патентних покажчиків патентів-аналогів різних видів. ІНПАДОК сприяє розвитку кооперації та патентних відомств різних країн у галузі обробки патентної документації.

Національна класифікація винаходів — прийнята в окремій країні система класифікації винаходів, що відрізняється від МКВ.

Національний патент — патент, виданий патентним відомством тієї країни, у якій даний винахід було створено і вперше заявлено.

Незалежний винахідник — винахідник, який при створенні винаходу не пов'язаний у своїй діяльності з підприємством чи фірмою і який подає заявку на винахід від свого імені.

Незалежність патентів — закріплене Паризькою конвенцією положення, відповідно до якого патенти, видані на одне і те ж технічне рішення (винахід) у різних країнах, не залежать один від одного; у разі анулювання патенту або закінчення його дії в одній країні, він продовжує діяти в іншій.

Ніщцька угода міжнародної класифікації товарів і послуг — утворена 15 червня 1957 р. (набула чинності з 1961 р.) у межах Паризької конвенції з охорони промислової власності. Відповідно до цієї угоди країни — члени Ніщцького союзу під час реєстрації товарних знаків повинні використовувати як основну або допоміжну систему Єдиної класифікації товарів і послуг. Цю класифікацію використовує Україна з 1962 р.

Новизна винаходу — одна з ознак винаходу; полягає в тому, що технічне рішення визнається новим, якщо до дати пріоритету заявки суть цього або подібного рішення не була висвітлена в країні або за її межами для невідомого кола осіб настільки, що стало можливим це рішення реалізувати.

Новизна промислового зразка — одна з ознак промислового зразка, який можна розглядати у двох аспектах. Перший полягає в тому, що на дату пріоритету дане художньо-конструкторське рішення не було висвітлене в Україні. Другий аспект полягає у з'ясуванні тих відмітних особливостей форми зразка, які дають змогу візуально відрізнити даний виріб від аналогів і прототипу.

Новизна раціоналізаторської пропозиції — новизна якої має відносний характер. Вона оцінюється переважно рівнем техніки на даному підприємстві.

Новизна товарного знака (ТЗ) — одна з необхідних ознак ТЗ, умова охороноздатності, яка оцінюється при врахуванні тільки раніше заявлених і зареєстрованих товарних знаків в Україні.

Об'єкт техніки — машини, прилади, обладнання, матеріали, технологічні процеси, пристрої, способи, речовини, штами культури мікроорганізмів, інші види промислової продукції, що використовуються у виробництві, а також об'єкти капітального будівництва. Перед міністерствами і підприємствами завжди постає завдання створення об'єктів техніки, що мають високі технічні, естетичні та інші властивості, а також характеризуються патентоспроможністю і патенточистотою.

Об'єм винаходу — усі, без винятку, ознаки, перераховані в обох частинах формули — обмежувальної і відмітної. Формула винаходу повинна бути не описом винаходу, а його характеристикою, перерахуванням тільки основних ознак, необхідних і достатніх для досягнення винаходом мети.

Обхід патенту — пошук таких технічних рішень, здійснення яких робить об'єкт, що підпадає під діючий патент, патенточистим. Для обходу патенту замінюють вузли, елементи і т. ін., що обумовлено в патентній формулі.

Огляд — другорядне джерело інформації, документ, у яких наводиться характеристика якогось питання, або декількох питань на основі інформації за певний проміжок часу. Є три основні види оглядів: бібліографічний, реферативний та аналітичний.

Огляд стану техніки — частина опису винаходу, у якому розглядається та галузь техніки, яка підлягає зміні або покращенню шляхом використання всього винаходу. У цій частині може описуватися прототип або аналог.

Оплата патентного мита — проводиться протягом усього терміну дії охоронного документа. У різних країнах встановлено різні терміни, розміри і порядок сплати мита. Патентне мито стягується щорічно, і розмір оплати кожного року збільшується.

Основні причини зняття винаходу з патентування:

1. Попереднє розголошення суті винаходу.
2. Недостатня повнота викладу суті винаходу.
3. Відсутність єдності винаходу.
4. Недостатньо висока якість заявочних матеріалів.
5. Недостатнє знання патентних законів.
6. Значні недоліки самого винаходу.
7. Несвоєчасне промислове освоєння винаходу.
8. Протиставлення іноземною експертизою патентів на аналогічні розробки або публікації.
9. Несвоєчасні або неповні відповіді на рішення експертизи іноземних патентних відомств.
10. Відсутність зацікавленості з боку іноземних фірм у купівлі ліцензії і придбанні самих виробів.
11. Несплата річного мита.
12. Закінчення терміну дії ліцензійної угоди або відсутність експорту.
13. Втрата конвенційного пріоритету.

Основні розділи типової ліцензійної угоди:

1. Заголовок.
2. Вступна частина (преамбула).
3. Визначення.
4. Предмет угоди.
5. Технічна документація.
6. Гарантія і відповідальність.
7. Технічне сприяння.
8. Платежі.
9. Збори і податки.
10. Вдосконалення і зміни.
11. Забезпечення секретності.
12. Захист патентних прав.
13. Реклама.
14. Термін дії угоди й умови її розторгнення.
15. Наслідки закінчення терміну дії угоди або її розторгнення.

16. Арбітраж.
17. Інші умови.
18. Додатки.

В угодах може бути різна кількість пунктів, різна їх послідовність.

Паперові патенти — патенти на винаходи, які з різних причин не використано в промисловості. Отримання або купівля таких патентів здійснюється з метою застереження використання цього винаходу конкуруючими фірмами.

Паризька конвенція з охорони промислової власності — багатогранна угода, укладена 29 березня 1883 р. у Парижі; набрала чинності 7 липня 1884 р.; розглядалася пізніше в Брюсселі (1900 р.), Вашингтоні (1911 р.), Гаазі (1925 р.), Лондоні (1934 р.), Лісабоні (1958 р.), Стокгольмі (1967 р.). На 1 січня 1984 р. її учасниками були понад 90 держав. Відповідно до конвенції утворено Міжнародний союз з охорони промислової власності, до якого входять усі держави — учасники конвенції. Постійним виконавчим органом Міжнародного союзу є Міжнародне бюро з охорони промислової власності. Країни, які підписали конвенцію, домовилися, наскільки це можливо, ефективно й однозначно охороняти права промислової власності і, зокрема, полегшити охорону винаходів в інших країнах завдяки конвенційному пріоритету. Паризька конвенція охоплює різні види промислової власності: винаходи, промислові зразки, корисні моделі, товарні знаки, фірмові назви, назви місця виготовлення і попередження недобросовісної конкуренції. У конвенції також відбито закони, які стосуються правової охорони винаходів: єдність винаходу, незалежність патенту, тимчасова охорона винаходів на міжнародних виставках, обмеження прав патентовласника і т. ін.

Патент — видане компетентним державним органом свідоцтво (охоронна грамота), що підтверджує визнання технічного рішення або селекційного досягнення як винаходу, пріоритет (першість) винаходу, авторство (не у всіх країнах) і виключне (монопольне) право патентовласника на винахід у межах держави, яка видала патент, на термін, установленний законом даної країни.

Патент замаскований — «тактичний» патент, у якому дано завідомо неправильну класифікацію винаходу, що ускладнює місцеперебування конкурента, наприклад, унаслідок того, що заявник свідомо відніс свій винахід до іншої галузі техніки.

Патент на вдосконалення — патент, виданий особі, яка зробила додатковий винахід, що покращує раніше створений і раніше захищений патентом винахід.

Патентна ліцензія — часткова або повна уступка власником патенту покупцю прав на використання запатентованого винаходу, промислового зразка, корисної моделі.

Патентне право — галузь винахідницького права, що являє собою сукупність відповідних правових норм, які регулюють відносини, пов'язані зі створенням і використанням винаходів. У даний час у більшості країн використовують закони, прийняті або переглянуті впродовж останніх років. У США діє закон 1952 р. (ред. 1981 р.), у Канаді — 1935 р., у Великій Британії — 1977 р., Німеччині — 1981 р., Франції — 1968 р. (ред. 1978 р.), в Італії — 1939 р. (ред. — 1979 р.), Австрії — 1950 р. (ред. 1981 р.), у Швейцарії — 1954 р. (ред. 1976 р.), Японії — 1959 р. (ред. — 1975 р.), Бразилії — 1971 р., Мексиці — 1975 р., Перу — 1971 р., Колумбії — 1971 р. У більшості країн зміни запроваджуються відповідно до суспільних потреб та економічної політики.

Патентний бюлетень — видрукуваний патентним відомством офіційний збірник, у якому публікуються повідомлення про видачу, анулювання або відновлення дії патентів та інша інформація про патенти і заявки.

Патентний експерт — особа, що проводить експертизу заявок на винаходи або перевіряє об'єкт на патентну чистоту.

Патентний захист об'єкта — об'єкт, технічне рішення, які захищено одним або декількома патентами.

Патентний пошук — процедура пошуку у фонді патентної документації охоронних документів (заявок, авторських свідоцтв, патентів) з метою встановлення рівня правової охорони технічних рішень, відповідних меж прав патентовласника. Патентний пошук дає можливість з'ясувати патентоспроможність технічних рішень і патентної чистоти товарів технологій.

Патентно-ліцензійна кон'юнктура — сукупність технічних, економічних і політичних умов, які визначають комерційну цінність винаходу, промислового зразка, товарного знака, можливість продажу (пошуку) ліцензій на вигідних умовах, а також доцільність патентування винаходу, промислового зразка, товарного знака.

Патентно-правові документи — патентна грамота, патент, авторське свідоцтво, ліцензійна угода, а також патентні описи винаходів, промислових зразків і товарних знаків.

Патентознавець — фахівець, який працює в галузі патентознавства і винахідництва.

Патентознавство — наукова дисципліна на стику декількох самостійних дисциплін. Складається з відповідних розділів: раціоналізаторства, винахідництва, промислових зразків, товарних знаків, винахідницького права, міжнародної класифікації, патентної інформації, ліцензійної діяльності. Це галузі знань і практичної діяльності у сфері оформлення заявочних документів на охорону прав промислової власності, створення нових, конкурентоспроможних на ринку об'єктів. Патентознавство як наука необхідне кожному маркетологу, підприємцю.

Патентування винаходів — дії, пов'язані з поданням заявочних матеріалів на отримання патентів на винаходи і промислові зразки.

Паушальна плата — форма виплати ліцензійної винагороди, при якій ціна ліцензії визначається в ліцензійній угоді як тверда сума, що виплачується одночасно або в кредит.

Повне розкриття винаходу — умова дійсності винаходу, відповідно до якої думка винахідника повинна бути розкрита в описі настільки ясно, повно і точно, щоб будь-який спеціаліст у цій галузі, до якої належить винахід, міг його відтворити (зробити) і використати.

Право на ім'я, спеціальну назву — автор винаходу, промислового зразка (відкриття в інших країнах) має право на присвоєння винаходу, промислового зразку свого імені або спеціальної назви. Вимога про присвоєння імені автора або спеціальної назви може бути заявлена патентному відомству одночасно з поданням заявки або після її подання, але не пізніше ніж через два місяці з дня винесення рішення про видачу охоронного документа.

Право патентовласника — монопольне право на використання запатентованого об'єкта. Це означає, що тільки патентовласник може виготовляти, продавати, рекламувати, ввозити з-за кордону і проводити будь-які інші дії, пов'язані з використанням винаходу.

Протиставлений матеріал — інформація, яка протиставляється патентним експертом як обставина, що робить новизну або корисність технічного рішення, що заявляється як винахід, відомою.

Прототип винаходу — це найбільш близький до винаходу аналог за технічною суттю і досягнутим результатом у ході його використання. Для визначення прототипу заявленого винаходу проводиться аналіз відібраних при пошуку аналогів і виявляються ознаки кожного з них, які є подібними до ознак заявленого винаходу. Визначення прототипу серед аналогів проводиться за найбільшою кількістю подібних суттєвих ознак заявленого винаходу та ознак аналога.

Розова (паушальна) винагорода — одночасна винагорода, яка виплачується ліцензіару ліцензіатом на основі відповідного значення винаходу, що зафіксовано в ліцензійній угоді.

Раціоналізатор — автор раціоналізаторської пропозиції; особа, яка постійно або періодично займається раціоналізацією.

Раціоналізація — вдосконалення методів будь-якої діяльності у процесі виробництва, що забезпечує покращення якості продукції, виявлення резервів виробництва, підвищення продуктивності праці, економії сировини і матеріалів, впровадження нової інформації в практику.

Революційний винахід — винахід, використання якого дає змогу зробити якісно новий стрибок у певній галузі техніки, або створення нової галузі чи напрямку в техніці. Такими винаходами, наприклад, можуть бути створення радіо, телефону, телебачення.

Реторсія — відповідні заходи щодо громадян тих держав, які не використовують принцип взаємності в питаннях патентної охорони промислової власності.

Ретроспективний патентний фонд — фонд, що складається з відповідних патентних матеріалів, які стосуються минулого періоду. **Рівно-ефективні пропозиції** — пропозиції, які вирішують різними засобами одну і ту ж проблему, ефективність яких однакова.

«Розвиткові» заявки — заявки на патентування винаходів, які подаються в іншу країну для виявлення технічного рівня цієї країни або подібних технічних рішень у певній галузі техніки.

Роялті — чергові виплати за куплений по ліцензії винахід або ноу-хау, виплачується ліцензіатом ліцензіару протягом відповідного періоду, що обумовлено в ліцензійній угоді.

Секретний винахід, промисловий зразок, раціоналізаторська пропозиція — особливо важливі винаходи, промислові зразки, раціоналізаторські пропозиції, що являють собою інтерес для оборони країни,

збереження в таємниці суті яких необхідно в інтересах держави. Секретні винаходи не патентуються за кордоном, описи їх не публікуються, але через певний проміжок часу вони можуть бути розсекречені.

Секрет фірми — технічне рішення, яке фірма вважає недоцільним патентувати з певних причин, наприклад, через труднощі контролю при використанні винаходу, і тримати винахід у секреті від конкурентів.

Сертифікація — акт підтвердження методом сертифікації або знаком відповідності того, що виріб відповідає вимогам стандарту або технічним умовам. Основні положення щодо сертифікації визначено Міжнародною організацією по стандартизації (ІСО) в постанові «Управління системою знаків відповідності стандарту і їх значення для споживачів» (13-1977), «Кодекс принципів по системах сертифікації третьої сторони і відповідних стандартів» (16-1978), а також у рекомендаціях по сертифікації, підготовлених ІСО разом з багатьма міжнародними торговельними організаціями й опублікованими в 1980 р.

Стандарт — нормативно-технічний документ, що регламентує певні вимоги і правила до виробів, технологічних процесів і т. ін., і прийнятий (затверджений) відповідною компетентною організацією держави як офіційний документ.

Страсбурзька угода — угода про Міжнародну патентну класифікацію (МКВ), підписана 24 березня 1971 р. Відповідно до МКВ, усі винаходи поділяються на 8 основних розділів, а кількість дрібних рубрик нараховує понад 50 тис. назв. Систему МКВ використовують не тільки країни, які офіційно заявили про приєднання до Страсбурзької угоди, а й багато інших.

Суть винаходу — мінімально необхідний об'єм відомостей про технології, апаратуру (прилади), фізико-хімічні процеси, достатній для передачі основної ідеї винаходу і його виготовлення (втілення), викладу його відмітних особливостей. Викладаються переважно відмітні порівняно з прототипом особливості. Відмінність визначають не за ефектом, а за ознаками. У цьому розділі висвітлюють зв'язок між новою сукупністю ознак і тим позитивним ефектом, який може бути досягнутий у разі використання винаходу.

Творчість — це розумова діяльність (праця), у процесі якої завдяки мисленню (думці) створюються нові цінності, відкриття, винаходи, відбувається становлення невідомих наук, фактів, з'являється нова техніка,

інформація, цінна для людини, — твори науки, літератури, мистецтва, технічні рішення. Використання в практичній діяльності наукових ідей і технічних рішень дає змогу отримати важливі матеріальні результати: підвищити продуктивність праці, створити і ввести в дію виробничу техніку, нові матеріали, харчові і лікувальні речовини тощо.

Тезаурус — у загальному розумінні це сукупність відповідних знань, накопичених людиною або відповідним колективом. Тезаурус — це словник, який використовують для знаходження слів будь-якої мови за їх змістом.

Теза — положення, переконання, достовірність яких необхідно довести.

Тенденція — визначена якісна характеристика напрямку розвитку об'єкта дослідження.

Теоретичний малюнок (креслення) — документ, який визначає геометричну форму (абриси) виробу і координати розташування його складових частин.

Термінологія — галузь знання про загальні закономірності утворення понять, визначень і термінів, принципи вияву систем понять, правила їх фіксування в класифікації і визначеннях, а також методи позначення понять різними структурами термінів та індексів. Під термінологією розуміють також сукупність термінів, які використовуються в певній галузі, наприклад, наведена коротка термінологія патентознавства.

Техніко-економічний показник — величина, за допомогою якої характеризується матеріально-виробнича база підприємства, використання засобів і предметів праці, організація виробництва, витрати на виробництво продукції. **Технічна документація** — сукупність документів, які містять інформацію про механічні засоби, пристрої та технологічні процеси.

Технічна ефективність винаходу і раціоналізаторської пропозиції визначається збільшенням продуктивності праці, підвищенням рівня механізації та автоматизації роботи того чи іншого об'єкта, підвищенням коефіцієнта корисної дії механізму або агрегату, збільшенням виходу (виробництва) продукції і покращенням її якості, прискоренням процесу виробництва, покращенням умов праці і техніки безпеки.

Технічна революція — якісний стрибок у розвитку будь-якої окремої галузі виробництва або декількох галузей у результаті використання крупних винаходів, промислових зразків.

Технічний рівень розробки — сукупність її технічних, економічних, технологічних та експлуатаційних показників, які визначають ступінь досягнення поставленої мети порівняно з іншими аналогічними об'єктами того ж класу (категорії, виду, типу і т. ін.). У зв'язку із цим визначається як доцільність виготовлення і використання об'єктів усередині країни, що впливають на конкурентоспроможність на зовнішньому ринку.

Упущена вигода — неотримання патенту власником виняткової ліцензії прибутку, що дозволяється патентом. Розрахунок упущеної вигоди здійснюється шляхом визначення різниці між станом майна позивача на момент порушення патенту і станом, який він може мати, якщо його права не були б порушені.

Фірмова назва — стійке позначення (назва) підприємства (фірми, компанії, концерну) або окремої особи, під іменем якої здійснюється його виробнича, торгова або інша діяльність. Фірмова назва, будучи зареєстрованою, охороняється патентним законодавством.

Фірми-збирачі винаходів — посередницькі брокерські організації, що діють переважно в межах окремих країн або районів. Основною їх діяльністю є збір творчих ідей за відповідну плату в галузі техніки, як правило, на початковій стадії, до патентування винаходу.

Форми реклами винаходів (розповсюдження рекламно-технічних описів винаходів) — скерування (розсилання) іноземним фірмам; публікація статей про винаходи у вітчизняних наукових і технічних виданнях, які мають іноземних передплатників; демонстрація винаходів на міжнародних виставках і ярмарках, що проводяться в країні та за її межами; створення наукових фільмів про винаходи та їх демонстрування через телебачення тощо.

Форс-мажорні обставини — незалежні від патентовласника надзвичайні події (війни, стихійні лиха тощо), які перешкодили використанню винаходу.

Франшиз — право на продаж чужої фірмової продукції. Франшиз у деяких країнах — основний елемент системи «Ділершизв» або мережа офіційних агентів по збуту продукції великих корпорацій (паливо, машини, обладнання, споживчі товари). Франшиз є обмеженням сфери використання винаходу; ліцензіат може отримати одночасно до всіх чинників (виробництво, продаж, обслуговування) чи деяких форм

комерційної експлуатації патенту або може бути обмеженим у використанні даної технології, видів продукції.

Цінність інформації — властивість інформації визначається її придатністю до практичного використання в різних галузях людської діяльності для досягнення певної мети.

Цесія — передача права вимоги. Шляхом цесії здійснюється зміна особи, яка має право вимоги, тобто це право перекладається з однієї особи на іншу. Цесія може бути безплатною.

Предметно-алфавітний покажчик

А

Автор	44, 47, 53, 291, 422
Авторське право	44, 287, 300, 422
Адміністрація підприємства	42, 294, 342
Акт	89, 421
Акцептована заявка	281, 422
Академія наук України	37, 336
Аналог	121, 439
Авторська угода	98
Акт випробовування	99
Акцепт заявки	281

В

Винагорода	21, 79, 145
Винахід	50
Впровадження	30, 74
Відомості	123
Власник	44, 221
Винахідницький рівень	109

Г

Генеральна угода про тарифи і торгівлю	33, 56
Галузь техніки	121

Д

Дата надходження	54
Державне патентне відомство (Відомство, Держпатент)	20, 33, 104
Державний комітет по науці і техніці	36, 336
Довідка	54, 97, 145, 167

Е

Експертиза	55, 61
------------------	--------

Ж

Журнал реєстрації	80
-------------------------	----

З

Закон України про власність	32, 102, 168
Заява	52, 119
Заявка	53
Захист прав авторів	205, 290

I

Іменний пошук	277, 358
Інжиніринг	11, 258
Інформація	41, 117, 275, 280
Інноваційний розвиток	6
Інтелектуальна власність	394
Інтелектуальна творчість	25
Інфраструктура авторських прав	46

K

Клопотання	50, 119, 143
Концепція	30
Корисна модель	50, 227, 283
Корисність пропозиції	73, 77
Кошторис	84
Креслення	165

L

Ліцензіар	246
Ліцензіат	245, 432
Ліцензійна угода (договір)	248
Ліцензія	245

M

Мито	59
Міжнародна класифікація винаходів	261
Міжнародна класифікація товарів	209
Міжнародна класифікація промислових зразків	177

N

Національні системи класифікації	267
Назва винаходу	121
Номерний пошук	277
Новизна пропозиції	80
Новизна	75, 229
Ноу-хау	245, 253

O

Об'єкт винахідництва	111, 116
Одноланкова формула	126
Описи винаходів	120, 279
Організаційна структура	34, 334
Організації у сфері інтелектуальної власності	34
Органи патентної експертизи	23
Охоронні документи	235
Очевидне	109

П

Парадигма економічної освіти	10
Патент	49, 290
Патентне виробництво	265, 280
Патентна документація	276
Патентний паспорт	233
Патентні повірені	38
Патентні описи	363
Патентування	227
Патентні групи	40
Патентні аналоги	121, 423
Патентні мита	57
Патентні фонди	275
Патентна установа	44
Підрозділи	38
Положення	38, 51, 86, 181
Посвідчення	89
Позитивний ефект	74,77
Право	47, 291
Пристрій	112
Прибуток	70
Пріоритет (першість)	82,191
Продукція	220
Промислова власність	111
Промисловий зразок	50, 149, 151
Прототип	121
Пропозиція	30
Процес виробництва	27, 31
Промислова придатність	68

Р

Раціоналізація	67, 70, 307
Раціоналізаторська пропозиція	71, 75
Реферат	130
Речовина	113
Рівень техніки	121
Реквізити	133
Роботодавець	47
Роялті	24, 439
Розрахунок	89

С

Свідоцтво	188
Система інтелектуальної власності в Україні	36
Склад заявки	118
Спадкоємець	44
Спосіб	112
Структура управління раціоналізаторством і винахідництвом	38, 42
Собівартість продукції	382
Суть винаходу	106

Т

Термінологія	131
Технологічна система	346, 358
Тематичний пошук	277
Техніка	354
Товари	211, 220
Товарний знак	181, 184, 220
Торгово-промислова палата	200

У

Управління патентування	325
Управління раціоналізаторством і винахідництвом	317
Управління технічною творчістю	318
Управління інтелектуальною власністю	325, 336

Ф

Формула винаходу	125
Фотографії	132, 158
Формальна експертиза	195
Функція планування	36, 325
Функція регулювання	27, 327
Функція впровадження	27, 328
Функція організації	325
Функція правової охорони	30, 328
Функція контролю	31, 332
Функція обліку	31, 332

Ш

Штам мікроорганізму	114
---------------------------	-----

Підручник для студентів ВНЗ

Вачевський Мирон Васильович
Кремінь Василь Григорович
Мадзігон Василь Миколайович
Скотний Валерій Григорович
Левченко Григорій Євменович
Вачевський Орест Миронович

**ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ.
ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

*Керівник видавничих проєктів О. С. Прокопчук
Редактор Т. А. Кузьменко
Дизайн обкладинки С. О. Кіцно
Верстка О. Д. Ломарьов
Технічне редагування В. Л. Тарнавський*

Формат 60x84/16. Підписано до друку 1.12.2005.
Друк офсетний. Папір офсетний. Гарнітура Таймс.
Наклад 1000 прим.

ТОВ «Видавничий дім «Професіонал»
Тел./факс (8-044) 451-45-66 (багатоканальний)
e-mail: vdbook@profi-book.kiev.ua,
ruslan@profi-book.kiev.ua
www.profi-book.kiev.ua

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ДК № 1533*